T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN ÇALIŞMA HAYATINA KATILIMLARININ SOSYAL UYUM SÜRECİNE ETKİLERİ: ANKARA SİTELER ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Zeynep ÖZAYDIN

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Çağatay SARP

Ocak-2021
Kırıkkale

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

THE EFFECTS OF PARTICIPATION OF SYRIANS IN TURKEY INTO WORKING LIFE ON SOCIAL ADAPTATION PROCESS: THE CASE OF SİTELER, ANKARA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Zeynep ÖZAYDIN

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Çağatay SARP

Ocak-2021
Kırıkkale

KABUL-ONAY

Dr. Öğr. Üyesi Çağatay Sarp danışmanlığında Zeynep ÖZAYDIN tarafından hazırlanan "Türkiye'deki Suriyelilerin Çalışma Hayatına Katılımlarının Sosyal Uyum Sürecine Etkileri: Ankara Siteler Örneği" adlı bu çalışma jürimiz tarafından, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

…/…/20.

Prof. Dr. Dolunay ŞENOL (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Çağatay SARP (Danışman)

Doç. Dr. Alper MUMYAKMAZ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

…/…/20

(Ünvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Türkiye'deki Suriyelilerin Çalışma Hayatına Katılımlarının Sosyal Uyum Sürecine Etkileri: Ankara Siteler Örneği" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

…/…/20.

Zeynep ÖZAYDIN

ÖNSÖZ

Bu çalışmasının gerçekleşmesinde ve özellikle saha araştırma sürecinin yürütülmesinde benden desteğini esirgemeyen, bilgisi ve tecrübesiyle bana her zaman yol gösteren tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Çağatay SARP'a sonsuz teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Ayrıca, saha araştırmasında katılıcılara ulaşmamda bana yardımcı olan başta amcam Hıfzı ÖZAYDIN olmak üzere tüm Siteler esnafına teşekkürü borç bilirim.

Çalışmam sırasında maddi manevi desteklerini benden esirgemeyen, en zorlandığım anlarda yanımda olarak bana güç veren arkadaşlarım Kübra Şeker ve Gizem Ağgül'e; fikirleriyle bana katkıda bulunan arkadaşım Fatma Ertek'e şükranlarımı sunarım. Araştırma sürecinde beni iş yerlerinde ve evlerinde ağırlayan görüşme yaptığım tüm katılımcılara da ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak bu süreci benimle yaşayan ve hep yanımda olan aileme sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

Zeynep, Özaydın, "Türkiye'deki Suriyelilerin Çalışma Hayatına Katılımlarının Sosyal Uyum Sürecine Etkileri: Ankara Siteler Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2020.

2011 yılında Suriye'de hükümet karşıtı başlayan ayaklanmalar kısa süre içinde bir iç savaşa dönüşerek milyonlarca Suriyelinin göç etmesine neden olmuştur. Türkiye Suriye iç savaşının başından beri göçten en çok etkilenen ülke olmuş ve üç milyondan fazla Suriyeliye kapılarını açarak, onlara ev sahipliği yapmıştır. Göç eden Suriyeliler ilk etapta sınır illerinde kurulan çadır ve kamplarda kalsalar da bu durum uzun sürmemiş ve çok geçmeden büyük bir kısmı farklı şehirlere göç ederek buralarda yaşamaya başlamıştır. Bu durum öncelikle, Suriyelilerin toplum içindeki görünürlüklerinin her geçen gün artmasına ve buna bağlı olarak Türk toplumuna uyum süreçlerinin de gündeme gelmesine yol açmıştır. Bu doğrultuda yapılan araştırma da Suriyelilerin çalışma hayatına katılımları üzerinden sosyal uyum süreçlerini ele almaktadır. Araştırma kapsamında Suriyelilerin Ankara'nın yoğun olarak çalıştıkları Siteler bölgesinde yirmi iki kişilik bir örneklem grubuyla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilerek, gözlemler yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler doğrultusunda ise çalışma hayatına katılımın Suriyelilerin sosyal uyum sürecine katkı sağladığı, Türkçeyi öğrenmelerinde ve yeni ilişkiler kurmalarında önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Ancak bütün bunlara rağmen Suriyelilerin çalışma hayatında birtakım zorluklar yaşadıkları hem gündelik hem çalışma hayatlarında kısmen de olsa ötekileştirmeye maruz kaldıkları öğrenilmiş olup bu durumun uyum sürecini zorlaştırdığı anlaşılmıştır. Bu hususta araştırma dahilinde de çalışma hayatının uyum sürecindeki yeri tespit edilmeye çalışılıp uyum sürecini zorlaştıran unsurlara atıfta bulunularak çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Zorunlu Göç, Suriyeliler, Çalışma Hayatı, Uyum

ABSTRACT

Özaydın, Zeynep, "The Effects Of Participation of Syrians in Turkey Into Working Life On Social Adaptation Process: The Case of Siteler, Ankara", Master Thesis, Kırıkkale 2020.

In the year 2011 there were rebellions against Syrian government which is turned to a civil war after a short time in Syria, caused millions of Syrian refugees to emigrate. Turkey is the country that most affected by refugee migrations. Turkey is also hosting over 3 million Syrians. At the beginning of Syrian migration, refugees stayed in tents and camps, but situation didn't take long, they immigrated to different cities and started to live in those cities. This situation in increased their visibility in the society day by day and accordingly, the adaptation processes to Turkish society. This also bring on the agenda to their adaptation processes. According to this study effects of Syrians participation in working life on the social adaptation processes are discussed. In the scope of research, we have twenty-two people sample group in the region of "Siteler" where they work intensively. By making observation and interviews on this group. According to obtained data from this group. We see that Syrians working life has a good affect on their social adaptation, also good effect on learning Turkish and establish new relationships. They also have a exclusion in their working life and this exclusion causes negative affect on their adaptation processes. In this study, effects of working life on the adaptation process is tried to be determined and solutions are tried to be offered.

Keywords: Migration, Forced Migration, Syrians, Working Life, Adaptation

KISALTMALAR DİZİNİ

AFAD:	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM:	Birleşmiş Milletler
BMMYK:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Kurulu
GİGM:	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GYK:	Geçici Koruma Yönetmeliği
HÜGO:	Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi
ILO:	International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
İHH:	İnsani Yardım Vakfı
İŞİD:	Irak ve Şam İslam Devleti
MHSİS:	Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme
NATO:	North Atlantic Treaty Organization **(**Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü**)**
PKK:	Kürdistan İşçi Partisi
ORSAM:	Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK:	Türk Dil Kurumu
TEPAV:	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
UNHRC:	The United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
YPG:	Halk Koruma Birlikleri
YUKK:	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLOLAR

Tablo 1:Yıl Ortasında Uluslararası Göçmen Sayıları 17
Tablo 2:Petersen Göç Tipolojisinin Özet Tablosu 33
Tablo 3: Gordon'un Asimilasyon Süreci Teorisi 52
Tablo 4: Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Dağılımı 75
Tablo 5:Türkiye'de En Fazla Suriyelinin Bulunduğu 12 İl 76
Tablo 6: Suriye Ortak Sermayeli Kurulan Şirketlerin En Çok Faaliyet Gösterdiği 15 Sektör (2018 Sonu İtibariyle) 85

ŞEKİLLER

Şekil 1:Yaşanan ve Gidilecek Yerdeki "İtici" ve "Çekici Faktörler" ve Müdahil Engeller 27
Şekil 2:Sterilize Edilmiş İtici ve Çekici Göç Modeli 29
Şekil 3:Türkiye'deki Suriyeliler 73

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **i**

ÖZET ..... **ii**

KISALTMALAR DİZİNİ ..... **iv**

TABLOLAR ..... **v**

ŞEKİLLER ..... **vi**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Göç Olgusu 5

1.2.Göçün Nedenleri 7

1.2.1. Doğal Nedenler 7

1.2.2.Ekonomik Nedenler 8

1.2.3.Siyasal Nedenler 9

1.2.4.Sosyal Nedenler 10

1.3.Göç Türleri 10

1.3.1.İç ve Dış Göçler 11

1.3.2.Geçici ve Kalıcı Göçler 12

1.3.3.Zorunlu ve Gönüllü (Serbest) Göçler 13

1.3.4.Bireysel ve Kitlesel Göçler 15

1.3.5.Düzenli ve Düzensiz Göçler 16

1.4.Uluslararası Göçmen Statüleri 19

1.4.1.Göçmen 19

1.4.2. Mülteci 20

1.4.3.Sığınmacı 23

1.5.Uluslararası Göç Teorileri 24
1.5.1.Ravenstein'in Göç Kanunları 25
1.5.2.Kesişen Fırsatlar Teorisi 26
1.5.3.İtme Çekme Teorisi 27
1.5.4.Petersen'ın Göç Türleri 31
1.5.5. Zelinsky'nin Hareketlilik Geçiş Teorisi 33
1.5.6.Neo Klasik Ekonomi Makro Göç Teorisi 35
1.5.7.Neo Klasik Ekonominin Mikro Göç Teorisi 36
1.5.8.Yeni Ekonomi Göç Teorisi 36
1.5.9. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Göç Teorisi 38
1.5.10. İlişkiler Ağı (Network) Teorisi 40
1.5.11. Sosyal Sermaye Teorisi 42
1.5.12. Parekh'in Göç Teorisi 44
1.5.13. Göç Sistemleri Teorisi 45
1.6.Kimlik ve Uyum 46
1.6.1.Entegrasyon 49
1.6.2.Asimilasyon 51
1.6.3.Çokkültürlülük 53

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'YE SURİYE'DEN GÖÇLER

2.1. Suriye Krizinden Önce Türkiye'ye Dış Göçler 56
2.1.1.Yunanistan'dan Göçler 57
2.1.2. Bulgaristan'dan Göçler 58
2.1.3.Yugoslavya'dan Göçler 61
2.1.4.Romanya'dan Göçler 63
2.1.5.İran'dan Göçler 65

2.1.6. Irak'tan Göçler 66
2.2. Türkiye'ye Suriyeli Göçü 68
2.2.1. Suriye'den Göçlerin Başlaması 68
2.2.2.Barınma Merkezlerindeki Suriyeliler ve Durumları 74
2.2.3.Barınma Merkezleri Dışındaki Suriyeliler ve Durumları 76
2.2.4. Suriyeli Göçünün Toplumsal Etkileri 80
2.2.5. Suriyeli Göçünün Ekonomik Etkileri 82
2.2.6. Suriyeli Göçünün Siyasi Etkileri 86
2.3. Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü 88
2.3.1. Tarihsel Arka Plan 88
2.3.2. 2013 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 92
2.3.3.Geçici Koruma Yönetmeliği 94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇALIŞMA HAYATINDAN SOSYAL UYUMA SURİYELİLER: ANKARA SİTELERDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

3.1.Araştırmanın Metodolojisi 98
3.1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı 98
3.1.2.Araştırmanın Önemi, Kapsamı ve Sınırlılıkları 99
3.1.3.Araştırmanın Evren ve Örneklemi 100
3.1.4. Araştırmanın Soruları ve Varsayımları 100
3.1.5.Araştırmanın Yöntemi 101
3.2.Araştırmanın Verileri 103
3.2.1.Katılımcıların Demografik Özellikleri 103
3.2.2.Göç Etme Biçimleri ve Yerleşim Yerleri 103
3.2.3.Sosyal Hayat ve Türkçe Konuşma Becerileri 108
3.2.4.Çalışma Hayatına Katılım 114

3.2.5.Çalışma Hayatına Katılımla Değişen İlişkiler 121
3.2.6.Çalışma Ortamı ve Koşulları 126
3.2.7.Göçmen Algılamaları ve Beklentilerindeki Değişimler 131
3.2.8.Uyum Eğilimleri 141
3.3.Bulgular 146
SONUÇ 155
KAYNAKÇA 160
EK 1: Mülakat Soruları 184
EK:2 Etik Kurul Raporu 186

GİRİŞ

Dünyada cereyan eden iklim olayları, doğal afetler, ekonomik krizler, bilimsel ve teknolojik gelişmeler vb. gibi çeşitli birçok sebebe bağlı olarak zorunlu ya da gönüllü bir şekilde meydana gelen göç hareketleri, geçmişten günümüze var olan ve güncelliğini koruyan meselelerden birisi olmuştur. İnsanoğlunun varoluşundan beri süregelen bu göç hareketleri, kimi zaman meydana geliş nedenleriyle kimi zaman doğurduğu sonuçlar itibariyle dünyanın şekillenmesinde ve bugünkü halini almasında önemli bir etki oluşturmuştur.

Dünyanın gidişatını bu denli etkileyen göç hareketleri aynı zamanda göç eden kişileri ve göç alan toplumları da derinden etkilemektedir. Nitekim, göç eden kişiler sadece mekânsal bir yer değiştirme hareketliliği yapmamakta aynı zamanda kendi kültürlerini, öğrenmişliklerini ve yaşam tarzlarını da beraberinde getirerek ev sahibi toplumla bir etkileşim içine girmektedir. Bu etkileşim ise iki taraf arasında her zaman olumlu olmamakta bazen göç alan toplumun önyargıları yahut dışlayıcı tutumlarıyla; bazense göç eden kişilerin isteksiz ve içe kapalı tutumlarıyla olumsuz bir süreç izleyebilmektedir. Göçmenlerin ev sahibi toplumla içinde bulunduğu bu süreç onların uyum süreçlerini oluşturmaktadır. Uyum, göçmenlerin kendi kültürel kimliklerinden vazgeçmeden ev sahibi toplumla olan ilişkilerini ve ev sahibi toplumun da kurumlarıyla birlikte göçmenleri kabul ederek kurdukları ilişkileri ifade eden iki taraflı bir süreci kapsamaktadır. Göçmenlerin ev sahibi toplumla uyum süreci ise büyük oranda eğitim, sağlık, emek piyasası gibi çeşitli birçok alanda göçmenlerin katılımlarıyla gerçekleşmektedir (Özgüler, 2018: 1). Bu durumda devletlerin göçmenler için atacağı somut adımlar ayrıca önem arz etmekle beraber ev sahibi toplum tarafından toplumsal kabulün gerçekleşmesi de uyumun sağlanabilmesi açısından büyük bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda baktığımızda ise göçmenlerin ev sahibi topluma uyum sağlamaları için olumlu yaklaşmaları ve ev sahibi toplumun da kabullenici bir tutum sergilemesi, göçmenlerin ev sahibi topluma eklemlenmelerini kolaylaştırmakta ve aynı zamanda toplumsal yapının dengesini de korumaktadır. Ancak, karşılıklı etkileşimin gerektiği bu süreçte taraflardan birinin isteksiz davranması durumunda ise, uyum süreci baltalanmakta ve toplumsal yapı içinde bir tehdit unsuru oluşturmaktadır.

Uyum sürecinin sağlanmasında göçmenlerin göç etme biçimleri ve koşulları da önemli bir yere sahiptir. Nitekim, kendi iradesiyle daha iyi yaşam şartlarına ulaşmak için göç eden bir göçmen ile zorlayıcı ve baskıcı şartlar nedeniyle zorunlu olarak göç eden bir göçmenin toplumsal uyum süreci birbiriyle farklılık gösterecektir (Şen, 2020: 2). Kendi iradesiyle yaşam

kalitesini arttırmak için göç eden bir göçmenin toplumsal uyum sürecine dahil olması daha kolayken, zorunlu olarak göç etmiş bir göçmenin toplumsal uyum sürecine dahil olması daha zorlayıcı olabilmektedir. Bu noktada toplumsal koşullar ve göçmenlere karşı izlenen politikalar oldukça önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti de kurulduğu dönemden bu yana göç alan ülkelerden birisi olmuştur. Özellikle, 2011 yılından beri Suriye'de süregelen çatışma ve iç savaş ortamı nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalarak kitleler halinde Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin göçü, Türkiye tarihinin en büyük göç dalgalarından birisini meydana getirmiştir. Suriye'den gelen bu kitlesel göç akınlarına karşı Türkiye en başından itibaren "açık kapı politikası" izlemiş ve Suriyeli vatandaşlara karşı kabul edici bir tutum sergilemiştir. Misafir olarak kabul edilen Suriyeliler ilk etapta sınır bölgelerinde kurulan kamp ve barınma merkezlerinde konaklamış, buradaki yaşamlarını idame ettirebilmeleri içinde hem yardım kuruluşları hem de devlet tarafından önemli miktarda harcamalar yapılmıştır. Ancak kısa sürede, Türkiye'de ki mevcut Suriyeli sayısının giderek artmasıyla beraber ise bu durum başta kamplar olmak üzere, barınma merkezlerinin kapasitelerinin ve yapılan insani yardımların yetersiz kalmasına yol açmıştır. Bu nedenle kamp ve barınma merkezlerinde yaşayan birçok Suriyeli öncelikle sınırdaki şehir merkezleri olmak üzere Türkiye'nin çeşitli yerlerindeki şehirlere dağılarak buralarda yaşamlarını sürdürmeye başlamışlardır. Bu durum ise başta kamp ve barınma merkezlerinden farklı olarak şehirlerde hayatlarını sürdürebilmek ve geçimlerini sağlayabilmek adına birçok Suriyelinin emek piyasasına katılımının önünü açmıştır. Bu hususta öncelikle Suriyelilerin emek piyasasına katılımları ve piyasaya yönelik etkileri olmak üzere, sosyal hayata katılımları, sosyal uyumları, hak ve sınırlılıkları gibi belli başlı konularda temel sorunlar haline gelmiştir.

Bugün bakıldığında da Suriye'den Türkiye'ye göç akınları azalmakla beraber hala gelmeye devam etmektedir. Gelenlerin çoğunluğu ise artık direkt olarak şehirlere yerleşmekte ve hayatlarını bu şehirlerde sürdürmeye çalışmaktadır. Bu durum ise Suriyelilerin her geçen gün hem emek piyasasında hem de sosyal alanda daha görünür olmalarına yol açmakta ve yerli halkla olan etkileşimlerini mecburi şekilde arttırmaktadır. Bu anlamda gerek Suriyeliler açısından gerekse yerli halk açısından toplumsal çatışmaların yaşanmaması ve toplumsal refahın sürdürülebilmesi için, uyum sürecine yönelik gerekli adımların atılması önemli bir husus teşkil etmektedir. Zira, Suriyelilerin içinde bulunduğu mevcut "geçici koruma" statüleri ve siyasiler tarafından kullanılan "misafir" söylemleri de göz önüne alındığında, Suriyelilerin Türk toplumuyla bir arada yaşayabilmelerini uyum süreci üzerinden değerlendirmek daha

mümkün gözükmektedir. Nitekim, bakıldığında Türkiye'deki Suriyelilerin uluslararası alanda yer alan göçmen statülerinden birine tabi olmaması, bu statülere sahip olan göçmenlerin yararlanabileceği mutlak haklardan mahrum kalmalarına ve yasal haklarının da statülerine bağlı olarak geçici olmasına yol açmaktadır. Ayrıca, Suriye'deki iç savaş ortamının akıbetinin belirsizliğini koruması ve savaş sonrası Suriye'nin durumunun nasıl olacağına dair cevapların öngörülememesi de Suriyelilerin Türkiye'deki akıbetleri için bir soru işareti oluşturmaktadır. Hal böyleyken Suriyelerin Türk toplumuyla beraber yaşama süreçlerini de ele alırken toplumsal bir bütünleşme gibi daha kalıcılık arz eden süreçten bahsetmek yerine, sosyal uyumlarına ya da toplumsal eklemlenmelerine dair bir süreçten bahsetmek daha gerçekçi durmaktadır. Zaten, hali hazırda Suriyelilerin kendi içlerinde de yaşadıkları belirsizlik durumu ve Türkiye'nin geçicilik üzerine kurduğu göç politikası da bütünleşmeye dair süreci de zorlaştırmaktadır. Bu bakımdan yapılan çalışma doğrultusunda da Ankara Siteler Bölgesi örneği üzerinden, Suriyelilerin uyum süreçlerine katkısının sağlanmasında çalışma hayatına katılımın rolünü ve etkilerini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde, göçün tanımına, göçle ilgili temel kavramlara, göçe ilişkin teorik yaklaşımlara ve göçün bir parçası olan uyum sürecine entegrasyon, asimilasyon ve çokkültürlülük başlıkları altında yer verilerek kavramsal ve kurumsal bir çerçeve oluşturulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise öncelikle Türkiye'nin göç tarihine yer verilerek, bugüne kadar Türkiye'ye yapılan önemli dış göçlere değinilmiş ve böylelikle Suriye göçüne kadar Türkiye'nin göç serüveni konu başlıkları altında ele alınmıştır. Suriye'den Türkiye'ye göçler ise daha ayrıntılı olarak göç sürecinin başlangıcı, Suriyelilerin barınma merkezlerinde ve barınma merkezleri dışındaki durumları, Suriye göçünün toplumsal, siyasal, ekonomik etkileri olmak üzere çeşitli alt başlıklar altında ele alınarak araştırmanın temeli sağlam bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır. Daha sonrasında ise, Suriyeli göçüyle önemli sorulardan biri haline gelen Suriyelilerin Türkiye'deki hukuki statüleri ele alınmış olup, alt başlıklar altında önce Türkiye'nin tarihsel göç mevzuatına yer verilmiş, sonrasında ise Suriyelilerin hukuki statülerinin tabi tutulduğu yasal düzenlemeler detaylı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümünde ise öncelikle araştırmanın yöntemi, amacı, önemi, kapsam ve sınırlılıkları, evren ve örneklemi başlıklar halinde ele alınmış olup, daha sonrasında Ankara Siteler bölgesinde Suriyeli görüşmecilerle yapılan alan araştırmasının analizlerine ve bulgularına yer verilmiştir. En son olarak ise Siteler bölgesinde çalışan 22

Suriyeli işçiyle yapılan derinlemesine mülakat, bölgede gerçekleştirilen soruşturma ve gözlem yoluyla elde edilen bulgulardan hareketle araştırmanın sonuç kısmı ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Göç Olgusu

Göç insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Tarih boyunca insanlar farklı gerekçelerle gerek bireysel gerekse toplu halde, yaşadıkları yerlerden başka yerlere göç etme ihtiyacı duymuşlardır. Nitekim, tarihsel süreçte bakıldığında ilk zamanlarda insanlar daha çok fiziki, savaş, kıtlık ve iklim koşulları gibi nedenlerden dolayı göç ederken, modern dönemle birlikte ise daha çok sosyal, kültürel, ekonomik, dini vb. gibi nedenlerden dolayı göç etmeye başlamışlardır (Akıcı vd., 2015: 60-61). Tarihte ilk büyük göç hareketi olarak bilinen, 350-800 yılları arasında Çin baskısı nedeniyle Hunların Orta Asya'dan Avrupa'ya doğru başlattığı Kavimler göçü ve 19.yy'da İngiltere'de meydana gelen Sanayi Devrimi sonrası yaşanmaya başlanan kırdan kente yönelik göçlerde bunun örneklerindedir.

Göçün tarih boyunca farklı nedenlere bağlı olarak varlığını sürdürmesi aynı zamanda göçü birçok bilim dalının da çalışma alanı yapmıştır. Özellikle 19.yy'la birlikte dünyada yaşanan gelişmelerle birlikte göçün niteliğinde meydana gelen değişiklikler ve oluşturduğu etkiler, başta sosyal bilimler olmak üzere göçü çeşitli bilim dallarının ilgi odağı haline getirmiştir. Sosyolojiden psikolojiye, psikolojiden tarihe, tarihten coğrafyaya, coğrafyadan uluslararası ilişkilere birçok bilim dalı kendi perspektifinden göç sürecini açıklamaya çalışmış ve bu konuyla ilgili sayısız araştırmalar yürütmüştür. Bu bakımdan göçle ilgili tanımlamalarda çeşitlilik göstermiştir.

Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe Sözlüğünde göçü; "ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret" olarak tanımlamıştır (TDK, 2019). Adıgüzel (2018: 3) ise göçü; "insanların, sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi" şeklinde ifade etmiştir. Marshall (2009: 685) ise göçün yeni yerleşim yerlerinin yanı sıra toplumlara doğru da yapıldığına dikkat çekerek göçü; "az veya çok bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketi" olarak tanımlamıştır. Yalçın ise (2004: 13) göçü daha geniş kapsamlı bir çerçevede açıklayarak, "ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli, yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer

değiştirme hareketi" şeklinde ifade etmiştir. Yine başka bir tanımda ise göç; "sosyal, kültürel, iktisadi, siyasi ve psikolojik olmak üzere insan hayatında farklı sonuçlara vesile olan, çeşitli sebeplerle gönüllü olarak veya zorlama ile bir yerleşim biriminden diğerine yönelik fert, grup yahut kitle boyutunda terk etme ve yerleşme süreçlerini içeren makul bir süreliğine veya kalıcı olarak gerçekleşebilen yer değiştirme hareketi" olarak tanımlanmıştır (Sarp, 2019:206).

Göç üzerine tanımlamalar çeşitli olsa da genel olarak ortak nokta göçün bir yer değiştirme hareketi olmasıdır. Ancak göç bir fiziki bir yer değiştirme hareketi olduğu kadar aynı zamanda sosyal yapının bütün unsurlarını da dönüştüren, sosyal değişimi tetikleyen önemli bir sosyal olgudur. Göçler sonucunda bireyler ve toplumlar sadece fiziksel olarak mekân değiştirmekle kalmazlar, aynı zamanda gittikleri yerlerde kendi sosyal yaşantılarını kuşatan bütün ilişkilerini de yeniden oluştururlar. Çünkü, göçmenler bulundukları fiziksel mekândan başka mekâna giderken yanlarında sadece eşyalarını değil; kendi kültürlerini, dillerini, tecrübelerini, yaşam biçimlerini ve hayallerini de birlikte götürürler (Adıgüzel, 2018:3). Bu nedenle gittikleri yerlerde tekrar bir sosyalleşeme süreci yaşayan ve etkileşime giren göçmenler, sosyal ilişkilerden gelir seviyesine, gelir seviyesinden nüfus hareketliliğine kadar geniş bir alanda kaçınılmaz olarak sosyal değişimi meydana getirirler.

Sosyal değişimin nedeni olan göç aynı zamanda sosyal değişimin bir sonucu olarak da ortaya çıkar. Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında göç, meydana gelen ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin bir sonucudur. Nitekim, sanayi devriminin gerçekleşmesiyle birlikte yaşanan ekonomik ve toplumsal dönüşümler kırdan kente yönelik göçlerin yaşanmasına neden olurken, aynı zamanda uluslararası boyutta emek göçlerinin de meydana gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu bakımdan göç olgusu sosyal değişimin öncüsü olduğu gibi aynı zamanda sosyal değişimin yol açtığı kolektif bir eylemdir.

Kısaca göç hem göç alan hem göç veren toplumları etkileyen çok boyutlu ve kompleksli sosyal bir olguyu ifade etmektedir. Bu nedenle göç sürecini daha iyi analiz etmek ve göçü tetikleyen unsurları daha ayrıntılı görebilmek için göçün nedenlerini iyi anlamak gerekmektedir. Bu noktada aşağıdaki bölümde göçü meydana getiren nedenler genel alt başlıklar altında daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1.2.Göçün Nedenleri

Göç genel olarak insanların bir yerden başka yere yaşamlarını idame ettirebilmeleri için ya da daha iyi yaşam standartlarına sahip olmak için mekânsal olarak yer değiştirdikleri bir eylemdir. Göç bu anlamda kimi zaman insanın kendi iradesiyle yapılırken (ekonomik ve sosyal nedenler gibi) kimi zaman ise insanın kendi iradesi dışında zoraki (savaş, baskı, iklim gibi) nedenlerden dolayı gerçekleşmektedir (Deniz, 2009: 5). Tarihsel sürecin ilk başlarında göçün nedenlerinde insan iradesi dışında gerçekleşen doğa olaylarının önemli bir rol oynadığı görülürken, sanayi devrimi sonrası modern dönemde ise insan iradesinin belirleyici olduğu ekonomik, siyasal ve sosyal nedenlerin göç sürecinde etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Bu bakımdan göçe sebep olan nedenler tarihsel süreçte meydana gelen dönemsel değişimlere bağlı olarak farklılık gösterse de hepsinin temelinde yatan ortak neden yaşanılan yerin şartlarının yetersiz yahut olumsuz olmasından kaynaklanmaktır.

Bu hususta insanları göç etmeye iten genel faktörler dört başlık altında değerlendirilebilir. Bunlardan ilki doğal nedenler, ikincisi ekonomik nedenler, üçüncüsü siyasal nedenler ve dördüncüsü de sosyal nedenler olmak üzere aşağıda alt başlıklar halinde ele alınacaktır.

1.2.1. Doğal Nedenler

Göç olgusunu meydana getiren etmenlerden birisi şüphesiz ilk çağlardan beri meydana gelen doğa olayları olmuştur. İnsanlar iklim değişimi, doğal afet, kuralık, yetersiz su kaynakları gibi çeşitli doğal sebeplerden ötürü bulundukları yerleri terk ederek başka yerlere göç etmişlerdir. Tarihsel süreçte bakıldığında ilkel dönemde uygarlıklar göçebe bir hayat biçimini benimsemişlerdir. Bu durum doğa nedenleriyle yakından ilişkilidir, çünkü insanlar ilk çağlarda yaşamlarını avcılık ve toplayıcılığa bağlı geçici yerleşim alanları oluşturarak idame ettirmişlerdir. Bu nedenle de gündelik yaşantıları doğayla iç içe geçmiş olmakla beraber daha elverişli olan iklim koşullarına ve yer şekillerine doğru sürekli göç etmişlerdir (Dokuyucu, 2018: 21). Ancak, insanların zamanla avcı toplayıcı yaşamdan tarımsal üretime geçmeleriyle birlikte ise iklim koşulları elverişli olan ılıman bölgelerde, küçük yerleşim alanı olan köyler ve sulama kanalları görülmeye başlamıştır (Şenel, 1982: 147). Bu durum göç olayını sonlandırmamakla beraber sürekli göç haline neden olan iklime dayalı yaşam ve doğal besin kaynaklarına olan bağlılığı azaltarak, insanların sadece deprem, heyelan vb. gibi çeşitli

doğal afetler nedeniyle yaptıkları göç şeklini almıştır. Fakat yine de doğal nedenler sanayi devrimine kadar insanların en etkinli göç biçimini oluşturmaya devam etmiştir (Ekici ve Tuncel, 2015: 13).

Günümüzde doğal nedenlerden kaynaklı göçler ekonomik, siyasal ve sosyal göç nedenlerinin gerisinde kalsa da hala devam etmektedir. Deprem, tsunami gibi doğal afetler günümüzde doğal göçlerin en etkin sebeplerini oluşturmaktadır. Fakat aynı zamanda küresel ısınmanın artmasıyla iklim koşullarında meydana gelen değişmeler ise, geleceğin göç süreci üzerinde iklim koşullarından kaynaklı doğal nedenlerin tekrar önemli bir faktör olacağını göstermektedir. Bu bağlamda Columbia Üniversitesi bilim insanlarının yürüttüğü bir araştırma, küresel ısınma sebebiyle iklim değişikliğinde meydana gelen aşırı sıcaklık, kuraklık, sel baskınları gibi nedenlerden dolayı Asya ve Afrika'nın güneyleri başta olmak üzere, birçok kentinde tarım yapmanın zorlaşacağını ve bu sebeple milyonlarca insanın doğal çevresel etkenlere bağlı olarak Avrupa'ya doğru göç edeceğini öngörmektedir (İklim Haber, 2017). Dolayısıyla tarihsel sürecin ilk dönemlerinin en önemli nedeni olan doğal göçler geleceğin de en önemli göç nedeni olarak gösterilmektedir.

1.2.2.Ekonomik Nedenler

İnsanların yaşadıkları mekanları terk ederek başka mekâna yönelmelerinde etkili olan bir diğer etmen ise ekonomik nedenlerdir. Doğal sebeplerin aksine ekonomik sebepler, insanların içinde bulundukları şartları değerlendirip kendi iradeleriyle karar verdikleri ve gerçekleştirdikleri göç sürecini meydana getirmektedir. Bireyi göçe teşvik eden ekonomik nedenler genellikle işsizlik, yoksulluk gibi yaşadığı bölgedeki itici ekonomik faktörlerden kaynaklanabileceği gibi daha iyi iş imkanları ve çalışma koşullarına sahip olma, yüksek gelir imkânı gibi göç edilecek yerin çekici faktörlerden de kaynaklanabilmektedir.

Özellikle, 19.yy'ın başında İngiltere'de Sanayi Devriminin gerçekleşmesiyle birlikte göçü tetikleyen en önemli faktörler ekonomik nedenler olmuştur. Çünkü sanayileşme süreciyle birlikte merkez haline gelen fabrikalar yoğun emek gücü açığını ortaya çıkarmıştır. Toplumsal yapıda çözülme ve değişmeyi meydana getiren bu süreç kırsal alandan endüstriyel sanayileşmenin meydana getirdiği kentlere, tarımdan sanayiye ve gelişmemiş ya da az gelişmiş bölgelerden daha gelişmiş bölgelere doğru göçlere neden olmuştur (Güreşçi, 2010: 47).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise dünyada eş zamanlı meydana gelen ekonomik ve sosyal değişmeler uluslararası bir göç hareketliliğini meydana getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında çalışacak genç erkek nüfusun azalması ve savaş sonrası gerçekleştirilen ekonomik büyüme, Batı Avrupa ülkelerinde işgücü açığını meydana getirerek işgücüne duyulan ihtiyacı arttırmıştır (Göç Özel İhtisas Komisyon Raporu, 2014: 8-9). Batı Avrupa'nın 1945-1973 arası Akdeniz havzasından aldığı "misafir işçi" statüsündeki göç hareketleri bu gelişmelerin bir sonucudur (Castles ve Miller, 2008: 43). 1961 yılında Almanya'nın işgücünü açığını karşılamak amacıyla Türkiye'den Almanya'ya yapılan göçlerde bu gelişmelerin bir sonucu olarak ekonomik temelli göçlerin önemli bir örneğidir.

1.2.3.Siyasal Nedenler

Geçmişten günümüze savaşlar, mübadeleler, ideolojik ve siyasal baskılar, terör olayları ve rejim değişiklikleri insanların hayatlarını etkileyen ve tehdit eden başat unsurlar olmuştur. İnsanlar siyasi nedenlerin meydana getirdiği bu tehdit unsurları nedeniyle yaşamlarını daha güvende idame ettirebilmek adına bulundukları ülkeyi veya bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu durum devletlerin yönetim anlayışlarıyla da eşdeğer olarak görülebilir. Yöneticilerin iktidarı veya rejimi koruma adı altında baskı ve şiddeti meşru olarak kullanmaları, sıkı, bunaltıcı güvenlik tedbiri uygulamaları, yöneticilerin zenginlik içinde yaşantısına karşın halkın yoksulluk içinde yaşaması, keyfi yapılan yasaklar gibi yönetimden kaynaklı siyasal nedenler göçün meydana gelmesinde önemli etkenler olmuştur (Memiş, 2015: 102).

Bunların yanı sıra savaşlar da tarih boyunca nüfus hareketliliğini doğuran en etkili faktör olmuştur. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları nedeniyle binlerce insan yerinden olmuştur, aynı şekilde Ortadoğu, Güney Amerika ve Afrika ülkelerinde meydana gelen iç savaşlar binlerce, milyonlarca insanın evinden olmasına ve göç etmelerine neden olmuştur. Bu bakımdan siyasal nedenlerin doğurduğu göçler genellikle insanların daha özgür veya temel yaşam haklarını kullanmak için mecbur kaldıkları sürecin parçası olarak meydana gelmektedir.

1.2.4.Sosyal Nedenler

Sosyal nedenlere bağlı göçler genellikle bireylerin kendi tercihleri doğrultusunda gerçekleşen göçlerdir. Sosyal nedenlerin belirleyici olduğu göçler, nüfus yapısı, eğitim ve sosyal dokular etrafında ele alınabilmektedir (Taşçı, 2009: 189). Bu sosyal dokuları genellikle, ailelerin göçten beklentileri, bireylerin sosyal faaliyet, eğitim ve sağlık koşullarının iyileşmesi, kadınların göçle birlikte kent hayatındaki imkanlardan yararlanma isteği ve buna bağlı daha rahat yaşam tarzı sürebileceklerine dair beklentileri belirlemektedir (Özyakışır ,2013: 18).

Eğitim ve sağlık alanındaki fırsatlar, teknolojik ilerlemeler, ulaşım ve iletişimdeki gelişmeler, dini ve kültürel farklılıklar, demografik artış hızı gibi itici ve çekici faktörler sosyal nedenli göçlerin önemli kaynaklarını oluşturmaktadır. Daha iyi eğitim koşullarına sahip olmak, daha gelişmiş imkanların olduğu yerlerde yaşamak, gibi nedenler göçe kaynaklık edebileceği gibi kişinin maceracı ruha sahip olması, yeni yerler keşfetme isteği gibi bireysel özelliklerden kaynaklanan sosyal nedenlerde göç hareketliliğine neden olabilmektedir (Göker, 2013: 14-15).

1.3.Göç Türleri

Göç çok eski bir olgu olması nedeniyle tarih boyunca çeşitli biçimlerde meydana gelmiştir. Bu durum göçleri meydana getiren nedenler gibi göçlerin yapılış biçiminin de çeşitli ayrımlara tabi tutulmasına sebebiyet vermiştir. Kimi görüşe göre göçlerin yapılış biçimi ilkel, gönüllü, zorunlu, kitlesel göç olarak kabul edilirken; kimi görüşe göre ise insan iradesiyle doğrudan ilişkili olarak sadece zorunlu ve gönüllü olarak ikiye ayırmak yeterli görülmüştür (Eker, 2008: 11). Göçleri; amaçlarına, gerçekleşme esasına, nedenlerine, mekânın özelliklerine göre ve daha birçok çeşitli faktöre göre sınıflandırmak mümkündür (Adıgüzel, 2018: 19). Örneğin; Petersen bir göç tipolojisi oluşturarak göçü ilkel, zorunlu, serbest ve kitlesel göç sınıflandırmasına tabi tutarken, Faist (2008: 47)'de göçü, göçün alanı, zamanı, akış boyutu, sebebi ve yasal durumu olmak üzere beş kategoriye ayırarak ele almıştır. Bu çalışmada da yapılan genel ayrımlardan hareketle göçler ülke sınırına, yerleşim süresine, kişisel iradeye, akış yoğunluğuna ve hukuki boyuta göre; iç ve dış göçler, geçici (mevsimlik) ve kalıcı göçler, gönüllü (serbest) ve zorunlu göçler, bireysel ve kitlesel göçler ve de düzenli ve düzensiz göçler olmak üzere beş başlık altında incelenecektir.

1.3.1.İç ve Dış Göçler

Göçler yapılış şekillerine göre çeşitli ayrımlara tabi tutulmuştur. Bunlardan birisini de ülke sınırı esasına bağlı olarak yapılan göçler oluşturmaktadır. Bu göçleri genellikle bulunulan ülke sınırı içinde yer değiştirmeye veya ülke sınırı dışına doğru yer değiştirmeye göre iç ve dış göç olarak ikiye ayırmak mümkündür.

İç göç "yeni bir ikamete sahip olmak amacıyla veya yeni bir ikametle sonuçlanacak şekilde insanların aynı ülkenin bir bölgesinden başka bir bölgesine göç etmeleridir" (Uluslararası Göç Terimleri Sözlüğü, 2013: 43). Diğer bir tanımla, bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi yerleşim birimlerinin birinden yine aynı ülke içindeki başka bir yerleşim birimine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketliliğidir (Kalaycı, 2016: 13-14). Bu anlamda iç göçler aynı ülke sınırları içinde kentten kente, kırdan kente ya da tam tersine kentten kıra, kırsaldan kırsala meydana gelen yer değiştirme hareketlerinin tümünü içermektedir.

Bir ülkede meydana gelen iç göç hareketleri ülke nüfusunun seyrini değiştirmezken bölgedeki veya ildeki nüfus oranlarını değiştirmektedir (Koçak ve Terzi, 2012: 169). Özellikle sanayi devrimiyle birlikte meydana gelen fabrikalaşma süreci tarımda toprağa bağlılığı azaltırken, fabrikalarda makine kullanımına bağlı işgücü açığını doğurmuştur. Emek piyasasında meydana gelen değişim kentlere de yeni bir form kazandırarak kentlerin ekonomik ve sosyal anlamda cazibe merkezleri haline gelmesini sağlamıştır. Bu durum, özellikle kentin meydana getirdiği istihdam olanakları ve gelir farkı düzeyi nedeniyle kırsal bölgeden, kentlere doğru yoğun göç hareketliliğinin de tetikleyicisi olmuştur. Bu bağlamda genellikle ülkelerin gelişmiş bölgelerine doğru nüfus oranlarında artış meydana gelirken, kırsal veya gelişmemiş bölgelerinde ise nüfus oranında azalmalar meydana gelmektedir.

İç göçleri meydana getiren nedenler sanayi devrimi sonrası gibi ekonomik ve sosyal anlamda kişinin kendi iradesi doğrultusunda gerçekleşebilirken, aynı zamanda doğal afet, terör olayları, savaş veya farklı güvenlik gerekçeleriyle insanın kendi iradesi dışında zorunlu olarak da gerçekleşebilmektedir (Ulutaş ve Kamber, 2016: 2). Nitekim, Türkiye'de özellikle 1980 sonrası Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde artan terör olayları, can ve mal güvenliğini tehdit ettiği için ülkenin doğu bölgelerinden batı bölgelerine doğru zorunlu olarak yapılan iç göç hareketliliklerine sebep olmuştur.

Dış göçler de iç göçler gibi sınır değiştirme esasına bağlı yapılmakla birlikte bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan göçleri kapsamaktadır. Bir tanımla ifade edilecek olursak dış göç, belli bir süre ya da devamlı olarak kalmak üzere çalışmak ya da yerleşmek amacıyla bir ülke sınırının ötesine geçerek başka ülkelere yapılan nüfus hareketidir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014: 11). Dış göçler hem gidilen hem de terkedilen ülkenin nüfus seyrini değiştirmektedir. Gidilen ülkenin nüfusunda artış meydana getirebildiği gibi terkedilen ülkenin nüfus oranında azalmalar meydana getirebilmektedir. Bu nedenle dış göçler ülkeler açısından önemli sorunlar teşkil edebilmekte ve bazı istenmeyen sonuçlara da yol açabilmektedir.

Dış göçler, insanların daha iyi şartlarda ve standartlarda yaşama isteğine bağlı olarak meydana gelebileceği gibi mevcut durumdaki mecburi şartlara bağlı olarak istem dışı da gerçekleşebilmektedir. İş imkanlarının çeşitliliği ve şartları gibi ekonomik nedenlerden ya da daha iyi eğitim hayatı ve mesleki alanındaki imkanların gelişmişliği gibi sosyal nedenlerden kaynaklı göçler, genellikle dış göçün isteğe bağlı fonksiyonel nedenlerini oluşturmakla birlikte; savaş hali, sürgüne gönderilme, iki ülke arasında yapılan anlaşmaya bağlı olarak vatandaşlarının yer değiştirmesi durumunda gerçekleşen mübadeleler ve çeşitli siyasi faktörler ise dış göçün isteğe bağlı olmayan nedenlerini oluşturmaktadır.

Dış göç olgusu gerek kişinin kendi isteğiyle gerek isteği dışında mecburi olarak hemen hemen her ülkenin deneyimlediği bir süreç olmuştur. Tarihsel süreç içinde bu göçlerin birçok örneği mevcuttur. Örneğin; Türkiye'den İkinci Dünya Savaşı sonrası başta Almanya olmak üzere çeşitli Batı Avrupa ülkelerine doğru işçi göçleri yaşamıştır (Yılmaz, 2014: 1687). Yine Amerika kıtasının keşfiyle birlikte İspanya, Portekiz gibi Batı Avrupa ülkelerinde de Amerika'ya doğru hem işçi hem beyin göçleri gerçekleşmiştir. Netice olarak dış göçler itici ve çekici faktörlere bağlı olarak, ulaşım, iletişim ve haberleşme alanında meydana gelen gelişme düzeyleri de eklendiğinde artan fiziksel ve toplumsal hareketlilik ülke sınırlarını aşan yoğunlaştırılmış göç dalgalarına dönüşmüştür (Güven, 1977: 14).

1.3.2.Geçici ve Kalıcı Göçler

Göçlerin gerçekleşme şekline göre bir diğer sınıflandırma göçün yerleşim süresine göre gerçekleşen geçici veya kalıcı amaç taşıyan göçler şeklinde oluşturulan ikili ayrımdır. Geçici göçler, insanların yaşadıkları yeri belirli bir süreliğine terk etmesini ifade etmektedir (Eker, 2008: 12). Geçici göçler genellikle, yılın belli dönemlerinde yapılan insanların çalışma amaçlı

ya da gezmek, tatil yapmak ve dinlenmek amaçlı olarak yaptıkları yer değişimlerini kapsayan mevsimlik göçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumda insanlar yılın belli zamanlarında iki veya daha fazla mekânda yer değiştirebilmektedir. Mevsimlik göç yapan insanlar bu nedenle birden fazla sosyal ve kültürel yapıyla etkileşime girerek iç içe yaşamaktadır (Sağlam, 2006: 34).

Mevsimlik göçler dışında eğitim amaçlı yurtiçi veya yurtdışına çıkan öğrencilerin, meslek hizmeti kapsamında farklı yerlere görevlendirilmesi yapılan çalışanların, belli bir süre dahilinde olmak üzere gerçekleştirdikleri yer değiştirme hareketlilikleri de geçici göçlerin kapsamına dahil edilmektedir.

Kalıcı göçler ise, geçici göçlerin tersine geri dönüş içermeyen daimî olarak bir yere yerleşmeyi kapsamaktadır (Eker, 2018: 12). Kalıcı olarak yapılan göçler en başından olduğu gibi sonradan da kalıcı hale gelebilmektedir. Nitekim okumak, çalışmak, tatil yapmak amacıyla geçici olarak yapılan göçler, kişinin oradaki yaşam şartlarına, ona sunulan gelişmiş ve çeşitli imkanlara bağlı olarak değişebilmekte ve kalıcı hale gelebilmektedir.

Kalıcı olarak gerçekleştirilen göçlerde geçici göçler gibi daha iyi iş olanağı, eğitim hayatı, yaşam standartları vb. nedenlerden kaynaklı olarak yaşanabileceği gibi savaş, doğal afet, terör eylemleri gibi nedenlerden ötürü de meydana gelebilmektedir. Gerçekleşmesi bakımından benzerlik gösteren geçici ve kalıcı göçleri birbirinden ayıran önemli husus ise zaman etkenidir. Bu bağlamda geri dönüş içermeyen zaman kısıtlaması olmayan göçler kalıcı göçü ifade ederken, zaman darlığı ve sınırlılığı olan aynı zamanda geri dönüş içeren göçler ise geçici göçleri ifade etmektedir (Koçak ve Terzi, 2012: 170-171).

1.3.3.Zorunlu ve Gönüllü (Serbest) Göçler

Göçleri sınıflandırmada bir diğer ölçüt ise kişinin kendi iradesi bağlamında göçün zorunlu (mecburi) veya gönüllü (serbest) olarak gerçekleşip gerçekleşmemesine göre yapılan ikili ayrımdır. Gönüllü ya da bir diğer adıyla serbest göçler, hiçbir tehdit ve baskı unsuru olmadan kişinin kendi isteği doğrultusunda gerçekleştirilen göçlerdir. Gönüllü göçler yaşanılan yerin şartlarının yetersiz oluşu, işsizlik, düşük ücret, sosyal olanakların kısıtlılığı gibi itici faktörler nedeniyle tetiklenebileceği gibi; başka yerlerin yaşam kalitesinin yüksekliği, sağlık ve eğitim koşullarındaki imkanların gelişmişliği, çeşitli ya da daha iyi iş

olanakları, demokratik hakların üstünlüğü veya kendini gerçekleştirmek adına sunulan imkanların varlığı gibi çekici faktörlerden kaynaklıda gerçekleşebilmektedir.

Gönüllü göçler genel olarak daha iyi bir yaşama kavuşma arzusundan dolayı gerçekleştiğinden, ekonomik olanın belirleyiciliği daha fazla ön plana çıkmaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015: 14). Ekonomik olanın belirleyicinin dışında bireysel arayışlardan kaynaklanan göçlerde gönüllü göçlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bazı bireylerin macera arama, değişik bir yerde ve kültürde yaşama isteği, yaşadığı yerden bıkkınlık ve sıkılma gibi bizzat bireysel sebeplerden kaynaklı gerçekleştirdikleri göçlerde gönüllü olarak yapılan göçlerdir (Yalçın, 2004: 15).

Göç kararı almada bireyin yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu gibi bağlayıcı faktörlerde ön plana çıkmaktadır. Özellikle gönüllü göçlerin gerçekleşmesinde evli ve çocuk sahibi olup olmamak, genç veya yaşlı olmak göç kararını önemli ölçüde etkilemektedir. Evli ve çocuk sahibi olan bir bireyin, bekar bir bireye göre göç kararı vermesi daha güç olmaktadır. Aynı şekilde yaşlıların doğduğu topraklarda kalmak istemesi, yaşadığı yerle kurduğu bağlayıcı ilişkilerde gençlere göre göç etme eğilimlerini azaltmaktadır. Genel olarak evlilik, aile, çocuk gibi bağların olmadığı ya da azaldığı durumlarda göç kararı daha kolay verebilmektedir (Yalçın, 2004: 16). Göç alma kararında birçok etken etkili olsa da yine de asıl temel husus, göçe neden olan koşulların, şartların bütün etmenlerin dışındaki bağımsızlığında yatmaktadır.

Gönüllü göçler gibi zorunlu göçlerde insanın iradesi doğrultunda gerçekleşip gerçekleşmediğine göre ele alınmaktadır. Zorunlu göç, insanın kendi iradesi dışında mecburi olarak yaptığı göçlerdir. Bir tanımla ifade edilecek olursa zorunlu göç, bir kişinin yahut kitlelerin ortaya çıkan veya çıkması mümkün hale gelen zor kullanımı, tehdidi nedeniyle yaşam alanlarından ayrılması ya da ayrılmak mecburiyetinde kalmasıdır (Keser, 2011: 13).

Zorunlu göç tarihin hemen hemen her döneminde var olmakla birlikte, özellikle yirminci ve yirmi birinci yüzyılın ilk yılları için önemli bir olgu haline gelmiştir. Çünkü siyasi çatışmalar, savaşlar, zulümler ve baskıların yaygınlaşmasıyla birlikte birçok insan evlerini ve yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, sömürgecilikten kurtulma savaşları, Soğuk savaş sonrası Balkanlar ve Kafkasya'da meydana gelen çatışmalar, terör olayları gerekçesiyle Afganistan ve Irak'taki işgaller, Güney Asya ve Ortadoğu'da milliyetçi akımlar ve devletlerin parçalanması ve otoriter rejimlerin ortaya çıkması insanların bulundukları toplumu terk etmelerine yol açmıştır (Betts, 2017: 13). Bu bakımdan son

yüzyılda da önemli bir olgu haline gelen zorunlu göçlerin temelinde siyasi etmenlerin ön plana çıktığını söylemek mümkündür.

Zorunlu göçün bir parçası olarak bir de zorlama göçler mevcuttur. Zorlama göç ve zorunlu göç kavramları birbirine benzer görünse de ayrı şeyleri ifade etmektedir. Zorunlu göçler, istem dışında insan yaşamını tehdit eden unsurlardan ötürü mecburi bir karar verme durumunu içermektedir. Zorlama göç ise, tamamen irade dışında insanların göç kararına kendilerinin değil onlar adına başkalarının karar verdiği durumu ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle, insanın kendi iradesinden bağımsız olarak siyasal otoritenin kararıyla yerinden edinme sürecidir. Genellikle tarih boyunca meydana gelen sürgünler, tehcirler ve devletler arası mübadeleler devlet eliyle yapılan zorlama göçler kapsamındadır (Malkoç, 2018:133-134). Birinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye-Yunanistan arasında yapılan karşılıklı nüfus mübadelesi, Sovyet Rusya'nın Kırım Tatarlarını Sibirya ve farklı yerlere sürgün etmesi tarihteki devlet eliyle yapılan zorlama göçlerin birer örneğidir.

Zorunlu göçler yukarıdaki ifadelerden de yola çıkılarak iki kategoride değerlendirilebilir. Birincisi resmi otorite kontrolünde devlet eliyle yapılan zorlama göçlerdir. Bu yolla insan toplulukları bir yerden başka yere kontrollü şekilde yer değiştirirler. İkincisi ise baskı, şiddet ve yaşamsal tehdit unsurlarından kurtulmak amacıyla mecburi karar verilerek yapılan yer değiştirmelerdir (Yalçın, 2004: 17-18).

Genel olarak zorlama dışında meydana gelen zorunlu göçler yaşanılan yerdeki itici faktörlerin (savaş, doğal afet, şiddet, baskı vb.) ön plana çıkmasından kaynaklanırken, gönüllü ya da serbest olan göçlerde itici faktörler olduğu gibi daha etkin olarak çekici faktörler (eğitim, sağlık, ekonomik vb.) ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, kişinin kendi iradesiyle verdiği kararların serbest ya da mecburi olması da göçün zorunlu ya da gönüllü yapılmasında önemli bir etkendir. Bütün bunlar doğrultusunda zorlama yapılan yer değiştirmeleri hariç asıl amaç, temel yaşam haklarını korumak ve daha iyi şekilde hayatını idame ettirmektir.

1.3.4.Bireysel ve Kitlesel Göçler

Göçün akış yoğunluğu bakımından sınıflandırma yapıldığında göçler bireysel ve kitlesel göçler olarak incelenmektedir. Bireysel göçler, bireyin kendi özerk kararıyla, kendi beceri ve birikimleriyle gerçekleştirdiği göçlerdir (Ağır ve Sezik, 2015: 98). Bireysel göçlerin meydana gelmesinde çekici faktörler önemli rol oynamaktadır. Çünkü, bireyin göç kararı almasında göç

edilecek yerin sosyal, ekonomik ve demografik unsurları ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle bireysel göçler daha çok gelişmiş bölgelere doğru yoğun olarak gerçekleşmektedir. Bu anlamda, bireyin göç kararı almasında yüksek ücret, sağlık ve sosyal alanların imkanlardaki gelişmişlik, bilimsel araştırma ve çalışmalarda ileri düzey yeterlilik, refah seviyesinde artış, eğitim imkanları gibi birçok neden etkili olmaktadır.

Kitlesel göçler ise genellikle toplu halde karar verilen ve meydana gelen göçleri kapsamaktadır. Kitlesel göç büyük nüfus topluluklarının, çeşitli birçok nedene bağlı olarak bulundukları yerleşim yerinden veya bölgeden başka bir bölgeye, ülkeye toplu şekilde göç etmesi durumudur (Çağlar, 2018: 33). Kitlesel göçler serbest göçlerin bir sonucu olabileceği gibi zorunlu göçlerin bir sonucu olarak da meydana gelebilmektedir.

Serbest göçün bir sonucu olarak kitlesel göçleri Yalçın (2004: 16); "az sayıda öncü bireyin başka bir yere göçerek ülkeleriyle bir çeşit bağ kurmaları sonucunda o ülkeden göç edenlerin sayısı hızla artar ve kısa sürede çekici etkenler nedeniyle göç kitlesel bir görünüme bürünür" şeklinde açıklamıştır. Özellikle 1960'lı yıllar ve sonrasında teknoloji, iletişim, ulaşım vb. alanlarda gerçekleşen hızlı gelişmeler bu anlamda kitlesel göçleri arttırmıştır. Türkiye'den Avrupa'ya yapılan göçler veya kırsal bölgelerden kentlere doğru gerçekleşen göçler akraba, komşu ya da arkadaşlık aracılığıyla kurdukları iletişimler sonucunda giderek artmış ve zamanla kitlesel görünüm kazanmasına yol açmıştır.

Kitlesel göçlerin meydana gelmesinde serbest göçler kadar zorunlu göçlerde etkilidir. Bölgesel çatışmalar, savaşlar, terör eylemleri ya da büyük ölçekli doğal afetler insanların kitlesel olarak göç etmesinde önemli etkenlerdir. Özellikle son yıllarda dünyanın birçok yerinde meydana gelen iç savaşlar ya da bölgesel çatışmalar kitlesel göçlerin kaynağını oluşturmaktadır. İnsanların çekirdek hakkı olan yaşama haklarını idame ettirebilmek adına bölgedeki ülkelere ya da daha iyi yaşam koşullarına sahip farklı ülkelere gerçekleştirdikleri göçler, zorunlu göçlerin bir sonucu olarak kitlesel görünümler kazanmaktadır. Nitekim, Suriye'den Türkiye'ye yapılan göçlerde zorunlu göçün kitlesel görünümüne bir örnektir.

1.3.5.Düzenli ve Düzensiz Göçler

Göç türlerinin diğer sınıflandırılmalarından biri ise hukuksal çerçeve dahilinde düzenli (yasal) ve düzensiz (yasadışı) göçler oluşturmaktadır. Göç Terimleri Sözlüğü (2013: 26) düzenli göçü, ülkeler tarafından tanınan, izin verilen yasal yollardan gerçekleştirilen göçler

şeklinde tanımlamıştır. Diğer bir tanımda da düzenli göç, yasal çerçeveler içerisinde gerçekleşen ya da kayıtlı olarak yapılan göç hareketlilikleri olarak tanımlanmıştır (İçduygu vd., 2014: 223). Daha geniş bir çerçevede düzenli ya da yasal göç, herhangi bir nedenle kişilerin bulundukları ülkeyi terk ederek başka ülkelerde yaşamlarını idame ettirmek amacıyla gittikleri ülkenin yasalarına uygun şekilde ülkeye giriş yapmaları ve orada gerekli izinler doğrultusunda ikamet etmelerini kapsamaktadır (Akçadağ, 2012: 3-4). Düzenli göçler genellikle ekonomik, sosyal ve siyasal birçok nedenle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru yoğunluk göstermektedir.

Tablo 1: Yıl Ortasında Uluslararası Göçmen Sayıları

Ana bölge, Bölge, Ülke Ya Da Seçilen Bölge	2000	2019
DÜNYA	173,588.4	271,642.1
Daha Fazla Gelişmiş Bölgeler	103,962.0	152,069.3
Daha Az Gelişmiş Bölgeler	69,626.5	119,572.8
En Az Gelişmiş Ülkeler	10,063.9	16,289.0
Diğer Az Gelişmiş Ülkeler	59,562.5	103,283.8

Kaynak: United Nations, İnternational Migration, 2019.

Düzenli göçler, tarihsel süreçte köle ticaretinin zorlaşmasından sonra işgücü ihtiyacı olan ülkelerin Asya, Afrika ve Karayipler'deki kolonilerden insanları ücretli olarak ülkelerine getirmeleriyle ve bunun sonucunda bu insanların o ülkelerde kalıcı olmalarıyla birlikte gözle görünür oranda gerçekleşmeye başlamıştır (Canpolat, 2015: 36) Daha sonraki dönemlerde de dünyadaki gelişmelere bağlı olarak giderek artan düzenli göçler, günümüzde de arz ve talep doğrultusunda ekonomik temelli başta olmak üzere, beyin göçü, eğitim ve sağlık nedenlerine bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Göç eğilimleri düzenli ya da diğer bir ifadeyle yasal yollarla gerçekleşebileceği gibi düzensiz, yasadışı şekilde de gerçekleşebilmektedir. Düzensiz ya da yasadışı göç, göç veren, transit ve göç alan ülkelerin yasal kurallarına uygun olmayan, aykırı olarak gerçekleşen hareketliliğini ifade etmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013: 26). Göç İdaresine göre, ülkeye yasadışı giriş yapmak, gidilen ülkede yasadışı şekillerde kalmak veya yasal yollarla girip süresi bitince yasadışı yollarla ülkede kalmaya devam etmek düzensiz göç olarak tanımlanmıştır (GİGM, 2019).

Düzensiz göçler belgesiz, yasadışı, izinsiz gibi birçok kavramla ifade edilmekle birlikte devletlerin güvenlik sorunlarından birini oluşturmaktadır. Dünyada giderek artan göç hareketlilikleri düzensiz göç hareketliliğini de hem tetiklemekte hem arttırmaktadır. Bu durum ulus devletler açısından ulus aşırıcılığı hissedilebilir kılmakla birlikte ulus devlet egemenliğini

zayıflatıcı bir işaret olarak görülmektedir (Castles ve Miller 2008: 132). Çünkü, düzensiz olarak gerçekleşen göçlerde göçmenin amacı, niteliği ve sayısı devlet tarafından bilinemediği için toplumsal yapıyı, toplumun huzuru ve refahını potansiyel olarak tehdit eden güvenlik açığı olarak görülmektedir.

Düzensiz göçler bireyin kendisinin tek başına gerçekleştirebileceği bir eylem olabileceği gibi, illegal gruplar ve oluşular tarafından desteklenerek de gerçekleşebilmektedir. Bu yüzden, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti kavramları zaman zaman düzensiz göçle özdeşleştirilmektedir. Bu nedenle ikisi arasındaki ayrımı açığa kavuşturmak için iki kavramın ne olduğunu bilmek gerekmektedir. Öncelikle göçmen kaçakçılığı; "doğrudan doğruya veya dolaylı olarak mali ve diğer bir maddi çıkar elde etmek için, bir kişinin vatandaşlığını taşımadığı veya daimî ikametgâh sahibi olmadığı bir taraf devlete yasadışı girişinin temini" olarak tanımlanabilir (Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Ek Protokol, 2003: Madde 3).

Bir diğer insan ticareti yada trafiği ise BM Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Protokolüne Ek Özellikle Kadın ve Erkek Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına, Cezalandırılmasına İlişkin Protokolde (2003: Madde 3); "kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması" şeklinde ifade edilmiştir.

İki kavram düzensiz göçlerle bağlantılı olmakla birlikte suç teşkil eden yasadışı oluşumlardır. İnsan ticareti baskı ve şiddet gibi zor kullanma yöntemleriyle gerçekleştirilerek insan hakları ihlalini meydana getirirken, göçmen kaçakçılığında ise göçmenin kendi iradesiyle gerçekleşen, göç etme yolu olarak yapılan bir kaçakçılık söz konusudur. Bu bakımdan göçmen kaçakçılığında da ülkelerin yasaları ihlal edilmektedir. Ayrıca, göçmen kaçakçılığı uluslararası bir sınır aşımını ifade ederken, insan ticareti uluslararası sınır aşımı dahil ulusal sınırlar içinde de gerçekleşebilmektedir (Demir ve Erdal, 2010: 40-41). İnsan ticareti ve göçmen kaçakçılığı gibi kavramlar bizzat düzensiz göç sayılmamakla birlikte bu göçün gerçekleşmesini kolaylaştıran yasadışı yollardır.

Genel itibariyle kısaca, düzenli göçler ülkelerin yasal mevzuatları çerçevesinde gerçekleşen göçlerken, düzensiz göçler ülkelerin yasal mevzuat çerçevesine bakılmaksızın kaçak olarak ülkelere yapılan göçleri ifade etmektedir.

1.4.Uluslararası Göçmen Statüleri

Göç tarihsel süreç olarak oldukça eski ve bir o kadarda karmaşık bir olgudur. Günümüzde giderek globalleşen dünyada göç, devletlerin kaçınılmaz olarak karşılaştığı sosyal bir olguyu ifade etmektedir. Birçok alanda gerçekleşen hızlı gelişmelerin etkisiyle dünyada sınır aşırı nüfus hareketliliği artmakta ve göçün etkileri geniş alanlara yayılmaktadır. Göçlerde meydana gelen artışla birlikte göçün gerçekleşme şekillerinde de çeşitlilikler meydana gelmektedir. Bu nedenle hukuksal çerçevede göç eden kişilere de bu anlamda çeşitli statüler verilmiştir. Bu bakımdan, birbirinin yerine kullanılan ve oldukça karıştırılan uluslararası göçmen statülerini tanımlamak ve göç meselesini daha iyi anlamak adına bu bölümde ilişkili kavramlar daha detaylı olarak ele alınacaktır.

1.4.1.Göçmen

Göçmen kavramı üzerine ortak tanımlanmış bir tanım bulunmamakla birlikte genellikle göç eden kişi olarak algılanmaktadır. Fakat bu tanımlama, göçmen kavramını açıklamada yetersiz kalmaktadır. Göç Terimleri Sözlüğü uluslararası ölçekte göçmen kavramının evrensel bir tanımı olmadığını belirtmekle birlikte göçmen kavramını, bireyin göç etme kararında zorlayıcı faktör olmaksızın kendi iradesiyle maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kendini gerçekleştirmek adına başka bir ülkeye ya da bölgeye göç eden kişi veya aile fertleri olarak tanımlamıştır. Birleşmiş Milletler ise göçmeni; “sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey” olarak tanımlamıştır (2013: 37). BM’ler göçmeni “yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikametgâh eden birey” olarak ifade ederek zaman ve yer kısıtlanmasına tabi tutmuştur. Fakat genel olarak literatürde göçmen daha çok Göç Terimleri Sözlüğü tanımında da belirtildiği gibi daha iyi sosyo ekonomik koşullarda yaşamak için başka ülkeye göç eden kişiler için kullanılmaktadır.

Göçmen statüsünü kazanmak göç etmek istenilen ülkenin kendisi tarafından oluşturulan prosedürlerine göre farklılık göstermektedir (Çiçeksöğüt, 2017: 4). Çünkü göçmenlere yönelik uluslararası alanda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu konuda her ülke kendi iç mevzuatına göre göçmen statüsünü ve göçmenlerin ülkedeki hukuki durumlarını belirlemektedir (Koç vd., 2015: 68).

Göçmen kavramı devletlerin mevzuatlarına göre iki şekilde algılanmaktadır. Bu bakımdan sosyal, ekonomik, siyasal vb. nedenlerle hukuksal çerçeve içerisinde kendi iradesiyle ülke değiştiren kişiler "düzenli göçmen" statüsünde değerlendirilirken; bir ülkeye hukuksal çerçeve dışında yasal olmayan yollardan giren veya girişi yasal olup ikamet izni bittiği halde o ülkede kalmaya devam eden kişiler "illegal/düzensiz göçmen" statüsünde değerlendirilmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013: 26-27). Yasal olarak göç eden göçmen, göç ettiği ülkenin göçmenlere tanıdığı yasal haklardan yararlanabilirken, yasa dışı yollardan ülkeye giriş yapan göçmen, göç ettiği ülkenin göçmenlere tanıdığı yasal haklardan yararlanamamaktadır. Bu durum yasadışı göçmenin kötü koşullarda ve güvencesiz ortamlarda yaşamalarına ve çalışmalarına sebebiyet vermekle birlikte onları halihazırda mevcut olan her türlü riske de açık hale getirmektedir (Dedeoğlu, 2011: 31).

Yasadışı göçmen kavramı hakkında bir diğer önemli husus ise mülteci kavramıyla karıştırılmasından kaynaklıdır. Oysa mülteci ve yasadışı göçmen, uluslararası statüleri ve hakları bakımından birbirinden farklıdır. Nitekim, yasadışı göçmen genellikle ekonomik nedenlerle bulunduğu ülkeyi terk ederken, mülteciler siyasi nedenlerden kaynaklı tehditlerden ötürü bulundukları yeri terk etmektedir. Yasadışı göçmen baskı altında olmadan yasadışı yollarla gönüllü göç eden kişileri ifade ederken, mülteci baskı altında zorunlu olarak göç etmeye karar veren kişiler için kullanılmaktadır. Yasadışı göçmenin ülkeye yasadışı girip çıkışı cezai yaptırım taşırken, mülteci yetkili mercilere geçerli nedeni sunduğunda herhangi bir yaptırıma maruz kalmamaktadır (Demir ve Erdal, 2010: 38). Bu bakımdan göçmen statüsü kendi içinde yasal ve yasadışı olarak ayrılsa da genel olarak göçmen, ekonomik sebeplerden ötürü ya da içinde bulunulan ortamın şartlarından kaynaklı olarak kendi özgür iradesiyle bulunduğu yeri terk eden kişilere atfedilmiş bir statüyü ifade etmektedir.

1.4.2. Mülteci

Mülteci kavramı, uluslararası bir statü olarak kabul edilen bireysel bir sıfatı ifade etmektedir (Bulut vd., 2018: 209). Ulus devletlerin politikaları doğrultusunda ortaya çıkan bu

kavram hakkındaki ilk düzenlemeler, Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Milletler Cemiyeti zamanında oluşturulmuş ve İkinci Dünya Savaşı sonrası Birleşmiş Milletler döneminde de bu tür düzenlemeler çıkarılmaya devam edilmiştir (Bozbeyoğlu, 2015: 63). İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa başta olmak üzere dünyada cereyan eden olaylarla birlikte birçok insanın yerinden edinmesi nedeniyle, 1951 Cenevre Sözleşmesinde mültecinin kim olduğuna dair tanımlama ve mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin yasal düzenleme getirilmiştir. Bu sözleşmeye göre mülteci;

> 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs" (Convention Relating to the Status of Refugees, 1951: Mad. 1-A).

olarak ifade edilmiştir. 1951 Cenevre sözleşmesinde yapılan bu mülteci tanımlaması daha sonra kısıtlı görülerek, Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1967 New York Protokolü ile yeniden düzenleme getirilmiş ve tanımda bulunan "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucu" ibaresi çıkartılmış, tarih sınırlaması da ortadan kaldırılmıştır. Bu durumda kişinin mülteci olabilmesi için ırkı, dini, tabiiyeti, belli toplumsal gruba mensubiyeti ve siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm korkusu yaşaması, bu zulüm korkusunda haklı olması ve vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunması gerekmektedir. Bu bakımdan kısaca mülteci, çeşitli sebeplerden ötürü baskıya, şiddete ya da zulme maruz kalmamak için bulunduğu ülkeyi terk ederek başka ülkeye giden ve geri dönmek istemeyen kişilere denmektedir. Burada öne çıkan önemli husus ise mültecinin ülkesini terk ederken her türlü baskı, şiddet, tehdit ve zulümden kendi iradesi doğrultusunda ayrılmasıdır. Bu bakımdan zorla yerinden göç ettirilen kişiler mülteci kapsamına girmemektedir (Daver, 1953: 186).

1951 Sözleşmesi mültecinin kim olduğunu tanımlamanın yanı sıra, mültecilerin hak ve özgürlüklerini güvence altına almayı ve sözleşmeye ortak olan devletlerin olası mülteci hareketliliği karşısında ortak sorumluluk paydasında buluşmasını sağlamayı amaçlamaktadır (Güler, 2016: 44). Bu bakımdan sözleşmede mültecilere;

- Zulüm veya zulüm tehdidi olan yere geri gönderilmeme hakkı,
- Ayrımcılığa uğramama hakkı,
- Ulusal güvenliği ve kamu düzenini korumak adına özel olarak belirtilmiş istisnai durumlar haricinde sınır dışı edilmeme hakkı,

- Zulümden kaçan bireylerin ülkeden çıkışları ve diğer ülkelere girişlerinin yasal yollarla olması beklenemeyeceği için koruma talep edilen ülkeye yapılan girişin yasadışı oluşundan ötürü ceza almama hakkı,

- Kabul edilebilir şartlarda yaşama hakkı ve bu haklar dahilinde eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim hakkı, kimlik belgeleri edinme hakkı, ikametgâh ve seyahat özgürlüğü hakkı, gelir getirici meslek sahibi olma hakkı ve mülk alıp satma imkânı gibi kamusal ve sosyal haklar tanınmıştır. Sözleşmeyi imzalayan ülkelerden ise, mültecilere tanınan bu haklara saygı duyulması ve buna uygun şekilde davranılması beklenmektedir. Bu bakımdan mülteci hakları ve mültecilerin korunması bizzat devletlerin birincil sorumluluğunda yer almaktadır (UNHCR Cyprus, 2017: 4-5).

Diğer yandan mülteci özellikleri taşısa dahi mülteci statüsünden yararlanamayacak kişilerde sözleşmenin 1. Maddesinde açıkça belirtilmiştir. Birinci maddenin (F) fıkrasına göre;

- barışa karşı suç işleyen ya da insanlığa karşı uluslararası belgelerde tanımlanan suç unsurlarından işlediğinde,

- sığındığı ülke dışında ağır bir siyasi olmayan suç işlediğinde,

- BM amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna dair ciddi kanaat getirilen kişilere, sözleşmede yer alan hükümler uygulanmamaktadır (Convention Relating to the Status of Refugees, 1951: Mad. 1-F)**.** Birinci maddede yer alan bu hususlardan da anlaşılacağı üzere mültecilik statüsünü reddetmek ya da iptal etmek konusunda ilgili devletlerin kendi politikalarına göre karar vermeleri için açık kapı bırakılmıştır. "Ciddi kanaat" ve "ağır siyasi olmayan suç" gibi fıkrada yer alan fakat kesinlik içermeyen tabirler doğrultusunda oluşan muğlaklık nedeniyle devletler, kendi politikaları ya da istek ve çıkarları doğrultusunda bu maddeleri yorumlayarak kişinin mülteci statüsünün belirlenmesine ilişkin kararda etkili olabilmektedir (Güler, 2016: 50).

Son yıllarda meydana gelen olaylardan ötürü ise dünyada mültecilerin sayısı giderek artmakta ve devletler için önemli bir tehdit kaynağı oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) 2019 yılında yayınlamış olduğu göç raporunda, dünya çapında kabul edilen göçmen sayısı 70,8 milyonu bulurken, bunun sadece 25,4 milyonunu mülteciler oluşturmaktadır. Bu mültecilerin büyük kısmını ise Afganistan, Orta Afrika ve Suriye'den gelenler oluşturmaktadır (UNHCR, 2019). Bu durum hedefteki

ülkeler için önemli sorunlar teşkil etmekle birlikte ülkelerin uyguladıkları politikalara da önemli ölçüde yansımaktadır. Nitekim, son yıllarda Suriye'den gelen kitlesel göç akımına karşılık Avrupa Birliği devletlerinin, üçüncü ülkelerle iş birliği yoluna giderek mültecilerin güvenli bir şekilde üçüncü ülkelerde kalması için gerekli mali yardımlarda bulunmaktadır (Çelik vd., 2018: 300). Bu durum başta Avrupa ülkeleri olmak üzere dünyada mültecilere karşı isteksiz tavır ve tutumun da giderek arttığını göstermektedir.

1.4.3.Sığınmacı

Uluslararası hukukta tanımlaması olmayan sığınma kavramı daha çok, devletlerin egemenlik alanları üzerinden çeşitli nedenlerle koruma arayan kişiler için kullanılan şemsiye bir kavramdır (Çalık, 2018: 124). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 14. maddesinde "Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır" şeklinde ifade edilen sığınma, insanlara verilen yasal bir hakkı kapsamaktadır (Clapham, 2007: 222). Bu anlamda sığınmacı uluslararası koruma arayan kişilere verilen genel bir isim olmakla birlikte daha geniş bir ifadeyle; menşei ülkesinde, savaş, çatışma, saldırı, siyasal baskı ve hayati tehditler gibi bir dizi nedenlerden dolayı ayrılıp başka bir ülkeden koruma talep eden kişi ya da kişiler için kullanılmaktadır (Bacaian, 2011: 17).

Mülteci ile sıklıkla karıştırılan sığınmacılar, ortak paydalara sahip olsa bile birbirinden farklı iki ayrı grubu ifade etmektedir. Mülteci, uluslararası hukuki statüsü tanımlanmış kişiler için kullanılırken, sığınmacı uluslararası sınırlar içinde koruma arayışında olan fakat mülteci statüsü henüz karara varılmayan kişiler için kullanılan bir tabirdir (Castles ve Miller, 2008: 145). Bu bakımdan sığınmacı, "zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi" şeklinde ifade edilebilir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013: 74).

Sığınma hakkı insanlara yasal olarak verilen bir hak olmakla birlikte sığınmacının genel bir hukuki koruması bulunmamaktadır. Sığınmacının, hukuki olarak koruma altına alınıp alınmaması daha çok korunmasından yararlanmak için başvurduğu devletin inisiyatifinde bulunmaktadır (Savaşan, 2009: 16). Bu durum 1967'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen "Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname" de (1967: Mad. 1/3) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi göz önünde tutularak; "sığınma hakkı tanımaya ilişkin temellendirmenin değerlendirilmesi, sığınma hakkını tanıyan devlete ait olacaktır" şeklinde

ifade edilmiştir. Hukuki korumadan yararlanıp yararlanmayacağına karar vermek devletlerin tekelin de olmasının yanı sıra, sığınmacılar mülteci korumasının temel ilkesi olan geri göndermeme ve insani muamele görme standartlarından peşinen yararlanma hakkına sahiptir (Kılıç, 2010: 6). Bu da yine Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun çıkardığı Devlete İlişkin Beyannamede (1967: Madde 3), hiç kimsenin sınırda reddedilme ya da sığındığı ülkeden zorla sınır dışı edilmesi ya da zulme uğrayacağı herhangi bir üçüncü ülkeye geri gönderilmesi gibi muameleye maruz kalamaz şeklindeki ifadesiyle açıkça belirtilmiştir. Fakat, devletler tarafından belirlenen sığınmacı başvuruları sonucunda kişinin mülteci statüsüne uygun olmadığına dair kanaat getirilirse, insani ve diğer ilgili gerekçelerle ülkede kalmak için de izin sağlanmazsa, ülkeyi terk etmesi gerekmektedir. Kişi kendisi ülkeyi terk etmediği takdirde ise ilgili devlet tarafından sınır dışı edilebilmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013: 74).

1.5.Uluslararası Göç Teorileri

Göç, farklı alandaki gelişmelere bağlı olarak çeşitli sebeplerle meydana gelmekte ve hem göç alan hem de göç veren ülkedeki tüm toplumları etkilemektedir (Castles ve Miller, 2008: 29). Bu bakımdan göçün çok boyutlu bir niteliğe sahip olması, göçün farklı disiplinler tarafından ele alınmasına imkân tanıdığı gibi, buna bağlı olarak literatürde çeşitli teorik yaklaşımların oluşmasına da yol açmıştır. Her disiplinin kendi perspektifinden yola çıkarak göç olgusunu ele alması ve bu bağlamda teori geliştirilmesi, bütünü kapsayan evrensel bir göç teorisinin varlığını da imkânsız kılmıştır. Bu nedenle göç teorileri çoğunlukla (Özcan, 2016: 187); göç edinilen yerin uzaklığı, göç edinilen yerde kalma süresi, göç edinilen yerin ekonomik ve idari yapısı, göç edinilen yerin akrabalık ilişkileri ve sosyal ağları, göç edenlerin kişisel özellikleri, etnik kimlikleri vb. gibi unsurlardan hareketle farklı hipotezlere dayanmaktadır.

Çalışmanın bu kısmında tarihsel süreçte süregelen ve devamlılığını koruyan göç hareketliliklerini geniş bir açıdan incelemek ve daha iyi anlamak için, göçü açıklamaya ilişkin gerçekleştirilen belli başlı göç teorilerine değinilecektir.

1.5.1.Ravenstein'in Göç Kanunları

Göçle ilgili bilinen ilk bilimsel çalışma, Ravenstein tarafından kaleme alınan ve 1885 yılında yayınlanan "Göç Kanunları" (The Laws of Migration) isimli çalışmadır. Ravenstein, Dr. William Farr'ın "göçün hiçbir kesin kanuna bağlı olmadığı" fikrini yanlışlamak ve göç olgusunun kanunlarını bulmak için, 1881 yılı İngiliz nüfus sayımı verilerini kullanarak başladığı çalışmaları sonucunda 7 genel göç kanunu olduğunu saptamıştır (Yalçın, 2004: 22). Ravenstein'a göre bu yedi kanun sırayla (1885:198-199);

1. Göçmenlerin büyük bir kısmı çoğunlukla kısa mesafeli yerlere göç ederler. Bu durum neticesinde ise, göçmenleri kendine doğru çeken büyük ticaret ve sanayi merkezleri yönünde göç akımları meydana gelir.
2. Kentte sanayi merkezlerinin ve ticaretin gelişimine bağlı olarak büyüyen ekonomi karşısında, kenti çevreleyen yakın yerlerdeki insanlar kente doğru göç eğiliminde bulunurlar. Bunun sonucunda kırsal bölgelerde boşluklar meydana gelir ve bu boş bölgeler daha uzak bölgelerden gelen göçmenler tarafından doldurulur. Uzak bölgelerden gelen göçmenlerin bulundukları yerdeki oluşturdukları boşlukta, o bölgelere daha yakın yerlerden gelecek göçmenlerle doldurulur. Bu durum basamaklı bir şekilde tüm ülkeye yayılır.
3. Yayılma süreci kendine çekme (emme) işleminin tersi şeklinde olsa da onunla benzer özellikler taşır. İkisini benzer kılan ortak nokta ise ulaşılmak istenen amaçtır. Göç edecek kişiler için göç tek başına bir amaç değildir, kentin gelişen ekonomik ve ticari olanaklarından pay almak, yararlanmak asıl amaçtır. Bu durum yayılma sürecini destekler.
4. Yoğun göç alan yerleşim yerleri aynı zamanda göç de verir.
5. Uzun mesafeli yerlerden göç eden göçmenler, genellikle direk olarak büyük ticaret ve endüstri merkezlerinden birine göç etmeyi tercih ederler.
6. Kentin yerlileri, ülkenin kırsal kesimdeki yerlilerine göre daha az göç etme eğilimi göstermektedirler.
7. Kadınlar, erkeklere nispeten daha fazla göç etme eğilimi taşırlar.

Ravenstein'ın ortaya koyduğu bu yedi kanunu, göç ve mesafe ilişkisi, göç ve basamakları, yayılma ve emme süreci, göç zincirleri, doğrudan göç, kır-kent yerleşimcileri farkı ve kadın-erkek farkı şeklinde ifade edilmiştir (Şimşek, 2018: 18). Ravenstein'ın "göç kanunları" iç göç olgusundan yola çıkarak dönemin ön plana çıkan ekonomik nedene dayalı

göçlerinin bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Kendisinin yazdığı ve 1889 yılında yayınladığı ikinci çalışmasının genel sonuç kısmında (1889: 286) göçün tek nedeninin sadece ekonomik kaynaklı göçler olmadığını, kötü ve baskıcı yasalar, vergilendirme, sosyal çevre, iklim ve zorlama (köle ticareti, taşımacılık) gibi göç akımlarının da hala göçe neden olan faktörler arasında olduğunu belirtmiştir. Fakat ona göre; maddi olarak daha iyi gelir kazanma ve daha iyi şartlarda yaşama isteği insanın doğasında bulunan içsel bir durumdur. Dolayısıyla ekonomik anlamda daha iyi olmayı arzulayarak yapılan göçler diğer göç dalgalarıyla kıyaslanamayacak şekilde fazlalık gösterir.

Görüldüğü üzere Ravenstein'ın göç kanunları, 1880'li yılların İngiltere'sinden yola çıkılarak oluşturulmuş olup, dönemin göç hareketliliğini açıklamada önemli bilgiler vermekle birlikte günümüzde ki çok etmenli ve daha kompleks göç olgusunun anlaşılması noktasında yetersiz ve eksik kalmaktadır (Çağlayan, 2006: 71). Fakat, Ravenstein'ın her ne kadar teorisi iç göç olgusu ve dönemin şartlarıyla sınırlı kalsa da göç olgusu üzerine yapılan ilk sistematik çalışma olması ve sonrasında yapılan çalışmalar için temel bir dayanak noktasını oluşturması açısından göç çalışmaları içinde önemli yer tutmaktadır.

1.5.2.Kesişen Fırsatlar Teorisi

Samuel A. Stouffer 1940 yılında "Kesişen Fırsatlar" teorisi ortaya atarak bu teoriyi "Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Uzaklıkla İlgili Bir Teori" **(**Intervenıng Opportunıtıes: A Theory Relatıng Mobılıty And Dıstance) çalışmasında açıklamıştır. Stouffer'a göre; Ravenstain'in çalışmasından sonra göç ve mesafe arasındaki yakın ilişkiyi açıklayan birçok çalışma yapılmıştır. Fakat mesafe ona göre, tek başına daha açık bir çalışmaya ihtiyaç duyulacak kadar önemli bir faktördür. Bu doğrultuda kişilerin iş bulmak için neden belli başlı yerleri tercih ettiklerini, neden belirli yerden alışveriş yaptıklarını ya da neden belli bir kesimden eşler seçerek evlendiklerini mesafe faktörüyle açıklamaya çalışmıştır (1940: 845).

Stouffer ortaya koyduğu bu teorisinde, göç ve mesafe arasında doğrudan bir ilişkinin olmadığını, bunun yerine kesişen fırsatların olduğunu ifade etmiştir**.** Bu teoriye göre; belirli bir mesafeye göç eden kişilerin sayısı, gittikleri yerdeki fırsatların sayısıyla doğru orantılı ancak kesişen fırsatların sayısıyla ters orantılıdır. Aynı hipotezi belirlemenin bir diğer yolu ise, belirli mesafeye giden kişilerin bu mesafedeki fırsatların artış yüzdesiyle doğru orantılı olmasıdır (Stouffer, 1940: 846). Yani gidilecek yerdeki sosyal, ekonomik, politik vb. gibi fırsatlar ne kadar fazla olursa göç eden kişi sayısı da buna bağlı olarak fazla olacaktır.

Stouffer'ın sembollerle matematiksel olarak açıklamaya çalıştığı bu teorinin en büyük problemi ise, bu fırsatların nasıl tanımlanacağı ve hesaplanacağı konusunda bir açıklama getirmemiş olmasıdır (Janson, 1970: 11). Fırsat kavramı ilk olarak akılda iş imkanları, eğitim ve sağlık imkanları gibi durumları çağrıştırsa da farklı anlamlar da barındırabilmektedir. Örneğin; bir hırsız için kentlerde kırsala göre daha çok fırsat bulunurken, dilenci için kentte olmak doğrudan gelir arttırmak için önemli bir fırsattır (Yalçın, 2004: 28). Diğer yandan sadece gönüllü göçler için açıklayıcı bir çerçeve sunması teorinin sınırlılığını da oluşturmaktadır. Ancak Stouffer'ın teorisinin zayıf ve sınırlı yönleri bulunsa da göç hareketliliğinde ki mekânsal eğilimlerin anlaşılmasında göz ardı edilmeyecek kuramsal bir gerçeklik sunduğu aşikardır (Şimşek, 2018: 19).

1.5.3.İtme Çekme Teorisi

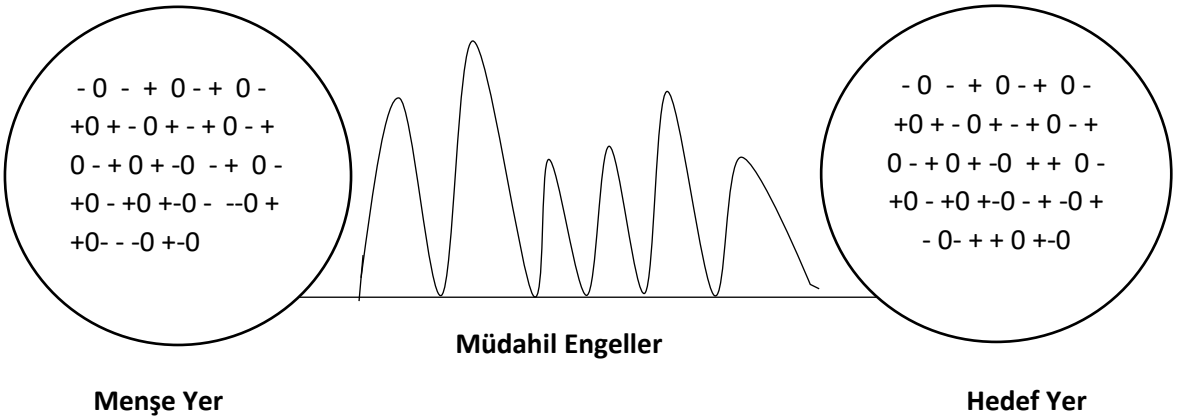
İtici ve çekici faktörler, göç olgusunu ve özellikle göçün sebeplerini açıklamada sıkça kullanılan iki önemli argümanı oluşturmaktadır. Nitekim, Ravenstein'ın göç kuramında bahsettiği kentlerin sanayi merkezi ve ticari gelişiminin birer çekici cazibe merkezi olması ve buna bağlı olarak kırsaldan kente doğru önemli göç akımlarının olması, çekici ve itici faktörler hakkında ipucu vermektedir. Lee'nin itme çekme kuramı da çoğunlukla Ravenstein'ın göç kanunları çalışmasından esinlenmesiyle ortaya çıkmıştır (Özyakışır,2013: 50).

Lee'nin 1966 yılında yayınladığı "Bir Göç Teorisi" (A Theory of Migration) isimli çalışmasın da göç kararı almada ve göç sürecine girmede dört önemli faktörün olduğunu ifade etmiştir. Bu faktörleri ise şu şekilde sıralamaktadır;

1. Menşe (köken) yerle ilgili faktörler
2. Hedef bölgeyle ilgili faktörler
3. Müdahil engeller
4. Kişisel faktörler (Lee, 1966: 49-50).

Lee bu faktörlerin işleyişini aşağıdaki şekilde olduğu gibi şemalaştırarak açıklamaya çalışmıştır.

Şekil 1:Yaşanan ve Gidilecek Yerdeki "İtici" ve "Çekici Faktörler" ve Müdahil Engeller

Kaynak: Lee, A Theory of Migration, 1966:50.

Lee'ye (1966: 50) göre hem menşe olan yaşanılan yerde hem de varılmak istenen hedef yerde sayısız itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Şemada görüldüğü haliyle "+" olumlu yani çekici faktörleri, "- "ise olumsuz olanı yani itici faktörleri göstermektedir. Şemadaki "0"lar ise nötr olan yani ne itici ne çekici göçe hiçbir etki etmeyen kayıtsız faktörleri ifade etmektedir. Bu faktörler, göreli olmakla birlikte hem içinde bulunan duruma hem de kişisel faktörlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Örneğin; iyi bir eğitim sistemi çocuğu olan bir aile için çekici bir faktör olurken, çocuksuz bir aile için ise nötr bir durum olabilmektedir.

Lee'nin üzerinde durduğu ve şemada da ifade ettiği bir diğer konu ise, "müdahil engeller" olarak adlandırdığı faktörlerdir. Buna göre menşe yerle hedef yerdeki tüm faktörler eşitlendiğinde, göçe yönelme eğilimini sadece göçmene bağlı kişisel özelliklerle açıklamak yetersiz kalacağı için aradaki müdahil engelleri de göç analizin içine katmak gerekmektedir (Çağlayan, 2006: 74). Çünkü, müdahil engeller bazı durumlarda kişinin bulunduğu duruma bağlı olarak ekonomik, sosyal veya mesafeden kaynaklı çeşitli faktörler olabileceği gibi, devletlerin uyguladığı sert göç politikaları veya yasaları gibi daha üst düzey faktörlerde olabilmektedir. Nitekim, Berlin Duvarı Doğu Almanya'da bulunanların Batı Almanya'ya girişlerini önlemek için Doğu Alman meclisi tarafından alınan kararla bir gecede örülerek göç kaybını fiziksel bir engelle önlenmeye çalışılmıştır (Lee, 1966: 51).

Lee "Bir Göç Teorisi" çalışmasında göçün hacmi, göçün akım ve karşı akımı, göçmenlerin özellikleri üzerine de hipotezler oluşturarak göçü geniş bir çerçevede yorumlamıştır. Bunlardan öncelikle göçün hacmine yönelik altı ilkeden bahsetmektedir. Bu ilkeler sırasıyla (Lee, 1966: 52-53);

1. Belli bölge içinde yer alan göçün hacmi, bu bölgede yer alanların çeşitliliğine göre değişir. Eğer göç varsayıldığı gibi, menşe ve hedef yerdeki olumlu ve olumsuz faktörlerin bir sonucuysa bölgeler arası üst derecede farklılık, yüksek göçle sonuçlanmalıdır.

2. İnsan çeşitliliği göçün hacmini etkilemektedir. Irk, etnik köken, eğitim, gelir veya gelenek gibi insanlar arasında büyük bir benzerliğin olduğu yerde göç daha düşük oranlı göç bekleyebiliriz.

3. Göç hacmi müdahil engellerin üstesinden gelmenin zorluğuyla da ilişkilidir.

4. Ekonomik dalgalanmalar göçün hacmini etkilemektedir. Ekonomik gelişme dönemlerinde yeni işletme ve endüstriler hızlı bir oranda oluşur ve eski endüstriler uzaktan işçi almaya başlar. Bu tür fırsatlar eşit dağılmamakla birlikte ekonomik bunalım zamanlarında, yeni işletmelerden bazılarının başarısız olmasına bazılarının büyümeyi durdurmasına neden olur.

5. Sert kontroller uygulanmazsa göçün hem hacminde hem oranında artış meydana gelir. Bölgelerde farklılığın artması, insan çeşitliliğinin artması ve müdahil engellerin azalması gibi nedenlerden dolayı göç oranı ve hacmi artış gösterir.

6. Bir ülkedeki ilerleme durumuna göre göçün hacmi ve oranı değişebilir. Bir ülkede ya da bölgede eğitim, sağlık, ulaşım, teknoloji, refah seviyesi gibi unsurların ileri düzeyde olması o ülkenin veya bölgenin göç hacmi ve oranını artırır.

Şekil 2:Sterilize Edilmiş İtici ve Çekici Göç Modeli

Kaynak: Faist, Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar, 2003:34

Lee göç hacimleri üzerine oluşturduğu altı ilkenin yanı sıra, göç sürecinde gerçekleşen akım ve karşı akıma dair altı tespitte bulunmuştur. Bu tespitlere bakılacak olursa (Lee,1966: 54-55);

1. Göç genelde tanımlanmış belli akımlar içinde meydana gelme eğilimindedir. Göçmenler, hedef yerlere iyi tanımlanmış güzergahlardan gittikleri yaygın bir gözlemdir.

2. Her büyük göç akımı karşıt bir akımı meydana getirir.

3. Akış etkinliğinde eğer menşe ülkedeki olumsuz faktörlerden kaynaklı ise göç akım hızı yüksek olur.

4. Eğer menşe yeri ve hedef yeri arasında farklılık düşükse akım hızı düşük olma potansiyeli taşır.

5. Menşe yer ve hedef yer arasındaki müdahil engeller fazlaysa göç akım hızı da yüksektir.

6. Göç akım hızı, ekonomik koşullara göre değişir. Refah zamanlarında göç akım hızı yüksek, bunalım zamanlarında ise düşük olur.

Son olarak Lee (1966: 56-57) göçmenlerin özellikleri üzerine de yedi adet tespitte bulunmuştur.

1. Göç seçicidir. Göçmenler menşedeki nüfusun rastgele bir örneğini oluşturmazlar. Bu durum kişisel faktörlerle ilgilidir.

2. Göçmenler, hedef yerindeki olumlu gördükleri unsurlara pozitif tepki verme eğilimindedirler. Bu kişilerin göç etme zorunluluğu yoktur fakat menşe yer ve hedef yerdeki avantajla ve dezavantajları hesaplayarak rasyonel olarak değerlendirir.

3. Göçmenler öncelikli olarak, menşe yerde negatif gördükleri unsurlara tepki verme eğilimindedirler.

4. Göçmenlerin hepsi bir araya getirildiğinde çift halli tercihler yapmaktadır. Menşe yerdeki göçmenlerden bazıları hedef yerdeki olumlu, pozitif unsurlara tepki verirken, bazıları bulunulan yerdeki olumsuz, negatif unsurlara tepki vermektedir.

5. Müdahil engellerin zorluğu pozitif seçim derecesini arttırır.

6. Yaşam döngüsünün belirli aşamasında artan göç etme eğilimi, göçmenlerin seçiminde etkilidir.

7. Göçmenlerin özellikleri menşe ve hedef yerdeki nüfusun vasfı karşılaştırıldığında ara düzeyde olma eğilimindedir.

Lee'nin teorisi dönemin göç olgusunu açıklamada oldukça sistematik ve analitik olarak geniş bir teorik çerçeve sunmaktadır. Günümüzdeki göç olgusunun açıklanmasında itme çekme faktörleri hala geçerli bir teori olsa da küreselleşmeyle birlikte göç olgusunun daha karmaşık bir hal aldığı aşikardır. Bu nedenle Lee'nin sunmuş olduğu itme çekme faktörlerinin her sınıf için ayrı olarak hesaplanması da daha zorlaşmaktadır (Çağlayan, 2006: 75). Bu durum teorinin sınırlılığını göstermekle birlikte, teorinin makro düzeyde siyasal ve iktisadi yapıların göç üzerindeki etkilerini açıklamak için bir çerçeve oluşturmaması ise eksik yanını ortaya koymaktadır (Şimşek, 2018: 26).

1.5.4.Petersen'ın Göç Türleri

Petersen'a göre (1958: 256); uluslararası göç teorilerinin çoğu, belirli bir ülkeden diğerine yapılan hareket üzerine odaklanmış ve diğer yapılan kapsamlı çalışmaların birçoğu da genellikle tek bir tarihi dönemle ilgili kalmıştır. Dahası, vurgu analizden çok açıklamalar üzerine yapılmış, bu durum sınırlı verinin uygulandığı teorik çerçeveyi de yetersiz kılmıştır. Bu nedenle Petersen, "A General Typology of Migration" çalışmasında genel bir göç teorisi için adım atarak hem iç hem de uluslararası göçün önemli analizlerinden bazılarını bir araya getirerek bir tipoloji geliştirmiştir. Bu tipolojiyi de göç analizi için en iyi model olarak tanımladığı Fairchid'in göç sınıflandırmasından yola çıkarak oluşturmuştur.

Petersen öncelikle yenilikçi (innovating) ve muhafazakâr (conservative) göç olarak adlandırdığı ikili ayrım üzerinden tipolojisini şekillendirmiştir. Ona göre, bazı göçmenler yeniye ulaşmanın bir aracı olarak coğrafi hareketlilikte bulunurken (yenilikçi göç), bazı göçmenler ise mevcut koşullarda meydana gelen değişikliklere yanıt olarak sahip olduklarını korumak için (muhafazakâr göç) coğrafi hareketlilik içerisinde yer değiştirmektedir (Petersen, 1958: 258). Petersen bu ikili göç ayrımına daha sonra bireyin isteklilik derecesini de dahil ederek göç tipolojisini yeniden şekillendirmiş ve beş göç tipi ortaya koymuştur. Bu göç tipleri sırasıyla (1958: 259-264):

1. İlkel (Primitive) Göç: İlk göç sınıfı olan bu göç türü, ekolojik baskılardan ötürü meydana gelmektedir. Burada ki ilkel göç ilkel halkların hareketliliğini değil, insanın doğal güçlerle baş edememesiyle ilgili bir hareketliliği kapsamaktadır. Bu nedenle bu kapsamdaki göçler, kuraklık, olumsuz hava koşulları gibi benzer sebeplerle gerçekleşen toplu göçlerdir. Ayrıca bu tür göçler muhafazakâr görünümlüdür çünkü; burada ki göçmen grubun aynı

çevreye muhafazakâr bir şekilde yönelme eğilimi vardır. Örneğin; pastoral insanlar, alıştıkları yaşamlarının devam edebileceği otlak alanlarda kalmaya çalışırlar. Güzergahları dağlar, nehirler, yağışlar, Çin Seddi vb. gibi doğal ya da insan yapımı engellere göre şekillenir. Bu tür göçler itme ve çekme yasasıyla değil, itme ve kontrol etkileşim ile ilişkilendirilebilir.

2. Zorunlu (Forced) ve Yönlendirilen (Impelled) Göç: İlkel göçlerde aktifleştirici faktör ekolojik baskı iken, zorunlu göçte aktifleştirici faktör devlet ya da işlevsel olarak eşdeğer bir sosyal kurumun oluşturduğu baskılardır. Bu göç Petersen'a göre; kendi içerisinde yönlendirilmiş ve zorunlu göç olarak ele alınabilir. Bireyin kısmi iradesiyle göç etmeye ya da kalmaya kendisinin karar verebilecek durumda olması yönlendirilmiş göçken, bireyin hiçbir karar yetkisinin olmadığı zorunlu göçtür. Burada önemli ayrım bireyin karar verebilme durumu ile ilişkilidir. Örneğin; Nazilerin çeşitli Yahudi aleyhtarı yasalarla Yahudi göçünü teşvik etme politikası ve Yahudileri trenlerle toplama kamplarına götürmek için uyguladığı politikalar arasındaki fark açıkça bu ayrımı göstermektedir.

3.Serbest (Free) Göç: Bundan önceki göçlerin aksine serbest göç, göçmenlerin arzularının ön plana çıktığı yani özgür göç türüdür. Bu göçler, baskı unsuru altında olmadan kişinin kendi kararıyla göç etme kararı aldığı ve gideceği yeri seçme şansının bulunduğu göçleri ifade etmektedir. 19.yy'da Avrupa'dan deniz aşırı ülkelere yapılan göç hareketleri bu göç sınıfının bir örneğini oluşturmaktadır.

4. Kitlesel (Mass) Göç: Petersen'a göre serbest göç, her zaman oldukça küçük bir oranı temsil etmektedir. Çünkü, bireylerin yenilik ve değişiklik arama istekleri çok yaygın olan bir durum değildir. Fakat yaşamın diğer her alanında olduğu gibi göçte de öncül olarak göç edenler, kendilerini takip edenler için önemli bir yol gösterici olmuşlardır. Bu durum göçün bir stil, bir kolektif davranış örneği olarak onun sosyal bir model haline gelmesini sağlamıştır. Böyle bir durumda ise hareketliliğin büyümesi yarı otomatiklik gösterir. Çünkü, göç edecek insanlar olduğu sürece göçün temel nedenini önceki göçler oluşturmaya devam edecektir. Bu nedenle göç sosyal bir model olarak belirlendiğinde artık bireysel motivasyonla ilişkili olmaktan çıkarak, kollektifleşmektedir.

Yani Petersen'ın kitlesel göçü, yenilik ve değişiklik aramak için yapılan serbest göçün, teknolojik gelişmeler ve öncü göçmenlerin kurdukları göçmen iletişim ağları doğrultusunda grup göçünü meydana getirmesini ifade etmektedir. Bu anlamda da kolektif bir davranış olarak göçün gelişmesine 1860'lı yıllarda yaşanan İsveç göçü örneğini vermektedir.

Tablo 2:Petersen Göç Tipolojisinin Özet Tablosu

İlişki	Göç Nedeni	Göç Sınıfı	Göç Tipi	
			Muhafazakâr	**Yenilikçi**
Doğa ve İnsan	Ekolojik İtme	İlkel	Göçebelik	Yerleşim
			Keşif	Yerinden Kaçış
Devlet ve İnsan	Göç Politikası	Zorunlu	Yerinden Etme	Köle Ticareti
		Yönlendirilmiş	Kaçış	İşçi Ticareti
İnsan ve Kişisel Norm	Güçlü İstek	Serbest	Grup	Öncü
Kolektif Davranış	Sosyal Devingenlik	Kitle	Kır	Kentleşme

Kaynak: Petersen, A General Typology of Migration, 1958: 266

Petersen oluşturduğu tipolojinin bir araç olduğunu ve böyle bir tipoloji geliştirmesindeki temel amacının, kavramsal bir tip sıralaması ile göç teorilerinin gelişmesine katkı sağlayacak bir temel sunmak olduğunu ifade etmiştir (1958: 264-265). Petersen'ın ortaya koyduğu bu tipolojiler, zamanın ötesinde oldukça geniş kapsamlıdır. Günümüzdeki göç hareketliliğinin anlaşılmasında ve açıklanmasında da oldukça etkili ve kullanışlı olması, Petersen'ın kuramının önemini de açıkça ortaya koymaktadır.

1.5.5. Zelinsky'nin Hareketlilik Geçiş Teorisi

Geçmişten beri süregelen göç hareketliliklerinin tarihsel dönemlerin kendi özgün mevcudiyetlerine bağlı olarak farklılaştığını söylemek mümkündür. Söz konusu bu farklılaşmanın küresel ölçekte sabit olarak kabul edilmesi ve kronolojik olarak sınıflandırılmanın yapılması oldukça güçtür. Fakat Zelinsky, göç hareketlerinin evrilme aşamalarını, küresel çapta tüm toplumların ekonomik ve sosyal yapılarının içinde bulunduğu seviyeye göre sınıflandırıp, göç hareketliliğinin "nasıl" gerçekleştiği sorusuna ilişkin sistematik cevaplar ortaya koymuştur (Çiftçi, 2011: 17). Zelinsky, 1971 yılında yayımladığı "Hareketlilik Geçiş Hipotezi" (The Hypothesis of the Mobility Transition) isimli çalışmasında da toplumların bu ekonomik ve sosyal yapılarında ki gelişmişlik düzeyine göre gerçekleşen göçlerin niteliklerini beş aşamalı bir modelle ele almıştır.

1. Modernite Öncesi Geleneksel Toplumda Göç: Bu toplumlarda göç kalıcı olmamakla birlikte daha çok sosyal ziyaretlerde, ticarette, savaşta ve dini adetlerin yerine getirilmesi gibi durumlarda sınırlı olarak gerçekleşir.

2. Erken Geçiş Toplumunda Göç: Kentte ki gelişmelere bağlı olarak kırsal alanlardan kentlere doğru kitlesel bir hareketlilik söz konusudur. Hareketlilik için uygun bölgeler ülke içinde mevcutsa, kırsal alandan ülke içindeki kentsel alanlara doğru belirli bir akım mevcuttur. Ayrıca, daha çekici olan uygun uluslararası bölgelere doğru da bir akım vardır.

3. Geç Geçiş Toplumunda Göç: Kırsal alandan kentlere doğru olan hareketlilik hala büyük oranda devam ediyor olsa da göç akışında bir yavaşlama söz konusudur. Göçmenlerin kent bölgelerine ve uluslararası bölgelere doğru oluşturdukları göç akımları azalmaya başlamıştır.

4. İleri Toplumda Göç: Kırdan kente olan hareketlilik göreceli olarak azalarak devam etmektedir. Kentten kente doğru güçlü bir göçmen hareketliliği vardır. Nispeten az gelişmiş bölgelerden, gelişmiş bölgelere doğru niteliksiz veya yarı vasıflı işçi göçü ve yetenekli, nitelikli, vasıflı kişilerin uluslararası göçü belirgindir. Bu dönemde farklı gerekçeler göçü tetikleyebilmektedir.

5. Geleceğin Süper İleri Toplumunda Göç: Daha iyi bir iletişim ve ulaşım sistemi kurulduğu için yerleşik göç düzeyinde önemli bir düşüş meydana gelebilir. Buradaki göçlerin neredeyse tümü, kent içi ya da kentler arasında gerçekleşebilir. Nispeten kalifiye iş gücünün az gelişmiş bölgelerden göç etmesi biraz daha mümkündür. Ayrıca bu evrede bazı mevcut dolaşım biçimlerinde daha fazla hızlanma olabileceği gibi yeni dolaşım biçimlerinin meydana gelmesi de mümkündür (Zelinsky, 1971: 230-231).

Zelinsky'nin dönemin Avrupa'sından yola çıkarak göç hareketliliğinin gelecekte nasıl bir boyuta ulaşacağını evreler üzerinden açıklayarak, bu evreleri modernitenin gelişim aşamalarıyla ilişkili şekilde dizayn etmiştir. Özellikle kırdan kente göçün yerini kentten kente göçün alması, kentler arası rekabetin giderek artmasına ve bu durumun daha da eşitsizliğin arttığı bir göç hareketliliğine sebep olduğu söylenebilir. Çiftçi 'ye (2011: 21) göre bu durum; modern dünyada bölgeler arası eşitsizliklerin göç hareketliliğini meydana getirdiği gibi bölgeler arasında ki eşitsizliğinde giderek arttığını göstermektedir. Hatta gelinen nokta göç hareketliliği ve bölgeler arası eşitsizliğin karşılıklı etkileşimiyle oluşan sarmal bir süreçten bahsetmeyi de mümkün kılmaktadır. Zelinsky'nin ortaya koymuş olduğu bu teorisi,

modernizmin evrenselliği görüşüne dayanması ve Avrupa ülkeleri dışındaki günümüzde gelişmekte olan ülkeler için pek geçerli olmaması nedeniyle eleştirilmektedir (Hass, 2007 :22).

1.5.6.Neo Klasik Ekonomi Makro Göç Teorisi

Yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğinde, hızlı ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin başlaması, uluslararası ekonomik faaliyetlerin artışı, sömürgecilik ve üçüncü dünya ülkelerinde gerçekleşen ekonomik gelişme süreçleri hem iç hem de uluslararası göçün yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu durum, dönemin genel ikliminden kaynaklı ekonomik göç kuramlarının ortaya çıkması içinde önemli bir zemin hazırlamıştır (Arango, 2000: 234). Bu teorilerden ilki neo klasik teoridir. Neo klasik teorinin makro boyutu, Lewis'ın "Sınırsız Emek Arzı ile Ekonomik Kalkınma Modeli" adlı çalışmasıyla başlayıp daha sonra Ranis, Harris ve Todaro ile devam eden çalışmalarla geliştirilmiştir. Geliştirilen bu teoriye göre; uluslararası göçün temel sebebi emek arzı ve talebindeki coğrafi farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Emek arzının esnek olduğu ancak emek ücretinin ve marjinal verimliliğin düşük olduğu ülkelerde, işçiler sermaye zengini olan yüksek ücretli ülkelere doğru göç etme eğilimindedir (Wickramasinghe ve Wimalaratana, 2016: 21). Bu demografik hareketliliğin sonucu olarak emek zengini olan ülkelerde emek piyasası daralmakta ve buna bağlı olarak ücretler yükselmektedir. Buna karşılık sermaye zengini olan ülkelerde ise ücretler düşmektedir. Böylelikle ücret üzerinden ülkeler arası bir denge oluşumu sağlanmaktadır (Güllüpınar, 2012: 58). Bu doğrultuda, ülkeler arası denge oluşumunun gerçekleşmesiyle birlikte göçün kaynağını oluşturan ücret farkı da ortadan kalkacak ve emek göçü sona erecektir (Arango, 2000: 235).

Bu teoriye göre, emek bolluğundan emek kıtlığı olan ülkelere bir akış olduğu gibi, sermaye açısından zengin sermayeye sahip ülkelerden, yoksul sermayeli ülkelere doğru yatırım sermayesi akışı olmaktadır. Yoksul ülkelerde ki sermaye kıtlığı, uluslararası standartlara göre yüksek bir getiri oranı sağlayarak yatırımları çekmektedir. Ancak, bu sermaye hareketi aynı zamanda yüksek gelir elde etmek için sermaye bakımından zengin ülkeden, yoksul olan ülkelere doğru yüksek nitelikli işçilerin geçekleştirdiği insan sermayesini de içermektedir. Böylece insan sermayesinin kıt olduğu yerlerde bu yüksek nitelikli işçilerin bilgi ve becerilerini kullanarak daha yüksek ücret alacağı öngörülmektedir (Massey vd., 1993: 433).

1.5.7.Neo Klasik Ekonominin Mikro Göç Teorisi

Neo klasik makro düzey teoriden hareketle ortaya çıkan bir de bireysel tercihin ön plana çıktığı mikro düzey göç modeli bulunmaktadır. Neo klasik ekonomi mikro teorisi, Sjaadstad'ın tarafından 1962 yılında sunulan "İnsan Sermayesi Teorisi" (Human Capital Theory) çalışmasında bireyin sosyo demografik özelliklerini mikro düzeyde göçün önemli bir belirleyicisi olarak Neo Klasik akıma dahil etmesiyle ortaya çıkmıştır (Kurekova, 2011: 6). Bu modelde rasyonel bireyler maliyet fayda hesabına dayanarak göç etme kararını alırlar (Massey vd.,1993: 434). Yani göç, bireyin daha yüksek gelir elde edebileceği duruma göre gerçekleşir.

Beşerî Sermaye mikro ekonomik modeline göre uluslararası göç; insan sermayesine bir yatırım şekli olarak görmekte ve bu kararı riskten bağımsız bireylerin yatırımı olarak değerlendirmektedir. Rasyonel bir aktör olarak bireyler, insan sermayesi özellikleri göz önüne alındığında en üretken olabilecekleri ülkelere göç etmeyi tercih ederler. Ancak göçü bir seçenek olarak görmeden önce, gideceği ülkedeki insan sermayesinde beklenen getiriyi ve kendi ülkesindeki insan sermayesi getirisi arasındaki farkı hesaplar. Bu noktada gidilecek ülkedeki insan sermayesi getirisinin kendi ülkesindeki elde edilecek getiriyi aşması halinde göç etme kararını verirler (Robinson, 2005: 6). Bütün bunlar doğrultusunda göç etme kararını veren birey hesabını yaparken seyahatin maddi maliyetini, göç ederken ve iş arayacağı süreçteki maliyetini, dil ve kültür öğrenme çabaları için belli yatırımları, yeni emek piyasasında yaşanacak zorlukları ve eski bağları keserek yeni ilişkiler kurmanın psikolojik maliyetini de göz önünde bulundurur (Massey vd., 1993: 434).

Neoklasik mikro teori bireyselliği baz alarak göç sürecini minimal düzeyde açıklamıştır. Bu bakımdan bireyin göç kararında ekonomik süreçlerin etkisini anlamak için iyi bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Ancak (Kurekova, 2011) piyasa kusurlarını görmezden gelmesi, göçmen ve göçmen topluluklarını homojenleştirmesi, devletlerin ek göç maliyeti olan politikaları göz ardı etmesi ve kazanç amaçlı yapılan göçleri her zaman için gönüllü bir süreçle fazla iyimser olarak sunması, kuramı geniş kapsamlı eleştirilere de tabi tutulmaktadır.

1.5.8.Yeni Ekonomi Göç Teorisi

Neo klasik ekonomi modelleri analizlerinde bireyin kendi özel çıkarları doğrultusunda, başka bir etkiye maruz kalmadan göç kararı aldığı üzerinden yola çıkmaktadır. Yeni ekonomi

teorisi de bu noktadan hareketle göçün belirleyici niteliği için yeni bir analiz düzeyi sunarak, göç araştırmaları odağını bireysel bağımsızlıktan karşılıklı bağımlılığa kaydırmıştır (Güllüpınar, 2012: 61). Göçü ailenin üzerinde etkili olduğu bir süreç olarak değerlendiren bu teori öncelikle J. Mincer'ın (1978: 749) "Aile Göçü Kararları" (Family Migration Decisions) adlı yayınladığı çalışmasında, göçü aile bağlamının farkındalığında analiz etmesiyle ve daha sonra Stark'ın da bu yönde çalışmalar yapmasıyla oluşmaya başlamıştır.

Geliştirilen bu teoriye göre, göç kararları genellikle bazı göçmen grupları tarafından ortaklaşa alınmaktadır. Özellikle bu gruplar dahilinde aile ve hane halkı göç sürecinde etkili olmakta ve bu durum göçü "hesaplanmış strateji" haline getirmektedir. Çünkü aile içerisinde karşılıklı olarak göç sürecine katılmak için gerekli nedenler ortaya konmakta ve böylelikle uygun koşullar belirlendikten sonra aile içerisinden bir ya da birkaç kişi göçe kararı alarak göç etmektedir. Böylelikle aile geliri artmakla birlikte aynı zamanda ekonomik güvencede sağlanmaktadır (Stark ve Bloom, 1985: 174-175). Burada aile üyeleri sadece beklenen geliri artırarak ekonomik güvenceyi sağlamayı değil, aynı zamanda işgücü pazarı dışındaki pazarlarda başarısız olmaya yol açacak riskleri de minimuma indirmektedir (Massey vd.,1993: 436).

Yeni ekonomi göç teorisine göre bir aile kararı olarak göçün ortaya çıkmasında üç temel finansal faktör bulunmaktadır. Bunlar aile yükümlülüğü ve yardımı için "fedakârlık", gelir şoklarına karşı geride kalan ailenin insani ve sosyal gelişimini tazmin etmek için "sigorta" ya da diğer bir tabirle "güvence" ve yaşam boyu göçün planlanmasının bir parçası olarak anavatanındaki varlık birikimi için "yatırım" olarak ifade edilmektedir (Robinson, 2005: 6-7). Bu durum da göç kararının ortaya çıkmasında aile refahı göz önünde bulundurulmakta ve bunun için göç edecek bireyin aile için en uygun yere göç etmesi ve göç edeceği yerde karşılaşacağı risklerin minimal düzeyde olması gerekmektedir. Böylelikle göç eden bireyin aileye getireceği gelir farkı ve birikim oluşturarak anavatanına katkıda bulunması göç kararının arkasında yatan finansal sebepleri oluşturmaktadır. Bütün bunlar göçün teşviki için önemli etkenlerdir.

Yeni ekonomi kuramının göç üzerine ortaya koyduğu temel önermeler genel olarak ifade edilecek olursa 6 madde de ele alınabilir.

1. Göç kararının alınmasında birey değil, aile, hane halkı veya kültürel olarak tanımlanmış tüketim ve üretim birimleri etkilidir.

2. Ücret farklılığı tek başına göçe neden olmamakla birlikte ailede ki riskleri azaltmak istemek de ulus ötesi göçe neden olabilmektedir.

3. Uluslararası göç ve yerel istihdam birbirini dışlayan olgular değildir. Hane halkı hem göçe katılabilir hem de yerel etkinliklere katılabilir. Böylelikle yerel ekonomik etkinlikler sermayesi sıkıntısını aşmanın bir yolu olarak göçün çekiciliğini arttırabilir. Bu bakımdan göçmen gönderen bölgelerdeki ekonomik kalkınma, uluslararası göç yönündeki baskıların azalması anlamına gelmeyebilir.

4. Uluslararası ücret farklılığı ortadan kalksa bile uluslararası göç hareketliliği durmayabilir. Göç veren ülkedeki piyasalarda dengesizlik var ise uluslararası göç hareketliliği devam edebilir.

5. Hükümetler göç hızını işgücü piyasasını etkileyen politikalarla birlikte sigorta piyasalarını, sermaye piyasalarını ve vadeli piyasaları şekillendiren politikaları da etkileyebilir.

6. Gelir dağılımını etkileyen hükümet politikaları bazı hane haklarının göreli yoksulluğunu değiştireceği için bu hane halkının göç etme isteğini de değiştirecektir (Massey vd., 1993: 439-440)

1.5.9. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Göç Teorisi

İkiye bölünmüş emek piyasası teorisinin temelleri, Michael J. Poire tarafından "Göçmen Kuşlar: Göçmen İşgücü ve Sanayi Toplumları" (Birds of Passage: Migrant Labour and İndustrial Societies) adlı çalışmasıyla meydana gelmiştir. Piore'nin (1986: 24) temel argümanını, gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler arasındaki büyük çaplı göçün, gelişmiş bölgelerdeki iş fırsatlarının yapısı ve göçmen işçilerin kendine özgü motivasyonları bağlamında anlaşılması oluşturmaktadır. Çünkü uluslararası göç, gelişmiş ülkelerin ekonomik yapısından doğan iş fırsatlarına karşılık diğer ülkelerdeki göçmenlerin buna verdiği tepkinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan (Massey, 1993: 440) uluslararası göçler göç veren ülkenin itici faktörlerinden (işsizlik veya düşük ücret gibi) ziyade daha çok göç alan ülkenin çekici faktörlerinden (daha iyi ücret ve kronik istihdam açığı gibi) kaynaklanmaktadır.

Piore'ye göre gelişmiş sanayi ekonomilerinin işgücü piyasasında birincil ve ikincil sektör olmak üzere ikili bir yapı (tabaka) bulunmaktadır. Bu ikiye bölünmüş işgücü yapılanmasında, birincil sektörde yoğun bilgi ve yeteneğe dayalı nitelikli işgücü gerektiren işler bulunurken, ikincil sektörde diğer meslek gruplarına göre daha düşük ücretlerin olduğu, sosyal statü ve kayda değer istihdam istikrarsızlığının bulunduğu niteliksiz yani vasıfsız işgücünü gerektiren işler bulunmaktadır. Ulusal işçiler uzun vadeli kariyer beklentilerine sahip olduklarından ve sosyal statülerini tanımlamak istedikleri bir iş arayışı içinde bulunduklarından dolayı ikincil sektörü tercih etmemektedirler. İkincil sektör ulusal işçiler tarafından tercih edilse bile bu daha çok öğrenciler, ev hanımları, kırdan gelen işçiler gibi başka tanımlayıcı sosyal statüleri olan kişiler tarafından tercih edilmektedir. Bu nedenle, yerli işçilerin sınırlı sayıda olmasından ötürü ikincil sektörü oluşturan işleri doldurmak adına göçmenler bir çözüm kaynağı olarak görülmüşlerdir. Göçmenlerin kısa vadeli bir çözüm kaynağı olarak geçici olması beklenirken, birçok göçmen çalışmak için gittikleri bu ülkelerde aile kurarak uzun vadede kalıcı olmuşlardır. Bu nedenle göçmelerin çocukları ileriki dönemlerde statü ve saygınlık kazandıran istikrarlı işlere yönelmekte ve birincil sektördeki istihdam olanakları için ulusal işçilerle rekabet içine girmektedir. Bu durum, ikincil sektörde tekrar boşluklar oluşturmakla birlikte diğer göçmenler içinde önemli bir fırsat kaynağı olarak görülmüştür (Piore, 1986: 24-25).

Göç sürecine ilişkin bu teori daha çok gelişmiş ülke için ortaya çıkan bu sorunları minimalize etme eğilimindedir. Bu nedenle göçün neden olduğu sorunlardan ziyade ülkelerin göç önlemleri alınması için politikalar geliştirmesi gerekliliğine dikkat çekmektedir. Piore'ye göre (1986: 25); kamu politikaları göç sürecini tamamen durdurmak ya da azaltmak için değil, bu süreci yönetme ve hedeflenen ikincil sektör boyutunu kontrol altında tutmaya yönelik olmalıdır. Bunun için göçmenlerin geri dönüşünü kolaylaştırmak, kalan çocuklarının dikey hareketliliğini düzene sokmak ve ikincil sektörün büyüklüğünü asgari ücret ve diğer iş mevzuatı biçimleriyle sınırlamak için özel politika ve prosedürler oluşturmak bu süreç kapsamında daha yararlı çözümler olacaktır.

İkiye bölünmüş işgücü piyasası teorisi, uluslararası emek göçünü açıklamaya yönelik olsa da ortaya attığı önermeler ülkelerin kendi içindeki bazı bölgelerden daha gelişmiş bölgelerine doğru yapılan göçleri açıklamak için de önemli bir zemin oluşturmaktadır. Fakat öte yandan, göç sürecini çekici faktörler düzeyinde analiz etmesi ve göç kararının verilmesinde derin analizler yapmamış olması kuramın sınırlılığını da ortaya koymaktadır (Hagen-Zanker, 2008: 7).

1.5.10. İlişkiler Ağı (Network) Teorisi

İlişkiler ağı kuramı diğer yaklaşımlardan farklı olarak göçün neden gerçekleştiği üzerinde durmaktan ziyade, göçün devam etmesinde göç edenlerin gittikleri yerde kurdukları göçmen ağları üzerinde durmaktadır (Massey vd., 1993: 449). Bu teorinin temelini, göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde kurdukları ağlar gibi aynı zamanda göç alan ve veren ülkeler arasında kurdukları sosyal ağların varlığı ve bu ağların karşılıklı göçler üzerinde etkisi oluşturmaktadır (Çağlayan, 2006: 85).

Massey ağ teorisini açıklarken azalan masraflar ve azalan riskler kavramlarını kullanmaktadır. Ona göre göçmen ilişkiler ağı, göç sürecinde göçmenlerin karşılaşabilecekleri masraf ve riskleri azaltarak göçlerin hızlanmasını sağlamaktadır. Nitekim, bir yere göç ederken ilk göçmenlerin yararlanabilecekleri hiçbir sosyal ağ bulunmadığı için ülkeye giriş maliyetleri fazla olurken, ilk göçmenlerden sonra ise göçün potansiyel maliyetleri geride kalan akrabalar ve arkadaşlar için oldukça azalmaktadır. Çünkü, akrabalık ilişkilerinin doğası ve arkadaşlık ilişkilerin yapısı gereği ilk göçmenler kurdukları sosyal ağlar sayesinde daha sonrasında gelen bu göçmenlere göç süreciyle bilgi kaynağı, istihdam ve konaklama gibi konularda yardım sağlayarak göçün maliyetini önemli ölçüde azaltmaktadırlar. Benzer şekilde göçmen ağları üzerinden ilk göçmenlerin gidilecek ülkedeki işleri ve zorlukları topluluğun bilgisine sunması, göçün güvenli bir şekilde gerçekleşmesine olanak sağlayarak karşılaşılabilecek riskleri de minimum hale getirmektedir. Böylelikle bu durum bazı potansiyel göçmenlerin göç etmesine yol açarak ağın güçlenmesine ve zamanla göç sürecinin kendi kendini idame ettiren bir hal almasına olanak sağlamaktadır (Massey vd., 1993: 449-451).

Göçmen ağlarının genel olarak bakıldığında ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel anlamda olumlu ve olumsuz olmak üzere pek çok etkisi bulunmaktadır. Crisp (2006: 6-8) bu ağların olumlu ve olumsuz yönlerini dört başlıkta ele almaktadır. Buna göre ilk olarak, göçmen ağları sayesinde potansiyel göçmenler ülkeye nasıl girileceği, gerekli evrakların nasıl temin edileceği, iltica ve sosyal yardımlar hakkındaki bilgileri ve farklı hedef ülkelerin gözaltı ile sınır dışı etme politikaları hakkında önemli bilgilere ulaşabilmektedir. İkinci olarak bu ağlar, hedef ülkeye gidecek olan göçmenin maliyetini en aza indirmek için önemli bir olanak sağlamaktadır. Üçüncü olarak ağın olumsuz yönde etkisi ise, yasa dışı göçleri arttırmakla beraber bu yasa dışı göçlerin organizasyonuna zemin hazırlamaktadır. Son olaraksa göçmen ağları, bilgi, kaynak ve organizasyonel alt yapıya ek olarak, göçmenlerin hedef ülkeye

ulaştıklarında geçimlerini sağlamada ve özellikle bu anlamda istihdam desteği almalarında olanak oluşturmaktadır.

Bu işlevlere de bakıldığında genel olarak göçmen ağlarının göçü teşvik edici önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Bu ağlar sayesinde göçü önceden deneyimleyenlerin tecrübelerinden yararlanma fırsatının olması ve buna bağlı olarak göç edecek kişinin bu süreçteki artıları ve eksileri görerek hareket etmesi göç sürecini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, göç edilecek yerde kendi ülkesinden başka göçmenlerin olması ve bunlarla temas halinde bulunulması, gidilecek yerdeki sosyal uyum sorununda önemli ölçüde azalmasını sağlamaktadır. Fakat bunların yanında sosyal ağların olumsuz etkileri de dikkat çekmektedir. Nitekim, göçmenlerin sosyal ağlar sayesinde göç ettikleri ülkelerde kendi ülkelerinden olan göçmenlerle vakit geçirmesi ve mecbur kalmadıkça göç edilen yerdeki toplumla temasa geçmemeleri de bütünleşme, uyum, izole olma gibi birtakım olumsuzlukları teşkil edebileceği gibi göç edecek kişilerin yasal olmayan yollardan göç sürecine dahil olmasında da olumsuz teşvik edici bir süreç izleyebilmektedir.

Genel olarak ilişkiler ağı teorisi, göçün kendi kendini idame ettirebilen bir yayılma süreci izlediğini ortaya koymasıyla göç üzerine yapılan genel denge analizlerden çıkan önermelerden oldukça farklı sonuçlar içermektedir.

1. Uluslararası göç bir kez başladıktan sonra, ağ bağlantılarıyla göç veren toplumda göç maksimum boyuta ulaşıncaya kadar yayılarak devam eder ve sonra yavaşlamaya başlar.

2. Ülkeler arasında göçmen akışının büyüklüğü ücret farkı ve istihdam oranlarıyla güçlü bir şekilde bağlantılı değildir. Çünkü, göç ağlarının gelişmesiyle göç maliyeti ve risklerin düşüşünden ötürü bunlar ikinci planda kalmaktadır.

3. Göç ağlarının oluşumu ve gelişimiyle birlikte başlangıçta göçe yol açan yapısal ya da bireysel nedenlerden giderek bağımsızlaşmaktadır.

4. Göçmen ağları genişleyip yayıldıkça sosyo ekonomik seçicilik azalmaya başlamaktadır.

5. Göçmen ağlarının oluşumu hükümetlerin kontrolleri dışında gerçekleştiğinden, göç akımları bir kez başladıktan sonra bunları kontrol etmede güçlükler ortaya çıkmaktadır. Fakat bazı uygulanan göç politikaları, göçü kontrol etme aracı olarak kullanılabilir. Örneğin; aile birleşimini teşvik edici politikalar ya da kan bağıyla bağlı kişilere özel giriş önceliğini sağlanması bu ağların güçlenmesini sağlayabilmektedir (Massey vd., 1993: 449-450).

1.5.11. Sosyal Sermaye Teorisi

Sosyal Sermaye kavramı göç çalışmaları alanında daha çok 1990'lı yılların ortasından itibaren kullanılmaya başlanan bir kavramdır. Kavram bu anlamda özellikle ağ kuramıyla da yakından ilişkili olup, genel olarak kişilerin üye oldukları ağlar yahut kurumlar vasıtasıyla sınırlı kaynaklara ulaşma kapasiteleri olarak tanımlanmaktadır (Yaman, 2016: 106-107). Sosyal sermaye kavramının gelişmesine katkıda bulunan öncü isimlerden birisi olan Putnam'da benzer şekilde sosyal sermayenin ana fikrini; sosyal ağların, karşılıklı ilişkilerin ve normların son derece değerli olduğuna vurgu yaparak açıklamıştır (Putnam, 2001: 41). Ona göre sosyal sermaye; sosyal ağlar, normlar, güven ve kurumlar arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. Burada güven duygusu ön plana çıkmakla birlikte her faktör birbirini etkilemektedir. Her faktörün derecesi ise iş birliğinin güçlenmesini sağlamakta ya da engellemektedir (Ruben ve Heras, 2012:467).

Sosyal sermaye kavramına katkıda bulunan bir diğer düşünür Bourdieu da sosyal sermayeyi açıklarken sosyal ağlara atıfta bulunarak; karşılıklı tanışma ve tanınma ile çok az ya da çok fazla kurumsallaşmış ilişkilerinin bir ağına sahip olarak, bir bireye yahut gruba tahakkuk eden gerçek ve sanal kaynakların toplamı şeklinde sosyal sermayeyi tanımlamıştır (Bourdieu ve Wacquant, 1992: 119). Bourdieu bu tanımında sosyal sermayeyi gerçek ve sanal kaynakların bir toplamı olarak görmekte ve karşılıklı tanışma ve tanınmayı az ya da çok fazla kuramsallaşmış ilişkilerin sağlamlaşmış ağ bağlantılarıyla ilişkilendirmektedir. Ona göre sosyal sermaye; sembolik değişimlerin, yükümlülüklerin ve ortak kimliklerin bir birikimidir. Bu birikimlerin sürekliliği ise sürekli devam eden sosyalleşme çabasına bağlıdır ve bu da insanların ağları kullanabilme becerisiyle ilişkilidir. Ayrıca birikimler karşılıklı tanışmanın, tanınmanın ve grup üyeliğinin oluşturduğu ilişkileri, aktörün zamanla kendi inşa etmesi bakımından da dışlayıcıdır. Bu bakımdan süreç bir yandan grubun yeniden üretimini sağlarken, diğer yandan ise grubun sınırlarını tekrar oluşturmaktadır. Dolayısıyla yine bu süreç, grup üyeliği ve gruba üye olma potansiyeli olan kişiler için bir avantaj sağlamakta aynı zamanda bu kişileri de birbirine bağlamaktadır (Bourdiue, 1986: 250- 251).

Bourdiue'nun tanımı sosyal sermayenin parçalanabilir olduğunu açıkça ortaya koymakta ve bu hususta sosyal sermayenin iki önemli unsurdan oluştuğunu göstermektedir. Bunlardan ilki, sosyal ilişkilerin, sosyal ağlar sayesinde ortak kaynaklara erişimde bireye fayda sağlamasıdır. İkinci unsur ise, bu kaynakların miktarı ve kalitesidir (Portes, 1998: 3). Bu anlamda sosyal sermaye, bireyin bağlantılarıyla harekete geçebilmesine ve sahip olduğu

sermayenin miktarına bağlı olmakla beraber aynı zamanda ağ bağlantılarının boyutunu da kapsar niteliktedir. Dolayısıyla sosyal sermaye, bir yandan bireyin kendi tasarrufunda ancak diğer yandan ise tamamen bağımsız da değildir. Nitekim, sosyal sermaye ortak bir grup ve bu gruptaki karşılıklı onanmayı gerektiren süreçle doğrudan ilişkilidir (Bourdiue, 1986: 249).

Bourdiue'nun ifadelerinde sosyal ağlar, sosyal sermayenin en önemli unsurlarından biri olmakla beraber aynı zamanda bir yatırım stratejisi oluşturmaktadır. Çünkü gruplardaki ilişkiler, bireysel veya toplumsal, bilinçli ya da bilinçsiz şekilde kısa yahut uzun vadede doğrudan kullanılabilen sosyal ilişkileri, yeniden üretmeyi ve ayarlamayı amaçlayan yatırım stratejileri niteliği taşımaktadır. Daha genel bir ifadeyle sosyal ilişkiler, komşuluk, iş arkadaşlığı ve hatta akrabalık ilişkileri gibi koşullu ilişkileri daha minnet duymak, saygı duymak, arkadaşlık kurmak gibi kalıcı ve gerçekçi ilişkilere dönüştürmektedir. Bourdiue'ya göre sosyal kurumlar tarafından akraba, kardeş, kuzen, şövalye, mirasçı ya da yaşlı vb. olmak gibi yapılanmalar da bu tarz kutsama simyasıyla gerçekleşmektedir. Kurumsallaşan bu yapılar da kendilerini hediyeleşme, kız alıp-verme, hoş sohbet gibi karşılıklı teşviklerle sürekli olarak üretmektedirler. Bu üretimi yaparken de aynı zamanda grubun sınırlarını da yeniden teyit etmektedirler. Bu nedenle de grubun dışındaki kişilerle ticaret, evlilik ya da diğer ilişkiler gerçekleşmez hale gelmektedir. Sonuç itibariyle bakıldığında da bu süreç, ilişkiler ağını desteklemekle beraber hem yeniden üretimi sağlamakta hem de karşılıklı tanınmayı önceden varsaymaktadır (Bourdieu, 1986: 249-250).

Bourdieu'ya göre sosyal sermayenin işlevlerinden ekonomik ve kültürel olan diğer sermayeleri harekete geçirmeyi sağlayan bir aktör görevi görmesidir (Keleş, 2012: 18). Nitekim Becker'in bir örneğini ele alan Bourdiue; farklı sosyal sınıflardan olan çocukların akademik başarıları incelendiğinde ortaya çıkan mevcut dalgalanmaların temelinde sosyal sermaye farklılığının yattığını ve kültürel sermayenin oluşumunda da sosyal sermayenin önemli bir etken olduğunu vurgulamıştır (Bourdiue, 1986: 244). Bu anlamda Bourdiue'nun sosyal sermayeye ilişkin olarak ağ bağlantılarına dikkat çektiğini ve bu bağlantılarla beraber sosyal sermayenin bireylerin ekonomik ve kültürel sermayelerini harekete geçirmede etkin bir rol oynayan temel unsur olarak gördüğünü söylemek mümkündür.

Bourdiue sosyal sermaye kavramı ve sosyal ağları birleştiren ilk düşünürdür. Bu anlamda sosyal sermaye kavramına yaptığı katkılar ayrıca önem taşımaktadır (Özdemir, 2007: 15) Bu hususta göç alanındaki çalışmalara katkı sunmakla beraber sosyal sermaye teorisinin gelişmesinde de önemli katkıları bulunmaktadır. Bu açıdan sosyal sermaye teorisine göç hareketliliği çerçevesinden baktığımızda; göç kararının alınmasında ve göç sonrası uyum

süreçlerinde aile, akrabalık, arkadaşlık, komşuluk ya da diğer formel organizasyonların rolleri büyüktür. Bu hususta sosyal sermaye bireylerin göç kararı almasında ve göç etmesinde etkili olduğu gibi göç sonrası uyum sürecini kolaylaştıran bir işlev görmektedir (Şimşek, 2018: 36). Bu açıdan bakıldığında Bourdiue'nun da vurguladığı gibi sosyal sermaye sosyal ağlarla yakından ilişkilidir ve bu ağın karşılıklı güven duygusu ve iş birliği içinde güçlendirilmesi, sosyal sermayenin sürekli kendini üretmesinde ve başarılı olmasında etkilidir.

1.5.12. Parekh'in Göç Teorisi

Bhikhu Parekh "Göçün Üç Teorisi" (Three Theories of İmmigration) adlı çalışmasında diğer göç teorilerinden farklı olarak göçü liberal, toplumcu etnik/milliyetçi görüşler açısından ele almıştır.

Liberal görüşe göre; göçü yönlendiren dil, din, ırk, politik görüşler gibi faktörler değil, ekonomidir. Eğer insanlar, herhangi bir toplumun gereksinim duyduğu minimum beklentileri karşılayabilecek durumdaysalar rahatlıkla göç ederek o toplumun birer üyesi haline gelebilirler. Toplumcu görüşe göreyse; toplum birbiriyle iç içe geçmiş bir nüfusun paylaştıkları ortak değerlerin, anlamların ve duyguların bir bileşkesidir. İnsanlar kendilerini tanımlarken bireysel kimliklerinin yanında aynı zamanda toplumsal kimliklerini de kullanırlar. Bu bakımdan liberal görüşün aksine toplumcu görüş için göç seçici bir süreç içerinde yönlendirilmelidir. Çünkü, başka yerden gelip göç edecek kişiler göç ettikleri toplumun kültürüyle ister istemez farklılık gösterecektir. Bu nedenle göç alan toplumda sosyal sorunların yaşanmasının minimum düzeyde tutulabilmesi için göç edecek kişilerden en iyi uyum sağlayabilecek kişiler seçilmesi gerekir. Diğer etnik/ milliyetçi görüşe göreyse; bir toplum asırlar boyunca birlikte yaşamış ve birbirine kan bağıyla bağlı, ortak geçmişi olan insanlardan oluşur. Dolayısıyla, bu görüş göç konusunda bir ülkeye göç edecek kişilerin ancak o ülkeyle kan bağı bulunuyorsa kabul edilmesini savunmaktadır (Ündücü vd., 2009: 163-164).

Kısaca Parekh, oluşturduğu üç ayrı göç görüşüyle göçü ele alırken ekonomik, kültürel ve etnik gibi çeşitli unsurları kullanmış olup, bu süreçteki karşılaşılabilecek bir takım sosyal sorunların varlığına da dikkat çekmiştir (Yalçın, 2004: 44-45).

1.5.13. Göç Sistemleri Teorisi

Göç sistemleri teorisi göçün karşılıklı göç alan ve veren iki ülke tarafından oluştuğunu ifade etmekle birlikte göç hareketlerinin bu iki ülke arasındaki sömürgecilik, siyasi etkileşim, ticaret, yatırım veya kültürel bağlara dayanan ve önceden var olan bağlantılar neticesinde ortaya çıktığını ileri sürmektedir.19.yy'da Amerika Birleşik Devletleri'nin güneybatıya doğru genişlemesiyle birlikte Amerikalı işverenlerin Meksika'dan ucuz işgücü talep etmesi aralarında oluşan kültürel etkileşime dayanmaktadır. İngiltere'deki Hint, Bangladeş ve Pakistan göçüyse İngiltere'nin bu topraklardaki sömürgesine dayanmaktadır. Yine aynı şekilde, Fransa'daki Cezayirli göçü Fransa'nın Cezayir'deki sömürge varlığıyla açıklanmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 36). Bu örnekler çoğaltılabilir olmakla birlikte göç sistemleri teorisi bakımından uluslararası göçün nasıl devam ettiğini birbirine uzak ya da yakın ülkelerin kurdukları bu çeşitli ilişkiler üzerinden değerlendirmek mümkündür.

Göç sistemleri yaklaşımına göre göç hareketleri makro ve mikro yapıların karşılıklı etkileşimlerinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Buradaki makro yapılar ekonomi politiği, uluslararası ilişkileri ve devletlerin göç yönetimini kapsayan kanun, yapı ve uygulamaları içine alırken; mikro yapılar ise göçmenlerin kendileri arasında kurdukları her türlü etkileşim ağını kapsamaktadır. Bu iki düzey makro ve mikro yapı birbirine bir dizi aracı mekanizmayla bağlantılıdır. Bu bir dizi mekanizmalar, avukatlar, acenteler, kaçakçılar ve işçi bulma örgütleri gibi birçok aracıların birleşmesiyle bir göç endüstrisinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Castles ve Miller, 2008: 37-39).

Göç sistemleri teorisinin ortaya koyduğu hipotez ve öngörüler kısaca şunlardır (Massey vd., 1993: 454);

1. Göçmen akımları fiziksel olmaktan ziyade, siyasi ve ekonomik ilişkilerin bir yansımasını ifade ettiği için ülkeler arası coğrafi yakınlık veya uzaklık göç akımlarını ne garanti etmekte ne de engel olmaktadır.

2. Göçmen gönderen uluslardan oluşan ülke setinden göçmen alan bazı dağınık merkezi ülkeler sayesinde göçler çok kutuplu sistemlere sahip olabilmektedir.

3. Uluslar birden fazla göç sisteminin üyesi olabildikleri gibi genelde bu çoklu üyelik göç veren uluslar arasında daha yaygındır.

4. Göç sistemleri siyasi ve ekonomik şartların değişimine göre evirilmektedir. Ülkeler politik kargaşalara, ekonomik dalgalanmalara veya sosyal değişmelere göre sistem dahilinde

olabilir ya da ayrılabilirler. Bu nedenle göç sisteminin istikrarlılığı, sabit bir yapıya sahip değildir.

Göç sistemleri kuramı tarihsellik bağlamında iki ya da daha fazla ülke arasında yaşanan göçün anlaşılmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca, göçmenin göç ile ilişkisini ve göçmenliğin içeriğini de belirleme noktasında analiz imkânı ve açılım oluşturabilmektedir (Çağlayan, 2006: 84).

1.6.Kimlik ve Uyum

Kimlik, çeşitli tanımlara tabi tutulan geniş kapsamlı bir kavramdır. En bilindik haliyle, kişinin ya da grubun/toplumun kim olduğu sorusuna verdiği cevaplar bütününü ifade etmektedir. Ancak daha geniş bir tabirle kimlik, bir kişinin ya da grubun sahip oldukları niteliklerine, değerlerine, statüsüne ve etnik kökenine ilişkin bilinçli kavrayışları olarak tanımlanabilir (Şimşek, 2002: 31).

Kimlik kavramı, aynı zamanda Türkçede çoğunlukla benlik, kişilik, aidiyet gibi kavramlarla özdeşik olarak, kimliğin eş anlamlısı şeklinde kullanılmaktadır. Oysa ki, bu kavramlar kimliğin içinde ifade edilebilir olsa da tam anlamıyla kimlik kavramını açıklamamaktadır. Nitekim, sözgelimi benlik kavramı baktığımızda bir bireyin sahip olduğu ve onu diğer kişilerden ayıran özellikleri ifade etmektedir. Aynı şekilde aidiyet kavramı ise, daha çok bireyin bir topluma ya da gruba ait olma haline göndermede bulunmaktadır. Bu hususta benlik kavramı, bireyin toplum ya da grupla kurduğu ilişkiyi göz ardı ederken; aidiyet kavramı ise, bireyin kendine özgü özelliklerini göz ardı etmemektedir. Bu bakımdan gerek benlik gerekse aidiyet kavramları kimliğin bir bileşenini oluşturmakla beraber, tam anlamıyla kimlik kavramının açıklanmasında yeterli olmamaktadır (Anık, 2011: 24). O halde kimliği bahsedilen hususta bireysel ve toplumsal kimlik olarak iki ayrı aşamada ele almak mümkündür.

Bireysel kimlik daha çok bireyin kendini inançları, değerleri, hayata karşı tutumları, karakter nitelikleri vb. açıdan tanımlaması ve bu tanımlama üzerinden dünyadaki konumunu belirlemesi olarak ifade edilebilir (Parekh, 2009: 268). Daha kısa bir tabirlerle bireysel kimlik psikolojik olarak, insan olmak ile başlar. Konuyla ilişkin olarak Freud'da insanın ruhsal yapısının iç çekirdeğini, sürekliliğe dayalı, değiştirilemeyen, öznel, yaratıcı, bilinmeyen fakat aynı zamanda dış dünyadan etkilenen parçası oluşturduğunu belirtmektedir (Papila, 2007:

176). Psiko tarihçi olan Ericsson'da benzer şekilde kimliğin bireyin çekirdeğinde yerleşmiş bir süreç olduğuna değinmiş, ancak aynı zamanda da bireyin kendi komünal kültürünün çekirdeğinde de bu sürecin yerleştiğini göz ardı etmemiştir (Marshall, 2009: 405). Bu hususta kimlik sürecinin ilk aşamasının tamamlayıcını toplumsal kimliğin oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Toplumsal kimlik olarak ifade ettiğimiz kimlikte, bireyin bir grup ya da toplulukla çeşitli sebeplere bağlı olarak bir araya gelmesi ve etkileşim içine girmesiyle oluşmaktadır. Birey içinde bulunduğu sosyal grubun dili, inancı, gelenek ve görenekleri, yaşam ve anlayış biçimi doğrultusunda toplumsal kimliğini geliştirmektedir (Ulağlı, 2020: 28). Tajfel ve Turner (1979: 40) bu durumu, bir grubun üyelerinin kendilerini diğer grubun üyelerine yani ötekine karşı nasıl algıladıkları ve konumlandırdıklarıyla açıklamaktadır. Bu doğrultuda bakıldığında toplumsal kimliğin inşasında, "öteki" kavramının da ön plana çıktığı görülmektedir. Öteki kavramı, kimliğin inşasında deneyimler, geçmiş yaşanmışlıklar ve önyargılar yoluyla şekillenmekte ve söylem yoluyla pekiştirilerek bir dışlama mekanizması olarak işlevsel boyut kazanmaktadır. Bu hususta ötekiler bir bakıma genel kabul görülenin tersi davranışlarda bulunanlar için kullanılan genel bir etiketi ifade etmektedir (Ünür, 2013: 253). Dolayısıyla bu anlamda gruplar kimliklerini, kendileri için bir öteki oluşturarak inşa etmektedir (Şimşek, 2002: 37).

Genel olarak bakıldığında toplumsal kimliğin inşasında "öteki" kavramı kurucu bir rol oynarken, yine toplumsal kimliğin şekillenmesinde çevresel faktörler ve sosyal ilişkiler de belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu hususta, özellikle göç gibi nüfus hareketliliklerin de çevresel faktörler ve buna bağlı olarak kurulan sosyal ilişkiler değişim göstermekte ve bireyin toplumsal kimliği de değişime uğrayarak, yeniden inşa edilme sürecine girmektedir. Nitekim, göç eden kişiler göç ederken kendi kültürlerini, değerlerini, yaşam tarzlarını da beraberinde götürmekte ve göç edilen ev sahibi toplumun vatandaşlarıyla bir etkileşime girmektedir. Bu durumda göç eden kişilerin beraberinde getirdikleri kültürleri, değerleri ve yaşam tarzları da ev sahibi toplumla girdikleri etkileşim sürecinde yeniden şekillenmeye başlamakta ve zamanla değişime uğramaktadır. Dolayısıyla, göç eden kişiler kurmuş oldukları yeni etkileşimler ve ilişkiler sonucunda kendi kimliklerini yeniden inşa etme sürecine girmektedir. Bu nedenle, kimlik inşası sürecinde birey ve toplum arasında kurulan ilişkiler ve bu ilişkiler sonucunda, göç eden bireyin toplum içerisinde yer edinmesi önemli bir etmen teşkil etmektedir (Öztürk, 2019: 10).

Bu noktadan bakıldığında kimlik ve göç ilişkisinde uyum sürecinin önemli bir etken oluşturduğu görülmektedir. Nitekim göç olgusu, sosyo kültürel bir değişim aracı olarak yer değiştirme eylemi sonrası varılan yere uyum içinde tamamlanan süreçler bütününü kapsamaktadır. Şayet, bu süreçte göç eden kişilerin göç edilen yere uyum sağlayamaması göç eyleminin ilk fırsatta tekrar kendini yenilemesine neden olmakta ve göç eylemini işlevsiz hale getirmektedir. (Akıcı vd., 2015: 67). Örneğin; göçle beraber farklı kültür ortamında kendine yer bulamayan bireyler "kültür şoku" yaşayabilmektedir. Bu durum ise en başta farklı din, dil, kültür, değer vb. unsurlarla bir arada yaşamak durumunda kalan göçmenlerin, sosyal uyum konusunda zorluklar yaşamasına ve göç eylemini tekrarlamasına neden olmaktadır. Bu nedenle göç eden bireylerin ev sahibi toplumla ortak değerler etrafında bütünleşmeleri uyum konusunda önemli bir adım teşkil etmektedir (Keskinel ve Doğan, 2020: 54). Göç eden bireyler kadar ev sahibi toplumunda bu süreçte hoşgörülü tutuma sahip olması ayrıca önemlidir. Zira, göç eden bireylerin kendi bireysel ve toplumsal kimliklerini kültürel, etnik vb. gibi her açıdan kaybetme korkusu yaşaması uyum sürecini zorlaştırabilmekle ya da ev sahibi toplumun bu hususta baskıcı ve kendini koruyucu yaklaşım sergilemesi de uyum sürecini baltalayabilmektedir. Bu durum ise en başta, göç eden bireylerin kimliklerini koruma iç güdüsüyle hareket etmesine ve dolayısıyla dışlanmasına neden olabilmekte, ya da tam aksine kimliklerini tamamen kaybetmelerine yol açabilmektedir. Bu bakımdan, göç eden bireylerin ya da grupların göç edilen toplumda yer edinmeleri ve sosyal ilişkilerini geliştirmeleri, kimliğin yeniden inşa edilme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır.

Sonuç itibariyle gerek bireysel gerekse toplumsal kimlik olarak tabir ettiğimiz kimlikler, insanın kendini tanımasıyla başlayarak ölünceye kadar onunla var olmaya devam etmektedir. İnsanın yaşam süresince var olan ve inşa edilen bu kimlikler, farklı ortamlar, farklı deneyimler ve toplumsal değişimler gibi pek çok etmenden etkilenmekte ve bu nedenle sürekli değişen, dönüşen ve gelişen bir olgu olarak var olmaktadır (Şimşek, 2002: 33). Özellikle, içinde yaşadığımız yüzyılda artan göç hareketlilikleriyle beraber bireylerin değişen toplumsal çevresi ve ortamıyla girdiği etkileşimler, bazen kimlik çatışmalarının yaşanmasında bazense kimliğin yeniden inşa edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü göç sürecinde birey ya da gruplar, kendi kültürleri dışında ev sahibi toplumun kültürüyle de karşı kaşıya kalmakta ve bu durum ise bazen sosyo kültürel uyumun sürecinin zedelenmesine ve kimlik çatışmalarının yaşanmasına yol açabilmektedir. Aynı şekilde, bazense iki kültürün ortak değerler ve yargılar gibi belirli bir çatı altında birleşmesi ise sosyo kültürel anlamda uyumun sağlanmasında etkili olacağı gibi, kimliğin yeniden inşa sürecinin de sağlıklı

şekillenmesi için gerekli bir etken oluşturmaktadır. Bu hususta kimliğin değişimi ve üretimi de toplumsal uyumun sağlanması açısından izlenen politikalarda ayrıca önem arz etmektedir. Bu doğrultuda öne çıkan entegrasyon, asimilasyon ve çokkültürlülüğü konuyla ilişkili olarak alt başlıklar altında inceleyeceğiz.

1.6.1.Entegrasyon

Hem göç eden topluluğu hem de göç alan toplumu ilgilendiren uyum sorununun çözümü için özellikle son yıllarda kullanılan kavramların başında "entegrasyon" gelmektedir (Yavuz, 2013: 615). Entegrasyon kavramı genellikle, göçmenlerin gerek birey gerekse grup olarak ev sahibi toplumla bir bütün içinde yaşaması anlamına gelmektedir. Daha geniş bir çerçevede ise entegrasyon, "bir toplumda var olan değişik etnik ve sosyal grupların o ülkede mevcut tüm olanaklara eşit erişimi ve aralarında sürtüşme olmaksızın uyumlu bir yaşam sürmesi" olarak tanımlanabilir (Toksöz, 2006: 36).

Entegrasyonu daha da çeşitli şekillerde tanımlamak mümkündür. Çünkü, entegrasyon kelimesinin anlamı ülkelerin, politik, ekonomik ve sosyal geçmişlerine bağlı olarak da değişlik gösterebilmektedir (Çağlar ve Onay, 2015: 57). Bu nedenle entegrasyonun bütüncül olarak alt boyutlarında sistematik bakımdan neleri içermekte olduğu ve başarılı bir entegrasyon sürecinin nasıl ilerleyeceği konusunda sosyal, ekonomik, kültürel, politik hayata nasıl entegrasyon sağlanacağına dönük tartışmalar bulunmaktadır. Örneğin; Almanya, Fransa, İsviçre gibi Avrupa ülkelerinde farklı sosyal grupların birleşerek toplumsal bütüne doğru bir sistem meydana getirme süreci şeklinde asimilasyona benzer entegrasyon süreci yaşanırken; Anglo-Sakson ülkelerinde sürece ilişkin olarak farklı etnik ve sosyal grupların tüm olanaklara eşit erişimini esas alan uyumlu yaşam vurgusu ön plana çıkmaktadır (Şeker vd., 2015: 3).

Berry entegrasyon olgusunun, bir toplumda bireylerin, kendi özgün kimliklerini ve özelliklerini sürdürebilmelerinin yanı sıra, aynı zamanda toplumla uyumlu ilişkiler içerisinde olabilmelerinin de önemli olduğu bir etkileşim stratejisi olduğunu belirtmektedir. Entegrasyon stratejisinin başarılı olarak uygulanabilmesi, konunun tüm boyutlarıyla bütüncül olarak ele alınmasına bağlıdır (Berry,1997 akt. Türker ve Yıldız, 2015: 25).

Entegrasyonun boyutları konusunda ilgili yazın alanında farkı yaklaşımlar ve değerlendirmeler bulunmakla birlikte genel olarak son dönemlerde de oldukça sık kullanılan, sistem entegrasyonu ve sosyal entegrasyon biçimindeki ikili ayrım ön plana çıkmaktadır. Bu

ikili ayrımı benimseyen ve Almanya'daki göçmenlerin entegrasyonu üzerine çalışmalar yürüten bir sosyolog olan Esser'a göre sistem entegrasyonu; bir toplum sisteminin bütün olarak entegrasyonudur[1]. Sistem entegrasyonu aktörlerin üstünde olmakla birlikte bu entegrasyonda uyum, dünya pazarı, ulus devlet ve büyük şirketler gibi mekanizmalar aracılıyla sağlamaktadır (Esser, 2001: 3). Yani göçmenler, geldikleri ülkede yasalara uygun davrandıkları, vergilerini ödedikleri ve çalışıp ekonomiye katkıda bulundukları taktirde sisteme entegre olurlar. Bu entegrasyon sürecinde yerel kültürün benimsenmesi, ev sahibi toplumla bir iletişim bağı kurulması ve hatta dilin öğrenilmesine bile gerek yoktur. Göçmenler dil bilmeden, iletişim kurmadan ve ev sahibi toplumun kültürünü benimsemeden de sistemle uyumlu olarak yaşamlarını devam ettirebilmektedir (Esser, 2000 akt. Şahin 2010: 107).

Sistem entegrasyonundan farklı olarak sosyal entegrasyonda ise, aktörler ön plana çıkmaktadır. Yani sosyal entegrasyonda göçmenlerin ve etnik grupların yerli halk ile bütünleşebilmesi için aktörlerin topluma dahil edilmesi gerekmektedir. Bu da göçmenlere bazı haklar verilmesi, dil becerilerinin kazanılması, eğitim sistemine ve iş gücü piyasasına katılım, sosyal kabul, kamusal ve siyasal yaşama katılım ve ev sahibi ülkeyle duygusal bağ kurma gibi göçmenlerin sosyal yaşama katılım sağlamalarıyla gerçekleşmektedir (Esser, 2001: 8).

Esser'a göre sosyal entegrasyonu oluşturan dört boyut bulunmaktadır. Bunlar; kültürleşme, sosyal -politik-ekonomik konum, etkileşim ve kimliktir. Kültürleşme, toplumsal uyumun sağlanabilmesi için gerekli bilgi, yeterlilik ve dil becerilerinin birey tarafından edinilmesini ifade etmektedir. Bu becerilerin elde edilmesi ise genellikle bireyin ilgili toplumdaki sosyalleşmesiyle ilgilidir. Sosyal-ekonomik-politik konum ise topluma yeni katılan bireyin belirli bir sosyal pozisyonu işgal etmedir. Sosyal-ekonomik-politik konum ile sosyal entegrasyonun en önemli biçimleri, vatandaşlık hukuku veya genellikle bununla ilgili olan oy hakkının verilmesi, belirli eğitim kariyerine bağlı olarak mesleki ve diğer pozisyonların açılması ve sosyal sistemin diğer üyeleriyle sosyal ilişkileri sürdürebilmesidir. Etkileşim boyutu ise, topluma yeni katılan bireyin ev sahibi toplumun üyeleri ile etkileşimini ifade etmektedir. Kimlik boyutu da topluma yeni katılan bireyin ev sahibi toplumla zihinsel ve duygusal bağlar kurmasını kapsamakla birlikte bireyin kendisini nereye ait hissettiğini belirtmektedir (Esser, 2001: 8-11). Böylelikle Esser'ın ifadesiyle sosyal entegrasyon bu dört boyutta oluşan bir uyumu öngörmektedir.

[1] Bu ayrım Esser (2001)'in yanında, Lockwood (1964) ve Habermas (1987) gibi konunun önde gelen teorisyenlerince büyük oranda paylaşılan bir ayrımdır.

Bu bağlamda entegrasyon kısaca bir madalyonun iki yüzü gibi çift taraflıdır. Bir tarafında ev sahibi topluma entegre olmayan çalışan göçmenler bulunurken, diğer tarafta bu göçmenleri kendi toplumuna kabul edecek olan ev sahibi toplum bulunmaktadır. Bu bakımdan entegrasyon göçmen davranışlarının paterni kadar, yani topluma kabul edilecekler kadar kabul edecek toplumun davranış paternlerinin de önem taşıdığı, uyumun çift taraflı olduğu bir süreçtir (Yüksel, 29 Ekim 2012).

1.6.2.Asimilasyon

Özü itibariyle "benzeşme" anlamına gelen asimilasyon, kısaca bir şeyi değiştirerek kendisine benzetmek demektedir. Daha genel olarak asimilasyon, dil, gelenek, değer ve davranışlarda, aidiyet duygusunda değişiklik olması anlamına gelmektedir (Özdal, 2018: 23). Sosyolojik olarak ise, içinde bulunduğu toplumun dışında yaşayan göçmen bir bireyin veya etnik grubun, egemen toplumla geliştirdiği ilişkiler sonucunda, tamamen baskın olan topluma benzemesi, kültürel birikimlerinin yok olması ve özgün kültürel kimliğini kaybetmesi olarak tanımlanabilir (Adıgüzel, 2018: 163-164).

Asimilasyon kavramı Löffler'a göre; ampirik ve normatif asimilasyon olarak iki önemli şekilde kullanılmaktadır. Ampirik açıdan asimilasyon kavramı, göçmen olan bireyin ya da grupların göç ettikleri yerdeki yerel halktan farklı olan etnik kökenlerini, dini ve kültürel aidiyetlerini, kendi etnik kimliklerini en geç ikinci neslin başlarında terk etmesi anlamına gelmektedir. Bu asimilasyon modelinde egemen kültürün, dili, sosyal değerleri, yaşam biçimi, kültürü, normları, gelenek ve görenekleri, davranış modelleri tamamıyla benimsenerek, kendi köklerine dair aidiyet ve kimlik bilinci kaybedilmektedir. Normatif açıdan asimilasyonda ise, göç edilen ülkenin kültürel olarak homojen bir toplum oluşturma amacı bulunmaktadır. Yani bu asimilasyon modelinde, yerel halkın kolektif kimliğinin korunmasının ihtiyacı politik olarak kabul edilmektedir. Nispi kültürel homojenlik toplum üyelerine ortak bir kimlik kazandırmaktır (Löffler, 2011: 80-99 akt. Çağlar ve Onay, 2015: 50). Yani Löffler'a göre iki asimilasyon modelinden ampirik olanı özdeşleşme (aynılaşma) yoluyla gerçekleşirken, normatif olanı ise benzeştirme yoluyla gerçekleşmektedir.

Gordon'a göre ise asimilasyon çok boyutlu bir süreçtir ve aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi bazı aşamalardan geçmektedir (Gordon, 1964: 71).

Tablo 3: Gordon'un Asimilasyon Süreci Teorisi

Süreç veya Şart	Asimilasyon tipi veya aşaması	Özel Kavram
Yerli toplumun kültürel öğelerine doğru değişim	Kültürel veya davranışsal Asimilasyon	Kültürleşme (Acculturation)
Birinci grup bazında, geniş çaplı yerli toplumun kliklerine, kulüplerine evlilikle asimilasyon ve kurumlarına giriş	Yapısal Asimilasyon	--------
Geniş çaplı karışık evlenmeler	Evlilikle Asimilasyon	Karışım (Amalgamation)
Yerli topluma dayalı birliktelik anlayışının geliştirilmesi	Tanımlamaya dayalı Asimilasyon	--------
Önyargıların kaybolması	Kabullenilmiş hal asimilasyonu	--------
Ayrımcılığın yok olması	Kabullenilmiş davranış Asimilasyonu	--------
Güç ve değer çatışmalarının yok olması	Yurttaşlık asimilasyonu	---------

Kaynak: Milton, Assimilation in American Life: The Role Of Race, Religion And National Origins,1964.

Asimilasyon sürecine ilişkin Gordon'un tablosuna bakıldığında, asimilasyonun kültürel asimilasyon, yapısal asimilasyon, evlilikle asimilasyon, tanımlamaya bağlı asimilasyon, kabullenilmiş hal asimilasyonu, kabullenilmiş davranış asimilasyonu ve yurttaşlık asimilasyonu olmak üzere aşamalı bir biçimde gerçekleştiği görülmektedir. Gordon'a göre, bu asimilasyon aşamalarından kültürel asimilasyon ve yapısal asimilasyon aşamaları en kritik aşamalardır. Azınlık yani göç eden grup kültürel asimilasyonla göç ettiği ülkenin kültürüne ve değerlerine uygun davranmaya başlarken, yapısal asimilasyon aşamasında göç ettiği ülkenin üyeleriyle birincil ilişkiler içine girmektedir. Genellikle birincil ilişkilerin kaçınılmaz sonucunda ise, göçmen grubun ve ev sahibi toplumun üyeleri arasında ciddi oranda evlilikler gerçekleşmektedir. Bu evliliklerin sonucunda ise göçmen grup ev sahibi toplumdaki kimliğini kaybederek özdeş asimilasyon sürecini yaşamaktadır. Artık, bundan sonra göçmen grubun torunları ev sahibi toplum içinde ayırılamaz duruma geldiği için ise diğer asimilasyon aşamaları kaçınılmaz hale gelmektedir (Gordon, 1964: 80-81). Ancak bütün bu sürece rağmen belirtmek gerekir ki bu asimilasyon aşamaları, her zaman aynı derecede gerçekleşmemekle birlikte bu durum toplumların mevcut durumlarına göre farklılık gösterebilmektedir.

Asimilasyonu 1908 yılında "The Melting Pot" (Eritme Potası) adıyla farkı bir boyutta ele alan Zangwill (Şan ve Haşlak, 2012: 41) kuramına göre; asimilasyonda ifade edilen üzerinin aksine, göçmen grubun kültürünün baskın olan ev sahibi toplumun kültürü yararına çözülmesi ve zamanla yok olması yerine, bu farklı kültürlerin bir potada eritilerek yeni bir ortak kültürün oluşturulması söz konusudur (Marshall, 2009: 206). Bu durum farklı kültürlerin bir arada uyumlu şekilde yaşaması için gereklidir. Çünkü, bu durum gerçekleştirildiği taktirde önyargı hedefine maruz kalabilecek gruplar ortadan kalkacağı gibi yurttaşlık anlamında çatışmasız bir asimilasyon süreci de gerçekleşecektir. Ancak hem Amerika'da hem de diğer toplumlarda kuramsal olarak işaret edilen bu erime hali gerçekleşmemiştir. Günümüzde etnik kökenli toplulukların Amerika başta olmak üzere diğer toplumlarda da hala varlığını sürdürüyor olması ve etnik kimliklerin oluşması kuramın başarısızlığına dair eleştirileri de meydana getirmiştir (Kartal ve Manço, 2018: 120).

Genel olarak, asimilasyon yaklaşımlarından da yola çıkarak asimilasyonda iki temel hususun olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan birisi hâkim bir toplum veya kültürken, diğeri ise ona benzemek isteyen ya da benzetilmek istenen kişi yahut toplumdur. İnsanlar ve toplumlar durup dururken başka bir kültüre veya başka bir topluma benzemek istemezler. Ancak küreselleşen ve artan göçlerle beraber toplumların homojenliğini kaybetmesi ve farklı kültürel unsurlarla bir arada yaşamak mecburiyetinde kalması, uyumun sağlanması adına bu süreci mecbur kılabilmektedir. Nitekim, farklı kültürel toplulukların uyum içinde birlikte var olabilmesi veya birinin diğerini tamamen eritip yok etmek istemesi tamamen kültürel karşılaşmaların bir sonucudur. İnsanlar karşılaştıkları bu sorunları kendi kültürel kodları ile, kendi kültürel değerleriyle çözebilirler. Ancak birey kendi doğup büyüdüğü toplum dışında sosyalleşiyorsa, kendi kültürel kodları sorunları çözmekte yetersiz kalmaktadır. Bu durumda birey ya kendi kültürel değerlerinin işe yaramadığını düşünerek sosyal problemlerini çözmek için hâkim toplumun kültürel değerlerini benimsemekte ya da kendi isteği dışında hâkim dış güçlerin baskısıyla hâkim olan kültürü benimsemeye mecbur kalarak asimilasyon sürecini tamamlamaktadır (Adıgüzel, 2018: 164).

1.6.3.Çokkültürlülük

Tarihsel olarak fazla uzun bir geçmişe sahip olmayan çokkültürlülük kavramı, terim olarak 1989 yılında Oxford Sözlükte yerini almış, 20.yy'ın sonlarında ise kamusal ve siyasal hayatta, sivil toplumda ve akademik dünyada popüler hale gelmiştir (Aslan, 2019: 76).

Çokkültürlülük kavramı, genel olarak bir toplumda farklı sosyal kültürlere sahip bireylerin ya da grupların bir arada yaşadığını ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Daha geniş bir ifadeyle (Çötok ve Taşdelen, 2013: 8) "farklılıklar içinde birlik" olarak her kültürün kendine ait içinde barındırdığı değerlerin, anlamların, sembollerin ve ritüellerin, yaşatılması, korunması ve saygı görmesi bağlamında ideal bir birlikte yaşama formülü olarak sunulmaktadır. Bu anlamda çokkültürlülük, kültürleri eşit tutmayı, kültürler arasında hiyerarşi oluşturmamayı öngörmekte ve çoğulculuğa da geniş bir yaşam alanı vermeyi hedeflemektedir.

Doytcheva'ya göre (2016: 16-17) çokkültürlülük; aslında bir anlamın ötesinde farklı anlamları ifade edebilecek şekilde kullanılabilmektedir. Ona göre ilk olarak çokkültürlülük, farklı sosyal çevrelerden, dini inançlardan ve etnik kökenlerden gelen bireylerin oluşturduğu çağdaş toplumların bir özelliği olarak anlaşılabilir. Bu anlamda, çokkültürlülüğün demografik betimlemeye dayanan kültürel eşitliliğin eşanlamlısı olduğu söylenebilir. Diğer bir anlamda ise çokkültürlülük, toplumsal ve kültürel çeşitliliğe değer veren ancak buna illa ki siyasi şekillenmeyi dahil etmeyen ve özünde demografik bir ideoloji olan çoğulculuk anlamında kullanılmaktadır. Son olarak bir başka anlamda ise çokkültürlülük, bir takım özel aidiyetlerin varlığını ve değerini kabul etmekle kalmayan ayrıca bunları siyasi normlara ve kuramlara kaydetmeyi de öneren belli bir siyasi programı ifade etmektedir. Bu kapsamda belirtmek gerekirse çokkültürlülük tarihte daha önce hiç görülmemiş bir olgu değildir. Farklı milletlerden oluşan birçok imparatorluklar (Çarlık Rusya, Osmanlı İmparatorluğu vb.) etnik, dini ya da ırka dayalı bileşenlerin anayasal olarak tanınması üzerine kurulu entegrasyon politikası izlemişlerdir. Ancak günümüzde tartışılan çokkültürlülük, yalnızca bazı özel düzenlemelerden yaralanan birkaç tarihsel topluluğu değil, kökeni ne olursa olsun bütün bireylerin kültürel olarak tanınması projesidir. Başka bir deyişle çokkültürlülük, demokratik rejimlerin temel değerlerinden yani özgürlük, bireyselleşme ve herkesin eşitliği gibi ilkelerinden ayrı değildir.

Parekh'e göreyse çokkültürlülük; planlı programlı bir içeriğe sahip politik bir öğreti ya da insan ve dünya hakkında felsefi bir kuram olmanın ötesinde, insan yaşamına bir bakış açısıdır. Bu bakış açısının temeline bakıldığında ise üç görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, insanlar kültürün biçimlendirdiği bir dünyada büyüyüp yaşadıkları, hayatlarını ve toplumsal ilişkilerini kültürün anlam ve önem sistemine göre düzenledikleri ve kültürel kimliklerine önem verdikleri için kültürle iç içedir. Dolayısıyla, kültür kaçınılmaz olarak insan yaşamının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. İkincisi, farklı kültürler, farklı yaşam sistemlerini ve iyi yaşam görüşlerini temsil eder. İnsanlar yetenek ve duygularının ancak

sınırlı bir kısmını gerçekleştirdiği ve tüm insanlar varlığının sadece küçük bir kısmını kavrayabildiği için kendisini daha iyi anlamak, imgelemeni genişletmek ve kendisini mutlaklaştırmaya karşı korumak için diğer kültürlere ihtiyaç duyar. Bunun anlamı, insanlar diğer kültürlere ulaşabiliyorsa daha zengin bir yaşama sahip olacağı ve kültürel bakımdan kendine yeten bir yaşamın, çağdaş dünyadaki çoğu insan için neredeyse imkânsız olduğudur. Yani kültürler sınırlı olduğu için kültürler arası kurulacak diyalog bütün taraflar için yararlı olacaktır. Üçüncüsü, en ilkel olanların dışında tüm kültürlerde iç çoğulculuk vardır ve sahip oldukları gelenekler ve düşünce yapıları arasında süregelen diyaloğu temsil ederler. Bunun anlamı ise iç tutarlılıktan ya da kimlikten yoksun oldukları değil, çoğulcu ve akılcı bir kimliğe sahip olduklarıdır. Kültürler birbirleriyle kurdukları etkileşimlerle gelişir, kimliklerini de kısmen önemli diğer yarıları olarak gördükleri şeye göre tanımlarlar, kökenleri ve yapıları bakımından en azından kısmen çokkültürlülerdir. Yani hepsi türlerinin içerisinde diğerinden parçalar taşır, çok seyrek olarak türünün tek örneğidirler (Parekh, 2002: 427-430). Bu kapsamda Parekh, çokkültürlülüğü, kültürle kaynaşmış ve ondan beslenen farklılıklarla ve kimliklerle, yani bir grup insanın kendilerini ve dünyayı anlamakta, bireysel ve toplu yaşantılarını düzenlemekte kullandıkları uygulamalar bütünüyle ilgili olarak değerlendirmektedir (Sarı, 2003: 167).

Genel olarak çokkültürlülük görüşleri üzerinden de yola çıkıldığında çok kültürlülüğün tek bir çerçeveden ziyade geniş bir perspektife sahip olduğunu ve son yıllarda asimilasyoncu anlayışın yerine geçtiğini söylemek mümkündür. Bugün bakıldığında modernite ile başlayan ve küreselleşme süreciyle yeni bir ivme kazanarak devam eden göç furyası, birçok devletin kültürel çeşitliliğe karşı uyguladığı siyasi politikaların değişmesine ve bakış açısının çeşitliliğin avantajlı ve makul olduğu yönünde evirilmesine yol açmıştır. Örneğin; ABD gibi klasik göçmen ülkesinde ilk başlarda beyaz ve Hristiyan toplulukların asimile olduğu, siyahi ve Hispaniklerin dışlanma ve ayrımcılığa maruz kaldığı asimilasyoncu yaklaşım yerini etnik farklılıkların tanınması ve desteklenmesi yönündeki çokkültürlülük yaklaşımına bırakmıştır (Yönlü, 2018: 55). Aynı şekilde bir göçmen ülkesi olan Kanada'da farklılıklar arasında görülen sorunları çözmede bir model olarak çokkültürlülük politikasını hayata geçirmiştir. Hatta bu bağlamda Kanada, çokkültürlülük politikalarını yasal olarak uygulamayı kabul eden tek ülke olmuştur (Özensel, 2012: 57). Bu açıdan bakıldığında çok kültürlülük, toplumsal bütünleşme ya da uyumu sağlamanın bir arayışı olarak ortaya çıkan, farklılıkların birliği anlayışını benimseyen ve anlayışın politika yoluyla uyarlanmasını ifade eden bir toplumsal model olarak ifade edilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE'YE SURİYE'DEN GÖÇLER

2.1. Suriye Krizinden Önce Türkiye'ye Dış Göçler

Türkiye gerek kuruluşu öncesinde gerekse kuruluşu sonrasında birçok göç hareketliliğine şahit olmuştur. Özellikle Osmanlı devletinin son dönemlerinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak Balkan topraklarını kaybetmesiyle başlayan yoğun göç hareketleri, Osmanlı devletinin yıkılması sonucu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da yoğun olarak yaşanmaya devam etmiştir. Osmanlı devletinin son kalan topraklarından kurulan Türkiye Cumhuriyeti, bir zamanlar Osmanlı hakimiyetinde olan bu topraklardan gelen göçleri kabul ederek adeta Osmanlı devletinin devamına benzer bir göç politikası izlemiştir. Bu bakımdan Türkiye'ye kuruluşundan itibaren göçlerin çok büyük bir kısmı Balkanlar'dan gelmiştir. Özellikle, bu topraklarda yaşayan Türk ve Müslüman azınlık üzerinde uygulanan baskıcı politikalar nedeniyle zorunlu olarak göçe zorlanan bu insanların durumuna kayıtsız kalamayan Türkiye, gelenleri göçmen olarak kabul ederken, bu insanlar için bütün imkanlarını da seferber etmiştir (Yıldız, 2018: 15).

Türkiye'ye yönelik göç hareketleri Balkanlardan gelen göçlerin dışında da hız kesmeden devam etmiştir. Özellikle Türkiye'nin bulunduğu coğrafi bölgede yaşanan gelişmelere bağlı olarak, komşu ülkelerden Türkiye'ye yönelik yoğun göçler yaşanmıştır. Türkiye'ye yönelik bölgeden gelen bu göçler ise genellikle 1980'lerle birlikte sığınma hareketleri şeklinde görülmeye başlanmıştır (Kara ve Korkut, 2010: 161). Böylelikle bu kapsamda 1979 yılında İran'dan, 1980 yılından sonra Irak'tan ve 2011 yılından itibarense Suriye'den Türkiye'ye sığınma amaçlı büyük kitlesel göçler gerçekleşmiştir.

Bu göçlerin yanı sıra Türkiye'ye Sovyetler Birliğinin uyguladığı baskıcı ve işgalci politikalar nedeniyle Kafkaslardan ve Orta Asya'dan da göçler yaşanmıştır. Bu göçler ise genellikle, Doğu Türkistan'dan ve Afganistan'dan yoğun olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, 1996 ve 1999 yıllarında cereyan eden Rus Çeçen savaşları sonrası Çeçenistan'dan da çok büyük olmasa da hatırı sayılır ölçüde göçler yaşanmıştır. Türkiye ise bütün bu göçler karşısında çoğunlukla hazırlıksız yakalansa da genellikle gelenleri geri çevirmemiş ve kimi zaman geçici kimi zamansa kalıcı olarak gelen göçleri topraklarına kabul etmiştir.

Bu bakımdan, Türkiye'ye birçok farklı yerden gelen uluslararası kitlesel göçlerin birçok başlıkta incelenmesi mümkündür. Bu çalışma kapsamında da Türkiye'nin göç serüvenini daha iyi anlamak için Türkiye'ye yönelik gerçekleşen uluslararası göçlere birkaç başlık altında değinilecektir.

2.1.1.Yunanistan'dan Göçler

Türkiye'ye Osmanlı sonrası dönemde ilk ve en yoğun göç; Lozan'da Türkiye ve Yunanistan arasında 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan "Türk ve Rum Ahali Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" çerçevesinde zorunlu mübadelenin yapılmasıyla birlikte gerçekleşmiştir (Sarınay, 2011: 353). Bu mübadele başta Türkiye tarihi olmak üzere dünya tarihinde de nadir görülen zorunlu bir nüfus değişimi şeklinde olmuştur (Ağanoğlu, 2012: 306).

On dokuz madde ve bir protokolden oluşan bu mübadele sözleşmesine göre; mübadeleye 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, Türk topraklarında bulunan Rum Ortodoks dininden Türk uyruklularla, Yunan topraklarında bulunan Müslüman dininden Yunan uyruklular tabi tutulmuştur. Ancak sözleşmenin ikinci maddesine göre, İstanbul Rumları ve Batı Trakya'daki Türkler mübadele dışında bırakılmıştır. Mübadele dışı tutulacaklar yine ikinci maddede, İstanbul sınırları için 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş (etablis) Rumlar ve Batı Trakya için 1913 tarihli Bükreş Anlaşmasının koymuş olduğu sınırın doğusuna yerleşmiş olan Türkler olarak belirtilmiştir. Sözleşmenin üçüncü maddesinde ise, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra göç etmesi gerekenler ya da göç edenler "göçmen" olarak nitelendirilerek mübadele kapsamına alınmıştır. Ayrıca sözleşmede, mübadeleye tabi tutulanlara hiçbir engel çıkarılmayacağı ve her iki toplumun mülkiyet haklarına zarar getirilmeyeceğine dair maddelere de yer verilerek mübadeleye tabi tutulacakların hakları da teminat altına alınmıştır (Kayyam, 1993: 593).

Ancak, Türk ve Yunan taraflarının karşılıklı isteği ve Lozan Konferansına katılan diğer ülkelerinde desteği doğrultusunda kısa sürede imzalanan bu sözleşmenin uygulaması çok kolay olmamıştır. Hem Türkiye'ye hem Yunanistan'a göç etmek zorunda kalan göçmenlerin birçoğu gittikleri ülkelerde birçok sorunla karşılaşmış ve bu durum nedeniyle bazı trajik olayların yaşanmasının önüne geçilememiştir (Bozdağlı, 2014: 10). Diğer taraftan mübadele kapsamında sözleşmenin ikinci maddesinde yer alan "etablis" kavramının içeriğinin Türk ve Yunan taraflarınca farklı yorumlanması da mübadele sürecinin uygulanmasında önemli bir

sorun haline gelmiştir (Bozdağlı, 2014: 24). Bu nedenle yaşanan sorunların çözümü için öncelikle 1926 yılında Türk ve Yunan tarafları arasında Atina Antlaşması imzalanmış ancak bu antlaşmada sorunların çözülmesinde yeterli olmamıştır. Mübadele konusunda sorunların tamamen çözümü 1930 yılına kadar sarkmış ve 10 Haziran 1930 yılında taraflar arasında Ankara Antlaşmasının imzalanmasıyla mübadele konusundaki sorunlar kesin olarak çözüme kavuşturulmuştur (Yıldırım, 2006: 172). Böylelikle 7 yıl süren mübadele konusu karara bağlanmış ve bu süreçte Yunanistan'dan Türkiye'ye 350.000, Türkiye'den Yunanistan'a ise yaklaşık, 1.500.000 civarında kişi mübadele kapsamında göç etmiştir (Sezer, 2012: 29).

Nüfus mübadelesi ayrıca iki devlet açısından bazı ekonomik ve siyasal sonuçları da meydana getirmiştir. Bu durum sonucunda Yunanistan'da konut sorunu, işsizlik gibi ekonomik ve sosyal açıdan istikrarsızlıklar görülmeye başlanmıştır. Türkiye'de ise tarım dışında ticaretle uğraşan Rum kesim, mübadeleyle birlikte göçe tabi tutulduğu için bu durum neticesinde önemli ekonomik ve sosyal kayıplar yaşanmıştır (Ağanoğlu, 2012: 355). Nitekim, 1930'da Amerikalı diplomat Raymond Hare yayınladığı raporda nüfus mübadelesinde, Yunanistan'ın ekonomik açıdan karlı ancak siyasal açıdan zararlı çıktığını ve Türkiye'nin de siyasal açıdan kazançlı ama ekonomik açıdan zararlı çıktığını ifade ederek mübadelenin iki ülke için yarattığı dengeleri kısaca ifade etmiştir (Sezer, 2012: 32).

Lozan Antlaşmasıyla yapılan mübadelelerin ardından da Yunanistan'dan Türkiye'ye yönelik göçler gelmeye devam etmiştir.1934-1960 yılları arasında 23.788 kişi Türkiye'ye gelirken, 1960-1970 yılları arasında ise 2081 kişi Türkiye'ye yerleşmiştir. 1960 yılından sonra gelenler daha çok iltica etmek suretiyle veya Türkiye'de ikamet etmekteyken Yunan yönetimi tarafından Türk oldukları için vatandaşlıktan çıkarılarak Türkiye'de vatansız olarak bulunmak zorunda kalanlar olmuştur. 1970'lerle birlikte ise Yunanistan'dan Türkiye'ye göçlerde azalma yaşanırken, Yunanistan'ın Avrupa Birliğine üyeliğiyle birlikte göç ve ilticalar durma noktasına gelmiştir (Ağanoğlu, 2012: 358-360).

2.1.2. Bulgaristan'dan Göçler

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Türkiye'ye yönelik büyük göç akınlarının ikincisi Bulgaristan'dan gelmiştir. Türkiye ve Bulgaristan arasındaki ilişkilerin seyrine göre Bulgaristan'dan gelen göçler kimi zaman artarak kimi zaman eksilerek devam etmiş ancak aralıklı olarak uzunca yıllar sürmüştür (Ağanoğlu, 2012: 361).

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik ilk göçler, Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılını takiben Bulgaristan'ın Türkler üzerinde zulüm ve baskıyı arttırmasıyla birlikte başlamıştır. Bu süreçte artan zulüm ve baskılarla birlikte ağırlaşan şartlara bağlı olarak birçok Bulgaristan Türkü çareyi anavatana göç etmekte bulmuştur. Bu nedenle, Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan bu göçleri düzene sokmak için 18 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da "Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi" imzalanmıştır. Bu sözleşmeye göre; Bulgaristan Türklerinin isteğe bağlı göçlerine engel olunmayacak ve göçmenler taşınabilen mal ve hayvanlarını yanlarında getirebileceklerdi. Ayrıca taşınmaz mallarını da serbestçe satabilecek ve bu satışlardan elde edebilecekleri parayı da dışarı çıkarabileceklerdi (Şimşir, 1986: 207). Bu sözleşmeyle beraber Türkiye'ye Bulgaristan'dan yapılan göçler belli bir düzene girmiş ve yılda ortalama 10.000 civarı kişi göç etmiştir. 1923-1933 yılları arasında ise toplam Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin sayısı 101.507 kişi olmuştur (Geray,1962: Ek Tablo 2). 1935 yılında ise Bulgaristan'da 2.Kral Boris'in bir diktatörlük yönetimi kurmasıyla birlikte Türkiye'ye yönelik göçlerin yıllık ortalaması, 1935 -1938 yılları arasında 10.000'i aşmıştır. 1923 -1939 yıllarında Türkiye'ye gelen toplam göçmen sayısı ise, 198.688 kişiye ulaşmıştır (Geray,1962: Ek Tablo 2). İkinci Dünya Savaşı sırasında ve onu takiben ki yıllarda ise Bulgaristan'ın izlediği politikalar nedeniyle Türkiye'ye göçler oldukça azalmıştır (Çolak, 2003: 117).

1950-1951 yıllarında ise Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik göçler tekrar hız kazanmıştır. 1944 yılında Bulgaristan'da Sovyetlerin desteğiyle Komünist rejim yönetimi devralmış ve bu durum Bulgar Türklerini olumsuz etkilemiştir (Değerli ve Karakuzu, 2016: 315). Çünkü yeni komünist rejimin tamamen Slavlardan oluşan bir Bulgar Devleti meydana getirmek için "homojen bir ulus yaratma" düşüncesini benimsemesi, Bulgaristan'da yaşayan Türkler için açıkça bir tehdit oluşturmuştur (Tekin ve Altunsoy, 2019: 131). Nitekim bu doğrultuda rejim tarafından Türklere karşı ağır ekonomik baskıların yapılması, vergilerin arttırılması, okul çağındaki Türk çocukların işçi taburunda çalıştırılması, önemli Türk aydınların tutuklanması, Türk okullarının devletleştirilmesi, Türklerin tarlalarının ellerinden alınıp kooperatifleştirilmesi ve Türklerin sosyokültürel faaliyetlerinin kısıtlanması gibi uygulamaların gerçekleştirilmesi Türkleri korku ve endişeye sürüklemiştir. Bu nedenle Bulgar tehdidinden ve asimile olmaktan kaçınmak isteyen Türkler, Türkiye'ye göç etmek istemiş ancak 1945-1949 yılları arasında Bulgar yönetiminin göç etmek isteyen Türklere pasaport vermemesi nedeniyle az sayıda kişi göç edebilmiştir (Çolak, 2003: 123). 1950 yılında ise Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla birlikte Türkiye ve Bulgaristan arasında ipler gerilmiş ve Bulgaristan Türkiye'ye nota vererek, 250.000 Türkün 3 ay içerisinde Türkiye'ye kabul

edilmesini istemiştir (Tekin ve Altunsoy, 2019: 132-133). Bunun üzerine Türk makamları da karşı nota vererek göçlerin 1925 Türk Bulgar Antlaşmasına göre yıllık belli kontenjan ve programla gerçekleşmesi şartıyla göçmenleri kabul edeceğini belirtmiştir (Çulhan, 2017: 60). İki taraf arasında karşılıklı süren bu sıkıntılı süreç sonunda anlaşma sağlanmış ve böylelikle Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1950 yılında toplam 52.185, 1951 yılında ise 102.208 Türk göçü gerçekleşmiştir (Geray,1962: Ek Tablo 2).

8 Kasım 1951 tarihinde ise Türkiye Bulgaristan'ın göçmenler arasına vizeli, vizesiz Çingeneleri ve casusları sokmak istemesi nedeniyle sınırları kapatmak durumunda kalmıştır. (Şimşir, 1986: 226). Türkiye'nin sınırı kapatmak durumunda kalmasıyla göçler 1969 yılına kadar durmuş fakat Bulgarların Türklerin üzerindeki baskısı ve hak kısıtlanmaların devam etmesi üzerine 1968 yılında "Yakın Akraba Göçü Anlaşması" yapılmıştır (Ağanoğlu, 2012: 365). 1969 yılında anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle birlikte 1950-1951 yılında yakın akrabaları Türkiye'ye göç eden kişilerin Bulgaristan'dan göçüne izin verilmiştir. Böylelikle Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1969-1978 yılları arasında 130.000 kişi daha göç etmiştir (Şimşir, 1986: 338).

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik son göçler ise 1989 yılında gerçekleşmiştir. 1989 göçü, Bulgar Hükümetinin Türkleri Bulgarlaştırmaya yönelik uyguladığı baskı, şiddet ve hak ihlallerinin giderek artış göstermesiyle tetiklenmiştir**.** Özellikle, 1984 yılında baskılar hız kazanmakla birlikte bu yıllarda Türklerin yoğun olarak yaşadıkları köy ve kasabalara baskınlar düzenlenmiş ve buradaki Türklerin isimleri zorla değiştirilmeye çalışılmıştır (McMeekin, 2013: 113). Bunun yanı sıra, Türklerin analinde konuşması yasaklanmış, ibadethaneleri kapatılmış, cenaze ve sünnet gibi dini vecibelerin yerine getirilmesi yasaklanmış, Türk mezarları yıkılmış ve birçok hususta kısıtlanma ve insan hakları ihlalleri yaşanmıştır (Lütem, 2012: 146-147). Bütün bu asimilasyon politikalarına direnen Türkler ise sürgüne tabi tutulmuştur. Bu süreçler sonucunda 1989 yılında Bulgaristan, Türkleri ülkede zorla tutmanın mantıklı olmadığını kabul ederek ailesi Türkiye'de olanların göç etmesini sağlayan uygulamayı başlatmıştır. Ardından da vizesiz olarak bütün Türklerin Bulgaristan'dan sürülme süreci gerçekleşmiştir (Gündüz, 2013: 3-4). Böylelikle, Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1989 yılında gelenlerin sayısı yaklaşık 320.000 civarını bulmuş, ancak aynı yıl içerisinde Türk Hükümetinin tekrar vize uygulamasına geçmesiyle birlikte ise Türkiye'ye girişler oldukça azalmıştır (Lütem, 2012: 164-165)

2.1.3.Yugoslavya'dan Göçler

Türkiye'ye kurulduğu yıldan itibaren yaşanan göçlerin önemli bir kısmı da Yugoslavya'dan gelmiştir. Yugoslavya ilk olarak, 1918 yılında Avusturya Macaristan İmparatorluğunun dağılmasıyla İmparatorluktan ayrılan Slavların, Sırbistan'la birleşmesi sonucu "Sırp Hırvat ve Slav Krallığı" adı altında kurulmuş, daha sonra 1929 yılında ise ismini değiştirmesiyle "Yugoslavya Krallığı" olmuştur (Ağanoğlu, 2013: 373). Yugoslavya'nın kurulma süreci ve sonrasında yaşanan gelişmelere bağlı olarak ise, Osmanlı döneminden başlayarak Türkiye Cumhuriyeti döneminde artarak devam eden göçler yaşanmıştır.

Yugoslavya topraklarından Türkiye'ye yönelik ilk göç hareketleri de 1923-1933 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu dönemde göçlerin en önemli sebeplerinden biri, krallığın Karadağ, Sancak, Kosova ve Makedonya'da uyguladığı tarım reformu (Agrarna Reforma) olmuştur. Bu düzenlemeyle birçok toprak sahibinin toprakları elinden alınarak göç etmeye zorlanmıştır. Özellikle, bölgede yoğun şekilde geçimini toprağa bağlı sürdüren Türklerde bu uygulamadan olumsuz etkilenmiş ve göç edenlerin önemli bir kısmını oluşturmuştur. Bunların yanı sıra göçleri meydana getiren bir diğer neden ise, 1931 yılında çıkarılan Zirai Islahat Kanunu (Agrar) olmuştur. Bu kanunla toprakların bedelsiz istimlak edilip Türklerin geniş arazilerinin ellerinden alınması sağlanmış ve yüksek vergi tarhı uygulanmıştır. Bu nedenle, Türklere geniş çapta uygulanan bu ekonomik baskılar göçün gerçekleşmesinde bir diğer önemli etken olmuştur (Ağanoğu, 2012: 373-375). Böylelikle genel olarak 1923-1933 tarihlerinde bu sebeplere dayalı 108.179 serbest göçmen Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç etmiştir (Geray, 1962: Ek Tablo 2).

Yugoslavya'dan Türkiye'ye İkinci Dünya Savaşı sırası ve sonrasında göçler yavaşlamıştır. İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte Yugoslavya Almanya başta olmak üzere Mihver Devletlerin işgaline uğramış ve bu işgal ülke içerisinde direnişlerin başlamasına sahne olmuştur. Bu direnişler aynı zamanda Mihailoviç ve Tito arasındaki iktidar mücadelesini tetikleyerek ülke içindeki çatışmaların artmasına ve özellikle Müslüman kesimin büyük zarar görmesine yol açmıştır. 1945 yılında Mihver Devletlerin yenilgiye uğramasıyla birlikte iktidar mücadelesinden zaferle çıkan Tito'nun komünist partisi öndeliğinde "Yugoslavya Demokratik Cumhuriyeti" kurulmuştur (Bulut, 2017: 38). Böylelikle savaş sırasındaki ağır şartlar ve sonrasında Tito yönetiminin uygulamaya koyduğu göç yasağı nedeniyle 1950'lere kadar Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçlerde azalma yaşanmıştır

(Ağanoğlu, 2012: 378). Bu bakımdan 1934-1949 yılları arasında sadece 3.139 kişi Türkiye'ye göç edebilmiştir (Geray, 1962: Ek Tablo 2).

1950'li yıllara gelindiğinde ise Yugoslavya'dan Türkiye'ye yönelik göçler tekrar yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Bu dönem başlayan kitlesel göç akınlarının genel nedenleri ise, Tito yönetiminin Türklere ve diğer Müslüman azınlıklara karşı uyguladığı baskıcı tutumlar olmuştur. Bu tutumlar doğrultusunda Türk tüccarların faaliyetlerinin yasaklanması, Türklerin daha yüksek vergiye tabi tutulması, arazi reformu uygulamasıyla yoğun olarak arazi sahibi olan Türklerin elinden 100 dekardan az olsa bile arazilerinin alınması, kadınların ferace giymesinin yasaklanması, okullarda komünizmin aşılanması, Türk kızlarının cebri olarak Slavlarla evlendirilmesi, camilerin kapatılması ve ibadetlerin yasaklanması, Türklerin ve diğer Müslüman toplulukların kültürlerini muhafaza edici cemiyetlerin imha edilmesi gibi Türkleri ve Müslümanları hedef alan birçok baskıcı uygulama göçü kaçınılmaz kılmıştır (Zaim, 1958: 437-443). Bu nedenle 1953-1960 yılları arasında 151.812 göçmen Yugoslavya'yı terk ederek Türkiye'ye gelmiştir (Geray, 1962: 13). 1960'dan sonra ise Yugoslavya'dan Türkiye'ye yönelik göçler azalarak devam etmiştir.

Yugoslavya'dan Türkiye'ye yönelik son göç hareketleri ise 1991 yılında Yugoslavya'nın dağılmasıyla gerçekleşmiştir. 1980 yılından sonra Tito'nun ölümüyle birlikte ülkede iç çatışmaların baş göstermesi ve ülke içerisinde özerk cumhuriyetlerde yaşayan halkların seslerinin yükselmesi neticesinde, Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna Hersek Sosyalist Cumhuriyetleri bağlı oldukları Yugoslavya federasyon yapısından ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir (Basnews, 2017). Özellikle 1992 yılında Bosna Hersek'in bağımsızlık ilanı üzerine Sırplar ve Hırvatlar, Bosna Hersek topraklarını işgal etmiş ve bunun sonucunda 20.000 civarında Bosna Hersek vatandaşı Türkiye'ye gelmiştir. Ancak, 1996 yılında imzalanan Dayton Antlaşması sonrası birçok Boşnak göçmen ülkesine geri dönmüştür. 1999 yılında ise, Yugoslavya ordusunun Kosova'ya girmesi sonucunda çok sayıda Arnavut ve Türk göçmen Türkiye'ye göç etmiş ancak bu göçmenlerinde büyük çoğunluğu savaşın bitmesiyle kendi ülkelerine geri dönmüştür. Son olarak 2001 yılında, Makedonya Ordusunun Arnavutlara karşı giriştiği hareket neticesinde Arnavut ve Türk bir kısım göçmen Türkiye'ye gelmiş fakat bu göçmenlerde savaş sonunda ülkelerine geri dönmüştür (Ağanoğlu, 2012: 394-397).

2.1.4.Romanya'dan Göçler

Romanya, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrası imzalanan Berlin Antlaşmasıyla 1878 yılında bağımsızlığını kazanmış ve önce II. Balkan Savaşına daha sonra Birinci Dünya Savaşına dahil olarak topraklarını genişletmiştir. Romanya'dan Türkiye'ye yönelik göç hareketleri de bu gelişmeler ışığında, Romanya'nın Birinci Dünya Savaşı sonrasında azınlıklara karşı uyguladığı politikalar sonucunda baş göstermiştir.

Romanya'dan Türkiye'ye yönelik ilk göç hareketleri 1923-1933 yılları arasında gerçekleşmiştir. Feodal yapının hüküm sürdüğü bir tarım ülkesi olan Romanya, girdiği savaşlar sonrası topraklarını genişletmiş ancak ekonomisinin bozulmasına engel olamamıştır. Bu nedenle savaş sonrası ekonomisini tekrar canlandırmak için çeşitli uygulamalara gitmiştir. Bu uygulamalardan bir tanesi de İstimlak Kanunu olmuştur (Arslan, 2014: 33). Bu kanunlardan ilki 1921 yılında yürürlüğe girmiş ve ekilebilir arazilerin üçte biri istimlak edilerek 1.400.000 köylüye dağıtılmıştır (Meurs, 1999: 112). Bu durum içerisinde Türklerinde yoğunlukta olduğu birçok büyük toprak sahibini olumsuz etkilemiştir. Romanya Hükümeti 1924 yılında Türklerin yoğun olarak yaşadığı Dobruca bölgesinin etnik yapısını değiştirmek için ikinci bir İstimlak Kanunu daha çıkarmıştır. Bu kanun gereğincede Dobruca'daki Türklere ait toprakların üçte birine el koyulmuştur (Nayır, 1936: 117). El koyulan bu topraklara ise Makedonya ve Banat'tan göçmen olarak getirilen Ulahlar yerleştirilmiştir (Yıldırım, 2016: 292). Bölgeye yerleştirilen Ulahlar'ın ilk etapta yeni evler inşa edilesiye kadar, Türk evlerinde kalmasına karar verilmiş ve bu durum kısa sürede anlaşmazlıkları doğurmuştur (Aslan, 2014: 33). Bu nedenle uygulanan bu politikalar doğrultusunda büyük sıkıntılar çeken Türkler çareyi Türkiye'ye göç etmekte bulmuştur.

Romanya'dan 1923-1933 yılları arasındaki göçler küçük gruplar halinde gerçekleşmiş ve gelenler hükümetten yardım talep etmemek şartıyla, serbest göçmen statüsünde kabul edilmiştir (Ağanoğlu, 2012: 339-400). 1928 yılına kadar gelen göçlerin çoğunluğu müstakil çiftçiler tarafından gerçekleştirilmiş ve bu göçmenler arazi satışlarından elde ettikleri önemli miktarda nakit paralarla Türkiye'ye giriş yapmışlardır. Böylelikle, Türkiye Hükümeti hem iskân masrafı yapmamış hem de önemli miktarda sermayenin ülkeye girişini temin etmiştir. Ancak Romanya Hükümeti, Türk göçleriyle birlikte ülkeden önemli miktarda zenginliğinde dışarıya çıktığını fark ederek Türkiye'ye yönelik göçleri engellemeye çalışmıştır. Bunun için öncelikle, Türklerin pasaport alması zorlaştırılmış daha sonra ise göçlerden olumsuz etkilenen nüfuzlu Türklerle iş birliği yapılarak göç aleyhine propaganda yürütülmüştür. Böylelikle

1928'in ikinci yarısından itibaren göçlerde azalma meydana gelmiştir (Duman, 2008: 28-29). Sonuç olarak bu on yıllık süre zarfında Romanya'dan Türkiye'ye 33.852 göçmen gelmiştir (Geray, 1962: Ek Tablo 2).

1930'lu yıllardan sonra ise Romanya'daki Türklere Ulahlar tarafından yapılan baskı boyutunun artması, can ve mal güvenliğinin kalmaması ve ekonomik buhranın daha da kötüye gitmesiyle göç kaçınılmaz hale gelmiştir. 1932 yılının sonlarından itibaren birçok Türk mallarını, evlerini ve arazilerini yok pahasına satarak Türkiye'ye göç etmenin yollarını aramaya başlamıştır. Ancak, Türkiye mali imkansızlıklar gerekçesiyle göçlerin engellenmesi için bir tebliğ göndermiş ve 1933 senesi içerisinde sadece 3.273 kişi Türkiye'ye göç edebilmiştir.1934 yılında ise göçler durdurulamaz hale gelmiş yaklaşık 30.000 kişi Türkiye'ye göç etmek için Köstence'de toplanmıştır. Fakat, göç etmek için yapılan masraflar nedeniyle Türkiye'ye gelenlerin birçoğu maddi güçlerini yitirmiş bir şekilde gelmiştir (Duman, 2008: 30-31). Bütün bunlar neticesinde kitlesel göçlerin engellenemeyişi ve Türklerin mağdur olması nedeniyle 4 Eylül 1936'da Türkiye-Romanya arasında göç mukavelesi imzalanmıştır. Bu mukaveleye göre; Romanya'dan ayrılmak isteyen Türklerin belli bir program dahlinde Romanya'yı beş senede terk edebilecekleri bildirilmiştir. Bunun için bir komisyon kurulmuş ve göçmenlerin şehri dışındaki malların Romanya Hükümetinin mülkiyetine geçmesine karşılık, Rumen hükümetinin bunların bedelini hektar başına 6000 leylik meblağlar karşılığında yedi sene içerisinde taksitle ödemesi kararlaştırılmıştır. Bunların yanı sıra göçmenlerin kendilerine ait şahsi eşya, küçük büyük çiftlik, tarım veya sanayi aletlerini veyahut her türlü kullanılabilecek menkul malları yanlarında götürmelerine izin verilmiştir (Altuğ, 1966: 853-855). Anlaşma 1937 yılında yürürlüğe girmiş ve 1934-1938 seneleri içerisinde Romanya'dan Türkiye'ye 79.868 göçmen gelmiştir (Geray, 1962: Ek Tablo 2).

1940'ta Romanya'nın İkinci Dünya Savaşına girmesi ve bu savaştan yenik çıkması sonucunda ise, ülke Sovyet işgaline maruz kalmış ve 1944 yılında komünist rejim yönetime geçmiştir (Giritli, 1981: 236). Bu süreçte ise Türklerin aleyhine uygulanan ayrımcı politikalar nedeniyle 1939-1960 yılları arasında 3.576 iskanlı, 4.055 serbest olmak üzere toplam 7.631 göçmen Türkiye'ye gelmiştir (Giray, 1962: Ek Tablo 2). 1991 yılı sonrasında da Romanya'dan yaklaşık 15.000 Türk'ün turist vizesiyle gelerek Türkiye'ye yerleştikleri tahmin edilmektedir. Romanya'nın Avrupa Birliğine üye olmasından sonra ise, Romanya vatandaşlarının Avrupa ülkelerine vizesiz gitme hakkı ve iş bulma avantajlarının olması nedeniyle Türkiye'ye yönelik göçler yok denecek kadar azalmıştır (Ağanoğlu,2012: 406).

2.1.5.İran'dan Göçler

İran genellikle çevre ülkelerden önemli ölçüde göç alan bir ülke olmakla birlikte aynı zamanda da önemli ölçüde göç veren ülkeler arasında yer almaktadır. Bu bakımdan 1979 yılı İran için bir milat sayılmaktadır. 1979 yılı içerisinde İran, bir taraftan komşu ülkelerden biri olan Afganistan'ın Rus işgaline uğraması nedeniyle Afganistan'dan gelen göç akınlarına maruz kalırken, diğer taraftan ülkede gerçekleşen İslam Devrimi nedeniyle başka ülkelere büyük ölçüde göç vermeye başlamıştır (Deniz, 2009: 66). Bu göçlerden etkilenen ülkelerden birisi de komşu ülke olması nedeniyle Türkiye olmuştur.

Türkiye'ye 1979 Devrimi sonrası, 1980-1991 yılları arasında sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte yaklaşık 1,5 milyon İranlının geldiği tahmin edilmektedir. Türkiye'ye gelen bu kitlelerin büyük bir kısmı Türkiye'yi transit göç güzergahı olarak kullanarak Avrupa ülkelerine ve Kuzey Amerika'ya geçiş yaparken, geri kalan küçük bir kısım ise sığınma ve ikamet amaçlı Türkiye'de kalmıştır (Kara ve Korkut, 2010: 157). Bu süreçte yaşanan göçlerin temel nedeni İran İslam Devrimi olmakla birlikte 1990'da gerçekleşen Irak-İran savaşının yaşanması da bu göçlerin tetiklenmesinde önemli bir etken olmuştur (Topateş vd., 2018: 2018).

Türkiye'ye İran'dan 2000 yılından sonra ise kitlesel olarak büyük ölçüde göçler yaşanmasa da İran'dan Türkiye'ye yönelik geçici sığınma başvuruları devam etmiştir. 1999-2005 yılları arasında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin (BMMYK) sadece Türkiye temsilciliğine geçici sığınma başvurusunda bulunan İranlıların sayısı 22.700 kişi olarak açıklanmıştır (Deniz, 2009: 66). 2009 yılında ise İran'da gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı Seçimi sonrası çok büyük bir göç dalgası halinde olmasa da hem sığınma başvurularında hem de ülkeyi terk eden sivil toplum aktivistlerinin sayısında dikkate değer bir artış görülmüştür. İran'da 2009 Haziran ayındaki protesto gösterileri ve bunu takiben baskı operasyonlarının yaşanmasının hemen ardından Almanya, İtalya ve Fransa gibi bazı Avrupa Birliği ülkeleri sivil toplum aktivistlerine, gazetecilere ve siyasi muhaliflere BMMYK kapsamı dışında vize vermeye başlamıştır. Geri kalan diğer sığınmacılar ise çoğunluğu yasa dışı yollardan AB sınırını geçerek buradaki ülkelere sığınırken, bir kısmı da Türkiye'ye gelerek iltica başvurusunda veya üçüncü ülkeye yerleştirilme talebinde bulunmuştur (Human Rights Watch, 2012: 9). 2009 yılından sonra da Türkiye İranlılar tarafından en çok sığınma başvurusu alan ülkelerden biri olmaya devam etmiştir.2019 verilerine bakıldığında Türkiye'de kayıtlı olan toplam İranlı sayısı 39.000 kişi olarak açıklanmıştır (UNHRC, 2019).

Genel olarak İran'dan Türkiye'ye yönelik göçlere bakıldığında, 1979 İran İslam Devrimine kadar İran'dan Türkiye'ye önemli göç dalgaları yaşanmamıştır. Ancak İslam devriminin gerçekleşmesiyle birlikte ülkeden kaçan çok sayıda İranlının ilk durağı Türkiye olmuştur (Yıldız, 2018: 63). Türkiye bu süreçte İranlılar tarafından Avrupa ülkelerine ulaşmak için kullanılan transit bir ülke haline gelirken, aynı zamanda bu ülkelere ulaşamayanlar içinde önemli bir sığınma kapısı olmuştur. Aynı şekilde 1990 Irak-İran savaşı ve 2009 İran Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrası da Türkiye, İranlılar için hem batıya açılan kapı hem de sığınma amaçlı tercih edilen ülke olamaya devam etmiştir.

2.1.6. Irak'tan Göçler

Irak'ta 1980'li yılından itibaren başlayan istikrarsızlık ve çatışma ortamı birçok insanın ülke dışına göç etmesine, bir kısım insanında ülke içinde yer değiştirmesine neden olmuştur. Ülke dışına yapılan göçlerin büyük bir kısmı ise komşu ülkelere yönelik gerçekleşmiş ve göç alan bu komşu ülkelerden birisi de Türkiye olmuştur.

Irak'tan Türkiye'ye yönelik ilk göç dalgası 1988 yılında İran-Irak savaşında Iraklı Kürtlerin İran'a destek vermesi ve Halepçe'de isyan başlatmalarıyla birlikte başlamıştır. Bu isyanlara karşı dönemin Irak lideri olan Saddam Hüseyin isyanı bastırma gerekçesiyle Halepçe kasabasına kimyasal gaz bombalarıyla saldırmış ve 5.000'e yakın kişinin ölümüne yol açmıştır (Mannaert, 2003: 3). Halepçe'de yaşanan bu katliam dünya kamuoyunda büyük tepki uyandırmış ve BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısı yapmasıyla önce Irak sonra İran ateşkesi kabul etmiştir. 20 Ağustos 1988'de ateşkes yürürlüğe girmiş ancak Saddam Hüseyin savaş esnasında Kürtlerin takındığı tavrı unutmayarak ateşkesin hemen ardından Kuzey Irak'a harekât başlatmıştır. Bu harekatla birlikte Halepçe katliamını unutmayan 51.542 kişi bu korkuyla evlerini yurtlarını terk ederek sınırı geçip Türkiye'ye gelmiştir (Kaynak, 1992: 25). Türkiye Iraktan gelen bu kişileri "geçici misafir" olarak kabul etmiş ve Irak sınırına yakın kurulan geçici barınaklara yerleştirmiştir. Türkiye bu süreçte Iraklılara karşı yardım elini uzatmış ancak bir yandan da Iraklıların kendi ülkelerine dönmelerini, dönmek istemeyenlerin ise üçüncü bir ülkeye yerleşmelerini de teşvik etmiştir (Kirişçi, 2000: 12-13) Böylelikle sığınmacıların bir kısmı İran ve Suriye'ye bir kısmı da kendi ülkelerine geri dönüş yapmıştır (İçduygu, 2003: 21).

Irak'tan Türkiye'ye ikinci göç dalgası ise 1990 -1991 yıllarında, 2.Körfez Krizi'nin yaşanmasıyla birlikte gerçekleşmiştir. Irak'ın Kuveyt toprakları üzerinde hak iddia etmesi,

Kuveyt'in Rumeyla bölgesindeki Irak'a ait petrollerden faydalanmış olması ve Kuveyt'in petrol fiyatlarını sürekli düşürerek Irak'ı zarara sokması gibi bazı nedenler Irak'ın Kuveyt'i işgaline yol açmıştır. Körfez Krizini başlatan bu işgalle birlikte ABD öncülüğünde müttefik kuvvetler Irak'ın Kuveyt'ten çıkması için Irak'a karşı operasyon başlatmıştır (Duman, 2017). Irak'ın operasyonlar karşında yenik düşmesiyle birlikte kısa sürede ateşkes ilan edilmiştir. Mart 1991'de ise Irak güçlerinin yenilgiye uğraması ve müttefik devletlerinde teşvik etmesiyle birlikte kuzeyde Kürtler, güneyde Şiiler Saddam Hüseyin yönetimini devirmek için ayaklanmıştır. Fakat, Bass yönetiminin toparlanmasıyla birlikte Irak Ulusal Ordusu tarafından ayaklanmalara yönelik şiddetli bir bastırma operasyonu başlatılmıştır. Böylelikle, başta Şiiler ve Kürtler olmak üzere Irak'taki bu savaştan etkilenen yarım milyon insan Türkiye'ye sığınmıştır (Danış, 2010: 8). 1988'deki ilk akıma bağlı olarak ortaya çıkan zorlukların farkında olan Türkiye bu göç akışına kapıları açmak istememiş ancak gelen yarım milyon göçmene fiilen koruma sağlamıştır. Bununla birlikte uluslararası ülkeler, 1988'e kıyasla sığınmacı krizine daha hızlı cevap vererek Türkiye'ye temel ihtiyaçların karşılanması konusunda yardımda bulunmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin başından beri Kuzey Irak'ta güvenli bölge kurma çabaları yanıt vermiş ve böylelikle gönüllü geri dönüşler başlamıştır. Sonuç olarak yarım milyon Iraklı Türkiye'den ayrılmış fakat bir kısmı Türkiye'de kalmaya devam etmiştir (İçduygu, 2003: 22).

Irak'tan Türkiye'ye göç akışı 2003 yılına kadar aralıklarla devam etmiş ancak, 2003 yılında ABD'nin Irak'a girmesi ve Saddam Hüseyin iktidarının devrilmesiyle birlikte göç akışı da azalmaya başlamıştır. Saddam Hüseyin'in devrilmesi aynı zamanda Irak halkının huzur ve barış ortamının sağlanacağına dair umudunu arttırmış ve bu nedenle birçok Iraklı 2003-2004 yıllarında ülkesine gönüllü geri dönüş yapmıştır. Fakat, 2005 yılından itibaren şiddet, kargaşa, terör gibi olayların giderek artmasıyla birlikte Irak'taki güvenlik durumu ciddi ölçüde kötüleşmiştir. Bu nedenle 2005-2006 yılları arasında, Irak'tan ülke dışına yönelik göçler tekrardan artış göstermiş ve özellikle bu göçler Arap ülkelerine yönelik olmuştur. Irak'tan diğer ülkelere olduğu gibi Türkiye'ye de bu dönemde göçler olmuş ancak bu göçler, Amerikan hükümetinin 2006 yılının sonunda Iraklı sığınmacılar için yıllık yedi bin kişilik kota açacağını duyurması nedeniyle gerçekleşmiştir**.** Böylelikle Türkiye, 2003-2006 yılları arasında dondurulan 7.121 Iraklının iltica başvurularını kabul ederek ilk defa Iraklılar için %100 kabul oranı gerçekleştirmiştir (Danış, 2010: 9-12).

2.2. Türkiye'ye Suriyeli Göçü

Suriye, 1516 yılında Osmanlı Devleti ve Memluk Devleti arasında gerçekleşen Mercidabık Savaşından sonra Osmanlı'nın hakimiyeti altına girmiştir. Bu hakimiyet Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar sürmüş, ancak savaş sonunda Osmanlı'nın aldığı mağlubiyetiyle birlikte son bulmuştur. Savaş sonunda ise, İngiltere desteğiyle bölgede bir Arap hükümeti kurulmuş ve bu durum Suriyeli Araplar tarafından bağımsızlık yolunda atılan ilk adım olarak görülmüştür (Karabat, 2013: 28). Ancak Suriye'nin bağımsızlık süreci fazla uzun sürmemiş ve Fransa Aralık 1919'da Suriye'ye işgal girişimi başlatmıştır. 1920 yılında Fransız kuvvetlerinin Şam'a girmesi ve 1922'de Milletler Cemiyeti'nin onayıyla Suriye'de Fransız manda yönetimi başlamıştır (Kodaz, 2016: 213). Suriye'de Fransız mandası 1946 yılına kadar devam etmiş ve Suriye resmi olarak 1946'da tam bağımsız devlet haline gelmiştir.

Suriye'nin bağımsızlığını kazanma süreci ve sonrasında Türkiye'ye yönelik ilk göç hareketleri de yaşanmaya başlamıştır. Tarihte Suriye'den Türkiye'ye ferdi kaçışların dışında, 1945,1951,1953 ve 1967 yıllarında toplu olarak göçler yaşanmıştır. Türkiye'ye göç eden ve sayıları kesin olarak bilinmeyen bu göçmenler ise Kırıkhan, İskenderun ve Adana'ya yerleştirilmiştir (GİGM, 2015). Suriye'den Türkiye'ye asıl göçler ise, 2011 yılında Suriye'de meydana gelen iç karışıklıklar neticesinde yaşanmış ve sadece ilk 5 yıl içerisinde 3 milyondan fazla Suriyeli Türkiye'ye göç etmiştir (Yıldız, 2018: 64). Bu durum Türkiye'nin Cumhuriyet tarihinde karşı karşıya kaldığı en yoğun ve en büyük göçleri meydana getirirken, aynı zamanda Türkiye için önemli toplumsal, ekonomik ve siyasal birçok sorunun yaşanmasına da neden olmuştur. Bu bakımdan, Suriye'den Türkiye'ye normalin üstünde seyir eden bu göç hareketleri, Türkiye için acil çözüm bekleyen önemli bir sorun haline gelmiştir.

2.2.1. Suriye'den Göçlerin Başlaması

Suriye'den Türkiye'ye yönelik asıl göç hareketlilikleri 2010 yılında Tunus'ta başlayan ve 2011 yılında Suriye'ye sıçrayan Arap Baharının başlamasıyla gerçekleşmiştir. Arap Baharı süreci, 2010 Aralık ayında Tunus'ta işsizlik ve ekonomik sorunlardan ötürü pazarcılık yapan üniversite mezunu Muhammed Bouazizi adlı bir gencin, geçimini sağladığı pazar arabasına zabıtalar tarafından el konulmasına karşı kendini yakarak öldürmesiyle başlamıştır. Bu olayın yaşanmasıyla birlikte Tunus halkı da ülkede yaşanan enflasyon, işsizlik, siyasi yozlaşma ve kötü yaşam koşullarını protesto etmek amaçlı sokaklara dökülmüş ve zamanla bu protestolar

ülke genelinde büyük bir isyan haline gelmiştir (Orhan, 2013: 18-22). Tunus'ta yaşanan bu gelişmeler kısa sürede sosyal medyanın da etkisiyle domino etkisi meydana getirmiş ve birçok Arap ülkesinde yönetime karşı protestoların başlamasına neden olmuştur (Dilek, 2018: 31). Bu protestolar Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de hükümetlerin devrilmesine neden olurken, Cezayir, Fas, Suudi Arabistan ve Ürdün gibi ülkelerde ise küçük çaplı reformların yapılmasına, Suriye'de ise büyük bir iç savaşın başlamasına neden olmuştur (Göçer ve Çınar, 2015: 51).

Suriye'de Arap Baharının etkisi Tunus'tan üç ay gibi kısa bir süre sonra kendini göstermeye başlamıştır (Orhan, 2013: 25). Suriye'deki olaylar başlamadan önce Wall Street Journal gazetesine konuşan Suriye başkanı Başer Esed: Tunus'ta başlayan daha sonra ise Mısır ve Yemen'e sıçrayan protestoları Ortadoğu'da "yeni bir dönem" başlangıcı olarak değerlendirmiş ve Arap yöneticilerin halklarının isteklerini yerine getirmek için ekonomik ve politik olarak daha fazla şeyler yapmaları gerektiğini söylemiştir. Bunları ifade ederken Suriye'nin bölgedeki bu durumdan etkilenme olasılığını ise, ülkesinin dünyadaki çoğu ülke tarafından ambargo altında olmasına ve insanların temel ihtiyaçların birçoğuna sahip olmamasına rağmen ülke büyümesinin gerçekleştiği ve halkın ise bütün bunlara karşın bir ayaklanma girişiminde bulunmadığı şeklinde açıklamıştır. Halkın bir ayaklanma girişiminde bulunmamasını ise halkın inançları ve çıkarlarıyla ters düşmeyen politikalar izlemesiyle ilişkilendirmiştir (The Wall Street Journal, 31 Ocak 2011). Ancak, Başer Esad'in bu söylemlerinin üstünden çok geçmeden Suriye'de Arap Baharı esintisi kendini göstermeye başlamıştır.

Suriye'de Arap Baharını başlatan ilk kıvılcım 15 Mart 2011'de Dera şehrinde bir grup öğrencinin okul duvarlarına "halk rejimin yıkılmasını istiyor" şeklinde yazı yazmasıyla başlamıştır (Anadolu Ajansı, 2014). Yazı yazan gençlerin güvenlik güçleri tarafından tutuklanmaları ve ağır işkencelere tabi tutulmaları sonucunda ise gençlerin mensup oldukları aşiretler sokaklara çıkarak tutuklanmalara yönelik protestolar başlatmıştır (Özlü vd., 2017: 478). 18 Mart 2011'de ise yapılan protestolarda güvenlik güçlerinin dört protestocuyu öldürmesiyle birlikte protestolar genişleyerek birçok insanın sokaklara dökülmesine neden olmuştur. Olaylar sırasında ölen kişilerin cenazesi kaldırılırken, bir gencin daha güvenlik güçleri tarafından öldürülmesi ise olayların gidişatını çıkmaz bir iç savaşa doğru sürüklemiştir (Tan vd., 2012: 71).

Olaylar giderek tırmanırken Başer Esad, olağanüstü hal kanunlarının kaldırılması, Dera valisinin görevden alınması ve 260 mahkumun serbest bırakılması gibi protestoları

yatıştırmak adına hamlelerde bulunmuş, ancak bu hamleler olayların önüne geçmede yeterli olmamıştır (Dilek, 2018: 44). Protestolar daha da hız kazanarak Banyas, Lazkiye, Deyrizor ve Humus'a da sıçramış, rejim güçleri ise bu protestoları orantısız müdahale kullanarak bastırmaya çalışmıştır (Şen, 2013: 59). Demokratik hak ve özgürlüklerin genişletilmesi yönünde başlayan protestolar giderek hükümet karşıtı ayaklanmalar haline gelmiştir. 25 Nisan 2011'de ise rejim güçleri, ayaklanmaların merkezi olan Dera şehrini kuşatma altına alarak evlere baskınlar düzenlemiştir (Dilek, 2018: 45). Dera'da yaşanan bu olaylar üzerine çevre köylerden binlerce kişi kuşatmayı kırmak istemiş, ancak güvenlik güçlerinin köylülerin üzerine ateş açarak müdahale etmesi sonucunda çok sayıda kişi yaralanmış, yaklaşık 200'e yakın kişide hayatını kaybetmiştir (HRW, 2011). Ülkede cereyan eden bu olaylar giderek daha kanlı bir iç savaşa doğru evrilirken, çok sayıda insanda can ve mal güvenliğini korumak adına ülkelerini terk ederek komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır.

Suriye'de cereyan eden bu olaylar sonrasında Suriyelilerin sığınmak için geldikleri komşu ülkelerden ilki ise Türkiye olmuştur. Suriye'den Türkiye'ye ilk toplu göç, 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay Yayladağı ilçesinde bulunan Cilvegözü sınır kapısına yaklaşık, 300-400 civarında Suriyeli vatandaşın gelmesiyle gerçekleşmiştir**.** Türkiye sınırda oluşan bu göç hareketliliği sonrası açık kapı politikası uygulayarak, 252 Suriye vatandaşını sınırdan içeri almış ve Hatay'daki bir spor salonunda geçici konaklama ve gıda ihtiyaçlarını karşılamıştır. Aynı gün içerisinde dönemin başbakanı Davutoğlu'nun talimatıyla Yayladağı'nda bir çadır kent kurularak gelen sığınmacıların ilk nakilleri de buraya gerçekleştirilmiştir (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2012: 2). Suriye'den Türkiye'ye gelen ilk toplu göç grubunun üzerinden çok geçmeden asıl büyük göç akını, Haziran 2011'de meydana gelmiştir. Suriye'de Beşar Esad'ın İdlib'in Cisr Eş Şuğur kasabasına güvenliği yeniden sağlamak ve silahlı grupları temizlemek gerekçesiyle askeri operasyon başlatması üzerine, 2000'i aşkın Suriye vatandaşı katledilme korkusuyla sınırı geçerek Türkiye'ye sığınmıştır (Habertürk, 2011). Böylelikle Suriye'den Türkiye'ye sığınanların sayısının giderek artması üzerine önce 9 Haziran 2011'de Hatay Altınözü'ne, hemen ardından 12 Haziran 2011'de Hatay Boynuyoğun'a çadır kentler kurularak gelen sığınmacılar buralara yerleştirilmiştir (Dilek, 2018: 66).

Diğer yandan, 25 Mayıs 2012 tarihinde rejim güçlerinin Suriye'nin Humus'a bağlı Hula kasabasına askeri operasyon düzenlemesiyle birlikte çoğunluğu çocuk 108 kişi hayatını kaybetmiş ve bunun sonucunda Türkiye'ye yönelik ikinci büyük göç dalgası yaşanmaya başlamıştır (Güçer vd., 2013: 35). Olaydan sonra halkın korku ve paniğe kapılmasıyla birlikte

Hula'dan kaçışlar başlamış ve sınır dışına kaçanların neredeyse tamamı Türkiye'ye sığınmıştır. Bu olay üzerinden çok geçmeden Türkiye sınırına yakın Azez kenti Suriye uçakları tarafından bombalanmış ve bu durum neticesinde Türkiye tarafına geçişler daha büyük boyutlara ulaşmıştır. Kasım 2012'de ise, Suriye Ordusunun Resulayn kentine düzenlediği hava saldırısı esnasında Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesine top mermisi isabet etmiş, bu doğrultuda BM'nin Türkiye'ye gelen sığınmacı sayısında ciddi bir artış yaşanacağı öngörüsü gerçekleşmiştir (Güçer vd., 2013: 35). Yaşanan bu gelişmeler neticesinde Türkiye gelenleri çadır kent, geçici kabul merkezi ve konteynerkentte yerleştirmiş, ancak bu süreç içerisinde Suriyeliler için psikolojik sınır olarak belirlenen 100 bin eşik sınırı da aşılmıştır (Star, 2012). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) verilerine göre, Kasım 2012'de Türkiye'ye giriş yapan Suriyeli sayısı 120.147 kişiye ulaşmıştır (İHH, 2012: 3).

2013 yılına gelindiğinde Suriye'den Türkiye'ye yönelik göçler beklenin ötesinde artış göstererek devam etmiştir. Suriye'de iç savaşın devam etmesi ve şartların daha da kötüleşmesiyle beraber Suriye Türkiye sınırına yakın bölgelerden Türkiye'ye yönelik göçler artmıştır (AFAD, 2013: 15).Özellikle, Humus ve Hama bölgelerinde yaşayan Türkmenlerin, Tartus ve Lazkiye'nin Nusayri yoğunluktaki nüfusu ile Sünni Araplar arasında sıkışması nedeniyle, birçok Türkmen göç etmek üzere Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye ise gelen Türkmenlerin Suriye'de kalmasını istediği için, gelenleri öncelikle Cerablus bölgesine yerleştirmiştir. Ancak çok geçmeden sınır kapısına kaçak yollardan tekrar bir yığılma meydana gelmiş ve protestolar sonucu Türkiye Türkmenlerin birkaçını kabul ederek, Malatya'daki bir kampa yerleştirmiştir. Geri kalan Türkmenler de daha sonra Türkiye'ye giriş yaparak Türkiye'nin çeşitli şehirlerine dağılmıştır (Dilek, 2018: 80-81).

Suriye'den Türkiye'ye göçler 2014 yılında da hız kesmeden devam etmiş ancak bu sefer göçler daha çok terör örgütlerinin Suriye'deki etkin faaliyetlerinden kaynaklanmıştır. 19 Temmuz 2012 tarihinden beri terör örgütü PKK'nın Suriye'deki silahlı uzantısı olan YPG'nin (Halkçı Koruma Birlikleri) kontrolünde bulunan Kobani bölgesine, 17 Eylül 2014 tarihinde IŞİD'in (Irak ve Şam İslam Devleti) saldırması sonucu bölgeden Türkiye'ye ilk kaçışlarda yaşanmaya başlamıştır. Bölgedeki IŞİD saldırısından ve yaşanan insani krizden kaçan birçok Suriyeli Kürt Türkiye'ye sığınmıştır (Gökler, 2014: 5). İlk etapta 4.500 civarı Suriyeli Kürt Türkiye'ye giriş yaparken, daha sonra Akçakale ve Mürşitpınar bölgesi arasındaki sekiz ayrı giriş noktasından kontrolleri yapılan 45,000 kadar daha Suriyeli Kürt, Türkiye'ye giriş yapmıştır. Türkiye'ye gelen Suriyeli Kürtlerin bir kısmının akrabalarının yanında ikamet etmeleri sağlanırken, bir kısmının da bölge okullarında, devlet tesislerinde ve çadırlarda

barınmaları sağlanmıştır (Anadolu Ajansı, 2014). Ancak göçler sadece bu kadarla kalmamış, IŞİD'in Kobani'nin büyük bir kısmını ele geçirmesiyle beraber Türkiye'ye giriş yapan Suriyeli Kürtlerin sayısı 130.000 aşmıştır (DW, 2014). Türkiye gelenlerin yine bir kısmının akrabalarının yanında ikamet etmesini sağlarken, bir kısmını ise Şanlıurfa'nın Suruç merkezinde yer alan Süleyman Şah parkı içindeki yerleşim yerlerinde barınmasını sağlanmıştır (Haberler, 2014). 2015 yılının şubat ayında ise Kobani'nin YPG kontrolüne geçmesiyle birlikte gelen Suriyeli Kürtlerin 20.000 kadarı evlerine geri dönmüş geri kalanlar ise Türkiye'de kalmayı tercih ederek farklı şehirlere dağılmıştır (Dilek, 2018: 93).

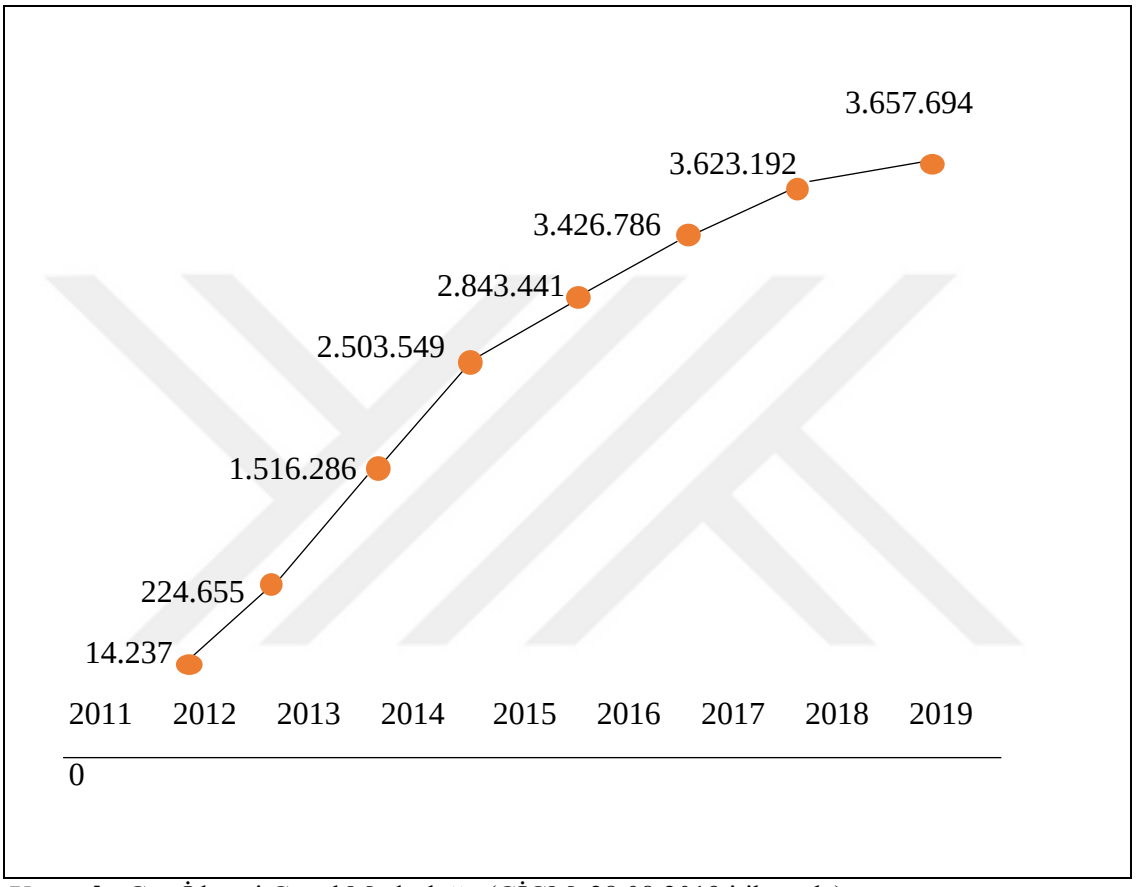
2014 yılı sonunda Suriye'den Türkiye'ye kayıt altına alınan göçlerin sayısı 1.519.286 kişiye ulaşmıştır. Bu rakam Türkiye'nin beklentisinin ötesinde ciddi boyutta bir göçe maruz kaldığını gösterirken, 2015 yılında da bu durum farklılık göstermemiş ve Türkiye'ye gelen Suriyeli sayısı katlanarak devam etmiştir. Özellikle, 2015 Ekim ayının ortasında Esad rejiminin Rusya'yla birlikte Halep kentinin muhaliflerin ve IŞİD'in kontrolünde bulunan bölgelerine hava ve kara operasyonları başlatması üzerine, 70.000 kadar insan bölgeden kaçmaya başlamış, kaçanların ise yaklaşık 50.000 kadarı Türkiye istikametine yönelmiştir. Türkiye sınırına ulaşabilen çok sayıda Halepli Türkiye'ye sığınırken, bu durum Türkiye'yi oluşabilecek yeni göç dalgaları konusunda endişelendirmiştir (Akşam, 2015).

Türkiye'ye 2015 yılından sonraki yıllarda da göç olayları, zaman zaman azalarak zaman zaman artarak sürekli olarak devam etmiştir. Bu göçler kimi zaman Esad rejim güçlerinin operasyonlarından kaynaklı, kimi zaman terör örgütlerinin bölgedeki faaliyetlerinden, kimi zamansa uluslararası pek çok devletin bölgede düzenlediği askeri operasyonlardan kaynaklı olarak yaşanmıştır. Bu göçlerin kayıt altına alınmasıyla birlikte Türkiye'ye gelen Suriyeli sayısı tahminlerin ötesinde bir rakama ulaşarak 3 milyonu aşmıştır.

Suriye'den Türkiye'ye yönelik göç sayısının bu rakamlara ulaşmasında en büyük etken, Türkiye'nin Suriye krizi başladığı tarihten itibaren Suriyelilere karşı "açık kapı politikası" izlemesi ve gelenlerin çok büyük bir kısmını başta insani gerekçeler olmak üzere; coğrafi yakınlık, inanç ve kültür yakınlığı gibi sebeplerden dolayı geri çevirmemesi olmuştur (Duruel, 2017: 208). Ayrıca, bunlarla birlikte Türkiye'nin açık kapı politikasının bir gereği olarak Suriyelilere karşı "geri göndermeme ilkesini" uygulaması ve gelenlerin temel insani hizmetlerini de büyük ölçüde karşılaması, göç sayısının bu rakamlara ulaşmasında diğer bir önemli etken olmuştur (Koyuncu: 2014: 31). Böylelikle Türkiye hem Suriye'ye komşu olmasından ötürü hem de izlediği politikalar nedeniyle yakın süreçte dünyanın en çok Suriyeli sığınmacı ağırlayan ülkesi haline gelmiştir.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü resmi verilerine göre 2011'den 28 Ağustos 2019 tarihine kadar Türkiye toplam 3.657.694 Suriye vatandaşına ev sahipliği yapmıştır (GİGM, 2019). Türkiye'deki Suriyelilerin yıllara göre sayılarındaki artışta açıkça aşağıdaki grafikte görülmektedir.

Şekil 3: Türkiye'deki Suriyeliler

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM, 28.08.2019 itibarıyla)

Grafikten de anlaşılacağı üzere Suriye'den Türkiye'ye göçler 2013 ve sonrasında ciddi rakamlara ulaşırken, Türkiye'deki Suriyeli sayısı her geçen gün artmaktadır. Suriye'deki savaşın devam etmesi halinde de Suriye'den Türkiye'ye yönelik yeni göç dalgalarının yaşanması kaçınılmaz gözükmektedir. Nitekim, yakın tarihte Esad rejim güçlerinin, Rusya destekli İdlib kentine başlattığı saldırılar neticesinde 500.000 civarı insan yerinden olmuştur. Bu bölgeden kaçan insanların neredeyse tamamı Türkiye sınırına doğru hareketlenmiş ve Türkiye sınıra gelebilecek göç akınlarını, Suriye'nin kuzeyinde sınıra yakın bölgelere kurulan kamplarda ağırlayacağını açıklamıştır. Ancak saldırıların devam etmesi halinde bundan sonra da on binlerce Suriyelinin Türkiye'ye göç etmek için sınıra gelme ihtimali, Türkiye'nin yeni göç dalgalarıyla karşı karşıya kalma endişesini de arttırmaktadır (Cnn Türk, 2019).

2.2.2.Barınma Merkezlerindeki Suriyeliler ve Durumları

Türkiye, Suriye iç savaşından kaçarak Türkiye'ye gelen Suriyeliler için en başından itibaren İçişleri Bakanlığına bağlı olan AFAD'ı görevlendirmiştir (Güçer vd., 2013: 15). Bu bağlamda ilk olarak, AFAD Türkiye'nin Güneydoğu sınır bölgesinde yer alan Hatay'ın Yayladağı ve Altınözü ilçelerine barınma merkezi kapsamında çadır kentler kurmuştur (AFAD, 2013:18). Ancak Suriye'den gelen sığınmacı sayısının artmasıyla birlikte AFAD tarafından sınır illerinde kurulan barınma merkezlerinin sayısı da arttırılmıştır. Bu doğrultuda, 2 Mayıs 2016 tarihi itibariyle Hatay'da 6, Kilis'te 2, Gaziantep ve Şanlıurfa'da 5, Mardin'de 3, Adıyaman, Osmaniye, Malatya, Kahramanmaraş ve Adana'da 1'er tane olmak üzere 10 ilde toplam 26 barınma merkezi kurularak, 264.865 Suriyelinin bu merkezlerde ağırlanması sağlanmıştır (AFAD, 2016: 14-15).

Bu barınma merkezlerinde Suriyelilere başta insani yardımlar olmak üzere eğitim, sağlık, bankacılık, tercüme, psiko sosyal destek gibi çeşitli alanlarda hizmetler sunulmuştur (AFAD, 2014: 45). Nitekim, Mart 2016 tarihinden itibaren bu merkezlerde 212 mescit, 79 Kuran kursu,48 dinlenme salonu 13 internet salonu, 159.586 m2 spor alanı, 26.965 m2 oyun parkı, 40 kuaför, 49 market, 677 bulaşıkhane, 433 çamaşırhane ile sosyal alanda, 1.212 derslik, 2.847 öğretmen, 298 yetişkin kursu ile de eğitim öğretim alanında, 617 sağlık personeli, 336.353 ameliyat ile de sağlık alanında Suriyelilerin hizmet imkanlarından yararlanması sağlanmıştır (AFAD, 2016: 43-45). Yine barınma merkezleri hizmeti kapsamında merkezlerde kalan Suriyelilere, market alışverişlerini ve ihtiyaçlarını karşılamak için AFADKART dağıtılmıştır (AFAD, 2014: 46). Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti tarafından karşılanmak üzere her aileye kişi başı 100 TL yiyecek yardımı kartları verilerek gıda alışverişlerinde destek sağlanmıştır (Türk Tabipler Birliği, 2014: 84). Ayrıca bu merkezlerde kalan Suriyelilere buzdolabı, ısıtıcı, sıcak su olanağı gibi imkanlar sağlanmış ve bunun yanı sıra bazı merkezlerde televizyon ve klima gibi imkanlarda hizmete sunulmuştur (Dilek, 2018: 68). Böylelikle, Suriye iç savaşının başladığı 2011 yılından 2016 yılı sonuna kadar Türkiye'nin Suriyelilere yönelik insani yardım harcamaları 12,1 milyar dolara ulaşmıştır. Bu miktar sadece hazine harcamalarını içermekle birlikte, bu harcamalara STK ve diğer vatandaş bağışları da eklendiğinde harcamalar 25 milyar doları bulmuştur. Ancak, buna karşılık uluslararası toplumdan Türkiye'ye yapılan yardımlar ise oldukça cüzi miktarla sınırlı kalmıştır (Taştan vd., 2016: 35). Bu bakımdan Suriyelilere yapılan harcamaların mali yükünün çoğunluğunu Türkiye tek başına üstlenmiştir. Fakat buna rağmen Türkiye'deki barınma merkezlerinde sunulan hizmetler Suriyeli sığınmacı ağırlayan birçok ülkeye göre

daha yüksek standartlara sahiptir. Nitekim, Lübnan'da kurulan çadırlarda altyapı eksikliği nedeniyle kış ayları zor geçerken, 2015 yılında sadece soğuklardan dolayı 5 Suriyeli sığınmacı hayatını kaybetmiştir (Haksözhaber, 2015). Irak'ta ise, Domiz çadır kentinde kapasitenin çok üstünde Suriyeli bulunduğu için gıda ve su sorunları yaşanırken aynı zamanda birçok aile mutfak, tuvalet gibi alanları ortak kullanmak zorunda kalmıştır (AFAD, 2016: 112-113).

Türkiye'de ise son yıllarda barınma merkezlerinde sunulan hizmet standartlarının yüksek olmasına rağmen bu merkezlerde yaşayan Suriyeli sayısında azalmalar yaşanmaya başlamıştır. Bu azalmalar genel olarak, bazı Suriyelilerin kamp hayatına uyum sağlayamaması, maddi durumu iyi olanların barınma merkezlerinde kalmak istememesi ve akrabalık ilişkileri nedeniyle bazı Suriyelilerin barınma merkezlerinde kalmak yerine akrabalarının yanında kalmayı tercih etmesi gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanmıştır (Orhan, 2014: 15). Bunların yanı sıra kamplarda giriş çıkışların sıkı kontrol altında tutulması ve izinle gerçekleşmesi gibi hareket özgürlüklerinin kısıtlanması nedeniyle de birçok Suriyeli kamplarda kalmak istememiştir. Örneğin; İstanbul'da görüşme yapılan bazı Suriyeliler, barınma merkezlerini "hapisane gibi" şeklinde tanımlamıştır (Yılmaz, 2013: 9). Ayrıca bütün bunlara ek olarak, Suriye'de barışın tahsis edilememesi ve buna bağlı Türkiye'deki Suriyelilerin kalış sürelerinin uzaması nedeniyle, sosyal uyumun sağlanması adına devletin kamplar dışında yaşamayı desteklemesi barınma merkezlerinde yaşayanların sayısının azalmasında önemli bir rol oynamıştır (GİGM, 2019).Bu bakımdan 28 Ağustos 2019 tarihi itibarıyla barınma merkezlerindeki Suriyeli sayısı 63.584 olarak belirlenmiş ve Türkiye'de hizmet veren barınma merkezi sayısı da 7'ye düşürülmüştür (GİGM, 2019). Aşağıdaki tabloda da mevcut barınma merkezleri ve bu merkezlerde kayıtlı olan Suriyeli sayısı daha detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 4: Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Dağılımı

İL	**GBM ADI**	**GBM MEVCUDU**	**TOPLAM MEVCUT**
ADANA	Sarıçam	17.718	17.718
KİLİS	Elbeyli	9.661	9.661
KAHRAMANMARAŞ	Merkez	11.284	11.284
HATAY	Altınözü Yayladağı Apaydın	2.681 4.334 4.198	11.213
OSMANİYE	Cevdetiye	13.608	13.608
Toplam: 63.584			

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) 28.08.2019 itibarıyla

Tablodan da anlaşılacağı üzere barınma merkezlerinde kalan Suriyeli sayısı Ağustos 2019 yılı itibariyle, 2016 yılına göre %60'a yakın oranda azalmıştır. Ancak barınma merkezlerindeki azalmalara rağmen, bu merkezlerde yaşayanların merkez dışındakilere göre eğitim, sağlık ve sosyal hizmet imkanlarına ulaşımları daha kolaydır. Her şeyden önce ücretsiz barınma ihtiyacının karşılanması ve temel insani yardımların sağlanması bu merkezlerde kalanlar için önemli bir avantaj sağlamaktadır (Düzkaya, 2016: 71). Fakat bütün avantajlara rağmen, uzun vadede kalıcı olan Suriyeliler için barınma merkezleri hem yetersiz hem de sosyal uyumun sağlanması açısından kısıtlı kalmaktadır. Öyle ki, barınma merkezlerinde çalışma hayatı olmaması**,** izole bir yaşam alanı olduğu için Türk kültürü ve değerlerinin bu merkezlerde tam olarak benimsenememesi gibi nedenler, Suriyelilerin Türk toplumuna uyum süreci açısından kısıtlılıklar taşımaktadır.

2.2.3.Barınma Merkezleri Dışındaki Suriyeliler ve Durumları

Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin önemli bir kısmı barınma merkezlerinin dışında Türkiye'nin çeşitli illerinde hayatlarını idame ettirmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün 28 Ağustos 2019 itibarıyla yayınladığı istatistiki verilerine göre, Türkiye'de toplam kayıtlı olan 3.657.694 Suriyelinin 3.594.110'u barınma merkezlerinin dışında yaşamaktadır. Bu kişilerin önemli bir kısmı sınır bölgesine yakın illerde yaşarken, bir kısmı ise başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin büyük şehirlerinde yaşamlarını sürdürmektedir.

Tablo 5:Türkiye'de En Fazla Suriyelinin Bulunduğu 12 İl

SIRA	İLLER	SURİYELİ NÜFUSU	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA
1	İstanbul	548.853	%3.64
2	Gaziantep	447.921	%22,08
3	Hatay	437.231	%27,16
4	Şanlıurfa	428.529	%21.05
5	Adana	238.556	%10,75
6	Mersin	202.678	%11,17
7	Bursa	175.584	%5,86
8	İzmir	145,984	%3,38
9	Kilis	115.832	%81,26
10	Konya	109.124	%4,95
11	Ankara	93.565	%1,70
12	Kahramanmaraş	92.630	%8.09

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Verileri (GİGM), 28.08.2019 tarihi itibarıyla

Barınma merkezleri dışında yaşamlarını sürdüren Suriyelilerin büyük bir çoğunluğu ise oldukça zor şartlar altında hayatlarını devam ettirmektedir. Çünkü, barınma merkezleri ile

ilgili olumsuz izlenimlere sahip olan veya barınma merkezlerinin kapasitesinin dolması nedeniyle buralarda kalamayan Suriyeliler, kendi sınırlı imkanları ve düzenli olmayan insani yardımlarla yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır (İnsan Hakları Derneği, 2013: 10 -11). Bu nedenle birçok Suriyeli barınma, beslenme, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşma gibi temel insani ihtiyaçlarının karşılanmasında dahi zorlanmaktadır.

Türkiye'deki barınma merkezlerinin aksine dışardaki yaşam koşullarının zor olması en başta, Suriyelilerin büyük bir bölümünün insani koşullardan uzak konut ve mekanlarda yaşamasına neden olmaktadır. Özellikle, İstanbul gibi büyük şehirlerde daha da zor olan yaşam şartları nedeniyle Suriyelilerin bir kısmı kalacak yer bulmakta zorlanmakta ve bu yüzden park, bahçe ya da terkedilmiş bina gibi oldukça sağlıksız alanlarda kalarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır (Yılmaz, 2013: 15). Kendi imkanlarıyla kiralık evlerde kalan Suriyelilerin birçoğu ise genellikle rutubet oranı yüksek, sağlık açısından risk içeren derme çatma bir ya da iki odalı evlerde oldukça kalabalık nüfuslarla yaşamakta ayrıca bu evler için genele göre daha yüksek kiralar ödemektedir (TBB, 2014: 39). Nitekim, AFAD tarafından 2013 yılında yapılan bir saha araştırmasında da Suriyelilerin kiraladıkları evlerde ortalama 2 oda bulunduğu ve bu evlerde yaklaşık 8 kişinin birlikte yaşadığı, yaklaşık %34'nün de iki veya daha fazla aile ile kalarak yaşam mücadelesi verdikleri görülmektedir (AFAD, 2013: 35-36). Aynı şekilde AFAD'ın 2014 yılında yaptığı başka bir saha çalışmasında da sonuçlar benzerlik göstermekte ve aynı çalışmada Suriyelilerin %57,7'si evlerin büyüklüğünü, %57,6'sı rahatlığını ve %64,1'i iklime uygunluğunu yetersiz gördüklerini belirtmektedir (AFAD, 2014: 43).

Suriyelilerin birçoğunun yaşadıkları barınma ortamlarında çoğu zaman temel ihtiyaçların da temin edilmesinde eksiklikler görülmektedir. Bu eksiklikler arasında, oturma ve uyku malzemelerinin yetersizliği, mutfak araç gereklerinin sınırlı olması, ısınmak için yeterli yakıt malzemelerinin bulunmaması, mevsimlere göre giyim eşyalarının az olması, beslenme ve hijyen malzemelerinin yetersizliği gibi çeşitli gereksinimlerin yer aldığı uzun bir liste bulunmaktadır (AFAD, 2014: 44). Bu eksikliklerin giderilmesi içinse Suriyelilere, bazı kamu kurumları, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları gibi alanlardan yardımlar yapılmaktadır. Ancak bu yardımlar geçici ve düzensiz olması nedeniyle eksikliklerin giderilmesinde yeterli olmamaktadır (Türkmen, 2013: 18). Özellikle beslenme malzemelerindeki eksikliklerin giderilememesi, yetersiz beslenme nedeniyle salgın hastalıkların yaşanmasına davetiye çıkarmaktadır. Ayrıca bunun yanı sıra bu durum çocuklarda gelişim bozukluğuna hatta ölümcül sonuçlara da yol açabilmektedir. Nitekim,

Adana otogarında İstanbul'a gitmek için otobüs bekleyen Suriyeli bir ailenin 1 yaşındaki bebekleri soğuğa ve yetersiz beslenmeye bağlı olarak hayatını kaybetmiştir (Sözcü, 2016). Dolayısıyla başta beslenme eksikliği olmak üzere diğer temel eksikliklerinin yeterli düzeyde karşılanamaması, barınma merkezi dışında hayatını sürdüren Suriyeliler için ciddi boyutta risklerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyelilerin genel olarak yaşam koşulları hastalıkların yaşanması için müsait bir ortam oluştururken bu durum aynı zamanda sağlık hizmetlerine erişimi de önemli kılmaktadır. Özellikle 2013 yılının ilk aylarında sadece sınır illerinde yaşayan Suriyelileri kapsayan sağlık hizmetlerine ücretsiz erişim hakkının, Eylül 2013'te ülkedeki tüm Suriyelileri kapsayacak şekilde genişletilmesi barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyeliler içinde sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmıştır. Geçici Koruma Yönetmeliği dahilinde de devam ettirilen bu hakla beraber sağlık hizmetlerine erişim için düzenlemelerde mevcut duruma eklenmiştir. (Kutlu, 2015: 10). Suriyelilerin sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanabilmesi için öncelikle kayıt altına alınmaları gerekmektedir. Kayıt altına alınan Suriyelilerin ise başta sağlık bakanlığına bağlı hastaneler olmak üzere göçmen sağlığı merkezleri, geçici gönüllü sağlık merkezleri ve aile sağlığı merkezleri gibi kuruluşlarda sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanma hakları bulunmaktadır (Cnn Türk ,2018). Ancak sağlık hizmetlerinden yararlanma konusunda Suriyelilerin birçoğunun genel bilgiye sahip olmadıkları, mevcut mevzuatı ve sağlık kuruluşlarını bilmedikleri görülmektedir. Dolayısıyla bu durum nedeniyle birçok Suriyeli sağlık hizmetlerine başvuru yapmakta çekinmektedir. Sınırlı sayıda bu hizmetlere başvuru yapan Suriyeliler ise başta dil sorunu olmak üzere, hastanedeki sınırlı kapasiteler, hastane personelinin tavrı gibi nedenlerden ötürü sağlık hizmetlerine erişimde sıkıntılar yaşamakta ve zorlanmaktadır (Kutlu, 2015: 11).

Barınma merkezleri dışındaki Suriyelilerin ayrıca eğitim hizmetlerinden de yeterli ölçüde yararlanamadıkları görülmektedir. Resmi rakamlara göre, Türkiye'de okul çağında olan 1.047.536 Suriyeli nüfus bulunmaktadır (MEB, 2018). Bu okul çağındaki Suriyeli nüfusun ise okullaşma oranı, barınma merkezindeki çocuklar için %92 gibi yüksek bir oranken, barınma merkezi dışında yaşayan çocuklar için %56 gibi ortalama bir oranda kalmaktadır (Karasu, 2018: 56). Bu oran geçmiş yıllara göre daha yüksek bir seviyeye tekabül etse de barınma merkezleri dışında yaşayan ve okul hayatından uzak kalan çocukların sayısı da azımsanamayacak bir orandadır. Bu çocukların okul hayatına uzak kalmasındaki en büyük neden ise, ailelerin sosyo ekonomik durumlarının genel olarak düşük olmasından

kaynaklanmaktadır. Özellikle ailelerin okul masraflarının yanı sıra ulaşıma kaynak ayıracak durumlarının olmaması, çocukların eğitim dışında kalmasına sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra çocukların çalıştırılması, dilendirilmesi ve erken yaşta evlendirilmesi gibi nedenlerde çocukların eğitim hayatına katılmasının önünde engel oluşturmaktadır (Emin ve Çoşkun, 2016: 30). Çeşitli nedenlerden ötürü eğitim hayatına devam edemeyen bu Suriyeli çocuklar ise kayıp birer nesil haline gelme riski taşımaktadır.

Bütün bunların yanı sıra ayrıca, barınma merkezlerin dışında yaşayan Suriyelilerin temel ihtiyaçlarının bir kısmını dahi olsa karşılayabilmeleri için çalışma hayatına katılmaları gerekmektedir. Ancak, birçok Suriyelinin işgücü piyasasına erişiminde de sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. Bu sıkıntıların yaşanmasındaki en büyük neden ise Suriyelilerin büyük çoğunluğunun ülkeye kaçak yollardan giriş yapmasından kaynaklanmaktadır. Kayıt dışı olarak ülkeye giriş yapan Suriyeliler, geçici koruma yönetmeliğince sağlanan işgücü piyasasına erişim hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Bu durum ise çalışma izni olmamasına rağmen Suriyelilerin, düzensiz işlerde sigortasız işçi olarak oldukça düşük ücretler karşılığında çalışmasına neden olmaktadır. Hatta daha ileri olarak bu durum, bazı iş bulamayan Suriyelilerin cami önlerinde, caddelerde, trafik lambaları gibi yerlerde dilencilik yapmasına yol açmaktadır. Özellikle, barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyelilerin yaşamak için tercih ettikleri illerin başında gelen İstanbul ve diğer büyük şehirlerde bu durum daha da artmaktadır. Bunların yanı sıra kayıtlı olarak ülkeye giriş yapan Suriyelilerin bir kısmının da durumlarının çok farklı olmadığı görülmektedir. Bu durumu oluşturan temel etmenlerse genellikle çalışma izni almanın külfetli olmasından (uzun zaman, emek ve para vb.), yasal prosedürlerin ve nereye başvurulacağının bilinmemesinden kaynaklanmaktadır (Koyuncu, 2013: 61). Bu nedenle kayıtlı olan Suriyelilerin bir kısmı da kayıt dışı sektörlerde ucuz işçi olarak çalışmaktadır. Kayıt dışı çalışmanın Suriyeliler arasında artması ise başta güvencesiz koşullar nedeniyle her türlü tehlikeye karşı onları korumasız hale getirirken, aynı zamanda ucuz işgücü nedeniyle emek sömürülerinin artmasına da yol açmaktadır. Ancak, yaşanan tüm bu dezavantajlara rağmen barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyelilerin Türk toplumuyla iç içe olması yaşam tarzı, dil, kültür ve değerlerin daha iyi kavranabilmesi açısından avantaj sağlamakla birlikte gerekli desteğin verilmesi halinde uzun vadede uyum süreci üzerinde de olumlu bir etki oluşturması kaçınılmazdır.

2.2.4. Suriyeli Göçünün Toplumsal Etkileri

Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin giderek kalıcı hale gelmesiyle birlikte etkileri en fazla toplumsal alanda hissedilmeye başlanmıştır. Bu toplumsal etkilerin en başında dil, kültür ve yaşam tarzı farklılıklarından kaynaklanan sorunlar yer alırken aynı zamanda demografik yapının değişmesi, cinsel istismarın, boşanmanın ve çarpık yapılaşmanın artması gibi sorunlarda meydana gelen bu toplumsal etkilerin içinde yer almaktadır.

Türkiye'nin sınır illerinde Suriyeli sayısının fazla olması nedeniyle Suriyelilerin toplumsal etkileri buradaki illerde çok daha yoğun hissedilmektedir. Özellikle bu illerde genel olarak, muhafazakâr kültürün etkin olması nedeniyle yerli halk bu durumu sarsıcı gelişmelere karşı tepki geliştirmektedir. Bu doğrultuda ise ortaya çıkan en önemli gelişme yaşlı veya genç, bekar ya da evli fark etmeksizin Türk erkeklerinin genç Suriyelilerle evlenmesidir. Bu durum en yoğun olarak Şanlıurfa, Kilis ve Hatay'da yaşanmakta ve kadınlar başta olmak üzere yerel halk arasında tepkilere neden olmaktadır (Orhan ve Gündoğar, 2015: 16). Örneğin; Şanlıurfa emniyeti tarafından edinen bilgilere göre, özellikle barınma merkezi dışında yaşayan Suriyeli kadınların birçoğu Suriye'ye dönmemek için aileleri tarafından Türklerle evlendirilmektedir (AFAD, 2014: 27). Yine aynı şekilde, Kilis'te de Suriyeli kadınlarla evlilik nedeniyle boşanma oranlarında önemli ölçüde artış yaşandığı belirtilmektedir. Nitekim, Kilis Evlendirme Memurluğunun kayıtlarına göre, 2014'te 78 Suriyeli evlendirilmiştir. Ancak sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerine göre, Suriyelilerin büyük bir kısmı imam nikahıyla yaşamakta ve çoğunlukla ikinci eş olarak alınmaktadır (Milliyet, 2014). Alman dergisi De Stern'in "1800 Euro karşılığında Suriyeli ikinci bir eş" başlığıyla yaptığı bir haberde de bu duruma değinilerek, zor koşullar ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle birçok Suriyeli kadının Türk erkekleri tarafından yasal olmasa da ikinci, üçüncü hatta dördüncü eş olarak para karşılığı satın alındığı ifade edilmiştir (Stern.de, 2015). Yine Milliyet gazetesindeki bir haberde de Suriyelilerle evliliğin bir ticarete dönüştüğüne dikkat çekilerek, "başlık parası" adı altında 3 ila 5 bin TL'ye Suriyeli kadınların satıldığı ve bu durumun aynı zamanda çocuk gelin sayısının artmasına yol açarak cinsel istismara da neden olduğu belirtilmiştir (Milliyet, 2014).

Suriyelilerin yoğun olarak bulunduğu sınır illerinde ayrıca yerel halk demografik yapının değişmesinden de kaygı duymaktadır. Özellikle, nüfusun çok büyük oranda Türkmen olduğu şehirlerden biri olan Kilis'te, Suriyeli nüfusun yerli nüfusu geçmesi nedeniyle şehrin demografik yapısı önemli ölçüde değişmiş ve bu durum yerel halk arasında da azınlık

durumuna düşme kaygısı oluşturmuştur (Orhan ve Gündoğar, 2015:17). Aynı şekilde Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde de Suriyeli nüfusun yerli nüfusla yarışır hale gelmesi nedeniyle buradaki yerli halkta da benzer kaygılar baş göstermiştir (Aydınlık, 2018). Bu gelişmelere bağlı olarak ayrıca bölgede, denge içinde bulunan etnik ve mezhep farklılıkları da demografik değişiklikler dolayısıyla etkilenmiş ve bu durum etnik kökenli çatışmaların yaşanma riskini de arttırmıştır (Kirişçi, 2014: 38-39).

Diğer yandan ise artan Suriyeli nüfus bulundukları illerde çarpık yapılaşmaya da sebep olmaktadır. Özellikle, şehir merkezlerinde kiraların yüksek olması nedeniyle gelir düzeyi düşük olan Suriyeliler genellikle buralara kaçak, sağlıksız ve düzensiz yapılar inşa etmektedir. Bu da zaten Türkiye'de var olan çarpık kentleşme sorununu daha da derinleşmesine yol açmaktadır Ayrıca bu tür mekanların oluşumu aynı zamanda Suriyelilerin yasadışı işlere bulaşmaları açısından da zemin oluşturmaktadır (Orhan ve Gündoğar, 2015: 16).

Türkiye'de genel olarak Suriyelilerin suça bulaşma oranı %1.3 gibi oranda açıklansa da toplum tarafından Suriyelilerin huzuru ve güvenliği bozduğu yönündeki algılar ise daha yüksektir. Örneğin; Memiş'in Kilis'te 400 kişiden oluşan yerli halk üzerinde yaptığı bir araştırmasında yer alan, "Suriyelilerin suç oranlarını arttırdığı doğru mu?" sorusuna görüşmecilerin %77,5'i "evet", %14,5'i ise "kararsızım" yanıtı verirken, görüşmecilerin sadece %8'i "hayır" olarak yanıt vermiştir (Memiş, 2015: 109). Yine aynı şekilde Taştan ve arkadaşları tarafından Ankara'da 400 kişiyle yapılan bir görüşmede ise "Suriyeliler geldikten sonra hırsızlık vakalarında artış oldu" diyenlerin oranı %62 iken, "Suriyeliler geldikten sonra şiddet darp, öldürme ve yaralama olaylarında artış oldu" diyenlerin oranı ise %60 olarak saptanmıştır (Taştan vd., 2017: 22).

Bütün bunların yanı sıra Türkiye'deki Suriyelilerde bu durumlardan olumsuz etkilenmektedir. Nitekim, kira fiyatlarında artış olması, çok eşliliğin artması, vasıfsız işgücü piyasasında ucuz işçi olarak Suriyelilerin çalışmaya başlaması gibi nedenler yerli halk tarafından Suriyelilere karşı olumsuz tutumların artmasına ve dışlanmaya dönük davranışların yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca, dil farkı nedeniyle Suriyeliler ve yerli halk arasında sağlıklı bir iletişimin kurulamaması da yaşanan mağduriyetlerin artmasına ve Suriyelilerin daha da toplumsal dışlanmaya maruz kalmalarına yol açmaktadır. Özellikle, Suriyelilere yönelik dışlayıcı davranışlar son yıllarda giderek artarken bu davranışlar çocuklarda daha acımasız boyutlara ulaşmaktadır. Nitekim, en son Kocaeli' de meydana gelen bir olayda 9 yaşındaki Suriyeli bir çocuk okul arkadaşları tarafından Suriyeli olduğu için dışlanmaya maruz kaldığı ve öğretmeni tarafından da azarlandığı gerekçesiyle kendisini Kocaeli de

bulunan bir mezarlığın kapısına asarak intihar etmiştir (En Son Haber, 2019). Bu nedenle, Suriyeli göçü meselesinin hem Suriye halkı hem de Türk halkı tarafından oluşturduğu etkilerin yadsınamaz boyutta ulaştığı ve önemli sonuçlar doğurduğu açıkça görülmektedir.

2.2.5. Suriyeli Göçünün Ekonomik Etkileri

Suriyelilerin Türkiye'ye ekonomik etkilerine bakıldığında genel olarak risk ve fırsatların bir arada olduğu görülmektedir (Oytun ve Gündoğar, 2015: 17). Suriyelilerin ekonomiye olan etkilerinin başında ise, Türkiye'nin Suriyeliler için harcadığı yüksek maliyet gelmektedir. Türkiye, Suriye iç savaşı başladığı 2011 yılından bu yana Suriyeliler için toplam 40 milyar dolarlık harcamada bulunmuştur. Bu harcamaların çok büyük bir kısmı Türkiye'nin kendi imkanlarıyla, oldukça cüzi bir kısmı ise uluslararası kuruluşlardan ve ülkelerden gelen yardım destekleriyle karşılanmıştır. Nitekim, 2019 itibariyle bakıldığında Suriyeliler için AB'den Türkiye'ye yapılan toplam yardım miktarı yaklaşık 5,8 milyar civarındayken, (Anadolu Ajansı, 2019), ABD'den yapılan toplam yardım miktarı da 814 milyon civarında olmuştur (Amerika'nın Sesi, 2019). Bu bakımdan, uluslararası camiadan yapılan yardımların harcanan toplam maliyete göre oldukça cüzi miktarlarla sınırlı kalması sorunun çözümü için yetersiz kalmakla birlikte Türkiye ekonomisi içinde ciddi bir yük oluşturmaktadır.

Öte yandan, Suriyelilerin ekonomiye etkileri sadece devlet harcamalarıyla sınırlı kalmamaktadır. Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları sınır illerinde artan talep nedeniyle ev kiraları da yüksek fiyatlara ulaşmıştır. Bu durum ev sahipleri için bir fırsat olarak görülse de Suriyeli ve yerli kiracılar için oldukça sıkıntı oluşturmaktadır. Ev kiralarının fahiş oranda yükselmesi nedeniyle Suriyelilerin birçoğu kira ödemekte zorlanmaktadır. Hatta birçok Suriyeli, yüksek fiyatlardan kiraladıkları evlerin ücretini ödeyememektedir. Bu durum başta ekonomik sorunları doğurmasının yanı sıra, oluşan kira enflasyonu nedeniyle yerel halkın tepkisine de yol açmaktadır (Güven, 2016: 6).

Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı sınır illerinde bir diğer ekonomik etki ise, hayat pahalılığının ortaya çıkmasıdır. Talep arttıkça ev kiralarında olduğu gibi gıda ve diğer günlük ihtiyaç malzemelerinde de fiyatlar yükselmiştir (Oytun ve Gündoğar, 2015: 17). Bu durum Gaziantep ve diğer bölge illerinde enflasyonun Türkiye ortalamasının üstünde seyretmesine neden olmakla birlikte yerli halkın da olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır (Gaziantep Ticaret Odası, 2015: 12). Nitekim, Sosyo Politik Saha Araştırma Merkezinin Kilis, Gaziantep

ve Şanlıurfa illerinde 300 kişiyle yaptığı bir çalışmada, "Suriyeli göçüyle beraber yaşadığınız yerlerde hayat pahalılığı nasıl etkilendi?" sorusuna araştırma grubunun %84,3'ü "hayat pahalılığı arttı" şeklinde cevap vererek, bu durumun olumsuz yansımalarından etkilendiklerini belirtmişlerdir (Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi, 2019).

Ekonomik alanda meydana gelen etkilerden bir diğeri ise Suriyelilerin birçoğunun alt gelir seviyesinde ve düşük eğitim düzeyindeki insanlardan oluşmasıdır (Tunç, 2015: 48). AFAD'ın yaptığı bir çalışmaya göre Suriyeli kadınların %20,9'u okuma yazma bilmemekte, %62,5'u ise ortaokul ve altı eğitim düzeyi içinde yer almaktadır (AFAD, 2014: 24). Dolayısıyla bu durum Suriyelilerin uzun vadede sosyal iyileşmeye ve buna bağlı ekonomik kalkınmaya katkısının sınırlı olacağını gösterirken, Türkiye'ye ciddi bir eğitim maliyeti de oluşturmaktadır (Tunç, 2015: 48).

Diğer yandan Suriyelilerin Türkiye ekonomisine etkisi istihdam alanında görülmektedir. Suriyelilerin birçoğu çalışma izni olmamasına rağmen düşük ücretler karşılığında sanayide tarımda, inşaata ve çeşitli sektörlerde kaçak işçi olarak çalıştırılmaktadır. Nitekim, Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'nin (HÜGO) yayımladığı bir raporda da yaklaşık 400 bin Suriyelinin tekstilden inşaata, tarımdan ağır sanayiye birçok farklı sektörde kayıt dışı şekilde, asgari ücretin de altındaki ücretlerle ve sigortasız olarak çalıştıkları ortaya konulmuştur (Üstün, 2016: 8). Suriyelilerin bu şekilde ucuz ve kayıt dışı işgücü olarak istihdam edilmesi, işgücü piyasasında emek arzından kaynaklanan rekabetin artmasına neden olurken bu durum ekonomik alt ve orta tabakadaki yerel halkın istihdamının ise olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır (Salur ve Erdoğdu, 2017: 311). Özellikle sınır illerinde Suriyeli sayısındaki yoğunluk, yerel halk arasında Suriyeliler nedeniyle işlerinden olduklarına yönelik algılar oluşturmaktadır. ORSAM'ın yaptığı bir anket çalışmasına dayalı olarak Suriyelilerin Türkiye'ye ekonomik etkisini inceleyen bir raporda da sınır illerinde işini kaybedenlerin %40 ile %100'ü arasındaki değişen oranlardaki bölümü "Suriyeliler nedeniyle işini kaybettiğine" inanmaktadır (Oytun ve Gündoğar, 2015: 17). Aynı şekilde yine HÜGO tarafından yapılan anket çalışmasında da Adana, Gaziantep, Hatay, Mardin, Şanlıurfa gibi sınıra yakın illerde "Suriyeliler işlerimizi ellimizden almaktadır" önermesine destek verenlerin oranı %68,9 gibi ciddi bir düzeydedir (Erdoğan, 2014: 31). Bu durum ise öncelikle işsizlik üzerinden yerel halkın Suriyelilere tepki göstermesine yol açmakla beraber iki toplum arasında toplumsal çatışma riskini de arttırmaktadır.

Suriyelilerin istihdam piyasasına girmesi bir yandan işsizlik üzerinde etkili olurken, öte yandan artan işsizliğin yarattığı tehdit, yerli işgücünün çalışma koşullarının ücretler başta

olmak üzere aşağıya doğru çekilmesine de neden olmaktadır (Kaygısız, 2017: 9). Nitekim, yapılan araştırma ve raporlarda da genel olarak Suriyelilerinin birçoğunun vasıfsız olduğu, bu nedenle ailesinin geçimini sağlamak için herhangi bir iş tercihi olmaksızın bulabildikleri işlerde belli bir ücret bile talep edemeden çalıştıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu durum, işçi ücretlerini düşürme yönünde bir baskıya neden olmakla birlikte gelir dağılımının da uzun vadede olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır (Salur ve Erdoğan, 2017: 311).

Bütün bunların yanı sıra Suriyelilerin ekonomiye sağladığı katkılarda bulunmaktadır. Özellikle sınır bölgelerine Suriyeli akınıyla birlikte giren sermayeden kaynaklı ekonomik bir canlanma söz konusudur (Sönmez, 2014: 13). Sermayesiyle Türkiye'ye gelen Suriyeliler, yasalar gereği yerli bir ortakla iş yeri açma hakkını kullanarak hem kendi işletmesini kurmuş hem de yerli halk için iş imkanları oluşturmuştur. Örneğin; Gaziantep, Hatay ve Mersin gibi sınır şehirlerinde Suriyeliler 2013 yılının ilk 7 ayında 122, İstanbul ve Bursa'da ise 106 şirket açmışlardır (Milliyet, 2013). Bu durum öncelikle bölge ekonomisinin kalkınmasını sağlarken, genelde Türkiye ekonomisi içinde önemli bir katkı oluşturmuştur. Nitekim, Şubat 2019 yılı itibariyle en az bir Suriyeli ortağı olan şirket sayısı 15.159 gibi yüksek bir rakama ulaşırken, bu şirketlerde istihdam edilen Suriyeli sayısı da 10.046 kişi olarak ifade edilmiştir. Suriye'den Türkiye'ye giren toplam sermaye ise 2019 yılı başı itibariyle 271,1 milyon TL gibi ciddi bir rakama ulaşmıştır (CNN Türk, 2019).

2018 yılı sonu itibariyle TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı) verilerine göre (2019: 3); Suriyeli ortak sermayesiyle kurulan şirketlerin yatırım alanları ise genellikle ticari faaliyet yürüten iş kollarına yönelik olmuştur. Özellikle toptan ticaret ve perakende ticareti gibi faaliyet yürüten şirketleri, gayrimenkul, inşaat, gıda, seyahat acentesi, eğitim ve taşımacılık gibi sektörlerde faaliyet yürüten şirketler izlemiştir. Böylelikle 2018 yılı sonunda Suriye ortak sermayesiyle kurulan şirketlerin sayısı, yabancı ortak sermayeyle kurulan şirketlerin %8'ini oluşturur hale gelmiştir.

Tablo 6: Suriye Ortak Sermayeli Kurulan Şirketlerin En Çok Faaliyet Gösterdiği 15 Sektör (2018 Sonu İtibariyle)

Faaliyet Açıklama	**Şirket Sayısı**	**Toplam Sermaye (Milyon TL)**	**Suriyeli Ortak Sermayesi (Milyon TL)**
Toptan Ticaret	665	190,2	117,6
Gayrimenkul faaliyetleri	206	50,0	31,3
Bina İnşaatı	133	44,9	27,4
Perakende Ticaret	91	26,2	17,0
Seyahat acentesi, tur operatörü ve diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili faaliyetler	62	16,2	12,3
Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri	52	10,9	7,5
İdare merkezi faaliyetleri; idari danışmanlık faaliyetleri	44	10,4	7,2
Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı	40	9,1	6,3
Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı	29	7,8	5,1
Giyim eşyalarının imalatı	25	4,5	3,1
Eğitim	21	3,9	2,6
Gıda ürünlerinin imalatı	20	4,3	2,7
Kiralama ve leasing faaliyetleri	20	4,6	2,9
Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler	19	6,0	3,9
Mimarlık ve mühendislik faaliyetleri; teknik muayene ve analiz	16	3,0	2,7

Kaynak: TEPAV, Suriye Sermayeli Şirketler Bülteni Aralık 2018.

Diğer yandan sermayesiyle Türkiye'ye gelerek yatırım yapan Suriyelilerin dışında, yerli halkı olumsuz etkileyen ucuz ve vasıfsız işgücünde yaşanan artış, yatırımcıların ve esnafın maliyetlerinde olumlu bir katkı meydana getirmiştir (Tunç, 2015: 49). Ayrıca, bununla beraber Suriyeli vasıfsız işgücünde yaşanan artış yerel işçinin çalışmak istemediği boş kalan bazı sektörlerdeki açığın kapanmasında da etkili olurken, bu durum durgun olan işletmelerinde canlanmasını sağlayarak hem yerel ekonomi için hem de genel olarak Türkiye ekonomisi için olumlu bir etki oluşturmuştur.

2.2.6. Suriyeli Göçünün Siyasi Etkileri

Suriye'deki çatışma ortamı nedeniyle Türkiye'ye gelen Suriyelilerin meydana getirdiği toplumsal ve ekonomik etkilerin yanı sıra siyasi etkileri de bulunmaktadır. Suriyelilerin bu siyasi etkilerini ise iki farklı açıdan incelemek mümkündür. Bunlardan ilki, Suriyelilerin Türkiye'deki siyasi ortama etkisiyken diğeri ise, Türkiye'deki siyasi ortamın Suriyelilere olan yaklaşımlara etkisidir (Oytun ve Gündoğar, 2015: 19).

Suriyelilerin Türkiye'deki siyasi ortama etkisinin en başında ise oluşturdukları güvenlik sorunu gelmektedir. Özellikle, Türkiye ile Suriye arasındaki sınır uzunluğuna ve Türkiye'nin Suriyelilere uyguladığı açık kapı politikasına bağlı olarak, Suriye'de faaliyet gösteren çeşitli terör örgütü üyeleri bu durumdan istifade Türkiye'ye kaçak yollardan giriş yapmakta ve Türkiye'nin hem sınır hem de iç güvenliğini tehdit etmektedir. Nitekim, bakıldığında Suriye iç savaşı başladığı zaman diliminden bu yana Türkiye, farklı terör örgütleri tarafından ciddi boyutlarda terör saldırılarına maruz kalmıştır. Örneğin; 11 Şubat 2013 tarihinde Cilvegözü sınır kapısında Suriye plakalı bomba yüklü bir araç saldırısı gerçekleştirilmiş, 13 kişi hayatını kaybetmiştir. Yine 11 Mayıs 2013 tarihinde 52 kişinin hayatını kaybedip 146 kişinin de yaralandığı Reyhanlı saldırısı gerçekleştirilmiş ve bu saldırılar IŞİD, El Nusra ve Suriye Rejimiyle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca benzer şekilde 20 Temmuz 2015 tarihinde, IŞİD tarafından 31 kişinin hayatını kaybettiği Suruç saldırısı gerçekleştirilirken, 10 Eylül 2015'te yine IŞİD üyesi teröristlerce gerçekleştirilen 109 kişinin hayatını kaybettiği, Türkiye tarihinin en kanlı terör saldırısı olan Ankara Garı patlaması yaşanmıştır. Bu terör saldırılarının üzerinden daha çok geçmeden ise, 13 Mart 2016'da Ankara Kızılay'da Suriye'deki YPG kamplarında eğitim alan ve PKK mensubu olan bir terörist tarafından 38 kişinin yaşamını yitirdiği 100'ün üstünde kişinin ise yaralandığı bombalı saldırı, 20 Ağustos 2016'da Gaziantep'te bir düğünde 56 kişinin hayatını kaybettiği IŞİD üyesi bir terörist tarafından gerçekleştirilen intihar saldırısı ve 1 Ocak 2017'de İstanbul Reina'da yine IŞİD üyesi bir terörist tarafından gerçekleştirilen silahlı terör saldırısı meydana gelmiştir (İndigo, 2018). Yerel halkın tedirgin olmasına yol açan bu terör saldırıları, Suriye bağlantılı olması nedeniyle halk arasında Suriyelilere olan tepkilerin daha da artmasına neden olurken, aynı zamanda siyasiler arasında da Suriyeliler üzerinden güvenlik tartışmalarının yaşanmasının önünü açmıştır. Dolayısıyla bu durum, mevcut siyasi gerginliğin Suriye kaynaklı güvenlik sorunu üzerinden yeni bir ivme kazanarak daha da gerginleşmesine yol açarken, Türkiye'nin güvenlik politikalarının da bu çerçevede tekrar gözden geçirilmesi için zemin oluşturmuştur. Bu nedenle, Türkiye Suriye kriziyle birlikte sınır bölgesinde geliştirdiği teknolojik ve askeri

varlığa dayalı güvenlik anlayışına ek olarak sınıra 333 km'lik hendek, 60 km'lik toprak set, 160 km'lik jiletli tel, 13 km'lik duvar örgü ve 267 km'lik alana aydınlatma yerleştirerek sınır güvenliğini sağlamak için ilave önlemler almıştır (Yeşiltaş, 2015: 18). Buna rağmen sınırda ve içerde terör örgütlerinin hala ciddi bir tehdit oluşturması ise Türkiye'nin 2012 yılından beri talep ettiği Suriye'nin kuzeyinde güvenli bölge oluşturma çabalarına hız kazandırmıştır.

Bunların yanı sıra Suriyelilerin siyasi ortama etkisi ise sadece güvenlik alanıyla sınırlı değildir. Suriyelilerin bulunduğu illerde demografik yapıyı değiştirmesi ya da değiştirme riski taşıması yerel halkın tepki vermesine neden olmaktadır. Özellikle Hatay'da, İdlib ve Halep başta olmak üzere Sünni Arap bölgelerinden alınan yoğun göç ilin Arap Alevi yoğunluklu bölgelerinde tepkiyle karşılanmaktadır. Yine, Kahramanmaraş ve Gaziantep gibi Türklerin yoğun olarak yaşadıkları illerde, Suriyelilerin neden olduğu çeşitli sorunlar milliyetçi eğilimleri tetiklemektedir (Düzkaya, 2016: 90). Bu durum ise en başta yerel halk arasındaki tepkinin bir provokasyon neticesinde kitlesel tepkiye dönüşme riskini arttırmaktadır. Yerli halktan gelen tepkiler ise Suriyelilerin örgütlenerek kendi adalet ve güvenliklerini sağlama ihtiyacı hissetmesine yol açabilmektedir. Hatta son dönemlerde Suriyeliler arasında kendilerini korumak için ortak hareket etme ve örgütlenme konusunun tartışıldığı görülmektedir. Bu da ufak çapta adli olayların kitlesel tartışmalara dönüşmesine neden olmakla beraber iki toplum arasında yaşanabilecek çatışma riskini de arttırmaktadır (Oytun ve Gündoğar, 2015: 19).

Bütün bunlara karşılık Türkiye'deki siyasi ortamın da Suriyelilere olan yaklaşımı etkilediği bir gerçektir. Sosyal medyanın etkin kullanılmasıyla birlikte kamuoyunun Suriyelilerle ilgili görüş ve haberleri daha yakından takip ettiği görülmektedir. Özellikle sosyal medyada aritmetik bir artışla paylaşılan olumsuz örnekler, siyasi taraflarında konuya dahil olmasını tetiklemektedir. Suriyeliler konusunda iktidar ve muhalefet partilerinin tutumları ise birbirinden farklılık gösterirken her iki tarafında soruna çözüm üretmekten çok kavram üretmeyi tercih ettikleri ve kullandıkları dilinde giderek daha sert hatta daha çatışmacı bir hal aldığı görülmektedir. Örneğin; muhafazakâr kitlenin "misafir" nitelemesi, iktidar partisinin dilinde "Ensar'a", muhalif kitlenin "asayiş sorunu" algısı; muhalefet partilerinin dilinde "milli güvenlik sorunu" kavramına dönüşmektedir (Yüksek, 2019). Dolayısıyla siyasi kesim içerisinde de farklı kavramlar üzerinden oluşturulan bu tutumlar, yerel halkında siyasi tercihleri doğrultusunda Suriyelilere karşı bakış açısını etkilemektedir. Bu siyasi tercihler doğrultusunda bazı kesim Suriyelilere karşı daha müsamahalı yaklaşmayı tercih edebilirken,

bazı kesim ise tepkisel yaklaşabilmektedir. Bu durum ise Suriyeliler üzerinden yerel halk arasında da siyasi kutuplaşmanın tetiklenmesine yol açabilmektedir.

2.3. Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü

2011 yılında Suriye'de meydana gelen iç savaş sonrası kitlesel göç akınlarına maruz kalan Türkiye, ilk başlarda Suriye'deki iç savaşın kısa sürede durulacağı ve gelen kitlesel akınların geçici bir durum taşıyacağı düşüncesiyle hareket etmiş ve politikalarını bu doğrultuda şekillendirmiştir (Topal, 2015:7). Bu nedenle, ilk etapta yetkililer tarafından Suriyeliler için hukuki bir karşılığı bulunmayan "misafir" tanımlaması kullanılmış ve geçici barınak, yiyecek, hijyen gibi temel insani ihtiyaçları karşılanmıştır (Kaya ve Eren, 2015: 28). Ancak, zaman geçtikçe ülkelerine geri dönecek misafirler olarak görülen Suriyeliler, Suriye'deki iç savaşın bir türlü durulmaması nedeniyle Türkiye'de beklenenin ötesinde kalıcılık göstermiş ve bu nedenle kullanılan misafir tanımlaması da yetersiz kalmıştır (İzmirli, 2017: 46). Yaşanan bu süreçte oluşan belirsizlikle birlikte medya organlarında ve bazı resmî açıklamalarda da Suriyeliler için mülteci, sığınmacı, göçmen gibi çeşitli tanımlamalar kullanılmış ve bu durum akabinde kavram kargaşalarının yaşanmasına da neden olmuştur. Bu bakımdan hal böyleyken, Suriyelilerin Türkiye'deki hukuki statüsünün belirlenmesi de gereklilik arz eder hale gelmiştir. Bu kapsamda yapılan çalışmada da Suriyelilerin Türkiye'de ki mevcut statüsünü anlayabilmek adına öncelikle, Türkiye'nin göç mevzuatını şekillendiren tarihsel arka planına değinilecek olup, ardından da Suriye'den gelen kitlesel göç akınlarıyla beraber gelişen mevzuattaki yeni hukuksal düzenlemelere yer verilecektir.

2.3.1. Tarihsel Arka Plan

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren göçe dair yapılan ilk düzenlemelerin asıl amacı ulus devletin birliğini ve güvenliğini pekiştirmekti. Bu nedenle çıkarılan kanunların çoğu genellikle yabancı ülke vatandaşı olan ancak Türk soyundan gelenlerin ülkeye kabulünün yolunu açmaya yönelikti. Bu kapsamda Türkiye'de göçmenlerin kabulünü ve yerleşimlerini düzenleyen ilk kanun olan 1934 İskân Kanunu da bu düzenlemelerin en önemlilerindendir (Yıldız, 2018: 110).

1934 tarihli ve 2510 sayılı bu İskân Kanunu kapsamında Türkiye iskân bakımından 3 bölgeye ayrılırken, dışarıdan ülkeye yönelik göç hareketlerinde kimlerin muhacir olarak kabul edileceği kimlerin ise mülteci sayılacağı açıklığa kavuşturulmuştur. Kanuna göre; Türkiye'ye yerleşmek üzere dışarıdan, bireysel ya da toplu olarak gelmek isteyen Türk soyundan olan kişiler, aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, "muhacir" olarak tanımlanmıştır. Yine kanuna göre; zorunlu sebeplerden dolayı yerleşme amacı gütmeyen, geçici olarak ülkeye sığınan kişiler ise "mülteci" olarak ifade edilmiştir (2510 Sayılı İskân Kanunu, 1934: Madde 3). Ayrıca bunların yanı sıra iskanın nasıl yapılacağı, içeride nakillerin nasıl gerçekleşeceği, kültür ve idare tedbirleri, muhacirler ve mültecilerin hangi koşullarda gümrük, vergi, tapu ve askerlikten muaf tutuldukları, yine aynı şekilde hangi şartlar altında toprak sahibi olabilecekleri de kanunda açıkça belirtilmiştir. Son olarak ise kanunda, güvenlik ya da siyasi ve idari şartlara uyulmaması durumunda gerekli tedbirlerin uygulanacağına yönelik hükümler de ele alınmıştır.[2]

Türkiye göç ve göç ile ilgili bağlantılı konularda BM'nin bünyesi altında hazırlanan uluslararası belgeler ve hukuki metinlerin de birçoğuna katılmıştır (Yıldız, 2018: 113). Bunlardan birisi de BM çatısı altında hazırlanan, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesidir. Cenevre Sözleşmesi özellikle, 2. Dünya Savaşından sonra meydana gelen olaylar nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalan insanların sayısının artması sonucunda ortaya çıkan sığınma ve göç olaylarındaki karmaşayı gidermek ve bu soruna köklü bir çözüm bulmak için hazırlanmış olup bu bağlamda yürürlüğe sokularak uygulamaya konulmuştur (Barkın, 2014: 337).

Bu sözleşmeyle birlikte mülteci kavramı tekrar ele alınmış ve kavramın kimler için kullanılacağı, taraf olan ülkelerin bu kapsamda kimleri mülteci olarak kabul edecekleri açıkça ortaya konmuştur. Sözleşmeye göre mülteci;

> 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ¸ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle , yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ¸ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme [MHSİS], 1951: Madde 1/A- 2)

olarak ifade edilmiştir. Ayrıca mülteci statüsünün kimlere atfedileceğiyle beraber mültecilerin hak ve yükümlülükleri de sözleşmenin geri kalan kısmında ele alınarak açıkça belirtilmiştir.

[2] **Bakınız**: T.C Resmi Gazetesi 14.06.1934 tarihli 2510 sayılı İskan Kanunu tamamı.

Sözleşme taraf devletlerce kabul edilirken, Türkiye Cenevre Sözleşmesini kanunlaştırma noktasında yayınladığı bir deklarasyon ile sözleşmenin kapsamını "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar" şeklinde anladığını ve bu şekilde kabul ettiğini ifade etmiştir. Böylelikle Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesini coğrafi kısıtlamayla kabul ettiğini bildirmiş, aynı zamanda da 1934 İskân Kanundaki mülteci statüsüne getirilmeyen kısıtlamayı, uluslararası sahada bağlayıcılığı olan 1951 MHSİS kanunuyla onaylamıştır (Sarp ve Mazman, 2018: 1215).

Birleşmiş Milletler 1967 yılında ise, 1951 Cenevre Sözleşmesinde yer alan "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" şeklindeki zaman sınırlandırması içeren ifadeyi sözleşme metninden çıkararak, mülteci tanımlamasının kapsamını genişleten Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol'ü imzalamış ve akabinde yürürlüğe sokmuştur. Türkiye'de BM çatısı altındaki bu protokole Bakanlar Kurulu kararınca 1968 yılında katılarak taraf olmuş, ancak mülteciler için koyduğu coğrafi kısıtlamayı devam ettirdiğini de bir deklarasyonla bildirmiştir. Bu kapsamda Türkiye, mülteci tanımlamasıyla ilgili olarak sadece Avrupa'da meydana gelen olaylar çerçevesinde Avrupa'dan Türkiye'ye sığınan kişilere mülteci statüsü vereceğini açıkça beyan etmiştir (12968 Sayılı Kararname, 1968). Ancak, Türkiye'nin bu tutumu Türk hukukunun uluslararası hukuktan farklı bir terminolojiye sahip olmasına neden olmuş ve aynı zamanda uygulamada da yetersiz kalmıştır. Zira pratikte Türkiye daha çok Avrupa dışındaki ülkelerden iltica ve sığınma talebiyle karşı karşıya kalmıştır (Uzun, 2018: 51).

Türkiye'nin pratikte Avrupa dışından iltica ve sığınma talebi alışı ise özellikle, 1980 ve 90 yıllarında Ortadoğu'da İran-Irak Körfez Savaşlarının patlak vermesiyle meydana gelmeye başlamıştır. Nitekim, İran-Irak Körfez Savaşları sonrası özellikle Irak'tan Türkiye'ye yönelik kitlesel göç akınları yaşanmaya başlamıştır. Ortadoğu'dan kaynaklanan beklenmedik bu kitlesel göç hareketlerine en başından beri duyarsız kalmayan Türkiye ise, gelenlere kapılarını açarak duruma müdahale etmiştir. Ancak Türkiye 1967 New York Protokolü kapsamında, Avrupa dışından gelen göçmenlere karşı mülteci statüsü tanımadığı için, Ortadoğu'dan gelen bu göçmenlerin durumunu düzenlemek adına kendi iç hukukunda yeni bir düzenleme oluşturma yoluna gitmiştir (Sarp ve Mazman, 2018: 1216). Bu doğrultuda da Bakanlar Kurulu kararınca 1994 yılında "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve

Esasları Hakkında Yönetmelik" (1994 İltica Yönetmeliği) çıkarılarak aynı yıl içerisinde de yürürlüğe konulmuştur.

Yönetmelikte ilk olarak çıkarılan yönetmeliğin amacı açıkça belirtilirken, aynı zamanda kapsamı ve Türkiye'ye iltica etmek isteyen kimselerin hangi aşamalardan geçtikten sonra ülkeye kabul edilecekleri detaylı olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda birinci madde hususunda, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ile Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol gereğince ülkemize bireysel ya da toplu olarak iltica eden veya başka ülkelere iltica etmek için ikamet izni talep eden yabancılar için uygulanacak usul ve esasların tespiti ile görevli kuruluşların belirlenmesinin yönetmeliğin başlıca amacı olduğu ifade edilmiştir (İltica Yönetmeliği, 1994: Madde 1). İkinci madde hususunda ise, bu yönetmeliğin yasal veya yasal olmayan yollardan ülkemize gelerek bireysel ya da toplu biçimde iltica etmek isteyen veya başka ülkelere iltica etmek için ikamet izni talep eden yabancılara karşı alınacak tedbirleri, yapılacak işlemleri, müracaat, karar ve iş birliği yapacak makamlar ile bunların görevlerini ve yabancıların tabi olacakları esasları kapsadığı açıklanmıştır (İltica Yönetmeliği, 1994: Madde 2). Söz konusu yönetmeliğin üçüncü maddesi hususunda ise, "mülteci", "sığınmacı" ve "müfredit yabancı" kavramlarına kimlerin tabi tutulacağına dair tanımlamalara yer verilmiştir. Böylelikle bu maddeyle beraber ulusal ve uluslararası mevzuatın yetersiz kaldığı mülteci kapsamına dahil olmayan göçmenler için, sığınmacı statüsü yönetmeliğe eklenerek yaşanan statü sorunu giderilmeye çalışılmıştır**.**

1994 yönetmeliği, Türkiye'nin mülteci hukuku ve iç hukuktaki boşluğunu doldursa da uygulamada bir takım yeni sorunları da meydana getirmiştir. Sığınmacıların tanınmış süre içerisinde ilgili valiliklere müracaat etmemesi, hak düşürücü süre olarak kabul edilmiş ve bu nedenle başvurusu olmayan sığınmacılar sınır dışı edilmiştir (Erguvan ve Özturanlı, 2013: 1026). Ayrıca, yönetmelik ilk uygulandığında 1951 Cenevre Sözleşmesinin "geri göndermeme" ilkesinin ihlal edilmesine yol açmış ve bu anlamda da uluslararası alanda ciddi eleştirilere tabi tutulmuştur (İçduygu ve Aksel, 2012: 40).

2006 yılında ise Türkiye, muhacir ve mülteci statüsünün kimlere yönelik olduğunu, bu kişilerin ülkeye kabullerinin ve yerleşimlerinin nasıl gerçekleşeceğini ele alan ve uzunca yıllar yürürlükte kalan 1934 İskân Kanunu, günümüz ihtiyaçlarına cevap vermediği gerekçesiyle kaldırmış ve yerine yeni bir kanun (5543 sayılı İskân Kanunu) hazırlanmıştır (Yılmaz, 2007: 243). Bu yeni İskân Kanunu ise, 2006 yılında kabul edilmiş yine aynı yıl içerisinde 26 Eylül 2006 tarihinde Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

5543 sayılı İskân Kanunu öncelikle 1. madde kapsamında; göçmenlerin, göçebelerin, yerleri kamulaştırılanların ve millî güvenlik nedeniyle yerleri değiştirilenlerin iskân çalışmalarını düzenlemeyi, aynı şekilde köyler de fiziksel yerleşimin düzenlenmesine ilişkin esas şartları ve alınacak tedbirleri belirlemeyi ve iskân edilenlerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin düzenlemeleri oluşturmayı amaç edinmiştir (İskan Kanunu, 2006: Madde 1).Bununla birlikte ayrıca 1934 İskan Kanunundan farklı olarak bu kanun, muhacir ve mülteci tanımlarını ele almayarak, madde 3 kapsamında sadece göçmen üzerinden tanımlamalara yer vermiştir (İskan Kanunu, 2006: Madde 3). Kanunda göçmen statüsü uluslararası alandaki göçmen tanımlamasından farklı olarak, "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşme amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelen ve bu kanun gereğince kabul olunan" (İskan Kanunu, 2006: Madde 3/d) kişiler olarak ifade edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye 2006 İskân Kanunuyla göçmen statüsüne kısıtlı bir tanımlama getirmiştir. Ayrıca, kanununda kimlerin göçmen olarak kabul edilmeyeceğine, iskân yardımlarına, fiziksel yerleşimlerin düzenlenmesine, iskân tedbirlerine, mali hükümlere ve muafiyetlere de çeşitli maddeler altında yer verilmiştir.

2.3.2. 2013 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

Türkiye, bulunduğu coğrafi konum itibariyle çevresinde yaşanan ekonomik sıkıntılar, savaşlar ve siyasi karışıklıklar gibi nedenlere bağlı olarak yabancılar için bir cazibe merkezi haline gelmiş ve bunun sonucunda da son yıllarda hızla göç alan ülkelerden birisi haline dönüşmüştür (Koca, 2016: 45). Özellikle 2011 yılında Suriye'de başlayan olaylar neticesinde, Suriye'den Türkiye'ye yönelik kitlesel göç akınlarının yaşanması ve milyonlarca insanın Türkiye'ye sığınması da bu durumu perçinlemiştir. Bu nedenle Türkiye giderek artan bu göçlere ve ülkede artan yabancı sayısına karşı mevzuatın yetersiz kaldığı gerekçesiyle, yeni bir hukuksal düzenleme yoluna gitmiştir. Bu kapsamda da yabancıların Türkiye'ye giriş ve çıkışlarını, Türkiye'de kalışlarını ve Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamını ve uygulamasını usul ve esaslarla düzenleyen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu (YUKK) 2013 yılında çıkararak bir yıl sonra da yürürlüğe koymuştur (YUKK, 2013: Madde 1).

YUKK beş kısım, altı bölüm ve toplam 126 maddeden oluşmaktadır. Birinci kısımda, kanunun amcacı, kapsamı, tanımlamaları ve geri gönderme yasağı ifade edilirken; ikinci kısımda yabancıların Türkiye'ye giriş ve çıkışları, ikamet izinleri ve sınır dışı edilmeleri

düzenlenmiştir. Üçüncü kısımda ise, uluslararası koruma kapsamında daha öncesinde de yer verilen "mülteci" tanımlamasına ve bununla birlikte "şartlı mültecilik" ve "ikincil koruma" şeklinde iki yeni tanımlamaya yer verilmiştir (Demirhan ve Aslan, 2015: 45). Bu noktada "uluslararası koruma" başlığı altındaki yeni tanımlamalardan biri olan şartlı mültecilik şu şekilde ifade edilmiştir:

> Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir (YUKK,2013: 62. Madde).

Şartlı mülteci, bu mevzuatla eski mevzuatta yer alan sığınmacı statüsünün yerine getirilmiştir. Bu doğrultuda şartlı mültecilik statüsü üçüncü bir ülkeye yerleştirme esası taşıdığı için kalıcı değil, geçici bir statüyü tanımlamak için kullanılmıştır. Bu nedenle mülteci statüsü dahilinde tanınan hukuki güvence, şartlı mülteci statüsü için geçerlilik oluşturmamıştır (Dilek, 2018: 142). Kanun da yer alan bir diğer yeni tanımlama olan ikincil koruma statüsü ise, eski mevzuatta yer almamakla birlikte, temeli yeni mevzuatta bulunan 4. maddedeki geri göndermeme ilkesine dayanmaktadır. Bu doğrultuda ikincil koruma statüsü şu şekilde tanımlanmıştır:

> Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir (YUKK, 2013: 63. Madde).

Bu ifadeye göre ikincil koruma statüsü, esas itibariyle kitlesel olarak göç edenler için bir tanımlama alanı teşkil etmemekle birlikte bireysel olarak göç edenler için bir statü tanımlaması oluşturmuştur (Dilek, 2018: 142).

YUKK'ta uluslararası koruma statülerinden ayrı olarak mevzuattın 3. Kısmının 4. Bölümünde "geçici koruma statüsüne" ayrıca yer verilmiştir. Türk hukukunda geçici korumaya dair ilk düzenleme açıkça söz edilmemekle birlikte 1994 yönetmeliğinde ele alınmıştır (Elçin, 2016: 15). Ancak kanun düzeyinde ilk kez düzenlenmesi, YUKK'la birlikte gerçekleşmiştir (Topal, 2015: 13). YUKK'un 91. madde hükmüne göre bu statü; "ülkesinden

ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir" şeklinde ifade edilmiştir (YUKK, 2013: 91. Madde). Maddede yer alan ifadeden de anlaşılacağı üzere, geçici koruma statüsü sınırımıza kitlesel olarak gelen göçler karşısında acil ve geçici bir çözüm niteliği taşımaktadır. Bu bakımdan 2011 yılından itibaren Suriye'den kitlesel olarak sınırımıza gelen göç akınlarıyla beraber Türkiye'ye giriş yapan Suriyelilerin statüsü için ilk düzenleme de bu kanunla yapılmıştır.

YUKK'un üçüncü kısmında devamında ayrıca uluslararası korumanın haricinde tutulanlar, uluslararası korumaya sahip olanların hak ve yükümlülükleri, geçici korumaya ve uluslararası korumaya ilişkin diğer hükümlerde ele alınmıştır. Dördüncü kısımda da yabancılar ve uluslararası korumaya ilişkin ortak hükümlere yer verilirken, beşinci kısımda ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kuruluş ve işleyişine dair bilgi verilmiştir (Demirhan ve Aslan, 2015: 45).

Bu bağlamda 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, etkin bir iltica ve göç yönetimini sağlam bir zemine dayandırarak göçmenlerin ve uluslararası koruma arayanların haklarının teminatı olmuştur. Ayrıca, bu kanunla göçmen ve mülteci haklarının yasal çerçevesi uluslararası standartlara da uygun bir hale getirilmiştir (Yıldız, 2018: 123). Özellikle Suriyelilerin hukuki statülerinin belirlenmesinde de ulusal mevzuatta yer alan boşluk, ilk olarak bu kanun kapsamında giderilmeye çalışılmıştır.

2.3.3.Geçici Koruma Yönetmeliği

Geçici koruma, bireysel uluslararası koruma başvurusunun uygulanmayacağı kadar kitlesel göç akınlarının yaşandığı durumlarda, Bakanlar Kurulu kararıyla yürütülen acil ve geçici bir koruma tedbiridir. Geçici korumanın uluslararası hukuk standartlarında; din, etnik köken ve mezhep ayrımı gözetmeksizin açık kapı politikası, geri göndermeme ilkesi ve temel ihtiyaçların karşılanması gibi üç temel ilkesi bulunmaktadır (2015 Türkiye Göç Raporu, 2016: 172).

Türkiye, 6458 sayılı YUKK'un 91. maddesi uyarınca ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici korumadan faydalanabileceğini bildirmiştir. Bu kapsamda da yine aynı maddenin ikinci fıkrasında, geçici korumadan

faydalanabilecek olan yabancıların Türkiye'ye kabulü, geçici koruma sahiplerinin hak ve yükümlülükleri ile korumanın sona ermesine dair detaylı düzenlemenin de çıkarılacak bir yönetmelikle tertip edileceği belirtilmiştir (YUKK, 2013: 91. Madde). Kanunda belirtilen bu Geçici Koruma Yönetmeliği de 22 Ekim 2014 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yönetmeliğin birinci bölümünde amaç, kapsam, dayanak ve tanımlar detaylı olarak ele alınırken, tanımlamalar başlığı altında "geçici koruma", "geçici korunan" ve bu statünün uygulamaya konulduğu "kitlesel akın" kavramları açıklanmıştır. Bu kapsamda öncelikle geçici koruma (2014: Madde 3/f); "ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı" ifade etmektedir. Geçici koruma sağlanan yabancılar ise "geçici korunan" olarak tanımlanmıştır (2014: Madde 3/g). Kitlesel akın kavramı da "aynı ülkeden veya coğrafi bölgeden kısa bir süre içerisinde ve yüksek sayılarda gerçekleşen ve söz konusu sayılar nedeniyle bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemlerinin usulen uygulanabilir olmadığı durumları" belirtmektedir (2014: Madde 3/j).

Yönetmeliğin ikinci bölümünde ise yasadışı giriş ve bulunuştan dolayı cezalandırılmama ve geri gönderme yasağı ilgili maddelere yer verilirken; üçüncü bölümde ise geçici korumanın kapsamı detaylı şekilde ele alınmıştır. Bu hususta 7. maddenin 2. fıkrasında geçici koruma kapsamına dahil olmayanlar; "cumhurbaşkanı tarafından aksi kararlaştırılmadıkça, geçici koruma ilanının geçerliliğinden önce, geçici koruma ilanına esas teşkil eden olayların olduğu ülkeden veya bölgeden ülkemize gelmiş olanları kapsamaz" şeklinde ifade edilmiştir. Aynı şekilde 7. maddenin 3. Fıkrasında da geçici korunanların, kanuna göre belirlenen uluslararası koruma statülerinden herhangi birini doğrudan elde etmiş olmadığı açıkça belirtilmiştir.

Yönetmeliğin dördüncü bölümünde ise, 9. maddenin 1. fıkrası uyarınca, geçici koruma kararının İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından alınacağı ifade edilirken; 10. madde de ise Bakanlar Kurulunun geçici koruma kapsamına alınacakları, geçici korumanın başlangıç tarihini, gerekli görüldüğü takdirde süresini, bu sürenin uzatılması veya sona erdirilmesi şartlarını, ülke genelinde veya belirli bir bölgede uygulanıp uygulanmayacağını, belirlemeye yetkili olduğu ifade edilmiştir.

Bu doğrultuda bakıldığında Geçici Koruma Yönetmeliği, Suriye'de yaşanan iç savaş sonucu ülkelerini terk ederek Türkiye'ye kitlesel olarak göç eden Suriyelilerin hukuki statülerini ortaya koyması açısından da önem taşımaktadır. Zira YUKK'ta ele alınan ancak detayları yönetmeliğe bırakan geçici koruma statüsü, beşinci bölümün 17. maddesi uyarınca da herhangi bir coğrafi kısıtlama getirilmeden, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla ülkenin hem kara sınırlarına hem de karasularına gelen yabancıları kapsadığı şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca bu durum yönetmeliğin geçici 1. maddesinde de daha öznelde tanımlanarak, direk Suriyelileri kapsayan şekilde ele alınmıştır. Bu maddeye göre; "28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz" ifadesine yer verilmiştir. 1. maddenin 2. fıkrasında ise; "28/4/2011 tarihinden önce uluslararası koruma başvurusunda bulunanlar, talepleri halinde geçici koruma altına alınırlar" hükmü açıkça belirtilmiştir. Bu hususta Suriyelilerin Türkiye'deki konumlarıyla ilgili doğrudan açıklama da ilk kez Geçici Koruma Yönetmeliğinin geçici madde hükümlerinde ele alınmıştır.

Suriyelilerin bu noktada geçici koruma statüsüyle yararlanabilecekleri hizmetlerde bu yönetmelikle birlikte açığa kavuşturulmuştur. Bu hususta yönetmeliğin altıncı bölümünün 26. maddesinin ilk fıkrasında; "bu yönetmelik kapsamındaki yabancılara; sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetler sağlanabilir" ifadelerine yer verilmiştir. Sağlık hizmetleri kapsamında; sağlık hizmeti bedelleri, tedavileri, sağlık kuruluşlarına doğrudan başvurabilecekleri durumlar ve barınma merkezlerindeki fiziki durumlar ele alınırken; eğitim hizmetleri kapsamında okul öncesi ve sonrası eğitim hizmetlerinden yararlanma ve yaygın eğitim kursları ile ilgili maddelere yer verilmiştir. İş piyasasına erişimleri hususunda ise, çalışma izni alma başvuruları, çalışma izin süreleri, çalışmayacakları iş ve meslekler hükümleri ele alınmıştır. Ayrıca sosyal hizmetleri kapsamında da sosyal yardım fonlarından yararlanma koşulu, refakatçi çocukların bakımı, özel ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesi, sosyal hizmet ile psikososyal destek hizmetlerinin takibi ve kontrolü ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Bütün bu maddelerde sayılan hizmetlerin ise zorunlu düzenlenmediği, devletin taktir yetkisine bırakıldığı söylenebilir. Ayrıca yönetmelikte haklar yerine hizmetlerden bahsedilmesi de hem yönergeye uyumlu hem

de maksada uygun bir hal teşkil etmiştir. Şayet, özellikle sayının çokluğu dikkate alındığında mutlak haklar sağlamak devlet açısından bakıldığında pek mümkün gözükmemektedir (Kaya ve Eren 2014: 56).

Geçici Koruma Yönetmeliğiyle son olarak, geçici korumanın nasıl sonlanacağı da dördüncü bölümün 11. maddesinde; Bakanlar kurulunun Cumhurbaşkanına teklifte bulunmasıyla geçici koruma cumhurbaşkanı tarafından sonlandırılabilir, şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca, cumhurbaşkanın sonlandırma kararıyla birlikte, geçici korumayı tamamen durdurarak geçici korunanların ülkelerine dönmesine, şartlarını taşıdıkları statünün toplu olarak kendilerine verilmesine veya uluslararası koruma talebinde bulunanların başvurularının bireysel olarak değerlendirilmesine ya da kanun kapsamında belirlenecek şartlarda Türkiye'de kalmalarına karar verebilir, ifadeleri de belirtilmiştir. (Madde 11/2 (a)).

Geçici korumanın bireysel olarak son bulması ise yine dördüncü bölümün 12. Maddesinde, kişinin kendi isteğiyle Türkiye'den ayrılması, üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanması ya da üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesi, ölmesi yahut kanunda yer alan diğer yasal kalış türlerinden birisi ile kalış hakkı kazanması, Türk vatandaşlığı elde etmesi gibi durumlarda meydana gelmektedir.

Bütün bu hususlar doğrultusunda Geçici Koruma Yönetmeliğiyle beraber geçici korumaya kimlerin tabi tutulacağı, yararlanabilecekleri hizmetler, geçici korunma hakkının sona ermesi gibi hükümler açığa kavuşturulmuştur. Özellikle bu yönetmelik ele aldığı maddeler dahilinde de Suriyelilerin statüsünün açığa kavuşturulması ve yararlanabilecekleri hizmetlerin neler olduğunun belirlenmesi açısından ayrıca bir önem arz etmektedir (2015 Türkiye Göç Raporu, 2016: 172).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇALIŞMA HAYATINDAN SOSYAL UYUMA SURİYELİLER: ANKARA SİTELER ALAN ARAŞTIRMASI

3.1.Araştırmanın Metodolojisi

3.1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

"Türkiye'deki Suriyelilerin Çalışma Hayatına Katılımlarının Sosyal Uyum Sürecine Etkileri: Ankara Siteler Örneği" adlı çalışmamızın konusu, Suriye'den Türkiye'ye zorunlu kitlesel göç akımları sonucu gelerek Ankara'ya yerleşen ve Siteler Bölgesinde çalışma hayatına katılan Suriyelilerin, sosyal uyum süreçlerinin sağlanmasında çalışma hayatının rolünün ve etkilerinin araştırılmasıdır. Bu hususta öncelikle, Suriyelilerin Ankara'ya nasıl geldikleri, göç süreçleri, çalışma hayatına katılım süreçleri, çalışma hayatına katılımlarıyla beraber sosyal ilişkilerinde, gündelik yaşantılarında, algılamalarında ve beklentilerinde meydana gelen değişimler ve bu değişimlerin uyum süreci ile ilişkileri ele alınmıştır. Ayrıca bunların yanı sıra Suriyelilerin Ankara'ya yerleştiklerinden beri kurdukları komşuluk ilişkileri, Suriye'ye geri dönmeyi isteyip istemedikleri ve bu hususta Türkiye'deki akıbetleri üzerine vatandaşlık almak isteyip istemediklerine dair görüşleri de sosyal uyumlarının sağlanmasıyla ilişkili olarak çalışma konusu dahilinde yer almıştır.

Uluslararası göçler bakıldığında çalışma hayatıyla karşılıklı etkileşim içinde olan olgulardır. Nitekim, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan yoksulluklar, iç çatışmalar ve savaşlar sebebiyle birçok insan sığınabildiği ilk ülkeye ya da gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere göç etmektedir. En nihayetinde de göç ettikleri bu ülkelerde hayatlarını idame ettirmek ve geçimlerini sağlayabilmek için çalışma hayatına katılmaktadırlar. Bu durum başta göç alan ülkeler olmak üzere tüm ülkeleri toplumsal açıdan ve işgücü piyasasına uyum gibi birçok konuda etkilemektedir (TÜRK-İŞ, 2019: 8). Özellikle durumları "geçici" olarak görülen ve tabir edilen göçmenlerin, sağladıkları iş gücünün ev sahibi toplumlara uyum sağlaması da bir hayli güçleşmektedir. Bu noktada, geçici olarak tabir edilen göçmenler çoğunlukla devletlerinde göz yummasıyla ucuz emek gücünün olduğu düşük profilli işlere yönelik ciddi bir talep oluşturmaktadır. Bu durum başta kayıt dışı ekonomiyi arttırmakla beraber yerel işgücü piyasasına uyumu ise nispeten kolaylaştırmakta ve bu noktada toplumsal

uyum sürecinin sağlanmasında da bir önemli bir aracı işlevi oluşturmaktadır (Tılıç ve Bal, 2019: 28).

Bu çalışmada Suriye'deki iç savaş neticesinde Türkiye'ye sığınarak Ankara'ya gelen ve Siteler Bölgesinde çalışmaya başlayan Suriyelilerin, Türk toplumuna uyum süreçlerinin sağlanmasında çalışma hayatının etkisi olup olmadığını ve eğer varsa bu etkilerinin neler olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca, bununla beraber Suriyelilerin çalışma hayatında karşılaştıkları zorluklar, kurdukları ilişkiler ve bütün bunların uyum sürecine etkisinin tespiti de amaçlar kapsamında yer almaktadır.

3.1.2.Araştırmanın Önemi, Kapsamı ve Sınırlılıkları

Suriye'de 2011 yılından beri süregelen iç savaş milyonlarca Suriye vatandaşının ülkesini terk etmesine sebep olmuştur. Bu durum aynı zamanda Suriye'ye komşu ülke olması açısından Türkiye'ye kitlesel olarak göç sürecini başlatmıştır. Bu süreçte Türkiye açık kapı politikası izleyerek Suriyelileri "geçici koruma" kapsamında ülkeye kabul etmiştir. Fakat, dokuz yıldır süren bu iç savaş ve kaos ortamı Suriyelilerin ülkelerine dönmelerini olumsuz etkilemiştir. Suriye'deki iç savaşın giderek daha karmaşık ve belirsiz bir hal alması, Suriyelilerin de Türkiye'de kalıcılığını arttıran bir ortam hazırlamıştır. Bu açıdan, Suriyelilerin uzun vadede kalıcı olmaları da sosyal uyumlarının gerçekleşmesini gerekli kılmaktadır. Çünkü dil, kültür, yaşam tarzı gibi birçok unsurun farklılık göstermesi hem yerli halk açısından hem Suriyeliler açısından toplumsal problemler oluşturmaktadır. Bu bağlamda, sosyal uyum araçlarından birisi olan çalışma hayatı da Suriyelilerin Güneydoğu'daki kampları terk edip, imkanları fazla olan illere göç etme sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Bu açıdan Türkiye'nin büyük ölçüde gündemini oluşturan Suriyelilerin toplumsal yapıyı tehdit eden bir unsur olarak görülmesi yerine, onların toplumsal yapıya uyum sağlaması için çözümcül çalışmalar yapmak gerekmektedir. Yapılan bu araştırmada Suriyelilerin uyum süreçlerine katkısı açısından çalışma hayatının etkilerinin anlaşılması ve ortaya çıkarılması bakımından önem teşkil etmektedir. Ayrıca bu bağlamda araştırmanın Suriyelilerin, toplumsal ve ekonomik açıdan uyumlarının sağlanması için atılacak adımlara ve çalışmalara katkı sağlayacağı da düşünülmektedir.

Araştırma bu hususta Ankara'nın Siteler bölgesinde çalışan Suriyelileri kapsamaktadır. Bu kapsamda araştırma Siteler Bölgesinde çalışan Suriyelilerin çalışma hayatında

karşılaştıkları sorunları, çalışma hayatının sosyal ve gündelik hayatlarına yansımalarını, sosyal ilişkilerine etkisini ve algılamalarında meydana getirdiği değişiklikleri uyum süreçleri bağlamında irdelenmektedir. Araştırmada aynı zamanda her bilimsel araştırmada olduğu gibi bazı sınırlılıklarda mevcuttur. Araştırma Suriye'deki iç savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınan ve Ankara il sınırları içerisindeki Siteler Bölgesinde çalışma hayatına dahil olan 18 yaş ve üstü Suriyelilerle sınırlandırılmıştır. Ayrıca buna ek olarak araştırma, görüşme yapılan katılımcı sayısı ile 2020 Ocak-Şubat dönemindeki bulgu ve gözlemlerle sınırlı tutulmuştur. Bunların haricinde görüşmelerde verilerin toplanması hususunda da bazı zorluklar yaşanmıştır. Nitekim, araştırma alanının farklı dile sahip bir grubu kapsaması görüşmelerde dil probleminden doğan sorunların yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Bu sorunlar tercüman yoluyla aşılmaya çalışılmış, ancak bazı katılımcıların sorulara çekimser ve geçiştiren cevaplar vermelerinin önüne geçilememiştir. Elbette, bu durumu meydana getiren nedenlerin en başında katılımcıların birçoğunun Türkiye'ye kaçak olarak giriş yapmaları ve yine kaçak olarak çalışma hayatına katılmalarını göstermek mümkündür. Dolayısıyla bu hususta yaşanan problemlerde araştırmanın sınırlılıkları arasında yer almaktadır.

3.1.3.Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmamızın evrenini Ankara Siteler Bölgesinde çalışma hayatına katılan Suriyeliler oluşturmaktadır. Araştırma evreninin tamamına ulaşmak pek mümkün olmadığından örneklem grubu seçilmiş ve on sekiz ile kırk yedi yaş aralığında değişen yirmi iki kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Derinlemesine görüşmelerde ise, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış olup bu sayede görüşmecilerin belli seçeneğe maruz kalmadan sorulara kendi fikirleri doğrultusunda cevap vermelerine olanak sağlanmıştır. Bu hususta, görüşmelerden elde edilen veriler belirli çerçeve etrafında kendini tekrarlayana kadar devam etmiştir.

3.1.4. Araştırmanın Soruları ve Varsayımları

Uluslararası artan göçlerle beraber, önemli sorunlardan birisi de farklı kültüre ve yaşam tarzına sahip bireylerin ya da grupların bir arada yaşama süreçleri olmuştur. Bu süreçte farklı kültür ve yaşam tarzına sahip göçmenlerin ev sahibi toplumla bir arada yaşayabilmeleri için uyum sürecine dahil olmaları ve ev sahibi toplumun da onları kabul edici tutum sergilemesi

gerekmektedir. Bu açıdan da öncelikle uyumu zorlaştıran unsurların tespit edilmesi, göçmenlerin uyum sürecine katkı sağlayan faktörlerin belirlenmesi ve bu noktada gerekli adımların atılması, sosyal uyumlarının sağlanması için önem arz etmektedir. Bu çalışmada kapsamında da Suriyelilerin çalışma hayatına katılımlarının sosyal uyum süreçlerine etkilerini anlamak üzere aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

Suriyelileri Ankara Siteler'e getiren süreç nedir?

Ankara Siteler'deki Suriyelilerin çalışma hayatına katılımlarında etkili olan faktörler nelerdir?

Ankara Siteler'deki Suriyelilerin çalışma hayatında karşılaştıkları zorluklar nelerdir?

Çalışma hayatının Suriyelilerin gündelik ve sosyal yaşamlarına katkısı var mıdır?

Ankara Siteler'de çalışan Suriyelilerin Türkiye'ye ve Türk toplumuna yönelik algılamaları nasıldır?

Çalışma hayatı sonrası Suriyelilerin gelecek beklentileri ve planları ne yöndedir?

Araştırmanın varsayımları ise şu şekildedir:

Yerlerinden edilerek Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin toplumsal uyum süreçlerini tamamlamadıkları varsayılmıştır.

Ülke dışına göç edenlerin hedef ülkede çalışma hayatına katılımları ile sosyal uyum süreçleri arasında bir ilişki olduğu varsayılmıştır.

Araştırmaya katılan görüşmecilerin samimi cevaplar verdikleri varsayılmıştır.

3.1.5.Araştırmanın Yöntemi

Göç üzerinde olan bu çalışmanın detaylı ve daha derinlemesine irdelenmesi amacıyla araştırmada, son yıllarda özellikle sosyal bilimlerde sıklıkla tercih edilmeye başlanan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, insanların kendilerini ve sosyal ortamlarını nasıl düzenledikleri ve bu ortamlardaki yaşayanların çevresini semboller, ritüeller sosyal yapı ve sosyal roller vb. gibi şeylerle nasıl anlamlandıkları ile ilgilenmektedir. Genel bir tanımla nitel araştırmayı görüşme, gözlem ve içerik analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi bir şekilde ortaya konmasına

yönelik öznel yorumlayıcı bir sürecin izlendiği araştırma biçimi olarak ifade etmek mümkündür (Yıldırım, 1999: 10). Yapmış olduğumuz bu çalışma kapsamında da nitel araştırmanın "derinlemesine mülakat" ve "katılımsız gözlem" tekniklerinden yararlanılmıştır.

Çalışmada ayrıca Siteler Bölgesinde çalışan Suriyelilerin daha önce de belirtildiği üzere; çalışma hayatında karşılaştıkları zorlukları, çalışma hayatının iş ortamında ve günlük yaşantılarındaki sosyal ilişkilerine yansımalarını, görüş ve düşüncelerine etkilerini, kurdukları sosyal ağları ve ilişkileri kendi anlam dünyaları üzerinden ele almak adına, nitel araştırmanın bir parçası olan fenomenolojik yaklaşımdan yararlanılmıştır. Fenomenolojik yaklaşım, nitel saha çalışmalarında sıklıkla kullanılan ve birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinden ortak anlamı keşfetmeyi amaçlayan araştırma yöntemlerinden birisidir (Creswell, 2020: 79). Bu hususta çalışmada, Suriyelilerin deneyimledikleri çalışma hayatının sosyal uyum süreçlerine etkisini, katılımcıların anlam dünyalarında oluşturduğu birikimleri ve yansımaları üzerinden anlamaya yönelik olduğu için, nitel araştırmanın getirilerinden olan fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir.

Araştırmanın örnekleminde ise ilk etapta Siteler Bölgesinde çalışan birkaç referans kaynağının aracılığıyla görüşmeciler seçilmiş olup, daha sonrasında kartopu örnekleme yoluyla görüşmecilere ulaşılmaya devam edilmiştir. Kartopu örneklemi, genel olarak araştırmadaki belirli kriterlere uyan katılımcılara ulaşmayı hedeflemekte ve seçilen ilk katılımcılar üzerinden aynı evrende yer alan diğer katılımcılara ulaşmayı sağlamaktadır. Bu örneklem alandaki belirli kritere sahip katılımcılara ulaşmayı kolaylaştırmasının yanı sıra araştırmanın zaman tasarrufunu da sağlamaktadır. Çalışmamızda da bu hususta birkaç katılımcı üzerinden tanıdık diğer katılımcılara ulaşılarak istenilen örneklem hacmine daha kolay ulaşılmıştır. Ocak ve şubat aylarında gerçekleştirilen saha çalışması için, Siteler bölgesindeki iş yerlerine ve görüşmecilerin evlerine gidip gelinerek görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Bu hususta görüşmecilere, 27 adet açık uçlu soru yöneltilmiştir. Görüşmeler sırasında ise bu sorular haricinde, bazı katılımcılara durumun gidişatına göre kısmi esneklik sağlanmış ve ilgili konuyu daha da açabilmek ve anlayabilmek adına ek sorular sorulmuştur. Görüşmecilerin verdiği cevaplar izinleri dahilinde ses kaydı alınarak düzenlemiş ve görüşme kayıtları daha sonra ham veri halinde bilgisayar ortamına aktarılıp deşifre edilerek, belirli tema başlıkları altında çözümlenmiş, daha sonrasında ise verilerin yorumlanması ile araştırma bulguları elde edilmiştir.

3.2.Araştırmanın Verileri

3.2.1.Katılımcıların Demografik Özellikleri

Türkiye'ye göç etmiş olan Suriyeli nüfusun genel olarak yaş profiline bakıldığında ciddi oranda genç bir nüfusa sahip oldukları görülmektedir. Özellikle bu genç nüfusun büyük bir kısmının ise çalışma çağında olan etkin nüfus içerisinde yer aldıklarını söylemek mümkündür.

Çalışma kapsamında da yapılan görüşmelerde Suriyeli göçmenlerin yaş profilinin genel olarak genç ve orta yaş aralığında olduğu görülmektedir. 22 kişiyle yapılan derinlemesine görüşmelerde on kişi 18-30 yaş aralığında yer alırken, dokuz kişi 30-40 yaş aralığında, üç kişi ise 40 yaş ve üzerinde yer almaktadır. Görüşmecilerin eğitim durumuna bakıldığında genel seyrin ilkokul ve ortaokul düzeyinde olduğu ve bazı genç yaş grubundaki kişilerin Suriye'deki iç savaş nedeniyle okullarını yarıda bırakmak zorunda kaldıkları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda 18-30 yaş aralığındaki görüşmecilerden üçü ilkokul, yedisi ortaokul ve birisi lise eğitim seviyesine sahipken, 30-40 yaş aralığındaki görüşmecilerden ikisi ilkokul, dördü ortaokul, biri lise ve ikisi üniversite, 40 ve üzeri yaş aralığındaki görüşmecilerden ise biri ilkokul, ikisi ortaokul eğitim seviyesine sahiptir.

Görüşme yapılan 22 kişinin tümünü erkek katılımcılar oluşturmaktadır. Çalışma için seçilen bölgenin genel itibariyle mobilya imalatı üzerine olması ve kültürel/dini açıdan zorunlu olmadıkça kadınların çalışma hayatına katılımının çok benimsenmemesi gibi nedenlerden ötürü görüşmeler için erkek katılımcılara ulaşılabilmiş ve görüşmeler erkek katılımcılar üzerinden yürütülmüştür.

Katılımcıların tümünü ise Türkiye'ye Halep'ten gelmiş kişiler oluşturmaktadır. Yine bu katılımcıların dokuzu 2014 yılında Türkiye'ye gelen kişilerden oluşurken, geri kalanlardan dördü 2013 yılında, yine dördü 2015 yılında, ikisi 2017 yılında ve diğer üçü de 2012, 2016 ve 2018 yıllarında Türkiye'ye gelen kişilerden oluşmaktadır.

3.2.2.Göç Etme Biçimleri ve Yerleşim Yerleri

Katılımcıların göç süreçlerinin daha iyi anlaşılması adına öncelikle katılımcılara Türkiye'ye nasıl geldikleri sorulmuştur. Verilen cevaplar doğrultusunda katılımcıların çoğunun kaçak olarak ülkeye giriş yaptıkları anlaşılırken, bir kısmının ise pasaportlarıyla

ülkeye giriş yaptığı görülmüştür. Katılımcıların verdikleri cevaplar her ne kadar iki kategori oluşturacak şekilde aynı olsa da bazı görüşmeciler bu soruya farklı olarak aşağıda sunulduğu şekilde yanıt vermiştir:

> **K4:** Türkiye'ye gelmeden önce ailemle Libya'ya gitmiştim. Bir süre ailemle orada yaşadım. Sonra Libya'dan buraya önce kendim geldim. Daha sonra ailem geldi.
>
> **K8:** Pasaportum vardı ama kaçak geldim. Çünkü gerek kalmadı sınır kapıları açıktı zaten.

Yanıtlardan da anlaşılacağı üzere katılımcılardan biri Türkiye'nin Suriye savaşının başından beri takındığı tavra ithafen, sınır kapılarının açık olduğunu ve dolayısıyla bu noktada bir sorunla karşılaşmadıkları için pasaporta gerek duymadan ülkeye giriş yaptığını ifade ederken; diğer katılımcı ise ilk durağının Türkiye olmadığını belirterek, Türkiye'ye gelmeden önce başka bir ülkeye gittiğini ve daha sonraki süreçte oradan buraya geldiğini vurgulamıştır.

Katılımcılara göç süreçleriyle ilgili olarak daha sonrasında "Gelirken yanınızda kimlerle geldiniz?" sorusu yönetilmiş ve alınan cevaplar sonucunda katılımcıların göç eylemini bireysel, aileleriyle ya da daha kalabalık gruplar halinde gerçekleştirdikleri görülmüştür. Bu hususta örnek teşkil edecek bazı ifadeler ise aşağıdaki gibidir:

> **K4:** Tek geldim
>
> **K16:** Tek geldim.
>
> **K2:** Ailemle geldim. Eşim, ben ve 4 çocuk.
>
> **K9:** Hanım ve iki kızımla birlikte geldim.
>
> **K11:** Eşim ve çocuklarımla geldim.
>
> **K14:** Annem, babam ve kardeşlerimle birlikte geldik .
>
> **K20:** 5 kişi geldik. Annem, babam, 2 kardeşim ve ben.
>
> **K7:** Babam ve 11 kardeşimle birlikte geldik. Annem Suriye'de öldü.
>
> **K1:** Annem, babam, kız kardeşim, dört erkek kardeşim ve eşimle birlikte geldik.

Görüşmeler doğrultusunda bazı evli erkeklerin tek başlarına göç ettikleri daha sonrasında ise aileleriyle bir araya geldikleri tespit edilirken; kalabalık ailelerinse birlikte göç ettikleri ancak bazı bekar erkeklerin ise tek başlarına da göç eylemini gerçekleştirdikleri görülmüştür. Mesela 10 numaralı katılımcı, 25 yaşında ve bekar olup tek başına göç eden göçmenlere örnek teşkil etmektedir. Katılımcının soruya verdiği yanıt da "tek başıma geldim." şeklindedir. Evli

olup tek başına göç eylemini gerçekleştiren katılımcıların verdiği cevaplar da aşağıdaki gibidir:

K5: Tek geldim. Ailem sonra geldi.

K6: Tek geldim sonra ailem geldim.

K8: Gelirken tek geldim. Ailem sonra geldi.

19 numaralı katılımcı ve 22 numaralı katılımcının kalabalık aile ve gruplarla geldiklerini ifade eden sözleri ise şu şekildedir:

K19: Ailemle geldim. Annem, abim, ablam ve kardeşlerim hep birlikte geldik.

K22: 2 aile birlikte geldik. Annem, babam, kardeşlerim bir de abim ve ailesiyle beraber geldik.

Görüşmeler çerçevesinde katılımcıların neredeyse hepsinin göç kararı almasın da hedef bölgede yaşayan akrabalarının ya da tanıdıklarının önemli bir etken olduğu görülmüştür. Nitekim, bu hususta daha önce Türkiye'ye göç etmiş olan Suriyelilerin, geride kalan tanıdıkları ve akrabaları için göçün maliyetini ve riskini düşürecek bir bağlantı kaynağı oluşturdukları anlaşılmıştır. Bu kapsamda katılımcıların ikamet etmek için Ankara'yı seçme sebeplerini ve onları Ankara'ya getiren bu sürecin arkasındaki ilişkileri kavrayabilmek adına ise öncelikle; Türkiye'ye ilk geldiklerinde nerede ikamet ettikleri sorulmuş, hemen akabinde de Türkiye'de kimlerle kaldıkları, nerede yaşadıkları ve aynı evi kaç kişiyle paylaştıkları gibi sorular yöneltilmiştir.

Katılımcıların önemli bir kısmı Türkiye'ye Antep, Hatay, Kilis gibi sınır illerinden giriş yaptıklarını ve ilk etapta oradaki akrabalarında veya geçici mekanlarda bir süre kaldıktan sonra ya da hiç kalmadan Ankara'ya geldiklerini ifade etmişlerdir. Bazıları ise, direk İstanbul'a gittiklerini ve sonrasında Ankara'ya geldiklerini belirtmiştir. Geri kalan katılımcıların tamamı ise, hiçbir yere uğramadan direk olarak Ankara'ya geldiklerini iletmişlerdir. Katılımcıları Ankara'ya getiren sürece ise, örnek olabilecek aşağıdaki ifadelere rastlanmıştır:

Nitekim 10 numaralı katılımcı, tek başına göç eden ancak göç edeceği bölgeyi seçerken göçmen ağlarından destekle göç etme eylemini gerçekleştiren göçmenlere bir örnek oluşturmaktadır. Ayrıca yine katılımcının ifadelerinden de hareketle, ilk etapta akrabalarının yanına gelen bekar erkeklerin daha sonrasında da onlarla aynı evde yaşamaya devam ettiği görülmektedir. Katılımcının kendi ifadesi ise şu şekildedir: "Ablamın yanına direkt buraya geldim. Ablamın yanında kaldım. Ablamlar 5 sene önce buraya geldi ben geleli 1,5 sene oldu.

Akrabalar var ben ablamla yaşıyorum. Önder'de oturuyoruz. 6 kişi kalıyoruz. Ablam, enişte, 3 çocuk ve ben."

4, 5 ve 6 numaralı katılımcılar ise aynı şekilde göçmen ağlarına uygun olarak tek başlarına göç eden ancak daha sonrasında aileleriyle bir araya gelen göçmenler için bir örnek teşkil etmektedir. Katılımcıların ilk etapta akrabalarının yanında kaldıkları, fakat bir düzen oluşturduktan sonra aileleri ile bir araya gelerek ayrı eve çıkmaları dikkat çekmektedir. Katılımcıların bu doğrultuda kendi ifadeleri ise şu şekildedir:

> **K4:** İlk geldiğimde İstanbul'da bir akrabamın yanına geldim oradan sonra da abimin yanına Ankara'ya geldim. Burada Önder mahallesinde abim, kardeşim, yengem, abimin çocukları ve ailemle yaşıyorum. Evde ben, eşim ve 2 çocuğum birlikte kalıyoruz.
>
> **K5:** İlk Hatay'a geldim ama orda kalmadım direk buraya geldim. Burada ev tutmadan önce bir akrabamda kaldım. Türkiye'de akrabalarım ve ailem var. Burada ailemle, Hüseyin Gazi'de yaşıyoruz. Evde 3 kişi birlikte kalıyoruz.
>
> **K6:** Antep'te kaldım. Orada halam vardı, bir süre onun yanında kaldım. Türkiye'de ailem ve akrabalarımla yaşıyoruz. Önder mahallesinde oturuyoruz. Aynı evde 4 çocuk, hanım ve ben 6 kişi kalıyoruz.

Katılımcı K16 ise, Türkiye'ye ilk geldiğinde akrabalarına ulaşamadığı için bir süre geçici mekanlarda kalmak zorunda olduğuna dikkat çekmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

> **K16:** Kilis'te terkedilmiş inşaat halindeki binada bir hafta kadar kaldım. Daha sonra Ankara'ya geldim. İlk başta akrabalarıma ulaşamadım bir iki gece parklarda kaldım. Sonra akrabama ulaştım bir haftada onlarda kaldım. Sonra burada ev tuttuk.

Hedef bölgeyi seçerken göçmen ağlarından aldıkları destekle ailece göç eden bazı katılımcılarda bulunmaktadır. Bu katılımcıların da ilk etapta akrabalarının yanında kaldıkları, daha sonraki süreçte ise ayrı eve çıktıkları görülmüştür. Katılımcıların bu hususta ifadeleri de aşağıda sunulmuştur:

> **K2:** Ankara'da akrabamızın yanında kaldık. Akrabalarımın çoğu Türkiye'de zaten. Bende ailemle Önder mahallesinde yaşıyorum. Aynı evde 6 kişi kalıyoruz.
>
> **K9:** İlk Reyhanlı'ya geldik ama orada kalmadık. Direk buraya Ankara'ya geldik, kısa süre burada akrabamızda kaldık. Türkiye'de ailem ve akrabalarımla yaşıyorum. Siteler 'de oturuyoruz. Bir evde 5 kişi kalıyoruz. Burada bir çocuğumuz daha oldu.
>
> **K12:** Direk Ankara'ya buraya geldik. Akrabada kaldık. Akrabalarımın çoğu ve ailem burada. Kuzey Ankara'da TOKİ evlerinde kalıyoruz. Evde 2 kişi eşim ve ben kalıyoruz.
>
> **K13:** Antep üzerinden direk Ankara'ya geldik. Burada bir akrabada kaldık. Türkiye'de akrabalarım ve ailemle yaşıyoruz. Hüseyin Gazi'de oturuyoruz. Evde 8 kişi kalıyoruz.
>
> **K15:** Direk Ankara'ya geldik. Burada bir akrabamızın yanında kaldık. Türkiye'de kardeşlerim, annem, babam, kendi ailemle birlikte yaşıyoruz. Önder'de oturuyoruz. Aynı evde 5 kişi kalıyoruz. Karım, çocuklarım ve ben. 2 çocuğum burada doğdu.
>
> **K18:** Ankara'da amcamların yanında kaldık. 1 ay kadar onlarla yaşadık sonra bir ev bulup çıktık. Türkiye'de ailemle yaşıyorum ama diğer (amca, hala, teyze)

akrabalarımızda burada yaşıyor. Ulubey'de oturuyoruz. Aynı evde 8 kişi kalıyoruz. Annem, babam ve kardeşlerim aynı evdeyiz.

K19: Ankara'da amcamlarda kaldık. Türkiye'de amcam, dayım, teyzem birçok akrabamızla birlikte yaşıyoruz. Ankara Önder mahallesinde oturuyoruz. Aynı evde 4 kişi kalıyoruz. Abim ve iki ablam evlendi.

K22: Ankara'da amcaoğlunda kaldık. Türkiye'de birçok akrabamla birlikte yaşıyoruz. Biz Ulubey'de oturuyoruz. Aynı evde 3 kişi kalıyoruz ama bir tanede yeni geliyor.

Ailesiyle beraber göç eden 11 numaralı katılımcı ise aslında ilk etapta Gaziantep'te bir kampta kalmak istediklerini ancak burada kalamayınca ailesiyle birlikte akrabalarının yanına gittiklerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

K11: İlk Gaziantep'e geldik. Çadırlarda kalmak istedik ama kimlik olmadığı için kalamadık. 15 gün bir akrabada kaldık. Sonra Afyon'a geçtik. Orada hayvancılık yaptım. Orada da çalıştığım adamın evinde kaldık. Sonra buraya kayınçoların yanına geldik. Burada akrabalarımız var, kayınço, kayınbirader hepsi burada. Kuzey Ankara TOKİ evlerinde kalıyoruz. 6 kişiyiz. Eşim, çocuklar ve ben.

14 numaralı katılımcı da ailesiyle beraber göçmen ağının desteğinden yararlanarak direk akrabalarının yanına gitmek için yola çıktıklarını, ancak akrabalarının yanına gitmeden önce bir günü otogarda geçirdiklerini şu şekilde ifade etmiştir:

K14: Gaziantep'te otogarda bir gün kaldık. Sonra Ankara'ya akrabaların yanına geldik. Türkiye'de birçok akrabam ve ailemle birlikte yaşıyoruz. Hüseyin Gazi'de oturuyoruz. Aynı evde 8 kişi kalıyoruz.

3 numaralı katılımcı ise daha farklı olarak ilk etapta akrabalarının yanına gelmeden önceki süreçte kampta kaldığını belirtmiş ve aşağıdaki ifadeleri kullanılmıştır:

K3: İlk Hatay'a geldik. Orda kısa süre kampta kaldık. Sonra buraya bir akrabamızın yanına geldik. Türkiye'de akrabalarımla ve ailemle yaşıyorum. Burada ailemle Karapürçek'te oturuyoruz. Aynı evde 7 kişiyiz. Eşim, ben ve 5 çocuk birlikte yaşıyoruz.

İlk etapta akrabalarının yanında kalan katılımcılardan bazılarının ise daha sonrasında oradan ayrıldıkları halde kalabalık aileler halinde kalmaya devam ettikleri görülmüştür. Bu hususta 7, 20 ve 21 numaralı katılımcıların örnek olabilecek ifadeleri ise şu şekildedir:

K7: Antep'te akrabamızın yanında kaldık. Akrabalar var, ailem var. Önder mahallesinde kalıyoruz. Bir evde 13 kişiyiz. 11 kardeş, babam ve ben birlikte yaşıyoruz.

K20: İlk Kilis'e geldik ama orada kalmadık. Oradan hemen Ankara'ya buraya geldik. Burada bir süre dayımda kaldık. Türkiye'de ailem ve akrabalarımla (dayımlar, amcamlar…) kalıyoruz. Ulubey'de yaşıyoruz. Aynı evde annem, babam, 2 kardeşim, eşim ve bir çocuğumla yaşıyoruz.

K21: Türkiye'de ailemle, akrabalarımla birlikte kalıyoruz. Burada Ulubey'de oturuyoruz. Aynı evde abim, yengem, abimin çocuğu, annem, eşim, ben ve benim çocukla beraber 7 kişi kalıyoruz.

Katılımcıların genel olarak verdikleri cevaplardan anlaşıldığı üzere göç etme biçimleri çeşitlilik gösterse de hemen hemen hepsinin ortak noktası göç eylemini gerçekleştirirken

kendi oluşturdukları göçmen ağlarından yararlanmalıdır. Nitekim, bakıldığında bir kısmı hedef bölgeye ulaşıncaya kadar otogar, inşaat ve çadır gibi geçici alanlarda kalmış olsalar da hepsi kısa süre içinde ağlar sayesinde hedef bölgedeki akrabalarının ya da tanıdıklarının yanında giderek bir süre konaklama ihtiyaçlarını onların yanlarında gidermişlerdir.

3.2.3.Sosyal Hayat ve Türkçe Konuşma Becerileri

Uluslararası göçlerde göçmenlerin yaşadığı temel sorunlardan birisini dil problemi oluşturmaktadır. Nitekim, göçmenler gittikleri ülkenin diline hâkim olmadıkları takdirde çeşitli birçok sorunla karşı karşıya kalmakta ve bu nedenle de bulundukları ortama uyum sağlama konusunda zorluklar yaşamaktadır. Özellikle son yüzyılda artarak devam eden zorunlu göçler ise bu durumu daha da perçinlemektedir. Örneğin; Arapça konuşulan ülkelere sığınan Suriyeliler açısından dil bir problem teşkil etmezken, Türkiye'ye iltica eden Suriyeliler için sosyal hayata, çalışma hayatına ve diğer çeşitli koşullara uyum sağlamada dil önemli bir sorun oluşturmaktadır (Moralı, 2018: 1428). Bu noktada görüşmelerde de katılımcılara Türkiye'ye ilk işe girdiklerinde yaşadıkları temel sorunlarla ilgili sorular sorulduğunda genel olarak hepsi dil sorunuyla karşı karşıya kaldıklarından bahsetmişlerdir. Ancak bunun yanı sıra, katılımcıların verdikleri cevaplardan bu sorunu kısa sürede aştıkları ve bulundukları ortama adapte olmaya başladıkları anlaşılmıştır. Bunda etkili olan en önemli hususun ise çalışma hayatı olduğu tespit edilmiştir. Bu hususta katılımcıların verdikleri örnek teşkil edebilecek cevaplardan bazıları şu şekildedir:

> **K7:** Biraz. Çünkü hiç tanımadığım bir yerde başladım. İlk işe geldim bir iki Suriyeli var, onlar dışında herkes Türkçe konuşuyor. Alışmakta biraz zorlandım. Türkçeyi çok az biliyordum. Anlaşmakta zorluk çekiyordum. Bir de işi de bilmiyordum. Göstererek anlaşmaya çalışıyorduk. Sonra yavaş yavaş Türkçe öğrenmeye başladım. Şu an alıştım bir sıkıntı yaşamıyorum.
>
> **K9:** Evet 5-6 ay çok zorluk çektim. Dil bilmemek çok zor oldu. Gidiyorum geliyorum nasıl konuşacağım bilmiyorum, durup el işaretleriyle anlatmaya çalışıyordum. Ama şu an 5-6 sene oldu daha rahatım tabi. Az çok Türkçe konuşabiliyorum artık.
>
> **K10:** İlk işe girdiğimde şimdiki iş ortağım olan Türk arkadaşımla çalışıyordum. Biraz zor oluyordu anlaşmak ama sonra yavaş yavaş Türkçeyi öğrenmeye başladım. Anlaşmaya başladık bende zamanla alıştım zaten.
>
> **K12:** Evet. Dil bilmeyince anlaşmak zor oluyor. İşe girdiğimde Türkçe bilmediğim için zorlandım. Birisi bir şey diyor anlamıyorum oda işi çok zorlaştırıyordu.
>
> **K15**: İlk 1 ay sorun yaşadım alışamadım. Mesela yabancı adam geliyor bana bir şeyler anlatıyor ama ben anlamıyordum. Patronla bir şekilde anlaşıyorduk ama başka biriyle dil bilmediğim için hiç anlaşamıyordum. Zor oluyordu. Ama şimdi daha iyi tabi.

K19: Dil bilmediğim için alışmakta biraz zorlandım. Anlaşmak, anlatmak zor oluyordu. Şimdi biraz daha iyi, çalıştıkça alıştım. Şu an bir sorun yaşamıyorum.

K21: Evet yaşadım. Yeni geldim, söylenenleri anlamıyordum. Farklı bir yer farklı bir dil ilk başlarda benim için zor oldu. Ama şimdi atlattım, yavaş yavaş tanıyorum, Türkçe öğreniyorum alıştım.

K22: İlk başlarda yaşadım. Dil bilmiyorum ama çalışmak zorundaydım. Anlaşmak, bir şey anlatmak çok zordu. O yüzden ilk zamanlar çok zorlandım. Sonra çalıştıkça alışmaya başladım. Birazda Türkçe öğrendikçe işler kolaylaştı. Şu an alıştığım için bir uyum sorunu yaşamıyorum.

16 numaralı katılımcı da ilk başlarda dil sorunu yaşamasına karşın bu sorunun uzun süreli olmadığını ifade ederken, bu katılımcının diğer katılımcılara göre daha kısa sürede çalıştığı ortama adapte olmaya başladığı görülmüştür.

K16: Bir iki hafta dil bilmediğim, kimseyi tanımadığım için alışmada zorluk çektim. Sonra alıştım. Şu an da bir sıkıntım yok.

Benzer şekilde 13 numaralı katılımcı da dil sorununa rağmen kısa sürede çalışma ortamına uyum sağladığını ve bu durumun işine olumlu yansımalarını şu cümlelerle ifade etmiştir:

K13: 1 ay alışamadım, zorluk çektim. Çünkü Türkçe bilmiyordum. O zaman da anlaşmak zor oluyordu. Şu an daha iyiyim, alıştım. Yavaş yavaş Türkçe öğrenmeye başlayınca benim için de işler kolaylaşmaya başladı.

Katılımcıların bazıları ise yine aynı şekilde dil bilmemenin bir sorun teşkil ettiğini ifade etmekle birlikte bu durumun kendileri açısından bir uyum problemi oluşturmadığını dile getirmişlerdir. Nitekim, bu katılımcıların verdikleri cevaplardan yaşadıkları dil sorununu bir uyum sorunu olarak görmedikleri de anlaşılmaktadır. Bu hususta katılımcılardan bazılarının örnek teşkil eden ifadeleri ise şu şekildedir:

K1: Hayır yaşamadım. Şu anda da yaşamıyorum. Sadece ilk başlarda dil bilmediğim için iletişim kurma konusunda zorlanıyordum ama şimdi öyle dil sorunu çok yaşamıyorum.

K2: Uyum sorunu yaşamadım. Buradaki Türkler çok iyi, hatta Suriyelilerden daha iyi. Bir sorun olunca hemen yardımcı oluyorlar, sıcakkanlılar. İlk başlarda dil bilmemek biraz zor oluyordu Türkçe bilmediğim için anlamıyordum. Bana bir şey anlatacakları zaman göstererek anlatmaya çalışıyorlardı, öyle anlaşıyorduk. Ama zamanla Türkçeyi biraz öğrendim şu an daha kolay. Türkçe konuşarak anlaşabiliyoruz.

K5: Yok yok. Sadece ilk zamanlar Türkçe bilmediğim için konuşmak, anlaşmak zor oluyordu. Ama şimdi biraz Türkçe konuşuyorum o yüzden anlaşmak daha kolaylaştı.

K6: Yok yaşamadım. Girdiğim işlerde Suriyeliler de vardı. Onlarda bana yardımcı oluyordu. Çünkü dil biraz sorun oluyordu. Türkçe bilmiyordum. O yüzden patron gelip bir şey söylediğinde anlamıyordum. Orada Suriyeli arkadaşlardan Türkçe bilenler çeviriyordu. Ama şimdi uzun zaman oldu az çok Türkçe öğrendim. Şimdi çok sıkıntı yaşamıyorum.

K17: Hemen alıştım bir uyum sorunu yaşamadım. Şu an da yaşamıyorum. İlk zamanlar dil sorunu yaşıyordum. Mesela ben konuşuyorum kimse beni anlamıyordu, bende aynı onların dediklerini anlamıyordum. Şimdi eskiye göre biraz daha iyi.

K18: Yok yaşamadım ama dil bilmemek anlaşmakta sıkıntı oluşturuyordu. Onun dışında çabuk alıştım zaten. Şu anda da yaşadığım bir sorun yok. Dediğim gibi ilk işe girdiğimde dil sorunu yaşıyordum başka bir sorun yaşamadım. Önceleri göstererek işaretle anlaşıyorduk şimdi normal Türkçe konuşarak anlaşabiliyoruz.

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Türkçe bilmemek çalışma hayatında işin yapılmasında ve iletişimin sağlanmasında başlıca temel sorun olmuştur. Bu noktada katılımcıların çoğunun çalışma hayatının ilk başlarında iletişimi genellikle el işaretleri ile sağlayarak aşmaya çalıştıkları görülmüştür. Bununla beraber aynı iş yerinde daha önce işe başlamış olan ve Türkçe öğrenen Suriyelilerin ise bazı katılımcılar için iletişimin sağlamasında bir aracı işlevi gördükleri anlaşılmıştır. Katılımcıların her ne kadar ilk başlarda dil sorunuyla karşı karşıya kaldıkları görülse de genel olarak çoğunun birkaç ay, bazılarının ise daha kısa sürede bu sorunu aştığı ve bulundukları ortama kısa süre içerisinde uyum sağladıkları tespit edilmiştir.

Görüşmelerden de yola çıkarak göç edilen ülkenin dilini öğrenmenin göçmenler için o toplumla etkileşimi ve iletişimi sağlamakta önemli bir unsur teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Bu hususu daha iyi anlamak için katılımcılara, Türkçe öğrenmenin sosyal ilişkilerinde ve çalışma hayatlarında herhangi bir değişikliğe yol açıp açmadığına dair soru yöneltilmiş ve açtıysa bunlar hakkında bilgiler vermesi istenmiştir. Alınan cevaplar doğrultusunda ise katılımcıların çoğunun Türkçeyi önemli ölçüde öğrendikleri, küçük bir kısmının ise Türkçeyi çok az da olsa ilerlettiği görülmüştür. Katılımcılar genellikle Türkçe öğrenmenin çalışma hayatlarını daha kolay hale getirdiğini belirtirken, çalışma arkadaşlarıyla ve işverenleriyle de daha rahat ve sağlıklı iletişim kurduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca bunun yanı sıra birçoğu Türkçe öğrenmenin günlük hayatlarında, alışveriş, ulaşım, komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri gibi alanlarda kolaylık sağladığını belirtirken, bu durumun katılımcıların toplumsal alanda ki temel ilişkilerini geliştirmesine de bir imkân oluşturduğu anlaşılmıştır. Mesela 5 numaralı katılımcı, Türkçe öğrenmeyle birlikte iş yapmanın, çalışma arkadaşlarıyla iletişim kurmasının kolaylaştığını ve gündelik hayattaki değişen iletişim sürecini şu cümlelerle açıklamıştır:

K5: İş yerinde çalışırken mesela bir şey lazım oluyor şunu verir misin diyorum Türkçe konuşuyorum. Hemen, arkadaş bulup veriyor. Daha rahat işlerimi hallediyorum. Dışarıda da bir Türkle konuşacaksam eğer Türkçe konuşmaya çalışıyorum. İletişimim kolaylaşıyor. Mesela geçen pazara gittim. Pazardan meyve alacaktım. Oturdum satıcıyla pazarlık yaptım. Abi işte kilosunu şu kadardan ver, bir kilo daha alayım diye pazarlık yapmaya çalıştım. Pazarcı ilk başta yok filan dedi ama sonunda ben kazandım (gülüyor).

Daha ucuza aldım. Yani şöyle diyebilirim Türkçe konuşabilmek hayatımın her alanında daha kolaylık sağladı. Sonuçta burada herkes Türk. Anlaşmak için dil bilmek gerekiyor. Dil öğrenirsen rahatsın, çünkü anlaşılmamak, anlamamak çok zor.

Benzer şekilde Türkçe öğrenmeyle birlikte günlük hayatlarında ve bilhassa çalışma hayatlarında kolaylık yaşadığını, patronlarıyla ve Türk arkadaşlarıyla iletişimlerinin daha sağlıklı hale geldiğini dile getiren 1, 7, 14, 18 ve 20 numaralı katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

K1: Tabi değişiklik oldu. Mesela işe yeni başladığımda çok zordu. Adam benden işkence istiyor ben su getiriyordum. Çünkü anlamıyordum. Anlaşmakta zorluk çekiyorduk. Türkçeyi öğrendikten sonra iletişim kolaylaştı. Çalışamam da kolaylaştı. Aynı şekilde günlük hayatımda daha kolaylaştı. Türk biriyle konuşmam gerektiği zaman Türkçe konuşabiliyorum. Beni anlıyor bende onu anlıyorum. İşlerimi kolay halledebiliyorum.

K7: Evet oldu. Türkçe bilmeden önce daha zordu. Mesela bir yere gidecek olduğumda anlatamıyordum, tarif edemiyordum ya da bir şey soracak olduğumda kimse anlamıyordu. Bilen birisi varsa çeviriyordu. Şimdi kendim konuşup anlaşabiliyorum. İş hayatında da öyle. Türkçeyi öğrendikten sonra daha rahat oldu. Usta bir şey anlatırken yavaş yavaş anlatıyordu. Tek tek göstererek işi nasıl yapacağımı söylüyordu. Şimdi iletişimim daha kolay. Konuşarak anlaşabiliyoruz. Usta bana bir şey dediğinde anlayabiliyorum.

K14: Tabi hayatım daha kolaylaştı. Dışarıda halletmem gereken işler olduğunda bazen Türkçe konuşmam gerekiyor. Yoksa karşımdaki beni anlamıyor. Anlaşmak çok zor oluyor. Göstererek ya da telefondan çeviri yaparak anlatmaya çalışıyorum. O da bazen yanlış oluyor. Türkçe konuşunca daha kolay anlaşıyoruz hemen hallediyorum. Evet oldu. Mesela daha önce dil bilmediğim için söylenenleri anlamıyordum. Göstererek anlaşıyorduk. Şimdi konuşarak anlaşabiliyoruz.

K18: Oldu. Mesela bir yere giderken daha rahat gidip geliyorum. Bir markete gittiğimde istediğim şeyi kolaylıkla söylüyorum. Benim için daha kolaylık oldu. Çalışma hayatı da aynı. Başlarda Türk ustalarla işaretle, göstererek anlaşmaya çalıyorduk. Şimdi konuşarak anlaşabiliyoruz. Böylelikle işlerde daha çabuk halloluyor.

K20: Oldu. Kendimi dışarı çıktığımda daha kolay ifade edebiliyorum. Çalışma hayatında da oldu. Mesela ilk bir ay çok zordu. Benden istedikleri şeyleri anlamıyordum. Mesela makine bozuluyordu usta benden makinayı tamir etmek için tornavida istiyordu ben anlamıyordum başka bir şey getiriyordum. Şimdi öyle değil ama çoğunu anlıyorum. İşleri de daha çabuk yapabiliyorum. Benim için daha kolaylık sağladı.

Türkçe öğrenmenin genel olarak hayatlarının her alanında bir kolaylık ve rahatlık getirdiğini ifade eden diğer katılımcılarında hemen hemen benzer ifadelerle durumu açıkladıkları görülmüştür:

K4: Evet Türkçe öğrendikten sonra her şey daha rahat oldu. Mesela gidiyorum taksi çağırıyorum. Gideceğim yeri, sokağı Türkçe söylüyorum. Alışverişte de öyle alacaklarımı Türkçe söylüyorum. Kolay anlaşabiliyorum diğer türlü Türkçe konuşmadığım zaman anlaşamıyoruz o zaman hayat daha zor oluyor. Çalışma hayatında da aynı. Birisi gelip Türkçe bir şey söylediğinde önceleri anlamıyordum ama şimdi anlayabiliyorum mesela. Benim için daha rahatlık oldu yani.

K6: Oldu tabi. Türklerle iletişimim kolaylaştı. İletişimim kolaylaşınca hayatta kolaylaştı daha rahatladım yani. Evet. Önceden Türkçe bilen Suriyeli arkadaşlarım, patronun veya

Türk arkadaşların söylediğini çeviriyordu. Şimdi kendim anlayabiliyorum. Şimdi biri benden iş yerinde bir şey istediğinde, ya da bana bir şey sorduğunda kendi aramızda hallediyoruz. Bu da işleri kolaylaştırıyor.

K9: Oldu. Az önce dediğim gibi bakkala gidince, dolmuşa, taksiye binince Türkçe konuşuyorum. Mesela markette bir şey alacağım ama bulamadım anlatamıyordum. Göstererek tarif etmeye çalışıyordum. Şimdi Türkçe söyleyebiliyorum. Yani dili öğrendikten sonra daha rahat, daha kolay oldu iletişimim. Çalışma hayatı da öyle. Dil bilmeden çok zor hiçbir şey anlamıyorsun işi yapıyorsun sadece. Türklerle konuşmak için ya Türkçe bilen biri varsa yanımda tercüman oluyordu ya da el işaretleriyle, göstererek anlaşıyordum. Şimdi konuşarak anlaşıyoruz. Daha rahat oldu benim için.

K11: Evet oldu. Mesela komşularla Türkçe konuşabiliyorum. Nasılsın, iyi misin? gibi karşılaştığımız da konuşuyoruz. İhtiyacım olduğunda Türkçe anlatıyorum. İş hayatında da öyle. Türk müşteri geldiğinde anlaşabiliyoruz. Benim işimi daha kolaylaştırıyor yani.

K12: Oldu. Türk arkadaşlarımla anlaşmam kolaylaştı. Daha iyi anlaşıyoruz o yüzden daha samimi olduk. Daha çok dükkâna gelip gidiyorlar mesela. Çalışma hayatında da oldu. Müşteri geldiğinde istediklerini anlattığında anlayabiliyorum. Hem daha çok Türk müşteri de geliyor. Diğer türlü Türkçe anlamazsam Türk müşteri de çok gelmez. Yani Türkçe öğrenince iletişim kolay, iletişim kolaysa işte kolay oluyor.

K13: Oldu. Mesela dışarı çıktığımda işlerim kolaylaştı. Bakkala gittim ekmek alacağım ya da başka şeyler alacağım Türkçe söylüyorum hemen işimi hallediyorum. Diğer türlü Türkçe konuşmazsam anlaşılmıyor o zaman anlaşmak zorlaşıyor, hayatta zor oluyor. Çalışma hayatı da öyle. Türkçe bilmeden önce patron bir şey söylediğinde ya da Türk arkadaşlar bir şey söylediğinde anlamıyordum. Ama şimdi biraz Türkçeyi öğrendim ya patronun ya da Türk arkadaşların söylediklerini anlayabiliyorum. Bu benim için kolaylık sağladı tabi.

K21: Oldu. Türklerle konuşurken hiç anlamıyordum şimdi anlıyorum. Birbirimizle daha kolay iletişim kuruyoruz. Mesela bir hastaneye gittiğimde doktora şikayetlerimi anlatabiliyorum. Doktorun söylediklerini anlıyorum. Mesela bana ilaç yazıyor bu ilaçları günde şu saatlerde, şu kadar kullan diyor hepsini anlıyorum. Yani günlük işlerimde kolaylaştı. İşte de değişiklik oldu tabi. Mesela patron söylediklerini artık anlayabiliyorum. Önceden işaret diliyle anlaşıyorduk. Onun içinde benim içinde daha zor oluyordu.

Katılımcılardan bazıları ise Türkçeyi çok az öğrenmiş olmasına rağmen günlük ve çalışma hayatında olumlu değişiklikler olduğuna ve bu durumun işlerini kolaylaştırdığına dikkat çekmiştir. Mesela katılımcılardan 2 ve 22 numaralı katılımcılar, bu süreçte Türkçeyi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar öğrendiklerini ancak bunun bile gündelik ve çalışma hayatının birçok noktasında işleri ve iletişimi kolaylaştırdığını şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

K2: Türkçe az çok konuşuyorum ama değişiklik oldu. Normal, (günlük) hayatımda da çalışma hayatım da iletişim kurabildiğim için her şey daha kolaylaştı. Normal hayatta dışarı çıkıyorum mesela bir şey alacağım Türkçe söylüyorum, anlıyor. İşte de öyle patron veya diğer arkadaşlardan biri bir şey istediğinde, söylediğinde az çok anlıyorum. Türkçem çok iyi olmasa da idare ediyorum. Yani Türkçe öğrenmek işlerimi daha kolaylaştırdı.

K22: Oldu. Günlük hayatta ihtiyaçlarımı karşılayacak kadar konuşabiliyorum. Mesela bir bakkala gittiğimde alacaklarımı Türkçe ifade edebiliyorum. Ya da bazen iş yerine yemek arasında Türk ustalar geliyor, onlarla muhabbet edebiliyorum. İşte de kolaylık sağladı. Ustayla daha çabuk anlaşıyorum. İlk iş yerimde ustayı hiç anlamıyordum. O da bazen sinirleniyordu. Bana işi anlatamayınca kendi yapıyordu (gülüyor). Ama şimdiki işimde

öyle değil. Türkçeyi öğrendikçe ustayla anlaşmam kolaylaştığı için işleri daha çabuk halledebiliyorum. Bu durum işteki çalışma yükümü de azaltıyor.

Aynı şekilde 8 numaralı katılımcı da Türkçeyi az da olsa öğrendiğini ve bunun bile kendini karşı tarafa anlatmada önemli ölçü de kolaylık oluşturduğunu şu cümlelerle ifade etmiştir:

K8*:* Türkçeyi biraz öğrendim. Kendimi anlatacak kadar. Ama az da olsa konuşuyorum. Mesela Türk birisiyle konuşacağım bazen tam cümleyi kuramıyorum. Bir iki kelime söylüyorum anlıyor beni hemen. O zaman işim daha kolaylaşıyor tabi. Diğer türlü çok zor. Bir şey anlatmak istiyorsun ama dil bilmiyorsun kendini anlatamıyorsun kimse seni anlamıyor. İş hayatı da öyle. Bana bir şey söylendiğinde anlamıyordum ilk başlarda kimse de beni anlamıyordu. Göstererek yavaş yavaş anlatıyorlardı. Şimdi konuşunca anlıyorum biraz, işler daha çabuk halloluyor. Bende daha rahat ediyorum.

Türkçeyi az oranda öğrendiğini ifade eden diğer katılımcılarında tamamın benzer şekilde kendini karşı tarafa anlatmada ve karşı tarafı anlamada önemli ölçüde kolaylık yaşadıkları tespit edilirken, bu durumun günlük ve çalışma hayatlarında olumlu etkiler meydana getirdiği anlaşılmaktadır.

K3: Evet oldu. Türklerle iletişimim daha kolaylaştı. Çünkü az bile olsa Türkçe konuşunca o beni anlıyor, bende az çok anlıyorum. İş yerinde de öyle. İletişim kolaylaşınca işte kolaylaştı. Mesela iş yapıyoruz yanımdaki arkadaşım abi şurayı kes diyordu anlamıyordum. Göstererek anlatıyordu. Öyle anlaşıyorduk. Şimdi daha kolay iletişim kurabiliyoruz.

K10: Türkçeyi az konuşuyorum. Az ama yine işlerimi daha kolay halledebiliyorum. Gidiyorum mesela bir Türk'e adres soracağım Türkçe konuşuyorum. İş yerinde de öyle Türk arkadaşımla ya da oturmaya gelen Türklerle daha kolay anlaşıyorum. Benle muhabbet ediyor nasıl gidiyor diyor mesela Türkçe konuşuyoruz. Yani daha kolay oldu.

K15: Türkçeyi orta seviye ihtiyaçlarımı karşılayacak kadar konuşabiliyorum. Tabi dışarı çıktığımda işlerimi kolaylaştırıyor. Dolmuşa bindiğimde, adres sorduğumda, bakkala gittiğimde Türkçe konuşuyorum. Yani işlerim kolaylaştı. İşte de mesela patronun söylediklerini önceden çok az anlıyordum, işaretle göstererek anlaşıyorduk. Şimdi o konuşunca benden bir şey isteyince anlayabiliyorum. Benim içinde onun içinde daha kolay oldu.

K16: Türkçe biraz biliyorum. İhtiyacımı anlatacak kadar konuşuyorum. Yani dışarda kendimi anlatacak kadar konuşabiliyorum o bile kolaylık sağlıyor. Çalışma hayatında da az oldu. Daha çok Türkçeyi daha iyi bilen Suriyeli arkadaşlar tercüme ediyor, öyle anlaşıyoruz. Ama tabi ilk başladığım zamanlara göre bazı şeyleri kendimde anlayıp konuşuyorum. Daha uzun, zor cümleler olunca onları bilen bir arkadaş çeviriyor.

Genel olarak katılımcıların hemen hemen hepsi az ya da çok Türkçeyi ilerletmelerinin toplumsal hayatın çoğu alanında yadsınamaz değişiklikler meydana getirdiğini ifade ederken, bu süreçte henüz Türkçeyi tam öğrenmediğini söyleyen katılımcıların ise bu değişiklikleri hissetmediği hala iletişim sorunu çektikleri ve bunun çalışma ve günlük hayatlarını zorlaştırdığı görülmüştür. Bu katılımcıların ifadeleri ise şu şekildedir:

K17: Türkçe çok bilmiyorum o yüzden çok bir değişiklik olmadı. İşte de günlük konuşma merhaba, nasılsın dışında genelde göstererek anlaşıyoruz.

K18: Türkçeyi çok az biliyorum. Ama en azından ilk zamanlara göre daha iyi. Biri bir şey söylediğinde anlayabiliyorum ama öyle fazla konuşamıyorum. Çalışma hayatında da öyle anlıyorum ama çok az konuşabiliyorum. O yüzden çok bir değişiklik olmadı. Karşıdakini anlasam bile hala konuşurken ya da cevap verirken göstererek, işaret hareketleriyle anlatmaya çalışıyorum.

Türkçeyi öğrenemediğini belirten katılımcıların hayatın neredeyse her alanında zorluklar yaşadığı görülse de büyük bir kısmının çalışma hayatıyla beraber Türkçe öğrenme fırsatını yakaladıkları ve değerlendirdikleri de açıkça görülmektedir. Bu hususta ise çoğu için en başta önemli bir problem teşkil eden dil sorununun, kısa sürede bir problem olmaktan çıktığı ve bu durumun büyük oranda hayatlarının her alanına da olumlu yansıdığı anlaşılmıştır.

3.2.4.Çalışma Hayatına Katılım

Genellikle sosyal bilimlerde bir kanı olarak hedef bölgeye göç eden kişilerin çalışma yerlerine göre yaşam alanlarını konumlandırdıkları bilinmektedir. Bu hususta Ankara'nın Altındağ ilçesinde de Suriyelilerin yoğun bir şekilde yaşamalarının en temel nedeninin bölgedeki iş imkanlarının fazlalığının ve erişilebilirliğin daha kolay olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür (Bakioğlu vd., 2018:40). Nitekim, saha araştırması için seçilen Altındağ Siteler Bölgesindeki katılımcıların da yapılan görüşmeler doğrultusunda Siteleri seçmesindeki en önemli nedenin iş imkanlarının bu bölgede daha fazla ve kendi niteliklerine daha uygun olmasından kaynaklandığı anlaşılmıştır. Bu doğrultuda katılımcılara hangi işlerde çalıştıkları, şu an ne iş yaptıkları ve neden çalışmak için Siteler Bölgesini seçtikleri soruları sorulduğunda verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda sunulmuştur:

K1: İlk mermercide çalıştım. Sonra şimdiki işime girdim. Mobilya varak boyacılığı yapıyorum. Önder'e yakın bir de mesleğimi burada yapabiliyorum başka yerde iş yok.

K2: Şu an da mobilya imalatçılığı yapıyorum. İlk geldiğimden beri aynı işte çalışıyorum. Oturduğum yere yakın olduğu için bir de burada iş olduğu için Sitelere geldim.

K3: Sadece şu an çalıştığım işte bulundum. Mobilya imalatçısıyım. Çünkü benim mesleğim mobilyacılık o yüzden Siteler'de iş olacağını düşündüğüm için Siteler'i tercih ettim.

K8: İlk geldiğimde yanımda yüklü bir parayla geldim. İstanbul'da ticaret işine girdim. Bazı yerlere kozmetik satışı yapıyordum. Paramda oteldeki odamda çantada duruyordu. Sonra nasıl olduysa çantam çalınmış. İçinde bütün param, neyim var neyim yok gitti. Çalan kişide, parada bulunamadı. Bende arkadaşın yanına buraya geldim. Gelince burada arkadaşın bulduğu işte mobilyacıda montacılığında çalıştım. Şimdi de mobilya

montacılığı yapıyorum ama başka yerde. Buradaki evime yakın, dolmuş parası da vermiyorum. Zaten başka yerde işte yok o yüzden burada çalışıyorum.

K13: Mobilya imalatı ve döşemecilik yaptım. Şu anda da koltuk döşemeciliği yapıyorum. Burası yakın, işte burada var o yüzden.

K17: Berbercide, demircide, terzici de döşemecide çalıştım. Şu an bir dükkânda mobilya boyacılığı yapıyorum. Çünkü eve yakın . Bir de en çok işte burada var o yüzden Sitelere geldim.

Katılımcılardan bazıları ise özellikle yaşadıkları yere en yakın iş imkanlarının burada olduğunu vurgularken, bazıları ise eş, dost, tanıdık vasıtasıyla burada iş bulduğunu belirtmiştir. Mesela 6 numaralı katılımcı geldiğinden beri farklı işlerde çalıştığını ve bu işlere tanıdık vasıtasıyla girdiğini vurgularken, aynı zamanda şimdiki işi dahil çalıştığı işlerin evine yakın olmasının da Sitelerde çalışmasında önemli bir etken olduğunu ifade etmiştir.

K6: İlk başta Siteler'de konfeksiyoncuda çalıştım. Sonra inşaatta çalıştım. Şimdi döşemecilik yapıyorum. Dediğim gibi ilk başta arkadaş yardımcı olmuştu. Yine şimdiki işime girmemde de bir arkadaş yardımcı oldu. Hem arkadaş burada iş bulduğu için hem de evime yakın olduğu için Siteler'de çalışıyorum.

Benzer şekilde 14 ve 16 numaralı katılımcıların da işe girmede tanıdıklarının bir aracı rolü üstelendiğini ve aynı zamanda evlerinin Sitelere yakın olmasının da burada çalışmalarında önemli bir etken olduğunu belirttikleri görülmüştür.

K14: Tek işte çalıştım. Konfeksiyoncuda dikiş işi yapıyorum. Çünkü eve yakın bir de işi amca oğlu buldu zaten onun aracılığıyla girdiğim için seçme sansım yoktu.

K16: Geldiğimden beri hamallık yapıyorum. Şu anda da aynı işte devam ediyorum. Ev sahibi buldu zaten işi eve de yakın zaten o yüzden Siteler'de çalışıyorum.

Geri kalan katılımcılarda aynı şekilde aracı vasıtasıyla Siteler'de işe girdikleri görülürken, bazılarının ise işi kendilerinin arayarak buldukları ve birçoğunun Sitelere yakın oturdukları için bu bölgedeki işlerde çalışmayı tercih ettikleri anlaşılmıştır. Bu katılımcılarında örnek teşkil eden cevapları aşağıda sunulmuştur:

K4: Geldiğimden beri Siteler'de bir mobilyacıda koltuk döşemeciliği yapıyorum. Kardeşim Önder'de yaşadığı için bizde buraya geldik. O yüzden buraya yakın olduğu için Siteler'de iş aramaya başladım. Şükür, çalıştığım yerin sahibiyle karşılaştım, onun dükkânı da sitelerde olduğu için benim içinde iyi oldu.

K5: Sadece döşemecilik işinde. Şu anda da koltuk döşemeciliği yapıyorum. Arkadaşım Siteler'de çalışıyordu. Bana, burada sana göre iş çok dedi, bende zaten iş arıyordum onun sayesinde Sitelere geldim.

K7: Hep döşemecilik yaptım. Ama 4 farklı yerde çalıştım. Çünkü girdiğim yerlerde ya haftalığı kesik veriyorlardı ya da geç veriyorlardı. Şu anda da döşemecilik yapıyorum. Oturduğum yere yakın olduğu için Siteler'de çalışıyorum.

K18: Hep dikiş makinası tamirciliği yaptım. Başka bir işte hiç çalışmadım. Antep'te ve İstanbul'da ailemden uzaktım ve tektim. O yüzden oralarda uzun süre yapamadım. Ailem

burada olduğu için tekrar buraya geldim. Siteler'de oturduğum yere yakın olduğu için Sitelerde çalışmaya başladım.

K20: Mobilyacıda ve yatakçıda çalıştım. Şu anda çantacıda dikiş yapıyorum. Çünkü burası eve yakın ondan tercih ettim.

Katılımcıların genel olarak çalışmak için Siteler'i seçmesindeki en önemli neden bu semtteki iş imkanlarının fazla olmasıyken, yerleşim alanlarının buraya yakın olması, eş, dost, akrabanın bu bölgede yaşaması ve bu kişilerin iş bulma konusunda öncülük etmesi gibi hususlarda katılımcıların Siteler'de çalışmasında etkili olan önemli etkenler olmuştur. Ayrıca, bölge mobilya üretimi alanında öne çıkan bir semt olduğu için ise görüşmecilerin daha çok mobilyacılık ve döşemecilik işlerinde çalıştığı görülmüştür. Geri kalan kısmının ise oto kaporta ve boyacılığı, dikiş makinesi tamirciliği, terzilik, dikiş işi ve hamallık gibi işlerde çalıştığı tespit edilmiştir.

Katılımcılara Türkiye'de iş hayatına girişlerinin ne kadar süre içinde ve nasıl gerçekleştiğine dair sorularda sorulmuştur. Alınan cevaplardan katılımcıların genelinin iş bulmakta çok zorlanmadıkları bazıların gelir gelmez, çoğunun da birkaç ay gibi kısa sürede iş buldukları anlaşılmıştır. Bu süreçte görüşmecilerden 8 tanesi kendi çabaları ile iş bulduğunu belirtirken, 11 görüşmeci de yine tespit edildiği gibi akraba veya daha önceden bağlantıları olan tanıdık Suriyeliler vasıtasıyla iş bulduğunu dile getirmiştir. Kendi çabalarıyla iş bulduğunu belirten görüşmecilerin tamamı ise, iş bulma amacıyla çevreyi gezerek ve araştırarak sonuca ulaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu görüşmecilerden iki tanesi ise ilk geldiklerinde işçi olarak çalıştıktan sonra kendi iş yerlerinin sahibi olduklarını anlatmışlardır. Katılımcılardan birisi olan 4 numaralı katılımcı ise, kendi çabalarıyla iş ararken iş sahibinin onu bulduğunu ve bu sayede işe başladığını ifade etmiş ve bu süreci anlatırken şu cümleleri kullanmıştır:

K4: Geldikten kısa süre sonra başladım. Çok beklemedim. İlk geldiğimde hemen iş aramaya başladım ama bulamadım sonra bir gün eve dönerken yakınlardaki caminin orda bir yere dinlemek için oturdum. Bir adam yanıma geldi, nereden geldin, ne yapıyorsun konuşmaya başladı. Tabi ben Türkçeyi çok az bildiğim için çok anlamıyordum. İşaretlerle anlaşmaya çalışıyorduk. Sonra bana, iş yerinde eleman lazım gel yanımda çalış dedi, adam anlatmak için çok uğraştı tabi ama ben dediklerini çok anlamadım (gülüyor). Sonra yanımıza Suriyeli birisi geldi. Türkçe bildiği için adamın söylediklerini o çevirdi. Öyle anlaştık, sonra bende işi kabul ettim. Öyle yani.

Tek tek dükkanları gezdiğini belirterek kendi çabalarıyla iş bulduğunu belirten 2 numaralı katılımcı ise iş bulma sürecini şu cümlelerle ifade etmiştir:

K2: 2017'de Türkiye'ye geldim yaklaşık 2 ay sonra işe girdim. Zaten Önder mahallesinde oturuyoruz buraya en yakın Sitelerdi. Kendim çıktım Siteler'deki dükkanları gezdim. Hemen bulamadım ama sonra buldum. Bir mobilyacı dükkanında acil

elemana ihtiyaç varmış, hemen başlayabilirsen gel başla dediler. Bende kabul ettim, orada işe başladım.

3, 17, 20 ve 22 numaralı katılımcılarda kendi çabalarıyla iş bulma süreçlerini hemen hemen benzer şekilde, yakın çevredeki dükkanları gezerek gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu hususta katılımcıların kendi ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

K3: Geldiğim sene, 2013 yılında işe girdim. Ankara'ya geldikten sonra iş aramaya başladım. Mobilya üzerine olduğu için Siteler'e geldim. Burada dükkân gezdim sonunda şu an çalıştığım yerdeki işime girdim. Zaten oradaki dükkanlarda çok Suriyeli çalışıyor o yüzden işe girmekte zorlanmadım.

K17: 2015'te işe girdim. İşi kendim buldum. Çalışmam gerekiyordu. Bende iş aramaya çıktım. Sitelerde dükkanlara rastgele girdim. Sonra bir berberci dükkanına girdim. Eleman lazım mı diye sordum. Berberci de zaten çırak arıyormuş hemen başlar mısın? dedi. Bende olur dedim öylelikle işe girdim.

K20: Geldikten 2 hafta sonra işe girdim. Tek tek dükkanları gezdim. Eleman arayan dükkanlara girdim, işçi lazım mı? diye sordum. Sonra bir tanesinde işe başladım. Öyle kendim buldum yani.

K22: Geldikten 1-2 ay sonra işe girdim. Kendim iş aradım. Camında eleman lazım yazısı olan dükkanlara girdim. Oradaki dükkân sahiplerine dışarıdaki yazıyı işaret ederek anlattım. Sonra bir tanesi gel başla dedi, öyle başladım.

Katılımcılardan ilk etapta işçi olarak çalışmaya başladığını ancak daha sonra kendi işinin sahibi olduğunu belirtenler ise bu durumu şu cümlelerle açıklamışlardır:

K11: Dükkân açalı 1 sene oldu. Ama daha öncesinde 3 yıl başkasının yanında çalıştım. Sonra kazandığım parayı biriktirerek dükkân açmaya karar verdim. Daha önceden tanıdığım arkadaşımla anlaşarak burada dükkânı açtık.

K12: 2,5 sene oldu. Önce başkalarının yanında çalıştım. İlk işi kayınçom bulmuştu. Bir süre orada çalıştım ama daha sonra aynı yerde ama başka bir dükkânda çalışmaya başladım. En sonda daha önceden tanıdığım arkadaşımla anlaşarak ortak dükkân açmaya karar verdik. Şimdi kendi dükkanımı işletiyorum Allah'a şükür.

Geri kalan katılımcılarında belirttikleri üzere iş bulmalarında akraba ya da tanıdık kişilerin aracı görevi üstlendiği görülürken, bazı katılımcıların iş bulmasında ise sosyal ağlarda kendi aralarında kurdukları grupların etkili olduğu görülmüştür. Mesela 7 numaralı katılımcı, ilk işine bir tanıdık vasıtasıyla girdiğini, şu an ki mevcut işini ise Suriyelilerin kendi aralarında Facebook üzerinden oluşturdukları iletişim kanalı sayesinde bulduğunu ifade etmiştir.

K7: Geldim, 1 ay bekledim sonra işe girdim. Burada tanıdık bir Suriyeli hemşerim bana yardım etti. O bana iş buldu, onun sayesinde işe girdim. Ama sonra o işten ayrıldım. Şu an ki işime Facebook'ta bir grupta Arapça döşemeci ilanıyla girdim. İlandaki numarayı aradım, konuştum. Görüşmeye gittim, sonra da işe başladım.

Akraba ve tanıdık vasıtasıyla iş bulduklarını dile getiren diğer katılımcıların kendi ifadeleri de aşağıda sunuluştur:

K6: 2014 yılında işe girdim. 1 ay filan iş aradım. Sonra arkadaş yardımıyla işe girdim. O benden daha önce buraya gelmişti, Siteler'de çalışıyordu. O yardımcı oldu.

K8: 5 sen önce 2015 yılında girdim. Burada arkadaşım vardı o iş buldu. Beni aradı böyle iş var çalışır mısın? dedi. Bende kabul ettim sonra işe başladım.

K9: Geldikten 2 ay sonra kadar işe girdim. İşe yakın bir akrabamız, bir abim sayesinde girdim. İşi o buldu. Birlikte gittik, ustayla o tanıştırdı beni sonra başladım. Öyle girdim yani.

K10: Geldikten 4 ay sonra işe girdim. Dayım yardımcı oldu. İş arıyordum. Onunla buradaki kaportacı dükkanına geldim patronla görüştük sonra işe başladım. Daha sonra patron kendine ortak arıyordu ben dükkâna ortak oldum.

K14: Geldikten 2 ay kadar sonra girdim. Amcaoğlu iş buldu. O bana dedi git görüş seni bekliyorlar. Bende gittim görüştük sonra da işe başladım. Öyle yani.

Katılımcılardan 9 kişi bu süreçte çalışmakta oldukları iş yerlerine girmede Suriye'de edindikleri mesleklerinin etkili olduğunu ifade etmişlerdir. "Suriye'deki mesleğinizi burada icra etme şansınız oldu mu? Ya da orda ki mesleğiniz size burada iş bulma açısından fayda sağladı mı?" şeklinde yöneltilen soruya bu katılımcılar, genellikle Suriye'deyken de benzer meslek dalında çalışmanın burada iş bulmalarında avantaj sağladığını dile getirmişlerdir. Mesela 10 numaralı katılımcı, akrabasının ona daha önceki mesleki tecrübesine dayalı bir iş bulduğunu ve bu durumun işe girmesinde etkili oluşunu şu cümlelerle ifade etmiştir:

K10: Evet aynı işi yapıyorum. Tabi, daha önce de kaportacılık yaptığım için dayım buradaki işi buldu. Buradaki kaportacıda da daha önce işi yaptığım, iyi bildiğim için başladım. Sonra da çalıştığım dükkâna ortak oldum.

Benzer şekilde diğer 8 katılımcının da akraba veya tanıdık aracılığının yanı sıra Suriye'yken mevcut işleriyle aynı mesleği yapmalarının da iş bulmalarında önemli bir etken olduğunu belirten ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

K1: Evet oldu. Şu anda kendi mesleğimi yapıyorum. Tabi daha önceki mesleğimin varank boyacılığı olması burada işe girmem de etkili oldu.

K3: Evet oldu. Şu an ki işimde mobilyacılık üzerine. Evet. Tecrübem olduğu ve işi bildiğim için usta hemen işe aldı. Çünkü işi bildiğim için ustanın bana işi baştan öğretmesine gerek kalmadı. Onun da işine geldi.

K5: Evet oldu. Arkadaşım burada bana döşemecilik işi bulmuş, söyledi. Buraya geldim iş sahibiyle görüştüm. Daha önce de bu işi yapıyor olduğum için mesleği biliyordum. Bu da işe girmem de etkili oldu.

K8: Evet. Şu anda da mobilyacılık yapıyorum. Sağladı. İlk işi arkadaşım bulmuştu ama sonra oradan ayrıldım şu an çalıştığım yerde iş buldum. Burada da mobilya imalatçısıyım. Daha önce Suriye'de de bu mesleği yapmış olmam mobilya işinden anlıyor olmam etkili oldu tabi.

K9: Evet. Daha önce bu işi yapıyor olmam tecrübeli olmam işe hemen başlamam da etkili oldu.

K11: Evet .Sağladı. Daha önce de bu işi yaptığım için daha kolay işe girdim tabi.

K12: Evet orada da araba boyacısıydım. Burada da işi bildiğim için ilk işime kolay girdim.

K18: Evet oldu. Sağladı. Daha önce de bu işte tecrübeli olduğum için kolay işe girdim.

14 ve 21 numaralı katılımcılar ise, burada Suriye'deki mesleğiyle tam olarak aynı işi yapmadıklarını ancak benzer bir işte çalıştıklarını ve bu durumun ise işe girmede kısmen de olsa etkili olduğunu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

K14: Yani benzer meslek yapıyorum orada terzide çalışıyordum burada konfeksiyonda çalışıyorum.

K21: Yani sayılır. Orada kısa süre nakışçılık yaptım burada da terzilik yapıyorum. İkisi de el işi biraz benziyor.

Katılımcılardan Suriye'deki mesleklerinin burada iş bulma konusunda etkili olduğunu söyleyenlerin genel olarak daha öncesinde mobilyacılık, tekstil ve otomotiv tamir-bakım işlerinde çalıştıkları görülmüştür. 7, 17, 19 ve 20 numaralı görüşmeciler ise Suriye'deyken çalışmadıklarını, öğrenci olduklarını, Türkiye'ye gelince çalışmaya başladıklarını dile getirmişlerdir. Katılımcılardan geri kalan 7 kişi ise, Suriye'deki mesleklerinin burada iş bulma konusunda etkili olmadığını ve genellikle farklı işlerde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu katılımcıların ifadeleri ise aşağıda sunulmuştur:

K2: Yok olmadı. Orada badana boya yapıyordum. Burada mobilya yapıyorum. Farklı yani.

K4: Hayır olmadı. Orada elbise kalıbı çıkarıyordum, burada koltuk döşemesi yapıyorum. Ama oradaki işimde de kumaşlarla çalışıyordum, burada da kumaşlarla çalışıyorum birbirine yakın aslında. Burada farklı olarak sadece kumaşları koltuğa döşüyorum.

K6: Yok orada toptan satış yapıyordum burada hiç yapmadım.

K13: Yok orada nakış işi yapıyordum burada o işte çalışmadım.

K15: Yok yapmadım. Burada hiç şoförlük işi bulamadım.

K22: Yok olmadı.

Bu katılımcıların hepsi Türkiye'de mobilya ve döşemecilik işlerinde çalışmakta olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların ayrıca Suriye'de boyacılık (2 numaralı katılımcı), konfeksiyon (4 numaralı katılımcı), ticaret (6 numaralı katılımcı), nakış (13 ve 22 numaralı katılımcı) ve şoförlük (15 numaralı katılımcı) işlerinde çalıştıkları görülmüştür. Sadece bir katılımcı (K16) Suriye'deyken muhasebecilik yaptığını ancak burada hamallık yaptığını ve mesleğinin işe girmede etkili olmadığını belirtmiştir.

Katılımcılara ayrıca Suriye'deki ve Türkiye'deki ekonomik durumlarıyla ilgili sorular da sorulmuştur**.** Katılımcıların 16'sı her iki ülkede de fazla para kazanmadıklarını, orta düzey bir kazancına sahip olduklarını ancak Türkiye'deki hayat pahalılığının Suriye'ye göre daha

fazla olmasından ötürü burada yaşam standartlarının daha da düştüğünü ifade etmişlerdir . Mesela 5 numaralı katılımcı, her iki ülkede de düşük gelir seviyesinde çalıştığını söylemiştir. Katılımcı bu durumu kendi cümlesi ile "ekonomik durumumuz buradakiyle aynıydı. Orda da yok burada da yok yani" şeklinde ifade etmiştir. Katılımcılardan 9 ve 21 numaralı olanlar ise Suriye'de çok kazanmasa da Türkiye'deki durumlarına göre daha iyi standartlara sahip olduğunu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

> **K9:** Suriye'de daha iyi para kazanıyordum. Orta halli diyebiliriz. Burada çalış çalış maşallah birikmiyor (gülüyor).
>
> **K21:** Ekonomik durumumuz iyiydi. Çok para kazanmıyorduk ama her şey ucuzdu o yüzden bize yetiyordu.

Katılımcılardan Suriye'deki mesleklerini mobilyacılık (3 ve 8 numaralı katılımcılar), tüccarlık (6 numaralı katılımcı), taksicilik (15 numaralı katılımcı) ve muhasebecilik (16 numaralı katılımcı) olarak belirtenler ise Türkiye'de kendi işlerini yapamadıkları ve Siteler'de işçi olarak çalıştıkları için elde ettikleri gelirin de düşük kaldığını belirtmişlerdir. Bu doğrultuda katılımcıların kendi ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

> **K3:** Mobilyacıydım. Ekonomik durumum buraya göre daha iyiydi, orta üstü bir gelirim vardı.
>
> **K8:** Ticaretle uğraşıyordum. Mobilya mağazam vardı. Rusya'ya, Çin'e, Avrupa'ya birçok yere mobilya satıyordum. Ekonomik durumum çok iyiydi. Ticaretle uğraştığım için iyi para kazanıyordum.
>
> **K6:** Dükkanım vardı. Ticaret yapıyordum. Çuval hem bulgur hem pirinç satıyordum. Mesela 25 kilo 50 kilo. Yani nasıl deyim, buradaki adı (düşünüyor) toptancılık, toptancı dükkanım vardı yani. Vallahi burada da iyi kazanıyorum ama çok para gidiyor. Suriye'de bazen az bazen çok para kazanıyordum ama kazandığım para bana, aileme yetiyordu. Ama burada mesela parayı bugün aldıysam yarın bitiyor.
>
> **K15:** Taksicilik yapıyordum. Kazancım da iyiydi.
>
> **K16:** Bir ip fabrikasında muhasebecilik yapıyordum. Ekonomik durumumuz da iyiydi.

Katılımcıların genel olarak ekonomik durumları Suriye'deki durumlarına nazaran daha düşük seviyelerde seyir etse de istisnalar dışında birçoğunun benzer ekonomik durumlarını sürdürdükleri görülmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların eğitimlerinin göç edilen ülkedeki çalışma hayatı ile ilişkisini anlayabilmek amacıyla da bazı sorular yöneltilmiştir. Alınan cevaplar doğrultusunda 5 katılımcının ilkokul, 15 katılımcının ortaokul, 2 katılımcının da üniversite mezunu olduğu öğrenilmiştir. Üniversite mezunu olan 16 numaralı (siyaset bilimi) ve 20 (hukuk) numaralı katılımcıların haricinde hiçbir katılımcının mesleki bir eğitime sahip olmadığı, bu iki katılımcının da aldıkları eğitimle ilgili işlerde çalışma fırsatını bulamadıkları görülmüştür. Mesela Suriye'de hukuk okuyan 20 numaralı katılımcı bu durumu; "yok sağlamadı. Burada diplomam kabul edilmedi. Tekrar okuman gerekiyor dediler" cümleleriyle

ifade etmiştir. Bu hususta katılımcıların da ifade ettiği üzere eğitimlerinin çalışma hayatlarına herhangi bir katkısının söz konusu olmadığı görülmüştür. Ancak üniversite mezunu olan iki katılımcının istisna olması durumunda diğer katılımcıların eğitim seviyelerinin düşüklüğü ile çalıştıkları düşük nitelikli işler arasında doğrudan bir ilişki kurmak mümkündür.

Yükseköğretim Suriyeli çalışanlardan hukuk fakültesi mezunu 20 numaralı katılımcının Suriye'de iken öğrenci oluşu ve henüz iş tecrübesi kazanmadan Türkiye'ye geldiği; hukuki mevzuat farklılığı, diploma geçerliği ve dil sorunu gibi nedenler yüzünden mesleğini burada gerçekleştirememesi anlaşılabilir bir durumdur. 16 numaralı katılımcının ise siyaset bilimi mezunu olmasına karşın Suriye'de iken bir ip fabrikasında muhasebecilik yaptığı ve aldığı eğitim ile ilgili bir iş tecrübesinin olmadığı anlaşılmıştır. Yine de daha teknik bir alanda iş tecrübesi olduğu anlaşılan ve buna rağmen 2015 yılından beri Türkiye'de hamallık yaptığı öğrenilen görüşmeciye "Burada kendi mesleğinizi yapmayı denediniz mi? Yani hiç muhasebecilik yapabileceğiniz bir iş aradınız mı?" şeklinde soru yöneltilmiştir. Katılımcının verdiği cevap ise "Yok aramadım. Nereye gideceğimi, nerde bulacağımı bilmiyordum. Zaten dil de bilmiyordum. O yüzden hiç aramadım. Belki şu an arasam olabilir bilmiyorum" şeklindedir. Katılımcının verdiği cevaptan Türkiye'de kendinin iş bulmasına destek olacak ağ kanallarının olmadığı ve dil sorunu yüzünden sahip olduğu mesleki beceriyi kullanamadığı, ancak şartlar oluştuğu taktirde bu imkânı kullanma konusunda ise bir umudu olduğu görülmektedir.

3.2.5.Çalışma Hayatına Katılımla Değişen İlişkiler

Uluslararası alanda bakıldığında genel olarak, çalışma hayatına katılan göçmenlerin bu süreçte bazı sorunlarla karşı karşıya kaldıkları bilinmektedir. Ancak bunun yanı sıra yeni bir ortama giren göçmenlerin aynı zamanda sosyal ilişkilerinde de birtakım değişiklikler yaşadıklarını söylemek mümkündür. Nitekim, çalışma hayatına katılan göçmenler burada göç edilen ülkenin insanlarıyla bir arada çalışmakta yahut aynı ortamda veya çevrede bulunarak bir etkileşim içine girmektedir. Bu bakımdan göçmenler için çalışma hayatı yeni arkadaşlıklar ve sosyal ilişkiler için önemli bir rol oynamaktadır. Bu hususta yapılan görüşmelerde de çalışma hayatına girdikten sonra katılımcıların sosyal ilişkilerinde de bazı farklılaşmaların yaşandığı ve Türklerle de ilk zamanlara nazaran daha fazla ilişki kurdukları görülmüştür. Bu konuyla alakalı olarak katılımcılara, çalışma hayatına girdikten sonra gündelik hayatlarında Suriyeliler ve Türklerle ilişkilerinde bir değişiklik olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcılardan 12'si Türklerle ilişkilerinde değişiklikler meydana geldiğini belirtirken, 3 kişi ise bu hususta herhangi bir değişiklik yaşamadığını belirtmiştir. Katılımcılardan geri kalan 7 kişi ise çok bir değişiklik olmasa da günlük hayatlarında Türklerle daha kolay iletişim kurabildiklerini ifade etmiştir. Katılımcılar, Suriyelilerle ilişkilerini ise çoğunlukla bir değişiklik olmadığı ve hala görüşmeye devam ettikleri şeklinde açıklarken, bazıları ise çalışma hayatının yoğunluğundan ötürü eskisi kadar görüşmeye fırsat bulamadıkları şeklinde açıklamıştır. Bu hususta çalışma hayatına girdikten sonra özellikle Türklerle ilişkilerinde değişiklik olduğunu ifade eden katılımcılardan bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

> **K1:** Oldu. İşte tüm arkadaşlarım Türk olduğu için genelde Türkçe konuşuyorum. Günlük hayatım da bir yere gidecek olduğumda veya bir şey alacak olduğumda Türkçe konuşuyorum. Bu yüzden Türklerle rahat iletişim kurabiliyorum bu da hayatımı kolaylaştırıyor.
>
> **K2:** Türklerle ilgili iyi yönde değişiklik oldu. Bir Türk bana bir şey sorduğunda Türkçe konuşabiliyorum onunla ya da ben Türkçe sorabiliyorum. Bu yüzden daha kolay anlaşıyoruz. Diğer türlü çok zor oluyordu bazen yanlış anlıyordu insanlar ya da anlamıyordu. O zaman hayat daha zor oluyordu, şimdi daha kolay.
>
> **K4:** Tabi oldu. Mesela Türklerle ne zaman Suriye'ye döneceksin ne zaman savaş biter diye günlük hayatımda da iş hayatımda da sürekli konuşuyoruz. Yine iş dışında birlikte vakit de geçiriyoruz. Yani Türklerle konuşmam, anlaşmam, arkadaş olmam daha kolay oldu.
>
> **K18:** Oldu tabi. Türkçe öğrendiğim için çalıştığım yerdeki Türklerle daha çok iletişim kurmaya başladım. Onlarla iletişim kurdukça Türk arkadaşlar edinmeye başladım. Türk arkadaşlarım oldu. Onun dışında dışarı çıktığımda markette, dolmuşta, hastanede hep Türklerle iletişim kurmam gerekiyor. Tabi iş yerinde Türkçe öğrendikçe buradaki insanlarla da Türkçe konuşmaya başladım. Böylelikle hem Türkçem hem Türklerle ilişkim gelişti.

Türklerle ilişkilerinin değiştiğini ifade eden katılımcıların çoğu Türkçe konuşmaya başlamakla bunu özdeşleştirirken bu sayede günlük hayatlarının ve Türklerle iletişim kurmalarının kolaylaştığına dikkat çekmişlerdir. Çalışma hayatının Türklerle ilişkilerini kısmi olarak değiştirdiğini ifade eden katılımcılarında, bu durumu benzer şekilde ifade ettikleri görülmüştür. Bu hususta 7, 14 ve 20 numaralı katılımcılarının örnek teşkil eden cevapları şu şekildedir:

> **K7:** Çok değil. Ama çalışma hayatına girdikten sonra yavaş yavaş Türkçe öğrenmeye başladım. Mesela dışarı çıkınca bir Türkle konuşmam gerektiği zaman konuşabiliyorum, en azından kendimi anlatabiliyorum.
>
> **K14:** Biraz değişiklik oldu. Burada sadece işten eve evden işe gidiyorum. Sadece ihtiyaç olduğunda dışarı çıkıyorum. O zaman ihtiyaçlarımı almaya çıktığımda eğer satıcı Türk ise kolay anlayabiliyorum. Onun dışında Türk arkadaşlarımda oldu. Günlük hayatımda onlarla da görüşüyorum.
>
> **K20:** Biraz oldu. İşe girdikten sonra Türkçeyi öğrenmeye başladığım için kendimi daha rahat anlatmaya başladım. Eskiden gezmeye filan bir yere gideceksem zor gidip

geliyordum. Şimdi daha kolay gidip geliyorum. Mesela yeri bilmiyorsam Türk birine sorabiliyorum anlaşabiliyoruz. Yani Türklerle daha kolay iletişim kurabiliyorum artık.

Gündelik hayatlarında Türklerle ilişkilerinde değişiklik olduğunu belirten bu katılımcıların genel olarak bu değişikliği olumlu olarak yaşadıkları ve hayatlarında da bu durumun kendilerine kolaylık oluşturduğu anlaşılmıştır. Sadece istisnai olarak 3 katılımcı (16, 17 ve 20 numaralı) bu doğrultuda hiçbir değişiklik yaşamadıklarını şu cümlelerle ifade etmiştir:

K16: Yok Türklerle normal hayatımdaki ilişkilerimde bir değişiklik olmadı. Görüştüğüm sadece bir Türk arkadaşım vardı önceden hala görüştüğüm tek Türk arkadaşım o. Onunla da hala görüşüyorum.

K17: Bir fark olmadı. Çünkü henüz Türkçeyi tam bilmiyorum. Türk arkadaşım da yok. Sadece işten eve evden işe gidiyorum.

K19: Bir değişiklik olmadı sadece çalıştığım yerde Türkleri tanıma şansım oldu. Günlük hayatımda bir değişiklik yaşamadım.

Çalışma hayatına katılmalarının gündelik hayatlarında Türklerle ilişkilerde bir değişiklik sağlamadığını ifade eden katılımcıların daha çok kendi hallerinde ve dışarıya karşı daha kapalı oldukları görülürken, katılımcılarından 17 numaralı katılımcının ise, Türkçe bilmemesinin iletişim kurmada bir eksiklik oluşturduğu anlaşılmıştır. Bu katılımcıların aynı zamanda çalışma hayatına girdikten sonra Suriyelilerle ilişkilerinde de çok bir değişiklik yaşamadıkları görülürken, 19 numaralı katılımcının ise, Suriyelilerle ilişkilerini daha da geliştirdiği görülmüştür. Bu hususta katılımcı durumu kendi cümleleriyle; "iş yerinde yeni Suriyeli arkadaşlar edindim. Onlarla normal hayatımda da görüşüyorum. Dışarı çıkarıyoruz, vakit geçiriyoruz" şeklinde ifade etmiştir. 19 numaralı katılımcının aksine diğer katılımcılardan bazılarının ise, çalışma hayatına girdikten sonra bu durumun Suriyelilerle ilişkilerini olumsuz yönde etkilendiğini belirttiği görülmüştür. Bu katılımcılardan bazılarının örnek teşkil eden ifadeleri ise aşağıdaki gibidir:

K7: Suriyelilerle de hala görüşüyorum ama hep işte olduğum için biraz daha az görüşebiliyoruz. Vakit kalmıyor akşam 6.30'ta çıkıyorum. Eve geliyorum yemek yiyiyorum dinleniyorum anca oluyor. İzin günümde ya da vakit buldukça görüşüyoruz hala.

K12: Suriyeliler de görüşüyorum ama eskiye göre daha az. Çünkü daha çok işte oluyorum. O yüzden sadece en çok ortağımla görüşebiliyorum.

K13: Suriyeli arkadaşlarımla görüşüyorum ama eskiye göre daha az. Çünkü vaktim hep işte geçiyor, gelince de yemek yiyorum, çay içiyorum geç oluyor. O yüzden eskisi kadar sık görüşemiyoruz.

K20: Suriyelilerle ilk geldiğim zaman daha çok görüşüyorduk. Şimdi de görüşüyorum ama haftada bir gün görüşüyorum. Çünkü işte oluyorum geç geliyorum vakit olmuyor.

Katılımcılar genel olarak daha önceleri gündelik hayatlarında sıklıkla görüştükleri Suriyeli akraba veya arkadaşlarıyla, çalışma saatlerinin yoğun olması nedeniyle eskisi kadar görüşebilmeye fırsat bulamadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak bazı katılımcılar ise bu duruma rağmen, diğer Suriyelilerle ilişkilerini olabildiğince koruduklarını ve fırsat buldukça görüşmeye devam ettiklerini belirtmişlerdir. Bu katılımcılardan bazılarının ifadeleri ise aşağıda sunulmuştur:

> **K3:** Suriyelilerle görüşüyordum zaten hala da görüşüyorum. Çünkü Türkçeyi az çok konuşsam da Suriyelilerle kendi dilimde konuşuyorum. İster istemez onlarla daha rahat anlaşıyorum.
>
> **K4:** Suriyelilerle bir değişiklik olmadı zaten görüşüyorduk hala görüşmeye devam ediyoruz.
>
> **K6:** Suriyelilerle bir değişiklik olmadı aynı. Arada vakit oldukça Suriyeli arkadaşlarımla, akrabalarımla görüşüyorum.
>
> **K21:** Suriyelilere ilişkilerimde bir değişiklik olmadı. Önceden de görüşüyorduk hala görüşüyoruz. Aynı.

Çalışma hayatının gündelik hayatlarında Türklerle ve Suriyelilerle ilişkilerine etki ettiğini ifade eden katılımcıların genel olarak bu durumun Türklerle ilişkilerini geliştirdiği ve kolaylaştırdığını, Suriyelilerle ilişkilerini ise çok fazla etkilemese de eskisine oranla görüşmelerini kısıtladığına dikkat çektikleri görülmüştür. Katılımcılara çalışma hayatının arkadaşlık ilişkisine etkisini anlayabilmek adına da görüşmelerin devamında "İş arkadaşlarınızdan iş dışında görüştüğünüz kimseler var mı? Varsa bunlar Suriyeli mi? Zaman içinde arkadaşlıklarınızda değişme oldu mu?" soruları yöneltilmiştir. Katılımcılardan 15'i iş arkadaşlarıyla iş dışında da görüştüğünü bildirirken, bunlardan sadece 4'ü Türk iş arkadaşlarıyla dışarda da görüşmeye devam ettiğini bildirmiştir. Geri kalan 11 kişi ise Suriyeli iş arkadaşlarıyla iş dışında görüştüğünü belirtirken, diğer katılımcılar ise iş arkadaşlarıyla sadece işte görüştüklerini ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda katılımcılardan iş arkadaşlarıyla iş dışında da görüştüğünü belirten cevaplardan bazıları şu şekildedir:

> **K4:** Evet hem Türk hem Suriyeli arkadaşım var. Birlikte mangal yakmaya, pikniğe gidiyoruz. İlk geldiğimde burada sadece ailemle görüşüyordum işe girdikten sonra Türk arkadaşlarım çoğaldı.
>
> **K8**: Evet Türk arkadaşım var. Zaten çalıştığım yerdekilerin hepsi Türk Suriyeli çalışmıyor.
>
> **K10:** Evet var. Türk ortağımla görüşüyorum.
>
> **K11:** Zaten bir Suriyeli ortağım var onunla da aynı binadayız. Onunla işte de dışarda da görüşüyoruz.
>
> **K19:** Evet iş yerindeki Suriyeli arkadaşlarımla görüşüyorum.

Katılımcılardan iş arkadaşlarıyla iş dışında görüşmediğini ifade eden katılımcıların ise genellikle çalıştıkları yerde tek Suriyeli çalışan kendileri olduklarını ve Türk iş arkadaşlarıyla ise iş dışında görüşmediklerini ifade eden cümleler kurdukları görülmüştür. Bir katılımcı ise çalıştığı yerde tek Suriyeli çalışanın akrabası olduğuna dikkat çekmiş ve onun dışındaki iş arkadaşlarıyla da iş dışında görüşmediğini ifade etmiştir. Bu hususta katılımcıların örnek teşkil eden ifadeleri ise şu şekildedir:

> **K2:** Yok. Sadece ailemle görüşüyorum. İş arkadaşlarımın hepsi Türk onlarla da sadece işte görüşüyorum.
>
> **K3:** Yok. Yanımda çalışan Suriyeli de akrabam, kayınço zaten onunla görüşüyoruz. Ama başka yok diğerleriyle sadece işte görüşüyoruz.
>
> **K13:** Yok. Zaten tek Suriyeli benim.

Katılımcılar zaman içinde arkadaşlıklarında bir değişiklik meydana gelip gelmediğiyle ilgili soruya ise genellikle, Türk arkadaşlarının çoğaldığını belirten cevaplar verirken, 3 katılımcı ise bu soruyu farklı şekilde cevaplamıştır. Bunlardan 1 numaralı katılımcı, Suriyelilerle arkadaşlık ilişkilerinin değiştiğini, 17 numaralı katılımcı burada hiçbir arkadaşının olmadığını ve diğer 19 numaralı katılımcı ise Suriyeli arkadaşlarının çoğaldığını dile getirmiştir. Bu hususta katılımcıların kendi ifadeleri ise şu şekildedir:

> **K1:** Evet oldu. Mesela yine daha önce çalıştığım başka bir Suriyeli arkadaşım vardı, ondan para istiyorum, parası var ama vermemek için yok diyor. Bu yüzden artık onunla da çok görüşmeyi tercih etmiyorum.
>
> **K17:** Bir değişiklik olmadı. Burada arkadaşım yok.
>
> **K19:** Oldu. Suriyeli arkadaşlarım çoğaldı.

Genel olarak katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda çalışma hayatının kendi hayatlarında Türk arkadaşlar edinmede önemli bir katkı sağladığını söylemek mümkündür. Ancak buna rağmen, katılıcıların birçoğunun daha çok Suriyeli akraba veya arkadaşlarıyla görüşmeye devam ettikleri de bir gerçektir. Bu hususta katılımcıların düşüncelerini doğrudan anlayabilmek adına burada kimlerle daha çok görüştükleri ve kendilerini kime daha yakın hissettiklerine dair sorular sorulmuştur. Katılımcıların neredeyse hemen hemen hepsi kendilerine en yakın ailesini ve akrabalarını gördüğünü ifade ederken, yine çoğunluğu en çok Suriyeli arkadaşlarıyla ve akrabalarıyla görüştüğünü dile getirmiştir. Katılımcılardan sadece 4'ü ise kendilerine Suriyeli arkadaşlarını yakın hissettiğini, 1 katılımcı ise ailesinin yanı sıra Türk arkadaşlarını kendisine yakın hissettiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda çalışma hayatında Türklerle yakın arkadaşlık kurduğunu belirten ve ailesinden sonra Türk arkadaşlarını yakın hissettiğini ifade eden 8 numaralı katılımcı durumu; "birbirimize ziyarete, oturmaya

gidiyoruz. Hatta benim çocuk ameliyat oldu. İş yerindeki Türk arkadaşların hepsi ziyarete geçmiş olsuna geldiler. Daha çok Türk arkadaşlarım oldu. O yüzden en çok onlarla görüşüyorum. En yakın hissettiğim ailem tabi. Ama aileden sonra Türk arkadaşlarım" cümleleriyle ifade etmiştir. Kendilerine en yakın Suriyeli arkadaşlarının olduğunu ifade eden diğer katılımcıların cevapları ise şu şekildedir:

> **K11:** En çok ailemle ve iş ortağımla görüşüyorum. Kendime en yakın ortağımı hissediyorum.
>
> **K12:** En fazla ortağımla görüşüyoruz yine kendime en yakın hissettiğim de o.
>
> **K14:** En yakın hissettiğim bir Suriyeli arkadaşım var onun dışında ailemi yakın hissediyorum.
>
> **K19:** En fazla Suriyeli arkadaşlarımla görüşüyorum. Kendime en yakında burada tanıştığım Suriyeli bir arkadaşım var onu hissediyorum.

Katılımcılar sorulan sorular doğrultusunda her ne kadar Suriyelilerle ilişkilerini koruduklarını ve daha çok Suriyeli akraba veya arkadaşları ile görüştüklerini ifade etseler de birçoğu Türklerle ilişkilerinin geliştiğini de vurgulamıştır. Bu hususta katılımcılara Türklerle arkadaşlık bağlarının gelişmesinde en fazla etkili olan unsurun ne olduğu sorusu yöneltilmiştir. Bu soru karşısında 22 görüşmecinin 21'i ise genel olarak benzer cevaplar vermiştir. Katılımcıların verdiği bu benzer cevaplar doğrultusunda Türklerle arkadaşlık bağlarının gelişmesinde etkili olan unsurun iş hayatı olduğu anlaşılmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların daha önceki sorularda da ifade ettiği gibi, Türklerle arkadaşlık ilişkilerinin çalışma hayatı öncesinde çok olmadığı ancak çalışma hayatına girdikten sonra Türk arkadaşlar edindikleri, hatta bazılarının iş hayatı dışında da Türk arkadaşlarıyla görüştükleri görülmüştür. Ancak bu noktada istisnai olarak 19 yaşındaki 17 numaralı katılımcı ise, hiç Türk arkadaşı olmadığını belirtmiş ve Türkçeyi de "merhaba, nasılsın" gibi temel ifadeler dışında pek bilmediğini, daha çok el kol hareketleriyle anlaştığını ifade etmiştir. Ancak aynı görüşmeci daha önceki sorularda Türkçeyi çok az da olsa öğrenmiş olmasının hayatını eskiye göre daha kolaylaştırdığını da ayrıca belirtmiştir.

3.2.6.Çalışma Ortamı ve Koşulları

Göçmenler genellikle göç ettikleri hedef ülkelerde ucuz işgücü sağlamanın önemli faktörlerinden birisi olarak görülmektedir. Göçmen işçiler çoğunlukla yerli işçilerin tercih etmedikleri, vasıfsız iş gücü açığının bulunduğu işlerde kendilerine daha kolay istihdam olanağı bulmaktadır. Çünkü çoğu göçmen, göç ettiği ülkede kayıt dışı olarak bulunmakta

yahut mülteci ya da sığınmacı olarak ülkeye kaçak yollardan giriş yapmaktadır. Dolayısıyla genellikle bu kişilerin istihdam edildiği işler daha çok bedensel çalışmayı gerektiren, çalışma saatleri daha uzun olan ve çalışma ücretlerinin de daha düşük olduğu işler olmaktadır (European Agency For Safety and Health At Work, 2009: 25).

Türkiye'deki Suriyelilerinde içinde bulundukları mevcut durum nedeniyle yaşamlarını idame ettirebilmek için vasıfsız birçok iş kolunda çalıştıkları bilinmektedir. Zira yapılan görüşmelerde de katılımcılardan neredeyse hepsinin vasıfsız işlerde çalıştıkları, hatta üniversite mezunu olan görüşmecilerin de iş seçme gibi bir durumlarının bulunmadığı ve bu nedenle kendi statülerinden daha düşük profilli işlerde çalıştıkları görülmüştür. Bu hususta, Suriyelilerin çalıştıkları bu işlerdeki çalışma koşullarını anlayabilmek için katılımcılara "Sizce yabancı uyruklu işçilerin çalışma şartları ile Türk işçilerin çalışma şartları arasında fark var mı?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu Türk işçiler ve yabancı işçilerin çalışma şartları arasında farklar olduğunu ifade ederken, bu durumun başında ise ücret farklılığının geldiğine dikkat çekmişlerdir. Ücret düşüklüğüne ilave olaraksa bazıları sigortalarının olmadığına ve bu nedenle bir güvencelerinin de bulunmadığına dair ifadelerde bulunmuşlardır. Mesela, bu duruma örnek teşkil eden katılımcılardan birisi olan 4 numaralı katılımcı şu ifadeleri kullanmıştır: "Çok değil ama az var tabi. Mesela maaş olarak Türkler bizden daha fazla maaş alıyor. Biz haftalığı 400 liraya çalışıyorsak Türkler 700, 800 liraya çalışıyor. Bazen de kaçak olduğu için bazılarının sigortası yapılmıyor kaçak işçi olarak çalıştırılıyorlar bu yüzden bir güvencesi, bir hakkı da olmuyor." Benzer şekilde aynı düşünceye sahip diğer katılımcılarında durumu az çok aynı cümlelerle ifade ettikleri görülmüştür.

> **K10:** Şimdi bizim dükkânda çalışanlar Suriyeli, bir ortağım Türk. Ama Suriyelilerin çoğu Türklere göre daha az maaş alıyor, birçoğu kaçak geldiği için sigortaları da olmuyor.
>
> **K16:** Evet var. Türkler daha çok maaş alıyor. Sigortaları da var. Mesela biz işte iki adam yerine tek adam çalışıyoruz. Sigortamızda yok.
>
> **K20:** Maaş farkı var. Türklerle aynı işi yapıyoruz ama onlar daha fazla maaş alıyorlar. Bir de sigorta farkı var. Onların sigortası var ama bizim yok.

Katılımcılar mevcut çalıştıkları işlerde aldıkları maaş düşüklüğünden yakınmakla beraber yaptıkları işin karşılığını da alamadıklarını belirtmektedir. Bilhassa, Türk işçilerden daha fazla çalıştıklarını ve maaşlarının bu noktada da yetersiz olduğunu ifade eden katılımcılardan bazıları, işverenler tarafından ayrımcılığa uğradıklarına da dikkat çekmektedir. Bu katılımcılardan biri olan 19 numaralı katılımcı hem fazla iş yükünü hem de uğradığı ayrımcılığı şu cümlelerle ifade etmiştir: **"**Maaş farkı var. Aynı işi yaptığımız halde

bana göre bir Türk daha fazla maaş alıyor. Bir kere de iş yerinden annem rahatsızdı izin almak istedim ama alamadım. Patron izin vermedi. Bir Türk arkadaş izin istedi ona hemen verdi. Yani biraz ayrımcılık var." Ayrımcılığa uğradığını düşünen diğer katılımcıların da genellikle izin alamama gibi nedenlerden ötürü bu kanıya vardıkları dikkat çekerken, katılımcılardan birinin ise bu durumun mecbur çalışmak zorunda olmalarından ötürü kaynakladığına dikkat çektiği görülmüştür.

> **K8:** Evet var. Türklere göre daha çok çalışıyoruz, maaşlarımızda daha az. Eski iş yerindeki patronum ayrım yapıyordu mesela bu Türk, bu Suriyeli diye maaşı az veriyordu. Tabi paran yok çalışmaya mecbursun, beğenmiyorsan çık diyordu.

> **K22:** Var. En başta maaşlar farklı. Yaptığımız iş aynı ama Türkler bizden daha fazla maaş alıyor. Sigorta farkı da var. Bizim çoğumuzun sigortası yok ama Türklerin hepsi sigortalı olarak çalışıyor. Bir de Türkler izin istediğinde kolay izin alabiliyor ama biz öyle kolay izin alamıyoruz.

> **K14:** Var. Her şey farklı. Maaş, saat, iş yoğunluğu farklı. Mesela patron sen tatil yapmayacaksın bugün diyor ama Türklere izin veriyor. Suriyeli Türk ayrımı yapıyor.

Katılımcıların genel olarak verdikleri cevaplardan, geçimlerini sağlayabilmek adına iş kriteri dahi olmadan buldukları işlerde çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu nedenle çoğu katılımcının ücret, çalışma süresi, sigorta ve izin gibi konularda sıkıntı yaşadığı, işverenler içinse bu durumun ucuz işgücü niteliğinde kullanılacak bir fırsat meydana getirdiği görülmektedir. Ancak buna rağmen yapılan görüşmelerde katılımcılardan az sayıda da olsa çalışma şartlarının Türkler ve yabancılar hususunda bir farklılık göstermediğini düşüneneler de bulunmaktadır. Bu katılımcılar ise, daha çok böyle bir farklılığa bizzat şahit olmadıklarını belirterek durumu izah etmişlerdir. Mesela, katılımcılardan 11 numaralı katılımcı başkalarının söylemlerine rağmen bizzat bu duruma kendisi şahitlik yapmadığını, bu nedenle de Türklerle yabancı işçiler arasında herhangi bir fark olmadığını düşündüğünü ifade etmiştir. Katılımcı kendi sözleriyle bu durumu "Bence aynı. Eski iş yerimde benle birlikte bir Türk daha çalışıyordu. Aynı şartlarda çalışıyorduk. Maaşımız da aynıydı. Başka yerde çalışan akrabalarım mesela maaşlarının Türk işçilere göre daha düşük olduğunu söylüyorlar ama ben görmedim yani o yüzden bir şey diyemem" şeklinde ifade etmiştir. Benzer şekilde 21 numaralı katılımcıda fark olmadığını ifade eden düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır:

> **K21:** Bence bir fark yok. Mesela, bizim iş yerinde herkes aynı çalışıyor, kim ne kadar alıyor bilmiyorum ama farklı olduğunu sanmıyorum.

Araştırmada katılımcıların koşullarını daha iyi anlayabilmek adına ayrıca kaç gün çalıştıkları, çalışma saatleri ve aldıkları maaş gibi sorularda sorulmuştur. Katılımcıların hemen hemen hepsi haftanın 6 günü çalıştığını belirtirken, genel olarak ise hepsinin günlük 10 saat ve üzerinde çalıştıkları görülmektedir. Ayrıca katılımcıların verdikleri cevaplar

doğrultusunda çoğunun maaşını haftalık olarak aldığı görülürken, benzer mesleği yapan kişiler arasında ise büyük ölçekte olmasa da ücret düzeylerinde farklılıklar olduğu anlaşılmıştır. Nitekim, şu an ki çalıştığı yerde mobilya imalatçılığı yaptığını ifade eden 2,3 ve 13 numaralı katılımcıların aynı işi yapmalarına rağmen ücretlerinde farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu hususta, 3 numaralı katılımcı haftanın 6 günü ve günde 10 buçuk saat çalıştığını belirtirken, haftalık ücretinin de 300 TL olduğunu bildirmiştir. Diğer 2 ve 13 numaralı katılımcılar ise günlük 10 saat çalıştıklarını ifade ederken, 2 numaralı katılımcı haftalık 400 TL aldığını, 13 numaralı katılımcı ise haftalık 550 TL ücret aldığını ifade etmiştir. Aynı şekilde iş yerinde döşemecilik yaptığını belirten katılımcılardan 9 numaralı katılımcı günlük 10 saat çalıştığını ve haftalık 550 TL aldığını dile getirirken, 19 numaralı katılımcı ise günlük 10 saat çalışmasına rağmen haftalık 300 TL ücret aldığını belirtmiştir.

Kendi işinin sahibi olan Suriyeli işletmecilerin ise diğer Suriyeli çalışanlarla benzer çalışma saatlerinde çalıştıkları, ancak kazandıkları ücretinse iş yoğunluğuna göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Mesela, kendi iş yerleri olan ve araba boyacılığı yapan 11 ve 12 numaralı katılımcılar haftanın 6 günü, 9 buçuk saat çalıştıklarını ifade ederken, kazançlarının ise haftalık işe göre değiştiğini belirtmişlerdir. 11 numaralı katılımcı bu durumu kendi cümleleriyle; "6 gün, sabah 8:30'dan akşam 6'ya kadar çalışıyorum. Mesela bir hafta bin lira diğer hafta 500 lira alıyorum. Daha çok işe göre değişiyor" şeklinde açıklamıştır. Kaporta dükkanına ortak olduğunu dile getiren 10 numaralı katılımcı ise çalışma aralığını ve kazancını şu cümlelerle açıklamıştır: "7 gün, dükkâna ortak olduğum için iş yoğunluğuna göre değişiyor. İş yoğunluğuna göre kazancımız değişiyor. O ay ne kadar kazanırsak ortağımla bölüşüyoruz."

Görüşmelerde Suriyelilerin çalışma koşullarının genel kanıya benzer şekilde uzun çalışma saatleri ve düşük ücretle büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Nitekim konuyla alakalı olarak "Suriyeli Mültecilerin İşgücüne Katılımı ve Entegrasyon: Adana Mersin Örneği" adlı saha çalışmasında da benzer şekilde Suriyelilerin genellikle düşük ücret, fazla çalışma saati ve emek sömürüsü gibi çalışma koşullarına sahip oldukları ve bundan yakındıkları görülmüştür (Çetin, 2017). Benzer şekilde M. Erdoğan'ın yaptığı Sultanbeyli alan çalışmasında da Suriyeli çalışanların, uzun mesai saatlerince çalıştığı, düşük ücrete tabi tutulduğu ve ayrımcılık yaşadıkları ortaya konulurken, en ciddi sorunlardan birinin ise %49 ile "sigortasızlık/güvencesizlik" olduğu tespit edilmiştir (Erdoğan, 2017: 54). Genel olarak bakıldığında bu hususta Suriyelilerin tabi tutuldukları bu kötü çalışma koşullarının, uyum süreçleri için de olumsuz bir etki oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Görüşmeler devamında Suriyelilerin çalışma koşulları gibi bulundukları çalışma ortamlarının nasıl olduğunu anlayabilmek adına da bazı sorular sorulmuştur. Öncelikle ilk olarak katılımcılara, çalıştıkları işyerinde kendilerinden başka yabancı uyruklu işçi olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan 15'i bu soruyu iş yerinde kendisi dışında genellikle Suriyeli çalışanlar bulunduğunu belirtirken, sadece bu kişilerden bir tanesi Suriyelilerle birlikte iş yerinde bir Iraklı işçinin çalıştığını bildirmiştir. Diğer katılımcılardansa 2'si daha önceki iş yerlerinde yabancı uyruklu işçilerin bulunduğunu ancak şu an ki çalıştıkları işte kendileri dışında yabancı bir işçinin olmadığını dile getirmişlerdir. Geri kalan 5 katılımcı ise, çalıştıkları yerde kendilerinden başka çalışan Suriyeli veya başka yabancı uyruklu bir işçinin bulunmadığını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların çalışma ortamlarını daha iyi anlayabilmek adına ayrıca Suriye'deki iş ortamlarıyla buradaki arasında bir fark bulunup bulunmadığı sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların 14'ü Suriye'deki ve buradaki çalışma ortamları arasında fark olduğunu dile getirmişlerdir. Bunu dile getiren katılımcıların ise genel olarak çalışma saatlerinin Suriye'dekine göre daha fazla olduğundan yakındıkları görülmektedir. Mesela 15 numaralı katılımcı, buradaki işinin daha ağır olduğuna dikkat çekmiş ve çalışma saatlerinin farklılığını ise şu cümlelerle açıklamıştır: **"**Mesela bazen sabah 7'de, namaz saatinde işe geliyorum. Suriye'deyken sabah 8 öğlen 3 çalışıyordum." Benzer şekilde diğer katılımcılardan bazılarının ifadeleri de aşağıda sunulmuştur:

> **K4:** Genel olarak çok bir fark yok. Ama buradaki çalışma saatleri Suriye'deki işime göre daha farklı. Burada daha erken çalışmaya başlıyoruz. Suriye'de genelde dükkanlar daha geç açılıyor. Orada daha rahat çalışıyorduk burada daha sıkı çalışıyoruz.
>
> **K14:** Var. Burası zor biraz. Çalışma saatleri aynı ama orası daha rahattı. Burada daha sıkı çalışıyoruz, maaş da az alıyoruz.
>
> **K22:** Çok fark var. Suriye'de 4-5 saat çalışıyordum. Orası çok rahattı. Burası öyle değil. Burada 10 saat çalışıyorum. Suriye'de işte daha rahattı. Burada daha sıkı çalışıyoruz. Yani burası daha yorucu, daha zor.

Suriye'deki ve buradaki çalışma ortamında farklılıklar olduğunu belirten katılımcılardan bazıları ise bu farka rağmen sistemin burada daha iyi olduğuna dikkat çekerken, bazıları ise Suriye'de kendi iş yerlerinin sahibi oldukları için burada zorlandıklarını dile getirmişlerdir**.** Örneğin; 9 numaralı katılımcı farka rağmen buradaki sistemin daha düzenli olduğunu dile getirirken, 8 numaralı katılımcı önceden patron olduğunu ama burada amelelik yaptığını, dolayısıyla iki iş ortamı arasında farklar olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı kendi cümleleriyle durumu; "meslek benzer orada da mobilya üzerineydi şimdi de öyle ama tabi oradaki kendi dükkanımdı. Ama fark çok. Yani eskiden patrondum, şimdi ameleyim. Daha az para

kazanıyorum bir de kendi dükkânın gibi olmuyor sabah 8'de gelmek zorundasın daha zor. Orada kendi dilinden kendi kültüründen insanlarla çalışıyordum, burada herkes Türk mesela (Ama şikayetçi değilim Türklerle çalıştığım için)" şeklinde ifade etmiştir. Benzer şekilde 1 numaralı ve 6 numaralı katılımcıların ifadeleri de şu şekildedir:

> **K1:** Tabi var orada kendi dükkanımı işletiyordum. Dükkânı geç açıp geç kapatabiliyordum. Burada başkasının yanında çalışıyorum, sabah 8, akşam 6.5 çalışıyorum. Buranın çalışma saatleri daha sıkı tabi. Ama yine de burasıda iyi

> **K6:** Orada kendi dükkanım vardı. Çalışma saatleri konusunda daha rahattı. Mesela sadece çok iş olduğunda erken açıyordum eğer çok iş yoksa daha geç açıyordum. Burada öyle değil.

Katılımcılardan 4'ü Suriye'deyken okudukları için çalışmadıklarını ifade ederken, 2'si ise burada da kendi işinin patronu oldukları için çalışma ortamlarında fark olmadığını dile getirmişlerdir. Geri kalan 2 katılımcı ise, daha önce de çalıştıkları işlerin uzmanlık gerektirmeyen iş gücü kolları olması nedeniyle çalışma ortamlarında çok bir farklılık yaşamadıklarına dikkat çekmişlerdir. Katılımcıların bu hususta kendi ifadeleri ise şu şekildedir:

> **K2:** Yok aynı. Sadece iş farklı orada boyacılık yapıyordum iş olduğunda gidiyordum burada mobilya imalatı yapıyorum, düzenli geliyorum. Ama orda da işimi yapıyordum sadece burada da öyle sadece işimi yapıyorum o yüzden çok fark yok.

> **K3:** Yok hemen hemen aynı. Orada da bir dükkânda mobilyacılık yapıyordum, burada da. Tek farkı orada herkes Suriyeliydi anlaşmak daha kolaydı, burada çoğu Türk anlaşmak biraz daha zor. Çünkü dil farklı.

Katılımcıların ifadelerinden genel olarak, Türkiye'deki çalışma koşullarının ve ortamının Suriye'deki işlerine göre farklılık gösterdiği ve Türkiye'deki işlerinin özellikle çalışma saatlerinin ve iş yoğunluğunun Suriye'deki işlerine göre daha ağır olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların genelinin şikayet ettikleri unsurlardan biri olan kazandıkları ücretin ise, Suriye'deki ücretlerine oranla aslında çok bir farklılık göstermediği ancak Türkiye'deki hayat pahalılığının Suriye'ye oranla daha yüksek olması nedeniyle geçim sıkıntıları yaşadıklarını ifade ettikleri görülmüştür.

3.2.7.Göçmen Algılamaları ve Beklentilerindeki Değişimler

Suriyelilerin farklı dil, kültür ve yaşam tarzına sahip olmaları, Türk toplumuyla kaynaşmalarının önünde önemli bir sorun teşkil etmekle beraber toplumda karşılıklı olumsuz algıların oluşmasına da neden olabilmektedir (Özdemir,2017:115). Türk toplumunda oluşan

genel itibariyle olumsuz Suriyeli algılamasının yanı sıra Suriyelilerin de bu hususta Türkiye ve Türk toplumuyla ilgili algılamaları da uyumun sağlanabilmesi açısından önemli bir husus teşkil etmektedir. Bu doğrultuda meseleyi algılamalar üzerinden de değerlendirebilmek adına görüşmecilere, çalışma hayatına katıldıktan sonra Türkiye ve Türk toplumu hakkındaki düşüncelerinde bir değişiklik meydana gelip gelmediğine dair sorular yöneltilmiştir. Genel olarak katılımcıların algılamaları olumlu yönde seyretse de içlerinde olumsuz yönde görüşlerini bildiren katılımcılarda bulunmaktadır. Verilen cevaplar açısından bakıldığında katılımcıların 17'si olumlu yönde algılamalara sahipken, olumsuz yönde algılamalara sahip katılımcı sayısı 3 ile sınırlıdır. Katılımcıların geri kalan 2'si ise olumlu ya da olumsuz hiçbir düşünceye sahip olmayan kişilerdir.

Katılımcılardan olumlu yönde algılamalara sahip kişilerin verdikleri cevaplara bakıldığında genellikle Türk toplumu ve Türkiye hakkında daha öncesinde çok bir fikir sahibi olmadıkları anlaşılırken, çoğunun buraya geldikten sonrasında ve çalışma hayatına katılmalarıyla beraber Türkler hakkında fikir sahibi olmaya başladıkları görülmüştür. Katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında Türklerin kendi içinde iyisinin de kötüsünün de bulunduğuna dikkat çektikleri ancak genel olarak iyi ve yardımsever insanlar olduklarını dile getirdikleri görülmektedir. Bu hususta katılımcıların verdikleri örnek teşkil edecek cevaplarından bazıları aşağıda sunulmuştur:

> **K1:** Suriye'de Türkiye ve Türkler hakkında bir fikir sahibi değildim. Buraya geldikten sonra tanımaya başladım. Mesela bir kere gece 3'te bebeğim hastalandı. Ağlıyor. Sağlık ocağına götüreceğim bir komşumuz gürültü olduğu için polis çağırmakla tehdit ediyor. Bunlar tek tük yaşanıyor. Ama genel olarak Türkler misafirperver. İş arkadaşlarımda öyle. Bir şeye ihtiyacım olunca yardım ediyorlar. Mesela yan dükkânda bazen yemek arasında çaya çağırıyorlar gel birlikte içelim diye.
>
> **K2:** Evet oldu. Türkler hakkında çok bir şey bilmiyordum önceleri yani bir fikrim yoktu. Türk komşularım da iyi insanlar değildi. Artık dönün evinize, çok gürültü yapıyorsunuz diye söyleniyorlardı. O yüzden çalışmadan önce pek iyi düşünmüyordum. Ama iş yerindekiler iyi insanlar. Yardımcı oluyorlar, sıcakkanlılar. Yani Türklerinde iyisi de var kötüsü de ama genel olarak Türkler yardımsever, iyi bir millet.
>
> **K6:** Buraya gelmeden önce Türkiye ve Türk halkı hakkında bir şey bilmiyordum. Burada işe girdikten sonra Türkleri tanımaya başladım. İyisi de var kötüsü de. Mesela %25 kötüyse, %75'i iyi yani. Türkiye de güzel memleket. Sevdim zaten sevmesem burada nasıl durayım.
>
> **K10:** Çok değil. Türklerde aynı Suriyeliler gibi iyisi de var kötüsü de var. Ama genel olarak Türk halkı iyi, yardımsever bir millet.

Katılımcılardan bazılarının ise Türklerle ilgili daha öncesinde de olumlu bir düşünceye sahip oldukları ve Türkleri tanımaya başladıktan sonra da bu düşüncelerinde bir değişiklik

olmadıklarını dile getirdikleri görülmüştür. Bu katılımcıların kendi ifadeleri ise aşağıda sunulmuştur:

> **K8:** Ticaretle uğraşırken daha önce Türkiye'ye gelmiştim. Biraz eski kafalı olduklarını düşünüyordum, içe kapanık bir toplum olduğunu gördüm. Çünkü ticaret yok bir atılım yok ama insanları iyi insanlar. Hala aynı düşünüyorum.

> **K9:** Suriye'deyken Türkiye'nin Müslüman bir ülke olduğunu biliyordum. İnsanlarının da iyi olduğunu düşünüyordum. Buraya geldim işe girdim, düşüncelerim değişmedi. Kötü insanlar var evet ama çoğu iyi insanlar. Suriye'de öyle, başka yerde öyledir. Her toplumun iyisi kötüsü vardır. Zaten iş yerindeki Türk arkadaşların hepsi iyi, geldiğimden beri hep yardımcı oldular. Türkiye de güzel memleket. Bize kapılarını açtı. Bir kişi kötü diye hepsi kötü olmaz.

> **K18:** Olmadı. Çünkü Türkiye'ye ilk geldiğimde çalışmadan önce de Türkler bize kapılarını açtığı, yurtlarına kabul ettiği için iyi ve yardımsever insanlar olduğunu düşünüyordum. İşe girdikten sonra da bu düşüncelerimde bir değişiklik olmadı. Allah razı olsun bir ihtiyacım olduğunda bir sıkıntı olduğunda hep yardımcı olmaya çalıştılar.

> **K21:** Olmadı. Çünkü zaten bize kapılarını açtığında bize yardım ettiklerinde iyi insanlar olduğunu düşünmüştüm. İşe girdim hala aynı düşünüyorum. Türkler yardım sever bir millet. Bir şey olsa hemen yardım ediyorlar. Aralarında kötülerde var ama genel olarak Türk milleti misafirperver, yardım sever ve iyi.

Görüşmelerde 16 ve 20 numaralı katılımcılar ise çalışma hayatına katılmalarıyla beraber Türkleri tanımaya başladıklarını ancak hala Türkler hakkında çok bir fikir sahibi olmadıklarını, bu yüzden de olumlu ya da olumsuz bir düşünceye sahip olmadıklarını dile getirmişlerdir.

> **K16:** Öncesinde Türklerle ilgili bir fikrim yoktu. Şimdi de iyi ya da kötü diyemem. İkisi de var.

> **K20:** Zaten işe girdikten sonra tanımaya başladım Türkleri öncesinde çok bilmiyordum. Burası da aynı Suriye'deki gibi iyisi de var kötüsü de var. O yüzden bir şey diyemeyeceğim.

Katılımcıların verdikleri cevaplardan olumsuz yönde değerlendirmelerde bulunanların ise daha çok Türklerle ilgili problemler yaşadıkları ve bu nedenle düşüncelerinin olumsuz yönde olduğu anlaşılmıştır. Bu hususta olumsuz yönde değerlendirme de bulunan 14 ve 22 numaralı katılımcıların kendi ifadeleri şu şekildedir:

> **K14:** Pek iyi düşünmüyorum. İşverenler kötü ama çalışan işçiler iyi.

> **K22:** Açıkça söylemek gerekirse Türkleri çok sevemedim. Çünkü onların da bizi sevmediğini hissediyorum. İş yerinde de bazen ayrı muamele gördüğümü düşünüyorum. Türkiye güzel memleket ama milleti çok güzel değil.

İçlerinden 17 numaralı katılımcı ise Türklerin yanı sıra Türkiye'yi de sevemediğini kendi ifadesiyle şu şekilde belirtmiştir:

K17: Daha öncesinde bir fikrim yoktu zaten Türkler hakkında. Şimdi de hem iyisi var kötüsü o yüzden çok bir fikrim yok. Ama ben çok sevemedim, Türkiye'yi de Türkleri de…

Görüşmelerde olumsuz değerlendirmede bulunan katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında genel olarak bir ötekileştirmeye maruz kaldıkları ve bu nedenle de bir uyum sorunu yaşadıkları anlaşılmaktadır. Diğer yandan olumlu değerlendirmede bulunan katılımcıların ise, bu süreçte çalıştıkları iş arkadaşlarıyla iyi ilişkiler kurdukları ve bu bakımdan Türkler hakkında daha olumlu algılamalara sahip oldukları görülmüştür. Katılımcıların genel olarak Türkiye hakkında düşünceleri ise güzel bir ülke olduğu yönünde olmakla beraber daha önceki sorularda verdikleri cevaplardan da hareketle Türkiye'nin aynı zamanda yaşam şartları zor bir ülke olduğu yönündedir. Bu durum katılımcıların genel olarak içinde bulundukları mevcut imkanlarda ciddi ölçüde zorlanmalarını da kısmen açıklar niteliktedir.

Görüşmede katılımcıların Türkiye hakkındaki algılamalarını daha iyi anlayabilmek ve Suriye'deki sürecin mevcut düşüncülerindeki yerini kavrayabilmek adında da bazı sorular yöneltilmiştir. Bu hususta katılımcılara hayatlarının geri kalan kısmını nerede geçirmek istedikleri, Suriye'ye geri dönmeyi düşünüp düşünmedikleri ve Suriye'de yaşananların nasıl sonuçlanacağına dair sorular sorulmuştur. Katılımcıların büyük bir kısmı bir gün savaş biterse Suriye'ye geri dönmek istediklerini ifade ederken, savaşın bitmemesi halinde ise Türkiye'de kalmaya devam etmek istediklerini belirtmişlerdir. Mesela 1 numaralı katılımcı, Suriye'de savaşın bitmemesi halinde Türkiye'de kalmaya devam etmek istediğini, bunun en önemli nedeninin ise Türkiye'nin Müslüman bir ülke olmasından kaynaklandığını dile getirmiştir.

K1: Savaş biterse hemen Suriye'ye dönmek istiyorum. Ama savaş bitmezse Türkiye'de kalmak isterim. Burası Müslüman bir ülke en azından bu yüzden Suriye dışında başka ülkeye gitmek istemem. Mesela, bir akrabamız Almanya'ya gitti. Cami yok, din kuralları yok orada özünü kaybediyor, ahlakı bozuluyor. O yüzden başka bir yabancı ülkeye gitmek istemem.

Katılımcının kendi ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Türkiye'de kalmaya devam etmek istemesinin en önemli nedenlerinden birisi, Türkiye'de aynı dini inanca sahip insanların olmasından kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde, 4 numaralı katılımcının da Suriye'ye dönemediği taktirde Türkiye'de kalmak istemesinde en önemli etkenin din unsuru olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda katılımcının kendi ifadeleri şu şekildir:

K4: Eğer savaş biterse Suriye'ye geri dönmek istiyorum. Eğer bitmezse Türkiye'de kalmak isterim. Çünkü Türkiye Müslüman bir ülke en azından inandığımız din aynı. Bu güzel bir şey çünkü inancım konusunda, hassasiyetler konusunda burada sıkıntı yaşamıyorum.

1 ve 4 numaralı katılımcılar özellikle Türkiye'nin Müslüman bir ülke olmasından ötürü burada kalmak istediklerini dile getirseler de bununla beraber Türkiye'nin diğer çoğu Müslüman ülkenin aksine onlara kapılarını açmış olması ve burada belli bir düzen kurmuş olmaları da Türkiye'de kalmak istemelerinde önemli bir rol oynamıştır. Nitekim, 1 numaralı katılımcıya görüşmenin akışında başka bir Müslüman ülkeye gidip gitmeyeceği sorulmuş ve katılımcı şu cümlelerle cevap vermiştir:

> **K1:** Yok gitmem. Buraya alıştım, bir işim de var şükür. Zaten mesela, Arabistan kabul etmiyor bizi. Katar'da öyle. Aslında onlarda Arap bizde Arapız ama bizi almıyorlar. Diğerleri de zaten çok az alıyor.

Görüşmelerde aynı zamanda hayatının geri kalanını başka bir yerde değil, Türkiye'de geçirmek istediğini ifade eden katılımcılarda bulunmaktadır. Bu düşüncelerini dile getiren katılımcı sayısı 2 kişi ile sınırlı olsa da bu kişiler burada kurdukları düzene alıştıklarını ve burada kalmak istediklerini şu cümlelerle açıklamışlardır:

> **K3:** Türkiye'de kalmak isterim. Çünkü Suriye'de evim, arabam her şeyim gitti. Hiçbir şey kalmadı. O yüzden mecbur olmadığım sürece burada kalırım.
>
> **K12:** Yani rahatım nerede yerindeyse orada geçirmek isterim. Şu an Türkiye'de iyiyim.

Katılımcılardan 6 kişi ise hayatlarının geri kalanlarını başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, başka ülkelerde geçirmek istediklerini dile getirmişlerdir. Katılımcıların içinde bulundukları mevcut yaşam koşullarının zorluğu ve geçim sıkıntısı gibi nedenlerden ötürü fırsat buldukları taktir de Avrupa'ya gitmek istemeleri anlaşılabilir bir durumken, bazılarının ise aile, akraba gibi faktörlerden ötürü Avrupa'ya gitmek istedikleri görülmektedir. Bu hususta hayatının geri kalanını farklı bir ülkede geçirmek isteyen katılımcıların örnek teşkil edecek cevapları şu şekildedir:

> **K5:** Avrupa'da geçirmek isterim. Yok Suriye'ye geri dönmem. Avrupa'ya gitmek istiyorum.
>
> **K13:** Gitme fırsatım olursa Avrupa'ya gitmek isterim. Ama Esad giderse Suriye'ye geri dönerim.
>
> **K14:** Avrupa'da geçirmek istiyorum. Yok Suriye'ye geri dönmem.
>
> **K15:** Fırsatım olursa Avrupa'ya gitmek isterim. Yok artık Suriye'ye geri dönmem ama savaş biterse bir gün geri dönebilirim.
>
> **K16:** Avrupa'da ya da Kanada'da geçirmek isterim. Suriye'ye yok geri dönmem bir daha.
>
> **K19:** Almanya'ya gitmek istiyorum zaten bir abimde orada yaşıyor. Suriye'ye savaş biterse dönerim.

Katılımcıların görüldüğü üzere bir kısmı Avrupa ülkelerini bir kurtuluş olarak görürken, büyük bir kısmı ise Suriye'de savaşın bitmesi halinde ülkelerine geri dönmeyi istemektedir.

Suriye'deki savaşın ve yaşanan bu sürecin nasıl sonuçlanacağı ise onlar için bir muamma oluşturmaktadır. Nitekim, "Suriye'deki süreç sizce nasıl sonuçlanacak?" soruna karşın katılımcılarının birçoğunun fikir beyan edemediği ve hatta Suriye'nin akıbeti ve olayların gidişatı hakkında da pek bir fikir sahibi olmadıkları görülmüştür.

> **K1**: Nasıl sonlanacağını bilmiyorum ama savaşın bitmesi için dua ediyorum. Savaşın biteceğine ve bir gün Suriye'ye geri döneceğime dair hala umudum var.
>
> **K8**: Allah bilir ama inşallah savaş biter.
>
> **K11:** Bilmiyorum. Ancak Allah bilir. Ama savaşın bitmesini çok istiyorum.
>
> **K13:** Süreç nasıl sonlanır bilmiyorum. Bir fikrim yok.
>
> **K14:** Suriye'deki savaş nereye gider, nasıl biter bilmiyorum. Orasını ancak Allah bilir.

Genel olarak katılımcıların neredeyse hepsi savaşın bitmesini temenni etmekle birlikte bazı katılımcılar savaşın bitmeyeceği, bu nedenle de hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağına dair düşüncelerini belirtmiştir. Mesela, 7 numaralı katılımcı Suriye'deki savaşın bitmeyeceği yönündeki düşüncelerini şu cümlelerle açıklamıştır:

> **K7:** Umudum savaşın bitmesi tabi ama orada artık savaş bitmez. İran orada Rusya orada çıkmazlar artık. Zaten bitse bile Suriye eskisi gibi olmaz.

Benzer şekilde Suriye'de savaşın bitmeyeceğine yönelik düşüncelere sahip katılımcıların ifadelerinden bazıları da aşağıda sunulmuştur:

> **K12:** Suriye'de savaş bitmez, bitse de çok zor o yüzden böyle devam eder.
>
> **K18:** Valla orasını Allah bilir ama Esad gitse bile Suriye'de savaş yine bitmez
>
> **K21:** Bu sürecin sonu yok. Suriye'de savaş bitmez. Esad ölse bile artık savaş bitmez.

Suriye'de savaşın bitmeyeceğini düşünen katılımcılardan bazıları görüldüğü üzere bu süreci Esad'la bağdaştırarak onun gitmesiyle bile savaşın bitmeyeceğini vurgularken, bazı katılımcılar ise yine Esad'ın gitmesine bağlı olarak savaşın biteceğine dair düşüncelerini dile getirmişlerdir. Mesela 19 numaralı katılımcı, savaşın bitmesini Esad'ın gitmesiyle ilişkilendirmiş ancak Suriye'nin ise eskisi gibi olmayacağını şu cümlelerle ifade etmiştir:

> **K19:** Ancak Esad giderse savaş biter ama Suriye geri eskisi gibi olmaz. Eninde sonunda gidecek ama sonrasında Suriye geri eskisi gibi olmayacak. Çünkü, her yer yıkıldı, şehirler yok oldu, her şeyimiz gitti. Nasıl eski haline geri gelecek? Çok zor.

Benzer şekilde 16 ve 17 numaralı katılımcılarda bu süreçte Esad'ın varlığının savaşın akıbetini belirleyeceğine dair düşüncelerini aşağıdaki cümlelerle ifade etmişlerdir:

> **K16:** Suriye'de Esad gitmezse savaş bitmez. Ne zaman Esad gider, Suriye o zaman düzelir.
>
> **K17:** Esad giderse savaş biter ama Esad'ın gidip gitmeyeceğini ancak Allah bilir.

Genel olarak katılımcıların Suriye'nin geleceğine yönelik algılamaları, büyük bir belirsizlik taşımakla birlikte hepsinin ortak dileği savaşın bir an önce son bulması yönündedir. Öte yandan, çoğu katılımcının bu temennisinin ardında bir gün Suriye'ye geri dönme ve tekrar eski yaşamlarına kaldıkları yerden devam etme isteğinin olması da görünen bir gerçektir. Nitekim, Suriye'deyken daha iyi bir yaşam standartına sahip olmamalarına rağmen, barış döneminde Suriye'de yaşam sürmenin kendileri için daha kolay olduğu düşüncesi görüşmenin genelinde yansıyan bir durumdur. Ancak buna rağmen çoğunun göç etmek zorunda kalan Suriyelilere yardım elini açan ve geri çevirmeyen Türkiye'ye karşı minnetle baktıkları da görüşmelerde yansıyan diğer bir genel tutum olmuştur.

Suriyeli göçmenlerin beklentileri, bu beklentilerdeki değişimler ve gelecek algısı da içinde bulundukları mevcut koşullar göz önüne alındığında, en hassas noktalardan birini oluşturmaktadır. Bu bakımdan Suriyelilerin buraya kendilerini ne kadar ait hissettiklerini daha iyi anlayabilmek ve çalışma hayata katılımın da bu noktadaki yerini kavrayabilmek adına görüşmelerde katılımcılara "Türkiye'ye ilk göç ettiğinizde kendi hayatınızla ilgili ne gibi planlarınız vardı? Çalışma hayatına girdikten sonra bu planlarda değişiklik oldu mu? Olduysa nasıl?" gibi sorular yöneltilmiştir. Görüşmecilerin 14'ü buraya gelmeden önce bir planları olmadığını dile getirirken, geri kalan 8 kişi ise buraya gelmeden önce gerçekleştirmek istedikleri planlarının olduğunu dile getirmiştir. Buraya gelmeden önce bir planları olmadığını dile getirenlerin çoğu, savaşın yarattığı büyük tahribattan kaçıp sadece canlarını kurtarmayı düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu katılımcılardan bazılarının kendi ifadeleri ise aşağıda sunulmuştur:

> **K1:** Hiçbir planım yoktu. Sadece hayatımı kurtarmayı düşünüyordum. Şimdi de bir planım yok. Çalışıp evimi geçindiriyorum bana yetiyor.
>
> **K2:** Hiçbir planım yoktu. Yeni bir hayat kurmak istiyordum. İşe girdim şükür bir şekilde geçinmeye, yaşamaya çalışıyoruz. Başka bir planım olmadı.
>
> **K4:** Bir planım yoktu. Aklımda sadece ailemin ve kendi hayatımın kurtulması vardı. Bunun için önce ailemle Libya'ya gittik ama abim ve ailesi direk Türkiye'ye geldi. Bende daha sonra abimin çağırmasıyla Türkiye'ye geldim. Eşim ve çocuklarım benden sonra Türkiye'ye geldiler.
>
> **K6:** Yok bir planım yoktu. Sadece savaştan kaçmak, canımızı kurtarmak istedim. Yok işe girdikten sonra da bir planım olmadı.
>
> **K21:** Hiçbir planım yoktu. Sadece geçinmek için iş bulup çalışmak istiyordum. İşe girdikten sonra da bir değişiklik olmadı. Geçinsem yeter.

Genel olarak Suriye'de yaşanan süreç düşünüldüğünde, Suriyeli göçmenlerin buraya gelirken geleceğe dair bir plan kurmamaları anlaşılabilir bir durumdur. Nitekim, asıl olarak burada çalışma hayatına girip bir düzen kurduktan sonra hayatlarının geri kalan kısmında

geleceğe dair bir planlarının olmamasını ise karşılaştıkları hayat şartlarının ve ötekileştirilmenin bir yansıması olarak değerlendirmek mümkündür**.** Hatta öyle ki bazı katılımcıların çalışma hayatına girdikten sonra planlarının Türkiye'den başka bir ülkeye gitmek yönünde olduğu görülmektedir. Bu katılımcıların örnek teşkil edecek cevapları ise şu şekildedir:

> **K5:** Bir planım yoktu. Sadece savaştan kaçmak istedim. Şu anda da sadece Avrupa'ya gitmek istiyorum. Burada insanlar iyi ama şartlar zor.
>
> **K14:** Bir planım yoktu. Sadece hayatımı kurtarmak istedim. Evet işe girdikten sonra değişiklik oldu. Mesela buradan gitmek istiyorum.
>
> **K19:** Yoktu zaten geldiğimde küçüktüm. Şimdi Avrupa'ya gitmek istiyorum. Burada iş biraz sert, sıkı çalışıyoruz. O yüzden Avrupa'ya gitmeyi istiyorum.
>
> **K22:** Bir planım yoktu. Gelince sadece çalışmayı düşündüm. İşe girdim şimdi de Avrupa'ya gitmek istiyorum. Çünkü burada şartlar çok iyi değil, hayat pahalı, insanlar da bize çok iyi gözle bakmıyor. O yüzden para biriktirip gitmek istiyorum.

Katılımcıların verdikleri cevaplardan da anlaşılacağı üzere çalışma şartlarının ağırlığı, gelir düşüklüğü, hayat pahalılığı ve ötekileştirilme gibi faktörler gelecek planlarının olumsuz yönde şekillenmesinde önemli etkenler olmuştur. Ancak bunun yanı sıra her katılımcının aynı düşünmediği de görüşmelerde ortaya çıkan bir gerçektir. Mesela, 17 ve 18 numaralı katılımcılar Türkiye'ye gelirken bir planlarının olmamasına rağmen çalışma hayatına girdikten sonra ilerisi için kurdukları planları şu cümlelerle dile getirmişlerdir:

> **K17:** O zaman daha küçüktüm. 13-14 yaşındaydım. O yüzden bir planım bir düşüncem yoktu. Şimdi nakış işçiliği yapmak istiyorum. Çalışıyorum en azından sevdiğim bir mesleği yapmak istiyorum.
>
> **K18:** Bir planım yoktu. Ama şu anda daha çok para biriktirip dükkân açmak istiyorum.

Görüşmelerde buraya gelirken ilerisi için bir planları olduğunu belirten katılımcıların ise çalışma hayatından sonra da planlarında bir değişiklik olmadığı hatta içlerinden bazılarının planlarını gerçekleştirdikleri görülmüştür. Bu hususta planını hayata geçirdiğini ifade eden 10, 11 ve 12 numaralı katılımcıların cevapları aşağıda sunulmuştur:

> **K10:** İş kurmayı düşünüyordum. İlk işe girdiğimde çalışandım, şimdi kendi iş yerimin sahibiyim.
>
> **K11:** Evet kendi dükkanımı açmayı istiyordum. Çünkü burada işe başladığım da saat 8'de gelip bazen gece 1'de çıktığım oluyordu. Bu yüzden dükkân açmak istedim. Bir süre sonra da açtım şükür. Şu anda da işleri büyütmek istiyorum başka bir planım yok.
>
> **K12:** Kendi işimi kurmak istiyordum. İlk geldiğimde başka yerlerde çalıştım, bu sayede biraz para biriktirdim. Sonra kendi dükkanımı açtım.

Benzer şekilde Türkiye'ye gelirken ilerisi için kafalarında bir planları olduğunu belirten katılımcıların burada çalışma hayatına katıldıktan sonra da bu planları hayata geçirmek

istedikleri görülmüştür. Örneğin; 3,8 ve 13 numaralı katılımcılar buraya gelmeden önce kendi işinin sahibi olmak istediklerini ifade ederken, çalışma hayatına girdikten sonra bu planlarında bir değişiklik olmadığını şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

> **K3:** Kendi işimi kurarım diye düşünüyordum ama olmadı. İşe girdikten sonra da aslında olmadı. Hala kendi işimi kurmayı istiyorum. Ama bunun için biraz paraya ihtiyaç var. Yani nasıl deyim işi kurmak için çalışıp belli bir para biriktirmek lazım. İnşallah yeterli paraya sahip olursam bir gün açmayı hala istiyorum.

> **K8:** Evet. Ticaret yapmayı planlıyordum. Zaten başlamıştım da ama 200 bin dolarımı çaldırdım bütün param gitti. Sıfırdan başlamak zorunda kaldım. Şu an yapamıyorum ama biraz param olursa tekrar yapmak istiyorum.

> **K9:** Benim Suriye'de ev, araba hepsi gitti. Burada da dükkanımı açmak istiyordum. Hala istiyorum bir değişiklik olmadı. Ama bunun için para lazım.

Genel itibariyle Türkiye'ye gelmeden önce planları olduğunu belirten katılımcıların ortak noktasının bir iş sahibi olmak olduğu anlaşılırken, bu doğrultuda hedefe ulaşmada çalışma hayatına dahil olmanın, sermaye birikimi için önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Ayrıca bunun yanı sıra, planın sadece Avrupa'ya gitmek olduğunu dile getiren ve şartlar nedeniyle planını hayata geçiremeyen istisna 2 katılımcı da bulunmaktadır. Bu noktada katılımcıların kurdukları planlarla ilgili ifadeleri şu şekildedir:

> **K13:** Okumak istiyordum. Ama buradaki şartlardan dolayı olmadı. Mecbur çalışmak zorunda kaldım.

> **K16:** Avrupa'ya gitmeyi düşünüyordum. Hala aynı düşünüyorum. Sadece param yok. Biriktirmeye çalışıyorum.

Cevaplardan anlaşılacağı üzere katılımcıların ağırlıklı bir kısmı geleceğe dair bir planının olmadığını ifade ederken, azımsanamayacak ölçüde bir kısmı ise iyi ya da kötü gelecek hayatları için bir planlarının olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada bakıldığında Türkiye'deki Suriyelilerin Türkiye algılamalarında olduğu gibi Türkiye'den beklentilerini de anlamak önemli bir husus teşkil etmektedir. Bu nedenle görüşmenin devamında ayrıca katılımcılara, Türk vatandaşlığı isteyip istemedikleri ve eğer istiyorlar ise Türkiye'nin onlara Türk vatandaşlığını verip vermeyeceğine dair bazı sorular soruluştur. Katılımcılardan 13'ü Türk vatandaşlığı almak istediğini dile getirirken, 9'u ise Türk vatandaşlığı almak istemediğini ifade etmiştir. Türk vatandaşlığı almak istediğini dile getiren katılımcıların büyük bir çoğunluğu ise Türkiye'nin onlara vatandaşlık verebileceğine inandıklarını ifade ederken, bu katılımcılardan bazılarının kendi ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

> **K5:** Verirse almak isterim. Bence verir. Çünkü burada çalışıyorum, burada yaşıyorum. Verir diye düşünüyorum.

K9: Evet isterim. Evet verir. Burada çalışıyoruz, ekmeğimizi burada kazanıyoruz. O yüzden verir.

K10: Verirse evet. 1,5 senedir Türkiye'deyim, sigortamı yatırıyorum Türk vatandaşlığı verir diye düşünüyorum.

K11: Evet. Verir. Niye vermesin. Çalışıyorum, vergi ödüyorum bence verir. Mesela, Antep'te amca oğlu aldı, kardeşim de burada imzayı attı oda alacak.

K18: Verirse almak isterim. Şu an da doktorlara, mühendislere, seçilmiş kişilere zaten veriyorlar ama bence bize de verebilir. Çünkü bizde uzun süredir Türkiye'de yaşıyoruz, birçoğumuz burada çalışıyor. O yüzden verebilir.

Vatandaşlık istediğini ifade edenlerin çoğu, Türkiye'nin onlara çalıştıkları ve çalışma sorumluluklarını yerine getirdikleri için vatandaşlık verebileceğine inanmaktadır. Hatta bazı katılımcılar hem burada yaşadıkları hem de çalıştıkları için Türkiye'nin kendilerine vatandaşlığı zaten vermesi gerektiğini dile getirmiştir. Mesela, 7 numaralı katılımcı gülerek bu durumu kendi cümleleriyle şu şekilde ifade etmiştir: *"*Evet. Evet verir. Çünkü zaten burada aynı kardeş gibi birlikte yaşıyoruz, birlikte çalışıyoruz. Bence verir. Vermek zorunda." Tabi Türkiye'nin vatandaşlık vereceğine inanan katılımcılar gibi vatandaşlık almak istese de Türkiye'nin onlara vatandaşlık vermeyeceğine inanan bazı katılımcılarda bulunmaktadır. Bunu dile getiren katılımcı sayısı 2 ile sınırlı olmakla beraber bu kişilerin ortak görüşü ise, Türkiye'nin daha çok statü sahibi, nitelikli kişilere vatandaşlık vereceğine inanmaktadır. Bu kişilerin kendi ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

K1: Evet almak istiyorum. Çünkü vatandaşlık olunca daha rahat. Böyle her şeye izin gerekiyor. Mesela, şehir dışına çıkacaksan kaymakamlıktan izin alman gerekiyor. Belli bir Km sınırı var. Buradan Sincan'a, Gölbaşı'na bile gitmek istesen bile izin gerekiyor. Kaymakamda nedeni haklı görürse izin veriyor. Yine mesela, geçen biladerim Suriye'ye ailesiyle gidip gelmek için izin istedi, hanıma çocuklara izin verdi ama biladere vermedi. Bu yüzden, vatandaşlık almayı istiyorum. Ama Türkiye bize Türk vatandaşlığı vermez. Verirse meslek sahibi olanlara, doktorlara, öğretmenlere verir, diğerlerine vermez, sanmıyorum.

K3: Evet. Yok vermez. Verirse öğretmen, doktor gibi nitelikli kişilere verir bize vermez.

Katılımcılardan vatandaşlık istemediğini belirtenlerin ise hepsinin ileriki hayatlarında Türkiye'de yaşamak istemedikleri; kimisinin Suriye'ye geri dönmeyi, kimisinin ise Avrupa'ya gitmeyi planladığı görülmektedir. Bu hususta genel olarak bakıldığında gelecek hayatında Türkiye'de kalmak istediğini belirten ve burada bir hayat sürdürmeyi düşünen katılıcıların neredeyse tamamının, Türkiye'nin onlara vatandaşlık vereceğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Geleceğini Suriye'de ya da Avrupa gibi başka üçüncü ülkelerde geçirmeyi planlayan katılımcıların ise, Türk vatandaşlığı almak gibi bir düşüncelerinin olmadığı da ayrıca görülmektedir.

3.2.8.Uyum Eğilimleri

Uluslararası göçlerde göç eden kişiler ve göç edilen ülke vatandaşları arasındaki etkileşim, sosyal, kültürel, mekânsal vb. birçok çeşitli boyutta iki taraflı olarak değişimlerin yaşanmasına yol açabilmektedir. Özellikle göçmenler ve yerel halk arasında karşılıklı olarak gelişecek tutum ve davranışlar bu hususta uyum sürecinin seyrini belirleyen en önemli unsurlar olarak değerlendirilebilir (Yalçın, 2019: 343). Türkiye'deki Suriyeliler içinde bakıldığında Türk toplumuna uyum sağlayabilmeleri ve Türk toplumunca da sosyal kabul görüp görülmeyecekleri önemli bir mevzuyu teşkil etmektedir. Bu noktada, görüşmelerde de Suriyelilerin Türk toplumuna uyum eğilimlerini anlayabilmek adına katılımcılara bazı sorular sorulmuştur. Bu sorulardan ilki öncelikle, Suriyelilerin Türklerle evlilik bağı kurmaya nasıl baktıkları ve çevresinden birilerinin Türklerle evlilik bağı kurup kurmadığı üzerinedir. Genel olarak verilen cevaplardan katılımcıların çoğunun Türklerle evliliğe karşı ılımlı bir yaklaşıma sahip oldukları anlaşılırken, bir kısmının ise daha öncesinde çevresinde Türklerle evlilik bağı kuran kişilerin olduğu görülmüştür. Bu hususta katılımcıların bazılarının örnek teşkil eden cevapları aşağıda sunulmuştur:

> **K1:** Ben değil ama teyze oğlu Türk birisiyle evlendi. Benim için Türklerden kız almak, kız vermek normal, olabilir yani.
>
> **K4:** Evet kurdu. Amcamın kızı Suriye'deki savaşta eşini kaybedince burada bir Türkle evlendi. Benim için ailemden birinin Türk ya da Suriyeli evlenmesinde bir sıkıntı yok. Çünkü Türklerde Müslümanlar, helal haram biliyorlar, sadece dilleri farklı ama bu da benim için bir sorun değil.
>
> **K11:** Evet. Ablamın eşi Türk. Türklerden kız almak, kız vermek benim için sorun değil. Zaten ablam bir Türkle evlendi. Olur yani.
>
> **K15:** Evet. İki baldızım da Türkle evlendi. Zaten kız verdim. Yani bir sıkıntı yok.
>
> **K21:** Evet, uzaktan bir akrabam evlendi. Ben zaten evliyim ama akrabalarımdan, ailemden biri Türkle evlenmek isterse benim için sıkıntı olmaz.

Katılımcılardan daha öncesinde kendisinin ya da etrafında birinin Türklerle evlilik bağı kurmadığını belirtenlerde bulunmaktadır. Bu katılımcıların sayısı 13 kişi olmakla beraber bu kişilerden 8'nin yine Türklerle evlilik bağı kurmaya olumlu açıdan baktıkları görülmektedir. Katılımcılardan geri kalan 5 kişinin ise Türklerle evlilik konusunda farklı dil, farklı kültür gibi nedenlerden dolayı tedirgin olduğu ve bu nedenle de kendisinin ya da yakınının Türk biriyle evliliğine olumsuz açıdan yaklaştıkları anlaşılmaktadır. Mesela, 9 numaralı katılımcı bu durumu şu cümlelerle ifade etmiştir:

> **K9:** Yok olmadı. Ben vermem. Çünkü mesela kadın Suriyeli erkek Türk. Bir adalet yok. Farklı kültür, farklı dil olmaz.

Benzer şekilde 10, 18 ve 19 numaralı katılımcılarda farklı dil ve farklı gelenek göreneklere sahip olmalarının evliliği olumsuz etkileyeceğini, bu nedenle Türklerden kız alma ya da kız vermeyi olumlu karşılamadıklarını kendi cümleleriyle şu şekilde ifade etmişlerdir:

> **K10:** Yok evlenmedi. Yok Türklerden kız almam, vermemde. Mesela kız versem Türkçe bilmiyor nasıl anlaşacak. Her gün boşanır gelir artık (gülüyor). Kız alsam da aynı dil farklı anlaşamazlar.
>
> **K18:** Yok çevremde hiç evlenen olmadı. Adetler farklı olduğu için Türklerden kız almayı istemem. Yine aynı şekilde adetler farklı olduğu için kızda vermem.
>
> **K19:** Yok olmadı. Türklerden kızda almam, kız vermem de. Çünkü adetler çok farklı.

Türklerle evlilik bağı hakkında olumsuz düşünceye sahip bir diğer katılımcı ise bu durumunun nedenini diğerlerinden daha farklı bir gerekçeye dayandırarak şu cümleleri kurmuştur:

> **K17:** Yok kurmadı. Ben Türklerden kız almamda vermemde. Çünkü Türkler bize kız vermiyor ama bizden kız alıyorlar. Bende o yüzden almamda vermem de.

17 numaralı katılımcının verdiği cevaptan da anlaşılacağı üzere dil, kültür gibi farklılıkların yanı sıra Türklerin Suriyelilerden kız almasına rağmen kız vermemesi de Suriyelilerin bu yöndeki düşüncesini olumsuz etkilemektedir. Nitekim, daha önce bir akrabasının Türk birisiyle evlendiğini dile getiren 13 numaralı katılımcının da bu duruma değinerek benzer ifadeleri kullandığı görülmektedir. Katılımcının kendi ifadesi şu şekildedir:

> **K13:** Evet. Uzaktan bir akrabam evlendi. Bana göre sorun yok. Ama mesela daha çok biz Türklere kız veriyoruz, onlar bize kız vermiyor.

Genel olarak katılımcıların çoğu kendi ailesinden birinin Türk birisiyle evliliğine karşı olmasa da çoğunun olası bir evlilikte tercih hakkını Suriyelilerden yana kullandıkları görülmüştür. Nitekim katılımcılar "Evliliklerde ilk tercihiniz Suriyeliler mi, Türkler mi olur?" sorusuna çoğunlukla Suriyeliler cevabını vermiş, sadece 8 numaralı katılımcı ilk tercihinin Türkler olduğunu belirtmiştir. 8 numaralı katılımcının kendi cümleleri şu şekildedir:

> **K8:** Benim ilk tercihim Türkler olur. Mesela kızım bir Türkle evlenmek istedi sıkıntı yok ya da oğlum Türk bir kızla evlenmek istedi hiç sorun yok. Yani kim hangisini isterse, kimi seviyorsa öncelik onun. Türk ya da Suriyeli fark etmez.

8 numaralı katılımcının haricinde, 4 farklı katılımcı ise bu soruya Türk ya da Suriyeli ayrımı yapmadığını belirterek cevap vermiştir. Bu cevabı veren katılımcıların üçünün ortak noktası evlilik için asıl önemli olanın karşı tarafın Müslüman ve iyi bir kimse olmasını dile getirmeleri olurken, bir katılımcının ise tek kriterin kişinin kimi sevdiği olduğunu belirttiği görülmektedir. Bu hususta katılımcıların kendi ifadeleri de aşağıda sunulmuştur:

> **K3:** Bir tercihim yok. Benim için fark etmez. Müslüman olsun, adam olsun o yeter.

K11: Fark etmez. İnsan olsun, namazlı abdestli olsun yeterli. Gerisi Suriyeliymiş, Türkmüş hiç önemli değil.

K12: Fark etmez. Evlenecek kişinin kimi sevdiği önemli. Türk ya da Suriyeli fark etmez.

K15: Suriyeli ya da Türk fark etmez. İyi insan olsun, Müslüman olsun, abdestli namazlı olsun yeter.

Katılımcıların görüldüğü üzere evlilikte ilk tercihleri genel olarak Suriyeliler olmakla birlikte yabancısı oldukları, farklı dil ve kültüre sahip bir ülkede yaşamlarını sürdürmeye çalıştıklarını düşündüğümüzde bu durum gayet anlaşılabilirdir. Ancak buna rağmen yine de birçoğunun Türklerle evliliğe karşı olmadığı, bunda en etkili unsurun ise aynı dini inanca sahip olmaktan kaynaklandığı da ayrıca görülmektedir. Bu durum aynı zamanda Suriyelilerin Türklere karşı tutumlarının ve algılamalarının ılımlı yönde seyrettiğini ve uyum süreci için de olumlu bir avantaj sağladığını da göstermektedir. Ancak yine de uyum sağlama eğilimlerini daha iyi anlamak ve diğer sosyal alanlarda Suriyelilerin Türklerle ilgili izlenimlerini görebilmek adına görüşmenin devamında katılımcılara, Türklerle olan komşuluk ilişkilerine dair sorular sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplardan genel olarak, oturdukları yerde Türk komşularının olmasına rağmen Türk komşularıyla fazla görüşmedikleri sadece karşılaşmaları halinde selamlaştıkları ve hâl hatır sordukları anlaşılmıştır.

K1: 3-4 tane Türk komşum var. İyi insanlar. Ama sadece karşılaştığımızda merhaba, hayırlı akşamlar o şekilde konuşuyoruz. Başka bir görüşmemiz yok.

K7: Akşam ya da sabah karşılaştığımızda selamünaleyküm, aleykümselam o kadar muhabbetimiz var.

K10: Komşularımın çoğu Türk ama komşuluk ilişkimiz az. Sadece karşılaşırsak selamlaşıyoruz.

K14: Türk komşum var ama sadece karşılaşırsak selamlaşıyoruz, nasılsın iyi misin o kadar.

K15: Türk komşularım var ama komşuluk ilişkimiz yok. Karşılaştığımızda selamlaşıyoruz, hâl hatır soruyoruz ama onun dışında görüşmüyoruz.

K18: Türk komşularımız var ama sadece selamlaşıyoruz. Onun dışında yani öyle birbirimize oturmaya gidip gelmiyoruz.

Oturduğu yerde genel olarak Türk komşularının olduğunu belirten 9 numaralı katılımcı ise benzer şekilde Türk komşularıyla karşılaştığında selamlaşıp, hâl hatır sorduğunu ancak Türk komşularından birisiyle yaşadığı olumsuz deneyimi şu cümlelerle ifade etmiştir:

K9: Oturduğum apartmanda komşuların hepsi Türk. Bir Suriyeli benim. Yanımda oturan bir Türk komşum var, az bir hareket olsa, çocuk çok az bir ses yapsa hemen kapıya geliyor. Hayır kızım da melek gibi öyle çok ses yapacak çocuk değil. Mesela yukarıdakinin başkasının evinden ses geldiği zaman bir şey demiyor çünkü onlar Türk. Sadece bize karşı öyle Suriyeli olduğumuz için. Zaten sürekli niye buraya geldiniz, ne zaman gideceksiniz diyor.

Benzer şekilde 2 numaralı katılımcı da Türk komşularının olmasına rağmen onlarla yaşadığı sıkıntıları şu cümlelerle açıklamıştır:

> **K2:** 2 tane Türk komşum var ama onlarda kötü. Yani anlayışsızlar. Ufak bir ses olduğunda hemen şikâyet ediyorlar, kapıya geliyorlar. Mesela bir tanesi sürekli ülkenize ne zaman döneceksiniz? Neden buraya geldiniz? diye soruyor. O yüzden görüşmüyoruz.

2 ve 9 numaralı katılımcılar dışında katılımcıların çoğu Türk komşularıyla sıkıntı yaşamasa da bazı katılımcılar Türk komşularıyla hiç komşuluk ilişkilerinin olmadığını dile getirmiştir. Bu katılımcıların tamamın ifadeleri de aşağıda sunulmuştur:

> **K5:** Türk komşularım var ama görüşmüyoruz.

> **K17:** Türk komşularım var ama komşuluk ilişkimiz yok. Türkçe bilmediğim için konuşmuyorum da.

19 numaralı katılımcı da Türk komşularıyla görüşmediğini belirtmiş akabinde "Neden görüşmüyorsunuz?" sorusu sorulduğunda ise şu cevabı vermiştir: **"**Selamlaşıyoruz ama birbirimize gidip gelmiyoruz. Onlarda bizimle çok konuşmuyor zaten o yüzden görüşmüyoruz."

Katılımcının ifadesinden de anlaşılacağı üzere Türk komşularıyla ilişkilerinin olmamasının nedenini, Türk komşularının da onlarla çok fazla iletişim kurmamasına bağladığı görülmektedir. Bu durum Suriyelilerin uyum sürecinde karşılaştıkları bazı olumsuz toplumsal tepkilere örnek teşkil etmekle birlikte Türk toplumunda Suriyelilerin kabulünde de yaşanmakta olan mevcut sorunlara da bir örnek oluşturmaktadır. Ancak, bu örneklerin yanı sıra görüşmelerde katılımcılardan Türklerle komşuluk ilişkisinin iyi olduğunu belirten kişilerde bulunmaktadır. Mesela 4, 6, 8, 11 ve 12 numaralı katılımcılar, Türklerle komşuluk ilişkilerinin selamlaşmaktan öte birlikte vakit geçirecek kadar ilerlediğini dile getirmişlerdir. Örneğin; 4 numaralı katılımcı Türk komşunun iş vereni olduğunu belirtmiş ve onunla komşuluk ilişkisini ise şu cümlelerle açıklamıştır:

> **K4:** Bir tane Türk komşum var oda ev sahibi. Onunla da güzel anlaşıyoruz. Mesela birbirimize oturmaya gidip geliyoruz. Onlar yemek pişirdiklerinde bize de getiriyorlar. Yaz olunca birlikte bahçede çayda içiyoruz.

Benzer şekilde diğer katılımcılarında Türk komşularıyla birbirlerine gidip geldiklerini ve kurdukları ilişkileri şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

> **K6:** Eski oturduğum yerde Ulubey'de Türk komşum vardı. Oradayken görüşüyorduk. Yine görüşüyoruz bayramlarda gidip geliyoruz.

> **K8:** Evet. İyi ilişkilerimiz var. Birbirimize oturmaya, çay, kahve içmeye gidiyoruz. Bayramlarda ziyarete gidiyoruz.

K11: Var ama bir sokak aşağıda oturuyorlar. Onlarla birbirimize oturmaya gidip geliyoruz bazen.

K12: Var. Ama bir aşağı sokakta oturuyor. Onlarla görüşüyorum. Oturmaya gidip geliyoruz birbirimize.

Katılımcılar ayrıca Türk komşuları dışında da komşularının olduğunu ve bu komşularının çoğunun ise Suriyeli olduğunu ifade etmişlerdir. Türk komşularına nazaran katılımcıların büyük bir kısmı Suriyeli komşularıyla yakın ilişkileri olduğunu, bayramlarda ve günlük yaşantılarında birbirlerine fırsat buldukça ziyarete gittiklerini belirtmişlerdir. Mesela 7 numaralı katılımcı, komşularının çoğunun Suriyeli olduğunu ve birçoğuyla ailece görüştüklerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

Komşularımın çoğu Suriyeli. Zaten bizim mahallede hep Suriyeli oturuyor. 7 aileyle görüşüyoruz. Birbirimize bayramlaşmaya gidiyoruz. Onun dışında birbirimize kahvaltıya, yemeğe de gidiyoruz.

Benzer şekilde komşularının çoğunun Suriyeli olduğunu ifade eden 19 numaralı katılımcı da Türk komşularıyla görüşmemekle beraber Suriyeli komşularıyla aksine ailece sık sık görüştüklerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

Genelde komşularımız Suriyeliler. Suriyeli komşularımızla görüşüyoruz. Birbirimize misafirliğe gidiyoruz ya da yemek yaptığımızda birbirimizi çağırıyoruz. Bayramlarda birbirimize bayramlaşmaya gidiyoruz. Onlarla sürekli görüşüyoruz yani.

Suriyeli komşularıyla birbirine gidip geldiklerini ve daha çok vakit geçirdiklerini ifade eden bazı diğer katılımcılarında örnek teşkil edecek cevapları aşağıda sunulmuştur:

K4: Oturduğum sokakta hep Suriyeliler var. Onlarla da iyi anlaşıyoruz. Bazen onlara çaya gidiyoruz onlarda bize geliyor. Görüşüyoruz yani bir sıkıntımız yok.

K5: Daha çok Suriyeli komşum var. Onlarla görüşüyoruz. Bazen birbirimize oturmaya gidip geliyoruz. Bazen de dışarı da birlikte bahçeye çıkıp çay içiyoruz.

K11: Suriyeli komşum daha çok. Onlarla da görüşüyoruz. Birbirimize çay içmeye, oturmaya, bayramlaşmaya gidiyoruz.

K14: Suriyeli komşularımla görüşüyoruz. Birlikte çay içmeye, mangal yakmaya, top oynamaya gidiyoruz. Bir sıkıntımız yok.

K16: Suriyeli komşularımla görüşüyorum. Bazen biz onlara çay içmeye, muhabbet etmeye, yemek yemeğe gidiyoruz. Bazen de onlar bize geliyor. Birlikte oturuyoruz, sohbet ediyoruz.

K17: En çok Suriyeli komşumuz var. Onlarla görüşüyoruz. Ailece bayramlarda birbirimize ziyarete gidiyoruz. Sonra ailece onlara, oturmaya, çay içmeye, sohbet etmeye de gidip geliyoruz.

Katılımcılardan birisi ise Türk ve Suriyeli komşuları dışında farklı milletlerden komşuları olduğunu ve onlarla da görüştüğünü şu cümlelerle belirtmiştir:

K6: Iraklı, Somalili ve Suriyeli komşularım var şu an oturduğum yerde. Onlara da bayramlaşmaya gidiyorum onlarda bize geliyor. Suriyeli komşumla normal de de görüşüyoruz. Birbirimize çaya, kahveye, oturmaya gidip geliyoruz.

Katılımcıların genel olarak ifadelerinden anlaşılacağı üzere Türklerle ilişkileri ve bu hususta ki düşünceleri olumlu yönde olsa da bu durumun sınırlı bir çerçevede olduğu görülmektedir. Nitekim, çoğu katılımcı Türklerle evlilik bağı kurma konusu düşüncesinde olumlu görüşler sunmakla beraber yine evlilikte ilk tercihlerinin Suriyeliler olacağını da dile getirmişlerdir. Aynı şekilde sosyal uyum için önemli bir rol oynayan çevreyle ilişkilere bakıldığında da çoğu katılımcının Türk komşularıyla ilişkilerini olumlu yönde ifade ettikleri, ancak yine çoğunun bu ilişkileri belli bir sınırlar dahilinde tuttuğu görülmektedir. Görüşmelerde sorulan diğer sosyal ilişkilerle ilgili sorulara verilen cevaplara bakıldığında durumun yine benzer özellikler taşıdığını söylemekte mümkündür. Örneğin; çalışma hayatına girdikten sonra Türklerle ilişkilerinde bir değişiklik olup olmadığı sorulduğunda, katılımcıların genelinin Türkçe öğrenmeye başladıkları ve gündelik hayatlarında, iş yerinde bu sayede Türklerle iletişimlerinin kolaylaştığını söyledikleri görülmüştür. Ancak katılımcılarının genelinin yine Türklerle ilişkilerini sınırlı tuttuğu, sadece ihtiyaç halinde iletişim kurdukları ve Türk arkadaşlarıyla da genellikle iş dışında görüşmedikleri de görüşmelerde ortaya çıkmıştır. Buna rağmen komşuluk ilişkilerinde olduğu gibi katılımcıların çoğunun Suriyeli arkadaşlarıyla görüştüğü de bilinmektedir. Mesela, daha önce de ifade edildiği gibi 22 numaralı katılımcı Türk çalışma arkadaşlarıyla iş dışında görüşmediğini ancak Suriyeli iş arkadaşıyla iş dışında da görüştüğünü dile getirmiştir: *"*Yok. Sadece iş yerindeki Suriyeli arkadaşımla görüşüyorum. En fazla buradaki bir Suriyeli arkadaşlarımla görüşüyorum." Bu hususta görüldüğü üzere Suriyelilerin hala kendi içlerinde kapalılık eylemini sürdürdüğü, Türk toplumuyla sosyal ilişkilerini ise belli sınırlar çerçevesinde yürüttüğünü söylemek mümkündür. Bu durumun Suriyelilerin uzun vadede gidici olmadıkları da göz önüne alındığında beklenen toplumsal uyum eğilimi için de bir engel niteliği taşımaktadır.

3.3.Bulgular

Görüşmelerde Suriye'den Türkiye'ye göç eden katılımcıların genel olarak aktif genç nüfus sayılabilecek, 18-49 yaş aralıklarında oldukları görülmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmının görüşmelerde Türkiye'ye gelirken kaçak yollardan geldiklerini bildirdikleri görülürken, bu durumun ortaya çıkmasında en büyük etkenin ise Türkiye'nin izlediği açık

kapı politikası olduğu anlaşılmıştır. Aslında Suriye'de yaşanan iç savaş ve kaos ortamı düşünüldüğünde bu durum halihazırda gayet anlaşılır bir nitelik taşımaktadır. Nitekim, Suriye'den dünyaya süregelen göç akınları daha çok zorunlu göçlerin bir yansıması olarak, devletin ve diğer tehdit unsuru taşıyan mekanizmaların oluşturduğu baskılar (Petersen, 1958: 261) nedeniyle meydana gelmektedir. Bu açıdan göç eden Suriyelilerin göç sürecinde ki mevcut imkanlarındaki sınırlılıklar göz önüne alındığında göçün gerçekleşmesinde kaçak yolların daha cazip hale gelmesi anlaşılır bir durum oluşturmaktadır.

Göç sürecinde aynı zamanda göç edilecek bölgenin yakınlığı da önemli bir rol oynamaktadır. Ravenstein'ın (1885: 198) göç kanunlarında bahsettiği üzere göçmenlerin büyük çoğunluğu mesafesi kısa olan yerlere göç etmektedir. Bu kısa mesafeli göç, gidilen yerde göç dalgaları yaratan bir etkiye sahip olmakla birlikte aslında daha fazla göçmeni içine alabilecek olan büyük sanayi ve ticaret merkezlerine doğru yönelme eğilimindedir. Görüşmelerde katılımcıların Türkiye'ye göç etmesinde Türkiye'nin sınır kapılarını açık tutmasının yanı sıra, Suriye'ye en yakın komşu ülke olmasının da önemli bir rol oynadığı anlaşılmıştır. Ancak Suriyelilerin Türkiye'ye göçü Ravenstein'ın ifade ettiği üzere büyük sanayi ya da ticaret merkezlerine ulaşmak için gerçekleştirilen bir göçten ziyade, daha çok insanların ilk etapta can güvenliklerini korumak amacıyla mesafesi kısa olan ilk ülkeye sığınma arzusundan kaynaklanmaktadır. Fakat daha sonraki süreçte Türkiye'de kalış sürelerinin de uzamasıyla Suriyelilerin büyük bir kısmının büyükşehirlerin merkezlerine doğru göç ettikleri göz önüne alındığında, bu durumu Ravenstein'ın bahsettiği üzere göçlerin büyük ticaret merkezlerine doğru yönelme eğilimiyle ilişkilendirmek mümkündür. Nitekim, yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğunun Ankara Siteler Bölgesine göç etmesinde de burada ki mevcut iş imkanlarının varlığının önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu hususta katılımcıların genelinin de ifade ettikleri üzere göçlerin ilk etapta daha çok savaş, baskı gibi siyasi nitelik taşıyan nedenlerin meydana getirdiği yaşam hakkı ihlali sebebiyle gerçekleştiği, ancak daha sonraki süreçte ise bu faktörlerin değiştiği görülmektedir.

Suriyelilerin zaman içinde değişen göç faktörlerini Lee'nin itme çekme kuramıyla desteklemekte mümkündür**.** Zira bakıldığında halihazırda göçü tetikleyen çeşitli birçok farklı dinamik bulunmaktadır. Bunlardan birbiriyle ilişkili olan iki değişkenin ise göç sürecinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir (İnce, 2019: 2586). Göçmen akışları kaynak ülkenin itici etkenlerinden kaynaklandığı gibi çoğu zaman hedef bölgenin çekici etkenlerinden de kaynaklanmaktadır. Genellikle bakıldığında bir ülkede ya da bölgede eğitim, sağlık, ulaşım ve iş imkanları gibi unsurların bulunması hedef ülkeye göçmen akışının ve hacminin artmasına

yol açmaktadır. (Lee, 1966: 50). Bu bağlamda bakıldığında da araştırmanın yapıldığı saha alanı olan Siteler Bölgesinin mobilya sektöründe eski ve köklü bir konuma sahip olması ve vasıfsız iş kolları için önemli bir istihdam alanı oluşturması, Suriyeliler için bölgeyi birer çekim merkezi haline getirmiştir. Ayrıca bununla beraber mevcut durumdan kaynaklı olarak Siteler Bölgesine yakın olan, aynı zamanda genelde düşük kiraların ve alt gelir grubunun tercih ettiği Önder ve Ulubey Mahallelerinin de Suriyeliler tarafından oldukça tercih edildiği ve bu durumun ise halihazırda var olan gettolaşmayı da arttıran bir etki meydana getirdiği gözlem ve görüşmelerden anlaşılmıştır**.**

Görüşmelerde katılımcıların göç eylemini tek başlarına veya aileleriyle yaptıkları görülmektedir. Tek başına göç eylemini gerçekleştiren bireylerin ise daha sonraki süreçte ailelerini de yanlarına aldırdıkları öğrenilmiştir. Nitekim, bu süreçte bireyin göç kararı almasında hane halkının önemli bir etki oluşturduğunu söylemek mümkündür. Özellikle, göçmenlerin anayurdundaki ekonomi dengesinin bozulması sonucunda hane halkının da etkisiyle aileden birisinin gelir kaynağı sağlaması için başka bölgeye ya da ülkeye çalışmak üzere göç etmesinin teşvik edilmesi bilinen bir durumdur (Güllüpınar, 2012: 62). Bu durum daha çok göç eden bireyin geride kalan hane halkına finansal olarak destek olmasıyla ilgili olmakla beraber, bazı durumlarda hane halkındaki bireylerin sonraki süreçte göç eden bireyin yanına gelerek geçimini sağlamasıyla da açıklanabilmektedir. Yapılan görüşmelerde de tek başına göç eylemini gerçekleştiren bazı katılımcıların öncelikle geçim kaynağı sağlayacak bir iş bulmak ve Suriye'deki iç savaş ortamındansa Türkiye'de hayatlarını idame ettirebilmek adına Türkiye'ye göç ettikleri, daha sonrasında ise ailelerini yanlarına aldırdıkları anlaşılmıştır**.** Ayrıca bu katılımcıların göç sürecinde daha önce Türkiye'ye göç etmiş olan tanıdık, akraba, eş dost gibi kişilerin varlığından yardım aldıkları ve göç sürecini bu ilişkilerle gerçekleştirdikleri görülmektedir. Görüşmelerde diğer katılımcılarında genel olarak göç sürecini daha önce Türkiye'ye göç etmiş olan akrabalarından, arkadaşlarından yardım alarak gerçekleştirdikleri ve konaklama ihtiyacını ilk etapta buradaki yakınlarının yanlarında kalarak giderdikleri öğrenilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu Türkiye'ye göç ettikleri ilk süreçte akraba veya tanıdıklarının yanlarında konaklasalar da daha sonrasında yine çoğunlukla bu kişiler vasıtasıyla kısa süre içinde iş bularak ayrı evlere çıktıkları görülmüştür. Ayrı eve çıkan katılımcıların yine çoğunlukla işe girdikleri Siteler Bölgesine yakın olan ve gecekondulaşmanın yoğun olduğu yerlerde ikamet ettikleri görülürken, bu durumun gettolaşmada akraba ve tanıdık ilişkilerinin yadsınamaz boyutunu da ortaya çıkardığı görülmektedir.

Göçmenlerin göç kararında ve sürecinde etkin rol oynayan asıl unsur ise oluşturdukları göçmen ağlarıdır. Göçmen ağları, göçmenlerin daha önceden göç etmiş olan göçmenlerle arasındaki bağı, akrabalık, arkadaşlık ve ortak toplumun kökleri aracılığıyla kurar. Göçmen ağları, göç etme potansiyeli taşıyan göçmenler için göç sürecindeki maliyeti ve riski düşürerek, göç sürecinin kolaylaşmasını ve uluslararası göçlerin hızlanmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda bu ağ ilişkileri, insanları cezbetmek için yabancı istihdamın ülkeye girişini sağlayabilmekle birlikte sosyal sermayenin oluşmasını da mümkün kılmaktadır. (Massey vd., 1993: 449). Araştırmada dahilinde de Suriyelilerin göç sürecinde daha önce Türkiye'ye yerleşmiş olan akraba veya tanıdıklarının varlığından aldıkları destekle kalacak yer ve iş imkânı buldukları, göçün maliyetini ve karşılaşılabilecek riskleri de bu sayede minimalize ettikleri görülmektedir. Bu doğrultuda Suriyelilerin kendi aralarında oluşturdukları bu süreci göçmen ağları ve sosyal sermaye teorileri dahilinde açıklamak mümkündür. Nitekim, yapılan görüşmelerde katılımcıların genel çoğunluğu Türkiye'ye geldiklerinde akrabalarını aradıklarını, daha sonrasın da ise akrabalarının yanına giderek onların yanında kaldıklarını belirtmişlerdir. Yine büyük çoğunluğu iş bulmalarında ve işe girmelerinde ilişki ağlarından yararlandıklarını dile getirmişlerdir. Bu hususta Suriyelilerin önemli ölçüde göçmen ağları sayesinde Ankara Siteler Bölgesinde iş buldukları ve yine bu sayede bölgeye yakın yerlerde ikamet ettikleri görülürken, bu ağlarında her yeni göçte genişleyerek bir sonraki potansiyel göçmen için dayanışma mekanizması oluşturduğu anlaşılmıştır.

Göçmen ağlarıyla bağlantılı olarak sosyal sermayede Suriyelilerin göç sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle bu hususta sosyal sermayenin çalışma hayatıyla ilişkisi araştırmada üzerinde durulan bir konu olmakla beraber bununla ilişkili olarak beşerî sermaye kavramının da ön plana çıktığı görülmektedir. Zira bakıldığında sosyal sermaye ve beşerî sermaye birbiriyle ilintili iki değeri oluşturmaktadır. Sosyal sermaye daha çok Bourdiue'nun ve Putnam'ın da vurguladığı şekilde; sosyal ağlar, normlar, yükümlülükler ve güven unsurlarıyla yakından ilişkilidir. Genel bir ifadeyle sosyal sermaye; sosyal normlar, değerler, inançlar, güvenler, yükümlülükler, ilişkiler, ağlar, arkadaşlar, üyelikler, bilgi akışları ve karşılıklı çıkarlar için iş birliğini teşvik eden ve ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkıda bulunan kurumlardan oluşan bir stoku kapsayan çok boyutlu fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır (Bhandari ve Yasunobu, 2009 :487). Beşerî sermaye ise, iş piyasasında rekabeti sürdürmek, üretkenliği ve verimliliği arttırmak için bir araç haline gelen nitelikli işgücünü ifade etmek için kullanılmaktadır (Schultz 1993:14). Bu doğrultuda bakıldığında görüşme yapılan neredeyse tüm katılımcılar göç sürecinde sosyal ağları verimli bir şekilde kullanmış

olup, bunun ise direkt olarak sosyal sermayeyi güçlendirdiği görülmektedir. Nitekim, sosyal sermaye unsurunun kişiler ya da gruplar arası ilişkilerden doğduğu ve bu ilişkiler üzerinden kurulan ağ bağlar sayesinde iletişimi güçlü kıldığı düşünüldüğünde, sosyal sermayenin bu süreçte ağlarla ilişkili olarak etkin olması anlaşılır bir durum oluşturmaktadır. Yine görüşmeler dahilinde bakıldığında da katılımcıların büyük bir kısmının daha az bilgi gerektiren, vasıfsız ve beden gücüne ihtiyaç duyulan işlerde çalıştıkları, eğitimlerinin de bu hususla bağlantılı olarak düşük seviyelerde seyrettiği anlaşılmaktadır. Katılımcıların her ne kadar eğitim seviyeleriyle beşerî sermayeleriyle orantılı bir nitelik taşımasa da genel olarak Suriye'de edindikleri mesleki tecrübelerinin burada iş bulma ve çalışma hayatına katılma açısından olumlu bir etki oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan Suriyeli işçilerin mesleki becerinin aktarılabilir bir beşeri sermaye biçiminde çalışma hayatında karşılık bulduğu, bu durumun ise çalışma ortamına uyum sağlamada önemli bir artı oluşturduğu görülmektedir.

Görüşmelerde çoğunluğun aksine eğitim seviyesi yüksek bazı istisna katılımcılarda bulunmaktadır. Bu katılımcılardan birinin Suriye'de muhasebecilik yaptığı ancak Türkiye'de hiç alanında iş aramadığı bu nedenle de vasıfsız bir iş kolunda çalışarak geçimini sağladığı görülmüştür. Diğer katılımcının ise Suriye'deyken hukuk okuduğu ve okulunu bitirdiği ancak çalışma fırsatı bulamadan Türkiye'ye geldiği görülürken, burada uluslararası mevzuat farklılığından ötürü ise işini yapamadığı anlaşılmıştır. Bu hususta bakıldığında genel olarak katılımcıların eğitim seviyelerinin çalışma hayatında pek yer edinmediği net bir biçimde görülürken, buna bağlı olarak bazı katılımcıların ekonomik durumlarının ise Suriye'deki konumlarının altına düştüğü, bazılarının ise ekonomik durumlarını aynı şekilde korudukları görülmüştür. Nitekim, katılımcıların çoğu Suriye'de benzer mesleklerde çalışmalarına rağmen Türkiye'deki yaşam koşullarının pahalı olmasından dolayı alım güçlerinin burada düştüğünü belirtmiş olup bu durumun onlar için yaşam standartlarını ise zorlaştırdığı anlaşılmıştır.

Suriyelilerin yaşadıkları ekonomik zorlukların yanı sıra çalışma şartlarında ve ortamında da birtakım sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Bu sorunların başında ise daha çok düşük maaş, mesai saatlerinin fazlalığı, sigortasızlık ve ayrımcılık gibi durumlar yer alırken, ayrıca dil bilmemenin de çalışma hayatında önemli bir sorun teşkil ettiği anlaşılmıştır. Görüşmecilerin çoğu aynı işi yapmalarına rağmen Türk işçilere oranla daha düşük maaş aldıklarını dile getirirken, kaçak olarak Türkiye'ye gelmelerinin ise bazı işverenlerce kullanıldığı ve bu nedenle de sigortasız olarak çalışmaya başladıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Ayrıca bunların yanı sıra çoğunun, Suriye'de benzer meslekleri yapmalarına

rağmen daha esnek çalıştıkları ve bu durumdan dolayı Türkiye'deki çalışma saatlerinin ve koşullarının onları zorladığı anlaşılmıştır. Tüm katılımcılar olmasa da bazı katılımcılar işverenlerce Suriyeli oldukları için ayrımcılığa uğradıklarını dile getirirken, izin hakkı, maaş ve çalışma saatleri gibi konularda işverenlerin onlara karşı tutumlarının sert olduğunu belirtikleri görülmüştür. Bu durumun ise en başta uyum süreci için bir dezavantaj oluşturduğu anlaşılmıştır.

Görüşmelerde Suriyelilerin başlı başına çalışma hayatında yaşadıkları zorluklardan birisi de dil problemi olmuştur. Katılımcıların hemen hemen hepsinin iş bulma süreçlerinde ve çalışma hayatlarında Türkçe bilmedikleri ya da yetersiz düzeyde Türkçe bildikleri için zorlandıkları görülmüştür. Nitekim, birçoğunun dil bilmediği için iletişim kurmakta güçlük çektiği ve el işaretleriyle anlaşmaya çalıştıkları görülürken, yine bu duruma bağlı olarak iletişimsizlik nedeniyle anlaşmama ve işlerin aksaması gibi çeşitli sorunların da meydana geldiği anlaşılmıştır. Katılımcılar için dil problemi sadece çalışma hayatını değil aynı zamanda günlük yaşamı da zorlaştıran bir unsur olmuştur. Nihayetinde birçoğunun market, hastane, ulaşım vb. gibi birçok alanda Türklerle iletişim kurma olasılığının yüksek olduğu düşünüldüğünde, dil probleminin gündelik hayatın içinde var olması anlaşılabilir bir durum oluşturmaktadır. Ancak bütün bunlara rağmen yine de görüşmelerde katılımcıların çoğunun bu durumu kısa sürede aştığı görülmüş olup, çalışma hayatıyla beraber Türkçeyi öğrenme düzeylerinin de arttığı anlaşılmıştır. Bu hususta bakıldığında Türkçe yeterlilik düzeyinde artışın sağlanmasının çalışma hayatıyla doğrudan orantılı bir şekilde ilişki barındırdığını söylemek mümkündür.

Çalışma hayatıyla beraber Türkçe öğreniminin artması Suriyelilerin Türklerle kurdukları sosyal ilişkileri de geliştirmiştir. Suriyelilerin birçoğu çalışma hayatında Türklerle zaman içinde iletişim kurarak Türkçelerini geliştirirken, bu durumun gündelik hayatlarındaki en basit düzeylerde de etkisini hissettirdiği görülmektedir. Nitekim, katılımcıların zaman içinde Türkçe öğrenmeye başladıkça iş yerinde karşılaştıkları anlaşamama problemlerinin azaldığı, iş yapmalarının kolaylaştığı, Türk iş arkadaşlarıyla sohbet etme düzeylerinin arttığı görülürken; aynı zamanda gündelik hayatta gerek Türk arkadaşlarıyla gerekse sosyal alanda tanımadıkları Türklerle ve kısmen de olsa Türk komşularıyla daha rahat iletişim kurdukları anlaşılmıştır. Hatta katılımcıların tamamının Türklerle arkadaşlık bağını iş hayatında geliştirdiklerini belirttikleri görülürken, bir kısmının bu arkadaşlığı iş hayatının dışında da devam ettirdiği görülmüştür. Bu çerçevede bakıldığında Suriyelilerin toplumsal yapıya uyum sağlamalarında çalışma hayatına katılmanın önemli bir payı olduğunu söylemek mümkündür.

Toplumsal uyumun sağlanmasında genel olarak göçmenler için de çalışma hayatının önemli bir rol oynadığını söylemek mümkün olduğu gibi, yine göçmenler için emek arzının piyasada ikincil sektörde yoğunlaştığını söylemek de mümkündür. Nitekim bakıldığında Piore'nin de ifade ettiği gibi (1986: 24), birincil sektör bilgi ve yeteneğe dayalı nitelikli işgücü gerektiren işlerden oluştuğu için genellikle yerli işçiler tarafından tercih edilip doldurulmaktadır. İkincil sektör ise, terfi etme seçeneklerinin azlığı, kayda değer istihdam istikrarsızlığı, düşük ücret ve sosyal statü gibi nedenlerden kaynaklı olarak yerli işçiler tarafından pek tercih edilmemekte ve bu nedenle de piyasa göçmen işçiler tarafından doldurulmaktadır. Bu hususta bakıldığında göç alan ülkelerde emek piyasası birincil ve ikincil sektör olarak ayrılırken, bu ikiye bölünmüş emek piyasasında göçmenler ikincil sektörde büyük bir pay sahibi olarak yer almaktadır. Özellikle bu durum eğitim seviyesi daha düşük, sosyo kültürel durumu alt seviyede olan göçmenlerin ekonomik ya da zorunlu gerekçelere bağlı olarak gerçekleştirdikleri göçler sonucu daha da kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Bu hususta Türkiye'ye göç eden Suriyeli göçmenlerin de genellikle vasıfsız işlere yönlendikleri ve tarım, inşaat, imalat ve tekstil gibi sektörlerde daha yoğun olarak çalıştıkları görülmektedir. ILO'nun Şubat 2020'de yayınladığı Türk İş Gücü Piyasasındaki Suriyeli Mültecilere yönelik araştırmasında da Suriyeli göçmenlerin %79'nun ticaret, imalat ve inşaat gibi sektörlerde kayıt dışı olarak çalıştıkları ortaya konulmuştur (Caro, 2020: 13). Görüşmelerde de Suriyeli katılımcıların Siteler Bölgesinde genel olarak mobilya imalatı, kaportacılık ve tekstil gibi ikincil sektör alanlarında çalıştıkları ve çalışma şartlarında düşük ücret, sigorta, mesai saatleri gibi çeşitli sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Bu hususta yapılan görüşme ve gözlemlerden hareketle Suriyeli katılımcıların çalışma şartlarında ciddi sorunlar olduğu ve işgücü piyasasında ise ikiye bölünmüş emek piyasasının hâkim olduğu anlaşılmıştır. Nitekim, katılımcıların çoğunun ikincil sektörlerde kayıt dışı çalışması ve ucuz emek gücü olarak kullanılması ikiye bölünmüş emek piyasasının varlığını da desteklemektedir.

Görüşmelerde Suriyelilerin ikiye bölünmüş emek piyasasıyla beraber yaşadıkları zorlukların, bazı görüşmecilerin gelecek planlarına da sirayet eden önemli bir unsur olduğu anlaşılmıştır. Aslında görüşmecilerin büyük bir kısmı için Türkiye'ye ilk göç ettikleri andan beri hayatlarını kurtarmak ve idame ettirebilmek gelecek planlarına dair tek amacı oluştururken, bir kısmı içinse burada karşılaştıkları çalışma ve geçim şartlarının zorluğu nedeniyle Avrupa'ya gitmek, gelecek planlarındaki en büyük amaç haline gelmiştir. Nihayetinde iç savaş öncesi Suriye'deki çalışma ve yaşam şartlarının Türkiye'deki şartlarına

oranla daha rahat olduğu düşünüldüğünde, Avrupa'ya göç etme istekleri anlaşılır bir durum oluşturmaktadır. Ancak buna rağmen katılımcıların göz ardı edilemeyecek bir kısmının da gelecek planlarını, Türkiye'de kalarak kendi iş yerlerini açmak ve işlerini büyütmek şeklinde planladıkları görülmüştür. Nitekim, kendi işini kurmak isteyen bazı katılımcıların ilk etapta Siteler'de çalışan olarak çalışma hayatına katıldıkları, sonrasında ise hedeflerini gerçekleştirerek kendi iş yerlerini açtıkları öğrenilmiştir. Aynı şekilde planı iş yeri açmak olan diğer katılımcıların da henüz iş yeri sahibi olamasalar da bu hedeflerini hala sürdürdükleri anlaşılmıştır. Hatta çalışma hayatına katımlarından sonra bazılarının gelecek düşüncelerinin değiştiği ve bu hususta kiminin bulunduğu işi severek yaptığı kimininse kendi dükkanını açmak için sermaye biriktirdiği görülmüştür. Bu hususta katılımcıların gelecek planları büyük ölçüde iç savaşın meydana getirdiği yıkımlardan ötürü bir hedef taşımasa da azımsanmayacak bir kısım içinse Türkiye'de tutunmak için bir kapı açtığı anlaşılmıştır. Bu bakımdan aslında çalışma hayatının Suriyelilerin geleceklerini şekillendirmede ve Türk toplumuna uyum sağlamada önemli bir araç olduğunu söylemek mümkündür.

Suriyelilerin gelecek planları doğrultusunda Türkiye'de hayatlarını idame ettirmek istemelerinde bir diğer önemli etkenin ise Türklerle aynı dini inanca sahip olmak olduğu görülmüştür. Nitekim, katılımcıların çoğunluğu Türklerle aynı dine inanca sahip olmanın sağladığı avantajdan ötürü burada rahat yaşadıklarını ifade ederken, bazı katılıcıların ise bu duruma ek olarak aynı ortak geçmişe ve tarihe sahip olmanın önemine vurgu yaptığı da görülmektedir. Görüşmelerde bu durumu destekleyen diğer önemli bir nokta ise, katılımcıların birçoğunun kendilerinin veya yakınlarının bir Türkle evlenmesine karşı olmadıkları ve bu durumu yine Türklerle aynı dini inanca sahip olmak üzerinden onaylamaları olmuştur. Tabi bu durumun aynı zamanda çalışma hayatıyla da yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Zira, görüşme yapılan Suriyelilerin Türkler hakkındaki fikir ve düşüncelerinin daha çok çalışma hayatına katılımları sonrası şekillenmeye başladığı anlaşılmış olup, bu durumun düşüncelerine yansımasında da dolaylı olarak çalışma hayatının bir payı olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda Suriyelilerin Türkiye'de kalmalarında en büyük paylardan birisinin aynı dini inancı paylaşıyor olmakla yakından bir ilişkisi olduğu gibi çalışma hayatı sonrası Türkler hakkındaki izlenimlerinin ve algılarının da bu durumda etkili olduğu anlaşılmıştır.

Görüşmelerde Suriyeliler için Türklerle belli bir ortak geçmişe ve aynı inanca sahip olmanın yanı sıra Türklerle kurdukları ilişkilerde Türkiye ve Türk toplumu hakkındaki algılamalarında önemli bir rol oynamaktadır. Katılımcıların genelinin Türkiye'ye gelmeden

önce Türkiye'nin nasıl bir yer olduğu ve Türk toplumu hakkında çok bir bilgisinin olmadığı, ancak hemen hemen hepsinin çalışma hayatında yer edindikten sonra Türkçe öğrenmeleri ve buna binaen Türklerle ilişkilerini geliştirmeleriyle, Türkler hakkında bilgi sahibi olmaya başladıkları görülmüştür. Nihayetinde çalışma hayatıyla beraber büyük bir kısmı Türkler hakkında yardımsever ve misafirperver bir millet oldukları konusunda kanaat getirse de katılımcıların küçük bir kısmının ise yaşadıkları dil problemi, işverenlerle yaşadıkları sorunlar ve gündelik hayatlarında maruz kaldıkları ayrımcı yaklaşımlar gibi nedenlerden ötürü Türk toplumu hakkında olumsuz algılamalara sahip oldukları anlaşılmıştır. Olumsuz algılamaların oluşmasında ise yine en temel etkenin kendilerini ifade edememe, iletişim kuramama gibi dil problemlerinden kaynaklandığı görülürken, bazı Türklerin Suriyelilere karşı olumsuz tutumları da bu algılamaların oluşmasında önemli bir paya sahip olmuştur. Bu hususta bakıldığında çalışma hayatının Suriyeliler için Türk toplumuna uyum sağlama da önemli bir fırsat olduğu kadar, bu fırsatın doğru şekilde değerlendirilmesi de büyük önem taşımaktadır. Nitekim, görüşmelerde katılımcıların çoğunluğu Türkiye'nin Türk vatandaşlığı vermesi halinde bu vatandaşlığı almak istediklerini, hatta bazılarının burada çalıştıkları için Türkiye'nin kendilerince onlara zaten vatandaşlık vermesi gerektiğini belirtikleri, böylelikle ilerisi için burada kalma fırsatını garanti altına almayı düşündükleri görülmektedir. Katılımcıların Suriye'nin geleceği konusundaki fikir belirsizliği göz önüne alındığında vatandaşlık almak istemeleri anlaşılır bir durum oluşturmakla beraber, bu durumun düşüncelerine de sirayet etmesinde çalışma hayatının önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan hedefi Avrupa'ya gitmek olan katılımcıların dışında geri kalan çoğunluğun burada büyük oranda kalmak istedikleri düşünüldüğünde, uyumun sağlanmasında çalışma hayatıyla ilgili atılacak adımların önemli bir fırsat niteliği taşıdığı görülmektedir.

SONUÇ

2011 yılında başlayan ve hala devam eden Suriye'deki iç savaş milyonlarca insanın yerinden edinerek, çeşitli ülkelere göç etmesine neden olmuştur. Türkiye'de gerek Suriye'ye en yakın komşu ülkelerden biri olması gerekse iç savaşın başından beri açık kapı politikası izlemesi nedeniyle, kısa süre içinde dünyada en çok Suriyeli göçmen ağırlayan ülke haline gelmiştir. İlk etapta gelen Suriyeliler misafir kabul edilip sınır bölgelerindeki kamplara ve barınma merkezlerine yerleştirilseler de zamanla Suriye'deki belirsizliğin devam etmesi ve Suriye'den gelen göçlerin artması nedeniyle birçok Suriyelinin başta büyükşehirler olmak üzere farklı şehir merkezlerine göç ettikleri görülmüştür. Ankara Siteler Bölgesi de bu anlamda Suriyelilerin yoğun olarak göç ettikleri ve geçimlerini sağladıkları önemli bölgelerden birisi haline gelmiştir. Bu doğrultuda "Türkiye'deki Suriyelilerin Çalışma Hayatına Katılımlarının Sosyal Uyum Sürecine Etkileri: Ankara Siteler Örneği" adlı çalışmamızda öncelikle ilgili literatür taraması yapılarak konuya kavramsal bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmış, daha sonrasında ise yapılan görüşmeler sonucu araştırmanın bulguları ortaya konulmuştur.

Siteler Bölgesinde yapılan gözlem ve mülakatlar sonucunda öncelikle Suriyelilerin Türkiye'ye göç etmelerinde rol oynayan en önemli ilk etkenin can güvenliklerini sağlamak olduğu görülmüştür. Bu süreçte Türkiye'nin Suriye'yle en uzun kara sınırına sahip olması, mesafesinin kısa olması ve sınır kapılarını açık tutması gibi faktörlerin, Suriyelilerin Türkiye göç etmelerindeki belli başlı etkenler olduğu anlaşılmıştır. Suriyelilerin, Türkiye'ye göç ettikten sonra Ankara'ya doğru göç etme süreçlerinde ise ilk etaptaki can güvenliği sağlama etkenin büyük ölçüde değişerek yerini ilişkiler ağı ve iş bulma potansiyeli gibi başka etkenlere bıraktığı görülmüştür.

Yine Siteler Bölgesinde yapılan gözlem ve mülakatlar sonucu bölgede Suriyeli işçilerin yoğun olarak çalıştıkları tespit edilmiştir. Bu durumun ise en başta işyerlerinin varlığına bağlı olarak Siteler bölgesine yakın olan Önder ve Ulubey mahallelerinde, hali hazırda mevcut bulunan gettolaşmayı daha da arttıran bir etki oluşturduğu gözlemlenmiştir. Ayrı yeten mevcut bölgeye Suriyelilerin göç etmesinde, daha önce bölgeye göç etmiş olan Suriyeliler üzerinden kurulan göçmen ağlarının önemli bir etken oluşturduğu anlaşılmıştır. Şayet, araştırma örneklemi kapsamında göç etme potansiyeli taşıyan Suriyelilerin bölgedeki akraba ve tanıdıklarından göçmen ağları sayesinde bilgi kaynağı sağladıkları, göç etme eğilimini ise kurdukları göçmen ağları üzerinden gerçekleştirdikleri ve böylelikle göçün

maliyet ve riskini de düşürdükleri görülmüştür. Ayrıca, Suriyelilerin daha sonraki süreçte bu ağları genişlettikleri görülürken, yerleşme ve iş bulma konularında da göçmen ağlarından büyük ölçüde yararlandıkları anlaşılmıştır. Bu hususta Suriyelileri Ankara Siteler Bölgesine getiren süreçte göçmen ağlarının ve bölgedeki potansiyel iş varlığının en önemli faktörler olduğu görülmüştür.

Araştırma örneklemi dahilinde Siteler bölgesinde çalışma hayatına dahil olan görüşmecilerin birçoğunun Suriye'deyken edindikleri sosyal sermayelerinin işe girmelerinde önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Ayrıca sosyal sermayelerinin yanı sıra beşeri sermayelerinin de işe girmelerinde ve devam etmelerinde göz ardı edilmeyecek bir unsur oluşturduğu öğrenilmiştir. Nitekim, görüşmecilerin Suriye'de mobilya, imalat, oto tamirci gibi işlerde edindikleri mesleki tecrübelerinin Siteler'de işe girmelerini kolaylaştırdığı ve benzer işleri yapmalarının iş ortamına uyum sağlamalarında da avantajlı bir durum oluşturduğu anlaşılmıştır.

Görüşmelerde Suriyelilerin özellikle çalışma hayatında karşılaştıkları en büyük sorunun dil problemi olduğu görülmüştür. Ancak, yine büyük bir kısmının bu problemi kısa sürede aştıkları ve çoğunun çalıştıkları ortamında Türkçe öğrenmeye başladıkları tespit edilmiştir. Bu durum Suriyeli işçilerin başta çalışma ortamına uyum sağlamaları konusunda önemli bir husus teşkil etmekle beraber, sosyal hayata katılmalarında ve sosyal uyumlarının sağlanmasına da büyük katkı oluşturmaktadır. Keza, görüşmecilerin çoğu Türkçe öğrenmeye başlamalarıyla birlikte gerek çalışma ortamında gerekse günlük sosyal hayatlarında, Türklerle ilişkilerinin değiştiğini ve iletişim kurmalarının kolaylaştığını dile getirmişlerdir. Aynı şekilde Türkçe anlama ve konuşabilme becerilerinin gelişmesiyle iş yerindeki çalışmalarının da kolaylaştığı ve zamanı daha yetkin ve verimli kullanabildikleri anlaşılmıştır.

Araştırmada Suriyeli işçilerin çalışma ortamlarında maruz kaldıkları ötekileştirmeye ve eşitsizliklere dair bilgiler de elde edilmiştir. Nitekim, görüşmelerde Suriyeli işçilerin geneli ücretlerin azlığından, çalışma saatlerinin fazlalığından ve sigortalarının olmayışından şikâyet etmekle birlikte, bir kısmı da Suriyeli olmalarından ötürü diğer Türk işçilerden farklı olarak işverenleri tarafından çalışma ortamında ayrımcı tutuma maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir. Suriyeli işçilerin belirtmiş olduğu çalışma şartları emek sömürüsünün bir boyutunu ortaya koymuş olsa da çalışma saatleri ve kazanç durumlarının daha çok buradaki ve Suriye'deki hayat şartlarının farklılığından kaynaklı olduğu anlaşılıştır. Tabi bu durum, tamamen emek sömürüsünü ortadan kaldırmamakla beraber bu süreçte Türkiye'nin mevcut ekonomik şartları, küçük işletmelerin yaşadığı sıkıntılar ve artan işsiz nüfus oranın varlığı da önemli bir husus

teşkil etmektedir. Bu açıdan bakıldığında alınacak bir elemanın doğurduğu maliyetler işveren üzerinde maddi bir yük oluşturmakta ancak emek sömürüsünü haklı çıkaran bir gerekçe de oluşturmamaktadır. Bu bakımdan iki taraf açısından mevcut şartların iyileştirilmesi için, işverenlerin maddi yükünü azaltacak adımların atılması ve özellikle göçmen işçiler konusunda çalışma hakkına erişim haklarının kolaylaştırılması, mağduriyetlerin önüne geçilmesi ve uyum sürecinin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi açısından önem taşımaktadır.

Araştırma bünyesinde Suriyeli işçilerin çalışma hayatı sonrası beklentileri ve algılamalarında da birtakım değişiklikler olduğu saptanmıştır. Görüşmelerde Suriyelilerin birçoğunun Türkiye'ye göç etmeden önce Türkiye ve Türk toplumu hakkında bir fikre sahip olmadığı görülmüştür. Şayet, coğrafi yakınlık ve ortak geçmiş tarihimiz göz önünde tutulduğunda bu durum yadsınıcı olsa da geçmişin aksine iki ülke arasındaki bağların zamanla zayıflamış olması bu durumu anlaşılabilir kılmaktadır. Araştırma örneklemi dahilinde bakıldığında, birkaç istisna dışında Suriyelilerin çoğunun çalışma hayatına dahil olduktan sonra Türk toplumu ve Türkiye hakkında genel itibariyle olumlu bir fikre sahip oldukları görülmüştür. İstisna olan kişilerin ise daha çok burada bir düzen oluşturamamaları ve bazı Türklerden gördükleri dışlayıcı tutum gibi nedenlerden ötürü olumsuz izlenimlere sahip olduğu anlaşılmıştır. Yine bu bağlamda, bu kişilerin geleceğe dair planlarında da en büyük hayalin Avrupa, Kanada gibi gelişmiş ülkelere gitmek ve burada hayatlarını devam ettirmek olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra Türkçeyi öğrenememe, Türklerle iletişim kuramama ve akrabalık ilişkileri gibi nedenlerin de bu kişilerin başka üçüncü ülkelerde yaşamayı planlamalarında önemli etkenler haline geldiğini söylemek mümkündür. Her ne kadar hayatlarının geri kalanını Avrupa gibi gelişmiş başka ülkelerde geçirmek isteyen bir kısım bulunsa da çoğunluğun Suriye'deki iç savaşın bitmemesi halinde Türkiye'de kalmak istedikleri anlaşılmıştır. Zira, görüşmecilerin birçoğu da Türkiye'nin onlara vatandaşlık vermesi halinde Türk vatandaşlığı almak istediklerini belirtmişlerdir. Bu durum aslında çalışma hayatının Suriyeliler için Türkleri ve Türk kültürünü tanımada bir önemli fırsat sunduğunu ve sosyal uyum sürecinin gerçekleşmesi için de önemli bir avantaj sağlandığını göstermektedir.

Son olarak Suriyelilerin Türkler hakkındaki tutumlarının kültürel bağa da sirayet ettiği görülmüştür. Araştırma örneklemi dahilinde Suriyelilerin çoğunun kendilerinin yahut yakınlarının Türk biriyle evlenmesine karşı olmadıkları, bunda en önemli unsurun ise Türklerle aynı dini inanca sahip olmak olduğu öğrenilmiştir. Ayrıca çalışma hayatını katılım sonrası Türkler ve Türk toplumu hakkında olumlu izlenimler ve algılamalara sahip

olmalarının da bunda etkili olduğu anlaşılmıştır. Bu durum en başta sosyal uyum eğilimi açısından önemli bir avantaj sağlamakla beraber kontrol boyutu olmadığı taktir de ise toplumsal yapı için bir tehdit unsuru da oluşturabilmektedir. Nitekim, sınır illerinde ikinci eş olarak Suriyelilerle evliliğin artması ve bu bölgelerde Suriyeli nüfusun Türk nüfusu geçmesi bunun en görünen örnekleridir. Yine toplumsal uyum süreci açısından Suriyelilerin Türklerle kurdukları komşuluk ilişkilerinin de önemli bir unsur olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bakıldığında Suriyelilerin birçoğunun Türklerle komşuluk ilişkisinin çalışma hayatında edindikleri arkadaşlık ilişkilerinin aksine, selamlaşma ve hal hatır sorma eğiliminden öteye geçmediği görülmüştür. Nihayetinde günümüz komşuluk ilişkileri boyutundan bakıldığında aslında bu durum anlaşılır olsa da aslında çoğu görüşmecinin çalışma saatlerinden dolayı komşularıyla pek görüşmeye vakit ayıramadıkları görülmüştür. Ancak, buna rağmen görüşmecilerin Türk komşularıyla ilişkilerini geliştirememelerindeki asıl nedenin ise, Türk komşuların onlara karşı takındıkları bazı olumsuz ve isteksiz tutumlardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu açıdan Suriyelilerin uyum süreçlerinde onların Türk halkıyla ilişkilerini geliştirmede istekli olmaları kadar, Türk halkının da Suriyelilere karşı kabullenici yaklaşımı önemli bir rol oynamaktadır.

Genel olarak, Suriye'de devam eden iç savaşın belirsizliğini koruması nedeniyle Suriyelilerin ülkelerine ne zaman dönecekleri de büyük bir muallaklık taşımaktadır. Bu nokta da Türkiye'de hayatlarını devam ettiren Suriyeliler için Türk toplumuna uyum sağlamaları da büyük önem arz etmektedir. Bunun için toplumsal olan her alanda atılacak adımlar olmak üzere, özellikle çalışma hayatına katılım dahilinde atılacak adımların ve düzenlemelerin de Suriyelilerin uyum süreçlerinin hızlanmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Nitekim görüşmelerden anlaşılacağı üzere çalışma hayatı ve Türkçe öğrenimi arasında doğru bir orantı olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Suriyelilerin buradaki dil öğrenimin sosyal hayatlarını da kolaylaştırdığı ve yeni ilişkilerin gelişmesinde de imkân sağladığı anlaşılmaktadır. Yine görüşme yapılan alanda Suriyelilerin çalışma ortamında Türklerle iletişimlerinin geliştirdiği ve bu sayede Türk toplumunu ve kültürünü daha yakından tanıma fırsatı buldukları görülmektedir. Öyle ki bu durumun Suriyelilerin Türkler ve Türk toplumu hakkındaki düşüncelerini şekillendirdiği ve kız alma- kız verme gibi kültürel bağ konularına da sirayet ettiği görüşme ve gözlemlerden anlaşılmıştır. Bu hususta çalışma hayatına katılım dahilinde, Suriyelilerin kayıtlı çalışma imkanlarının kolaylaştırılması, hem iş verenin işyerinde istihdamı sağlaması açısından hem de Suriyelilerin çalışma hayatına katılımları açısından önem arz etmektedir. Nitekim, bu durum en başta emek piyasasındaki problemlerin çözümüne ve

uyumun hızlanmasına da büyük ölçüde katkı sağlayacaktır. Ayrıca, yine göç etmiş olan Suriyelilerden mesleki becerileri ve eğitim durumlarının yetkinlikleri göz önüne alınarak yasal bir çerçevede niteliklerine göre eğitim verilmesi de hem nitelikli işgücünün artmasına hem de Suriyelilerin yaşadıkları mevcut aksaklıkların giderilmesine de olanak sağlayacaktır.

Ayrıca eklemek gerekir ki, her şeye rağmen Suriyelilerin sosyal hayatlarında daha içe kapanık ve kendi aralarında bir hayat tarzı geliştirdikleri de görünen bir gerçektir. Bunun ortaya çıkmasında gettolaşmanın var olması önemli bir etken oluşturmakla beraber asıl önemli nedenlerden birisi de Türk toplumunun bazı kesimlerinden gördükleri ayrıştırıcı muameledir. Bu nedenle uyumun tam anlamıyla sağlanması için Suriyelilerin sergileyeceği istekli tutum kadar Türk toplumunun da kabullenici bir tutuma sahip olması gerekmektedir. Bunun içinse öncelikle medyanın ayrıştırıcı ve ötekileştirici dilden uzak durması, Suriyeliler üzerinden yapılan sınavsız üniversite, ücretsiz sağlık sistemi, işe yerleştirilme, nakdi yardım vb. gibi asılsız söylemlerin düzeltilmesi ve topluma şeffaf bir şekilde açıklanması gerekmektedir. Aksi taktirde uyum süreci için atılacak olan her adım eksik kalacaktır.

KAYNAKÇA

AB'den Türkiye'deki sığınmacılara destek, ***Anadolu Ajansı***, Ekim 31, 2019, Erişim: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abden-turkiyedeki-siginmacilara-destek/1631919, 7 Kasım 2019.

Adıgüzel, Yusuf, ***Göç Sosyolojisi***, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2018.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), ***Suriyeli Misafirlerimiz Kardeş Topraklarında***, Ankara, 2014.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), ***Suriyeli Misafirlerimiz Kardeş Topraklarında***, Ankara, 2016.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), ***Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar, Saha Araştırması Sonuçları,*** Ankara, 2013.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), ***Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar,*** Ankara, 2014.

Afyoncu, Erhan, "Suriye'de Fransız Mandası", ***Sabah Gazetesi***, Nisan 15, 2018 Erişim:https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2018/04/15/suriyede-fransiz mandasi , 16 Ağustos 2019.

Ağanoğlu, H. Yıldırım, ***Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makus Talihi Göç,*** İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Ağır, Osman, Sezik, Murat, "Suriye'den Türkiye'ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları", ***Birey ve Toplum***, Cilt:5, Sayı:9, 2015, s.95-123.

Akçadağ, Emine***, Yasa Dışı Göç ve Türkiye***, Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi, Rapor No:42, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2012.

Akıcı, Buket, Nergis, Ahmet, Gedik, Ercan, "Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul", ***Göç Araştırmaları Dergisi***, Sayı:2, 2015, s.58-83.

Altuğ, Yılmaz, "Balkanlardan Ana yurda Yapılan Göçlerin Mahiyeti", ***İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası***, Cilt:32, Sayı: 2-4, 1996, s.846-857.

Amerika'nın Sesi, Mart 14, 2019, Erişim: https://www.amerikaninsesi.com/a/ab-suriyeli-icin-turkiyeye-15-milyar-euro-verecek/4828914.html, 7 Kasım 2019.

Anık, Mehmet, ***Çok kültürlü Bir Toplumda Kimlik Algısı: İsveç'te Yaşayan Türk Göçmenleri Örneği***, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Ankara Kalkınma Ajansı, ***Ankara Göç Analizi***, Araştırma Serisi 5, Kasım 2014.

Arango, Joaquı´n, "Explaining Migration: a critical view", ***İnternational Social Science Journal*** , 52 (165), 2000, pp.283-296.

Arslan, Aslı "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri ve Göçmenlerin Türkiye'de İskanları", ***International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,*** Vol. 9/4, 2014, s. 31-50.

Aslan, Ahmet, "Entegrasyon, Çokkültürlülük ve Katılım: Almanya Türklerinin Yaklaşımı", ***Al-Farabi International Journal on Social Sciences,*** Cilt:3, Sayı:3, 2019, s.74-88.

Bacain, Elana L., "The Protection of Refugees and Their Right to Seek Asylum in the European Union", ***Institut Européen De L'unıversıté De Genève***, Vol:70, 2011.

Bakırtaş, Tahsin, "Küresel Gelişme Modelinde Uluslararası Göç Olgusu ve Yansımaları", ***Alternatif Politika***, Cilt: 4, Sayı:2, 2012, s.232–261.

Bakioğlu, Akın, Atar, Feray,İzmir, Hüseyin, ***Ankara'daki Suriyelilerin Mültecilik Deneyimleri Göç, Gündelik Yaşam, Geçim Deneyimleri ve Sosyal Dışlanma***, Sosyoloji Derneği Yayını, Ankara, 2018.

Barındık, Görkem, "Türkiye'de Yaşanan Terör Olayları:1993 2018", ***İndigo Dergisi***, 2018, Erişim: https://indigodergisi.com/2018/01/turkiye-teror-olaylari-1993-2018/, 15 Kasım 2019.

Barkın, Ersan, "1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi", ***Ankara Barosu Dergisi,*** Cilt:1, 2014, s.333-360.

Basnews, 2017, Erişim: http://www.basnews.com/index.php/tr/news/world/369002 01.08.2019.

Betts, Alexander, ***Zorunlu Göç ve Küresel Politika***, Hece Yayınları, Ankara, 2017.

Bhandari, Humnath, Yasunobu, Kumi, "What is Social Capital? A Comprehensive Review of the Concept", ***Asian Journal of Social Science***, Vol.37, 2009, 480-510.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, ***Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname***, 2312 Sayılı Karar, Yayın Tarihi: 14 Aralık 1967.

Bourdieu, Pierre ve Loic Wacquant, ***An Invitation to Reflexive Sociology***. Chicago: University of Chicago Press, 1992.

Bourdieu, Pierre, ***The Forms of Capital. J. G. Richardson,*** (Ed.), in Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education , New York: Greenwood Press , pp.241-258, 1986.

Bozbeyoğlu, Eda, "Mülteciler ve İnsan Hakları", ***Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Çalışmalar Dergisi***, Sayı:1, Cilt:2, 2015, s.60-80.

Bozdağlı, Yücel, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları", ***Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,*** Özel Sayı: 3, 2014, s.9-32.

Bulut, Remzi, "Eski Yugoslavya'yı Oluşturan Ülkeler ve Ekonomileri", ***Ayrıntı Dergisi,*** Cilt:5, Sayı:55, 2017, s.37-43.

Bulut, Yakup, Akın, Soner ve Karakaya, Sedat, "Türkiye'nin Mülteci Politikaları: Suriyeli Mültecilerin Durumuna İlişkin Bir İnceleme", ***Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, Sayı:39, 2018, s.2017-222.

Canpolat, Hasan, "Küresel Göç ve Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi", ***İdarecilerin Sesi Dergisi***, Sayı:167, 2015, s.34-44.

Caro, L. Pinedo, ***Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler***, ILO Türkiye Ofisi, 2020.

Castels, Stephan, "Twenty-First-Century Migration as a Challenge to Sociology", ***Journal of Ethnic and Migration Studies***, Vol. 33, No.3, 2007, pp.351-371.

Castles, Stephen, Miller, J. Mark, ***Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketlilikleri***, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

Clapham, Andrew, ***İnsan Hakları***, Dost Yayınevi, Ankara, 2007.

Creswell, W.John, ***Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni***, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2020.

Crisp, Jeff, "Policy Challenges of the New Diasporas: Migrant Networks and Their Impact on Asylum Flows and Regimes", Working Paper No.7, ***Geneva: UNHCR***, 1999.

Çağlar, Ali, Onay, Abdülkadir, “"Entegrasyon/Uyum: Kavramsal ve Yapısal Bir Analiz", ***Göç ve Uyum,*** Derleyenler: B. Dilara Şeker, İbrahim Sirkeci ve M. Murat Yüceşahin, Transnational Press London, Birleşik Krallık, 2015, s.39-76.

Çağlar, Türkan, “Göç Çalışmaları için Kavramsal Bir Çerçeve”, ***Toros Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi***, Cilt:5, Sayı:8, 2018, s.26-49.

Çağlayan, Savaş, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, ***Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, Sayı:17, 2006, s.67-91.

Çalık, Tacettin, “Sığınma Hakkının Korunması”, ***Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,*** Cilt 23, Sayı 1, 2015, s.117-146.

Çelik, Mehmet Y., Şen, Alper T., Usta, Hasan ve Usta, Sakine E., “Avrupa Birliğinin Göç/Mülteci Politikası ve Sığınmacıların Ekonomik, Sosyal ve Kamusal İletişim Sorunları: Kastamonu Örneği”, ***Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, Sayı:57, 2018, s. 296- 315.

Çetin, İhsan, Suriyeli Mültecilerin İşgücüne Katılımları ve Entegrasyon: Adana-Mersin Örneği, ***Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,*** Cilt:15, Sayı:4, s.1001-1016.

Çiçeksöğüt, Adem, “Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyelilerin Türkiye’deki Statüsü”, ***Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Dergisi,*** Cilt:6, Sayı:2, 2017, s.1- 20.

Çiftçi, Murat, ***Bölgeler Arası Eşitsizlik Perspektifiyle İç Göç-Sosyoekonomik Gelişmişlik İlişkisi ve Türkiye Örneği,*** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Çoğalan, Sultan, Demir, Ali, “Suriye’de Savaşın Üç Yılı”, ***Anadolu Ajansı***, Mart 14, 2014, Erişim: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyede-ic-savasin-uc-yili/174781, 18 Ağustos 2019.

Çolak Filiz, “Bulgaristan Türklerinin Anavatana Göç Hareketi (1950-1951)”, ***Türk Dünyası Araştırmaları,*** Sayı 145, 2003, s.113-145.

Çoşun, İpek, Emin, N. Müberra, ***Türkiye’deki Suriyelilerin Eğitiminde Yol Haritası Fırsatlar ve Zorluklar, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)***, İstanbul, 2016.

Çötok, Akıncı Nesrin, Taşdelen, H. Musa, **"**Avrupa Ekseninde Yabancı Korkusu Ve İslamofobi Algısının Değerlendirilmesi", ***İnternational Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic***, Cilt:8, Sayı:6, 2013, s.1 -13.

Çulhan, İbrahim**, "**Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Süreci (1950-1951*)*", ***Akademik-Der Tarih, Eğitim, Bilim ve Kültür Dergis*i**, Sayı:1, 2017, s.60.

Danış, Didem, "Irak'tan Irağa:2003 Sonrası Irak'tan Komşu Ülkelere ve Türkiye'ye Yönelik Göçler", ***Ortadoğu Stratejik Araştırmaları Merkezi (ORSAM),*** Rapor NO:21, 2010, s.5-33.

Daver, Bülent, "İnsan Hakları ve Mülteciler Meselesi", ***Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi***, Sayı:1, Cilt:8, 1953, s.185-199.

De Hass, Hein, "Morocco's Migration Experience: A Transitional Perspective", ***Internation Migration,*** Vol.45, No.4, 2007, pp.39-70

De Hass, Hein, Migration and Development:A Theoretical Perspective, ***Bielefeld: COMCAD***, Working Papers No. 29, 2007.

Dedeoğlu, Saniye, "Türkiye'de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği", ***Ankara Üniversitesi SBF Dergisi***, Sayı:1, Cilt:66, 2011, s.27-48.

Değerli, Sarıkoyucu Esra, Karakuzu, Hasan, **"**1950-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk Göçü", ***Akademik Bakış Dergisi***, Sayı:57, 2016, s.313-342.

Demir, Ö. Oğuzhan, Erdal, Hakan, "Yasadışı Göç İle İlgili Kavramların Doğru Anlaşılmaması Sorunu ve Yazılı Basında Çıkan Haberler Üzerine Bir İnceleme", ***Polis Bilimleri Dergisi***, Cilt:12, Sayı:1, 2010.

Demirhan, Yılmaz, Aslan, Seyfettin, "Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikalar ve Yönetimi", ***Birey ve Toplum Dergisi***, Cilt: 5, Sayı:9 , 2015, s.23-62.

Deniz, Orhan, ***Uluslararası Göçler ve Türkiye'ye Yansıması,*** Çantay Yayınevi, İstanbul, 2009.

Dilek, S. Bahadır, ***Suriyeli Göçü***, Kripto Yayınları, Ankara, 2018.

Dokuyucu, Erkan, ***Zorunlu Göçe Maruz Kalan Suriyelilerin Türkiye'de Yaşadıkları Barınma Sorunları: Kilis Örneği***, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Doytcheva, Milena, ***Çokkültürlülük***, Editör: Can Belge, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Duman, Çağlar, "1. Körfez Savaşı", ***Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)***, 7 Nisan 2017, Erişim: https://tasam.org/trTR/Icerik/40063/1_korfez_savasi,_ 03 Ekim 2019.

Duman, Önder, "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938)", ***BİLİG***, Sayı:45, 2008, s.23-44.

Duruel, Mehmet,"Suriyeli Sığınmacıların Türk Emek Piyasasına Etkileri Fırsatlar ve Tehditler" ***Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi***, Cilt:3, Sayı:2, 2017, s.207-222.

Düzkaya, Hıdır, ***Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Entegrasyonu Ve İstihdam Politikaları***, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.

Eine syrische Zweitfrau gibt es für 1800 Euro, ***Stern Zeitung***, Nisan 7, 2015, Erişim: https://www.stern.de/politik/ausland/tuerkei--syrerinnen-sind-als-zweitfrauen-zur-ware-geworden-5928702.html, 3 Kasım 2019.

Eke, Erdal, "Türk Kamu Yönetimi Açısından Göç Politikası ve Teşkilat Yapısı: Güncel Bir Perspektif", Ed. Akgül, H. Hüseyin, Eke, Erdal, ***21.Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi***, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2018.

Eker, Kemal, ***Türkiye'de Yasadışı Göç Sorunu***, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2008.

Ekici, Süleyman, Tuncel, Gökhan, "Göç ve İnsan", ***Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi***, Cilt:5, Sayı:1, 2015, s.9-22.

Elçin, Doğa, "Türkiye'de Bulunan Suriyelilere Uygulanan Geçici Koruma Statüsü 2001/55 Sayılı Avrupa Konseyi Yönergesi ile Geçici Koruma Yönetmeliği Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar", ***Türkiye Barolar Birliği Dergisi***, Sayı:124, 2016, s.9-80.

Erdoğan, Murat, ***6. Yılında Türkiye'deki Suriyeliler: Sultanbeyli Örneği***, Mülteciler Derneği, İstanbul, 2017.

Erdoğan, Murat, ***Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul Ve Uyum***, Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, HUGO Yayınları, Ankara, 2015.

Ergüven, N. Sarp, Nasıh, Özturhanlı, Beyza, "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye", ***Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt:62, Sayı:4, 2013, s.1007-1061.

Esser, Hartmut, "Integration und ethnische Schichtung", ***Arbeitspapiere -Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung*** , Mannheim, 2001, pp. 1-77.

European Agency For Safety and Health At Work, Literature Study on Migrant Workers, 2009, Erişim:http://osha.europa.eu/en/publications/literature_reviews/migrant_workers, 28 Haziran 2020.

Faist, Thomas, ***Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar***, Bağlam yayınları, İstanbul 2003.

Gaziantep Ticaret Odası, ***İçimizdeki Suriye***, Gaziantep Ortak Akıl Raporu-2, Gaziantep, 2015.

Geray, Cevat , ***Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1923-1961)***, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1962.

Giritli, İsmet, "Romanya ve Türk Romen İlişkileri", ***İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası***, Cilt:45, Sayı:1-4, 1981, s.235-248.

Glossary on Migration, Eds: Perruchoud, Richard, R.Cross, Jillyanne, International Organization for Migration, Law Series No.25, 2011.

Gordon, Milton. Assimilation in American Life: The Role Of Race, Religion And National Origins, ***Oxford University Press***, New York, 1964.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, "Düzensiz Göç Hakkında", Erişim: https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc hakkinda#:~:text=Düzensiz%20göç%3B%20hedef%20ülkeler%20için,ülke%20sınırlarını%20geçen%20kişileri%20içerir., 18 Mayıs 2019.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, "Kitlesel Akınlar" Erişim: https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar, 16 Ağustos 2019.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Erişim: https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 ,02 Ağustos 2019

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Erişim: https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler 15 Ekim 2019.

Göç Rakamları Küresel Isınma ile 3'e Katlanabilir! , ***İklim Haber***, Aralık 25, 2017, Erişim: https://www.iklimhaber.org/goc-rakamlari-kuresel-isinma-ile-3e-katlanacak/, 26 Nisan 2019.

Göç Terimleri Sözlüğü, Eds. Richard Perruchoud, Jillyanne Redpath Cross, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), 2013.

Göçer, İsmet, Çınar, Sertan, "Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri", ***Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdariBilimler Fakültesi Dergisi***, Cilt:6, Sayı:10, 2015, s.51-68.

Göker, Göksel, ***Göç, kimlik, aidiyet: Kültürlerarası iletişim açısından İsveçli Türkler***, Yayınlanmış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2013.

Gökler, Yağmur Firuze, "Sincar ve Kobani'ye Yapılan Saldırılar Sonucunda Yaşanan Göçler ve Türkiye'nin İnsani Yardımları", ***Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)***, Sayı:18, s.1-16.

Gurak, T. Douglas, Caces, F. Maria, "Migration Networks and the Shaping of Migration Systems", ***International Migration Systems:A Global Approach***, Eds. Marry M. Kritiz, Lin Lean Lim and Hania Zlıtnik, Clarendon Press, Oxford, 1992.

Güçer, Mehmet, Karaca, Sema, Dinçer, Bahadır, "Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı Suriyeli Mülteciler Alan Çalışması", ***Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu***, Rapor No:12-13, Ankara, 2013.

Güler, Arzu, "Mülteci Sorunu ve 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme: Siyasi Gerçeklik ve Normatif Düzen İkilemi", ***Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi,*** Cilt:13, Sayı 51, 2016, s.41-61.

Güllüpınar, Fuat, "Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme", ***Yalova Sosyal Bilimler Dergisi***, Sayı:4, Cilt:2, 2012, s.53-85.

Gündüz, A. Osman, "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk göçü (1989 Örneği)", ***Kırklareli Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi***, 2013, http://kirkbal.kirklareli.edu.tr/0144152275/arastirma-yazilari.html

Güreşçi E., 'Köyden Kente Göçün Köydeki ve Kentteki Ansımaları: Akpınar Köyü Üzerine Bir Değerlendirme', ***Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi***, Cilt:2, Sayı:2, 2010, s.47-55.

Güven, Esma, "***Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'deki Çalışma Durumları ve Türkiye Ekonomisine Etkileri***", İlemblog, No:2, 2016.

Güven, H. Sami, ***Dış Göç ve İşçi Yatırım Ortakları***, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1977.

Hagen-Zanker, J., "Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature", ***MPRA Working Paper***, No.28197, 2008.

Human Rights Watch, ***Ülkelerini Neden Terkettiler ? Sürgündeki İranlı Aktivistlerin Öyküleri***, United States of America, 2012, Erişim: https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/iran1212tu_sumandrecs.pdf , 22 Eylül 2019.

Interview With Syrian President Bashar al-Assad***, Wall Street Journal***, January 31, 2011,Erişim:https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703833204576114712441122894 , 18 Ağustos 2019.

İçduygu, Ahmet, Aksel, B. Damla, ***Türkiye'de Düzensiz Göç***, Uluslararası Göç Örgütü Türkiye, Ankara, 2012.

İçduygu, Ahmet, Ender, Sema, Gençkaya Ö. Faruk, Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, ***MireKoç Yayınevi***, İstanbul, 2014.

İçduygu, Ahmet, ***Irregular Migration in Turkey***, International Organization for Migration , No.12, 2003.

İdlib 'den göç uyarısı: On binlerce mülteci daha gelebilir, ***Cnn Türk***, Eylül 4, 2019, Erişim:https://www.cnnturk.com/video/dunya/on-binlerce-multeci-daha-gelebilir, 09 Temmuz 2019.

İnce, Celal, "Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme", ***Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi***, Cilt:11, Sayı:8, 2019, s.2528-9527.

İnsan Hakları Derneği, ***Yok Sayılanlar; Kamp Dışında Yaşayan Suriye'den Gelen Sığınmacılar İstanbul Örneği***, 2013.

İnsani Yardım Vakfı (İHH), ***İHH İnsani Yardım Vakfı Suriye Raporu (Mayıs 2011 Kasım 2012)***, Erişim: https://issuu.com/ihhinsaniyardimvakfi/docs/suriye-raporu-kasim-2012 , 10 Ekim 2019.

İzmirli, A. Lale, "Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme", ***Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi***, Cilt 4 , Sayı 7, 2017, s. 43- 66.

Janson, C.J., "Migration: A Sociological Problem", ***Readings in the Sociology of Migration***, Ed. Clifford Jansen, Pergamon Press**,** New York, 1970, pp.3-35.

Kalaycı, Hakkı, ***Göç Sosyolojisi Açısından Bir İnceleme Çankırı'dan Ankara'ya Göç Örneği***, Yedigün Basın Yayın, Çankırı, 2016.

Kalkınma Bakanlığı, ***Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu***, Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara: Kalkınma Bakanlığı, 2014.

Kara, Polat, Korkut, Recep, "Türkiye'de Göç, İltica ve Mülteciler" ***Türk İdare Dergisi,*** Sayı: 467, 2010, s.153-162.

Karabat, Ayşe, ***Suriye Savaşları***, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.

Karasu, A. Mithat, "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Kentlerde Neden Oldukları Güvenlik Riskleri", ***Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,*** Cilt 36, Sayı 2, 2018, s.51-73.

Kartal, Bilhan, "Sığınmacı Statüsünün Dönüşümü ve Entegrasyon*",* ***Beklenmeyen Misafirler: Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği***, Derleyenler: Bilhan Kartal, Ural Manço, Transnational Press London, Birleşik Krallık, 2018, s.117–140.

Kaya, İbrahim, Eren, Y. Esra, ***Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları Ve Yükümlülükleri***, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı, 2015.

Kaygısız, İrfan, ***Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri***, Friedrich Eberto Stiftung Yayınları, 2017.

Kaynak, Muhteşem, ***Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye (1988-1991)***, Tanmak Yayınları, Ankara, 1992.

Kayyam, Cevahir, "Lozan Barış Antlaşmasına Göre Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Konunun TBMM'de Görüşülmesi", ***Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi***, Sayı:27, Cilt: 9 1993, s. 581-608.

Keleş, N. Hatice, ***Sosyal Sermaye***, Eğitim Yayınevi, Konya, 2012.

Keser, İnan, ***Göç ve Zor: Diyarbakır Örneğinde Göç ve Zorunlu Göç***, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2011.

Keskinel, Beyza, Çoşkun, Doğan, "Göç, Çokkültürlülük ve Toplumsal Uyum", ***Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi***, Sayı:2, Cilt:6, 2020, s.51-58.

Kılıç, Taner, "Bir İnsan Hakları Olarak İltica", 2010, Erişim: https://docplayer.biz.tr/3859838-Bir-insan-hakki-olarak-iltica-av-taner-kilic-ktaner-gmx-net.html , 30.05.2019.

Kilis'te boşanmalar hızla artıyor! , ***Milliyet Gazetesi***, Ekim 28, 2014, Erişim: https://www.milliyet.com.tr/siyaset/kiliste-bosanmalar-hizla-artiyor-nedeni-1961239, 3 Kasım 2019.

Kirişçi, Kemal, "Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices" ***Middle Eastern Studies***, Vol.36, No.3, 2000, pp.1-22.

Kirişçi, Kemal, ***Misafirliğin Ötesine Geçerken "Suriyeli Mülteciler" Sınavı***, Brookıngs Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), Ankara, 2014.

Kobani 'den Türkiye'ye girenlerin sayısı 130 bini aştı, ***DW***, Ağustos 22, 2014, https://www.dw.com/tr/kobaniden-türkiyeye-girenlerin-sayısı-130-bini-aştı/a-17938932, Erişim:12 Ekim 2019.

Koca, Çörtoğlu Sema, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Uyarınca Yabancıların Türkiye'de İkameti ve Uzun Dönem İkamet İznine İlişkin Değerlendirmeler" ***Ankara Barosu Dergisi***, Sayı:2, 2016, s.44-88.

Koç, Muzaffer, Görücü, İbrahim, Akbıyık, Nihat, "Suriyeli Sığınmacılar ve İstihdam Problemleri" ***Birey ve Toplum Dergisi,*** Sayı:9, Cilt:5, 2015.

Koçak, Yüksel, Terzi, Evan, "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri", **Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:3, Cilt:3, 2012, s.163-184.

Kodaz, Yusuf, **"**Bağımsız Suriye İçin Atılan İlk Adım: Fransa-Suriye Antlaşması ve Türk Kamuoyu (9 Eylül 1936)", ***Tarih Araştırmaları Dergisi***, Cilt:35, Sayı:59, 2016, s.213-237.

Koyuncu, Ahmet, ***Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler,*** Çizgi Kitapevi,Konya,2014.

Kurekova, M. Lucia,"Theories of Migration: Conceptual Review And Empirical Testing in the Context of the EU Eastwest Flows", ***Paper prepared for Interdisciplinary Conference on Migration. Economic Change, Social Challenge***, 2011.

Kutlu, Zümray, ***Bekleme Odasından Oturma Odasına: Suriyeli Mültecilere Yönelik Çalışmalar Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa Bir Değerlendirme***, Anadolu Kültür ve Açık Toplum Vakfı, 2015.

Lee, Everett S., "A theory of migration", ***Demography, Demography is Currently Published by Population Association of America***, Vol.3, No.1, 1966, s.47-57.

Lütem, E.Ömer, "1984 –89 Dönemi Türkiye'nin Bulgaristan Politikaları ve 89 Göçü", ***89 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç*** ,Editörler: Neriman Hacısalihoğlu, Mehmet Hacısalihoğlu, , Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2012, s.137-169.

Malkoç, E. Sinan, "Uluslararası Göçlerin Sebepleri ve Siyasal Rejimler", ***Göç Sosyolojisi:Farklı Boyutlarıyla Göç,*** Ed. Rıdvan Şimşek, Akademisyen Kitapevi, Ankara, 2018, s.131-145.

Mannaert, Celia, "Irregular Migration and Asylum in Turkey", ***Geneva, UNHRC***, Working Paper: 89, 2003, s.1- 17.

Marshall, Gordon, ***Sosyoloji Sözlüğü***, Çev.Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2009.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E., "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", ***Population and Development Review***, Vol.19, No.3, 1993, pp.431-466

McMeekin, Ersoy Nesrin, ***Bulgaristan'ın Türklere Yönelik Politikası ve 1989 Büyük Göçü***, Editörler: Mevsim, Hüseyin, Kutlay, Muzaffer, Usak Yayınevi, Ankara, 2013.

MEB, "Geçici Koruma Altındaki Öğrencilerin Eğitim Hizmetleri", Aralık 2018 Erişim: http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_12/03175027_03-12-2018__Ynternet_BYlteni.pdf, 19 Ekim 2019.

Memiş, Hasan, "İç Savaş Nedeniyle Kilis'te Yaşayan Suriyelilerin Oluşturduğu Sosyo-Ekonomik Algılar Üzerine Bir Araştırma", ***Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi***, Cilt 14, Sayı 52, 2015, s. 100-114.

Memiş, Hasan, "İç Savaş Nedeniyle Kilis'te Yaşayan Suriyelilerin Oluşturduğu Sosyo-Ekonomik Algılar Üzerine Bir Araştırma", ***Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi***, Cilt:14, Sayı:12, 2015, s.100-114.

Meurs, Wim Van, "Land Reform in Romania - A Never-Ending Story", ***South East Europe Review***, Vol.2, 1999, pp.109-122.

Michael, J.Piore, "The Shifting Grounds for Immigration", ***American Academy of Political and Social Science***, Vol.485, 1986, pp.23-33.

Mincer, J., "Family Migration Decisions", ***Journal of Political Economy***, Vol.86, No.5, 1978, pp.749-773.

Moralı, Gürkan, "Suriyeli Mülteci Çocuklara Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar", ***Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi***, Cilt:8, Sayı:15, 2018, s.1426-1449.

Nayır, Nabi Yaşar, ***Balkanlar ve Türklük,*** Ulus Yayınevi, Ankara, 1936.

Nuriyev, Elhan, "Suriye Siyasi Tarihi", ***21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü***, Mayıs 29, 2012, Erişim: https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/orta-dogu-ve-afrika arastirmalari-merkezi/suriye-siyasi-tarihi, 16 Ağustos 2019.

Orhan, Dersan Duygu, "Ortadoğu Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği" ***Atılım Sosyal Bilimler Dergisi***, Cilt:3, Sayı: 1-2, 2013, s.17-29.

Oytun, Orhan ve Gündoğar Şenyücel, Sabiha, Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri, ***Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi* (*ORSAM)***, Rapor No: 195, Ankara, 2015.

Oytun, Orhan, "Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler'' ***Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)***, Rapor No: 189, Ankara, 2014.

Özcan, Ela, "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme", ***İş ve Hayat***, Cilt:2, Sayı:4, 2016, s.183- 215.

Özdal, Barış, Tutan, Vardar, Esra, "Temel Kavramlar ve Olgular". ***Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye***, Editör: Barış Özdal, Dora Yayınları, Bursa, 2018, s.1-60.

Özdemir, A. Ayşe, ***Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması***, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2007.

Özdemir, Erol, "Suriyeli Mülteciler Krizinin Türkiye'ye Etkileri" ***Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi***, 2017, Vol.1, No.3, s.114-140.

Özdemir, Erol, "Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki Algıları", ***Savunma Bilimleri Dergisi***, Cilt:16, Sayı:1, 2017 s.115-133.

Özdemir, Erol, "Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki Algıları", ***Savunma Bilimleri Dergisi,*** Cilt:16, Sayı:1, 2017, s.115- 136

Yalçın, Volkan, "Sakarya'daki Iraklı ve Suriyelilerin Göç Süreçleri, Bütünleşme ve Gelecek Beklentileri", ***Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, Cilt:4, Sayı:1, 2019, s.335-353.

Özensel, Ertan, "Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çokkültürlülüğü", ***Akademik İncelemeler Dergisi,*** Cilt:7, Sayı:1, 2012, s.56-70.

Özgüler, V. Canbey, "Göç ve Uyum Politikaları", ***Gsı Journals Serıe B: Advancements In Busıness and Economıcs***, No.1, Vol.1, pp.1-18, 2018.

Özlü, Zeynel, Kara, Abdullah, Karkın, Veysel, "Suriye Özelinde Arap Baharı ve Türkiye'ye Etkileri" ***Geçmişten Günümüze Göç I,*** Editör: Osman Köse, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2017, s.477.

Öztürk, A.Kemal, ***Türkiye'deki Suriyeli Sanatçılar: Sanat Yoluyla Kimliğin Yeniden İnşası Ve Uyum***, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Özyakışır, Deniz, ***Göç Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama***, Nobel Yayınları, Ankara, 2013.

Papila, Aytül, "Kimliğin Anlatım Aracı Olarak Sanat", ***Journal of Social Sciences***, Vol.1, No.1, 2007, s.176- 190.

Parekh, Bhikhu, "Logic of Identity", ***Politics, Philosophy & Economics***, Vol.8, No.3, 2009, s. 267- 284.

Parekh, Bhikhu***, Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori,*** Çeviren: Bilgi Tanrıseven, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2002.

Petersen, William, "A General Typology of Migration", ***American Sociological Review***, Vol. 23, No. 3 ,1958, pp.256-266

Piore, Michael J, "The Shifting Grounds for İmmigration", ***Annals of the American Academy of Political and Social Science***, Cilt: 485, 1986, s.23-33.

Portes, Alejandro, "Social Capital: Its Origins And Applications In Modern Sociology", ***Annual Review of Sociology***, Vol.24, 1998, pp.1–12,

Poyraz, Yasin, "Suriye Vatandaşlarının Geçici Korunması ve Uluslararası Mülteci Hukuku", ***Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt 20, Sayı 2, 2012, s.53- 69.

Putnam, Robert, ***Social Capital: Measurement and Consequences***, Canadian Journal of Policy Research, 2, pp.41-51.

Ravenstein, Ernst George "The Laws of Migration", ***Journal of the Statistical Society of London***, Vol. 48, No. 2, 1885, pp.167-235.

Ravenstein, Ernst George, "The Laws of Migration", ***Journal of the Royal Statistical Society***, Vol. 52, No. 2, 1889, pp.241-305.

Resmi Gazete , ***İskan Kanunu***, Kanun No:2510, Sayı:12968 , Yayın Tarihi: 14 Haziran 1934.

Resmi Gazete**, "*Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla***

Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik", Sayı: 22127, Yayınlanma Tarihi: 30 Kasım 1994.

Resmi Gazete, ***Geçici Koruma Yönetmeliğ***i, Yönetmelik No:6203, Sayı:29153, Yayın Tarihi: 22 Ekim 2014.

Resmi Gazete, ***İskan Kanunu***, Kanun No:5543, Sayı:.26301, Yayınlanma Tarihi: 26 Eylül 2006

Resmi Gazete***, Kararnamaler***, Karar Sayısı:6/10260, Sayı:12968, Yayın Tarihi: 5 Ağustos 1968.

Resmi Gazete, ***Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Kanun***, Sayı:10898, Yayın Tarihi: 5 Eylül 1961.

Resmi Gazete***, Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Ek Protokol*** ,Kanun No:4803, Kabul Tarihi: 30.01.2003.

Resmi Gazete, ***Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın Ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına Ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun***, Kanun No. 4804, Kabul Tarihi :30.1.2003.

Resmi Gazete, ***Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu***, Kanun No:6458, Sayı:.28615, Yayın Tarihi: 11 Nisan 2013.

Reyhanlı'da Suriyeli sayısı, ilçe nüfusunu yakaladı, ***Aydınlık Gazetesi***, Eylül 18, 2018, Erişim: https://www.aydinlik.com.tr/reyhanli-da-suriyeli-sayisi-ilce-nufusunu-yakaladi-turkiye-eylul-2018, 4 Kasım 2019.

Robinson, Rudi, ***Beyond The State-Bounded Immigrant Incorporation Regime: Transnational Migrant Communities: Their Potential Contribution To Canada's Leadership Role And Influence İn A Globalized World***, The North-South Institute, Ottowa, 2005.

Ruben, R., & Heras, J., "Socıal Capıtal, Governance And Performance Of Ethıopıan Coffee Cooperatıves", ***Annals Of Public And Cooperative Economics***, 83(4), 2012, pp.463-484.

Sağlam, Serdar, "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme" ***Türkiyat Araştırmaları***, Sayı:5, 2006, s.33-44.

Salur, Sultan, "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Ekonomi Üzerindeki Etkileri", ***Current Debates in Economics & Econometrics***, 2017,s. 305-332.

Sarı Engin, "Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek", ***İletişim Araştırmaları Dergisi,*** Sayı:1, Cilt:1, 2003, s.167-172.

Sarınay, Yusuf, "Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990)", ***Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,*** Cilt: 27, Sayı: 80, 2011 s.351-387.

Sarp, Çağatay, "Yerli Toplum Algılamalarında Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişilerin Göçü: Harkiv / Ukrayna Örneği", ***Akademik Hassasiyetler***, Cilt:6, Sayı:11, 2019, s.206-232.

Sarp, Çağatay, Mazman, İbrahim "Immıgratıon To Turkey And Developıng Legal Status Of Immıgrantsın The Lıght Of Socıo-Polıtıcal Sıtuatıon" Editörler: Ender Eyüoğlu, Sami Baskın, ***Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Sempozyumu Tam Metinler Kitabı***, Saybilder Yayıncılık, 2018, s.1213 -1222.

Savaşan, Zerrin, "AB'de Sığınma Hakkı: Ortak Sığınma Sistemi Oluşturma Amacı ve Devam Eden Kısıtlamalar", ***İnsan Hakları Yıllığı***, Cilt 27, 2009, s.13-34.

Schultz, T. William, "The Economic Importance of Human Capital in Modernization", ***Education Economics***, Vol.1, No.1, pp.13-19.

Sezer, Serab, ***Lozan ve Mübadele***, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.

Sığınmacıların sayısı 130 bini aştı, ***Anadolu Ajansı***, Eylül 22, 2014, Erişim: https://www.ntv.com.tr/turkiye/siginmacilarin-sayisi-130-bini-asti,h-bCSRV4OEKqHOVm7n3M5w , 10 Ekim 2019.

Sönmez, Zümrüt, ***Komşuda Kriz: Suriyeli Mülteciler***, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İHH), İstanbul, 2014.

Stark, Oded ve David E. Bloom, "The New Economics of Labor Migration", ***The American Economic Review***, Vol. 75, No: 2, 1985.

Suriye sınırında operasyon, ***Habertürk Gazetesi***, Haziran 10, 2011, Erişim: https://www.haberturk.com/dunya/haber/638510-suriye-sinirinda-operasyon,27 Ağustos 2019.

Suriye: Dera'da İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar, ***Human Rights Watch***, June 1, 2011, Erişim: https://www.hrw.org/tr/news/2011/06/01/243073, 22 Ağustos 2019.

Suriye'de iç savaşın üç yılı, ***Anadolu Ajansı***, Mart 14, 2014, Erişim: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyede-ic-savasin-uc-yili/174781, Erişim:11 Ekim 2019.

Suriyeli bebek, besin yetersizliği ve soğuktan öldü, ***Sözcü Gazetesi***, Şubat 8, 2016, Erişim: https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/suriyeli-bebek-besin-yetersizligi-ve-soguktan-oldu-1080321/, 15 Ekim 2019.

Suriyeli işi ticarete döktü, ***Milliyet Gazetesi***, Ağustos 17, 2013 Erişim: https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/suriyeli-isi-ticarete-doktu-1750920, 10 Kasım 2019.

Suriyeli Mülteci Kadınların Dramı", ***Haksöz Haber***, 2013, Erişim: https://www.haksozhaber.net/suriyeli-multeci-kadinlarin-drami-foto-34898h.htm, 15 Ekim 2019.

Suriyeli Mültecilerin Yüzde 56'sı Ülkesine Dönmek İstiyor, ***Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi***, 2019 Erişim: https://sahamerkezi.org/suriyeli-multecilerin-yuzde-56si-ulkesine-donmek-istiyor/, 9 Kasım 2019.

Suriyelilerle evlilik ticarete dönüştü, ***Milliyet Gazetesi***, Ocak 27, 2014, Erişim: https://www.milliyet.com.tr/gundem/suriyelilerle-evlilik-ticarete-donustu-1827612, 3 Kasım 2019.

Şahin, Birsen, "Almanya'daki Türk Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonunun Kuşaklar Arası Karşılaştırması: Kültürleşme", ***BİLİG***, Sayı:55, 2010, s.103-134.

Şan, K. Mustafa, Haşlak, İrfan, "Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek", ***Akademik İncelemeler Dergisi***, Cilt:7, Sayı:1, 2012, s.29-53.

Şeker, B. Dilara, Sirkeci, İbrahim, Yüceşahin, M.Murat, ***Göç ve Uyum***, Transnational Press London,Birleşik Krallık, 2015.

Şen, Hasan, ***Zorunlu Göçle Türkiye'ye Gelen Suriyelilerin Entegrasyonu: İstanbul İli Örneği***, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2020.

Şen, Yağmur, "Suriye'de Arap Baharı", ***Yasama Dergisi***, Sayı:23, 2013, s.54-79.

Şenel Alaeddin, İlkel Topluluktan Uygar Topluma: Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi, ***Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları***, Ankara, 1982.

Şimşek, Rıdvan, "Göç Kuramları", ***Göç Sosyolojisi: Farklı Boyutlarıyla Göç***, Ed. Rıdvan Şimşek, Akademisyen Kitapevi, 2018, s.15-48.

Şimşek, Sefa, "Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri", ***Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi***, Sayı:3, 2002, s.29- 39.

Şimşir, Bilal, ***Bulgaristan Türkleri***, Bilgi Yayınevi İstanbul, 1986.

Tajfel, H., & Turner, J.C., "An Integrative Theory of Intergroup Conflict", Eds. In W. G. Austin, & S. Worchel , ***The Social Psychology of İntergroup Relations***, Monterey, CA: Brooks/Cole, 1979**,** pp. 33-37.

Tan, Mehmet, Belli, Aziz, Aydın, Abdullah, "2002 Sonrası Ve Arap Baharı Kapsamında Türkiye Suriye İlişkileri Ve Bölgesel Yansımaları", ***II. Bölgesel Sorunlar Ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı***, Editör: Osman Köse, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi , 2012, s. 66-74.

Taşçı, Faruk, "Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç", ***Kamu İş Hukuku Ve İktisat Dergisi Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası***, Cilt:10, Sayı:4, 2009.

Taştan, Ceyhun, Kavuncu Ç. Ayşe, Akbulut, M. Ayşe vd., "Uluslararası Kitlesel Göçler ve Türkiye'deki Suriyeliler", ***Polis Akademisi Yayınları***, Ankara, 2016 .

Tekin, Cemile, Altunsoy, Yılmaz, "Cumhuriyet Döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Kitlesel Göçler", ***Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi***, Sayı:2, 2019, s.119-147.

Tılıç, Rıttersberger H. Ve Bal Sevil, "Türkiye Emek Piyasasında Mülteciler/ Göçmenler: Görünmeyen Emek Ve Görünen Politika Üzerine Bir Değerlendirme", ***Nüfusbilim Dergisi***, 2019, s.26-51.

Toksöz, Gülay, ***Uluslararası Emek Göçü***, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.

Topal, H. Ahmet, "Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü", ***İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt:2, Sayı:1, 2015, s.5-22.

Topateş, Aslıcan, Topateş, Hakan , Durmaz, Nursel " Özgürlük Arayışında "Mecbur İnsan"1 Olmak: Denizli İşgücü Piyasasında İranlı Mülteciler", ***Çalışma ve Toplum Dergisi,*** Cilt:4, Sayı:59, 2018, s.2015- 2045.

Tunç, Şebnem, Ayşe, "Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme", ***Tesam Akademi Dergisi***, Cilt:2, Sayı:2, 2015, s.29-63.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Erişim: https://sozluk.gov.tr, 03 Ocak 2020.

Türker, Duygu, Yıldız, Ayselin "Göçmenlerde Sosyo-Psikolojik Entegrasyon Analizi", ***Göç ve Uyum***, Derleyenler: B. Dilara Şeker, İbrahim Sirkeci ve M. Murat Yüceşahin, Transnational Press London,Birleşik Krallık, 2015, s. 23-34.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, ***Ülkemize Sığınan Suriye Vatandaşlarının Barındıkları Çadır kentler Hakkında İnceleme Raporu***, Ankara, 2012.

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Yabancı Sermayeli Şirketler Bülteni Suriye Sermayeli Şirketler, Şubat 2019, Erişim: https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2019/bultenler/suriye_sermayeli_sirketler_bulteni/tepav_suriye_sermayeli_sirketler_bulteni_aralik_2018.pdf, 12 Kasım 2019.

Türkiye Göç Raporu 2015, ***Göç Araştırmaları Dergisi***, Cilt:2, Sayı:3, 2016, s.129-186.

Türkiye için kritik eşik aşıldı! ***Star Gazetesi***, Ekim 15,2012 Erişim: https://www.star.com.tr/guncel/turkiye-icin-kritik-esik-asildi-haber-697090/ , 10 Ekim 2019.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ), "***Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri***", 2019, s.5-27,

Türkiye Tabipleri Birliği, ***Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu***, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara, 2014.

Türkiye'deki Suriye ortak sermayesi 271 milyon TL'ye ulaştı, ***Cnn Türk***, Temmuz 10, 2019 Erişim: https://www.cnnturk.com/yazarlar/guncel/fatos-karahasan/turkiyedeki-suriye-ortak-sermayesi-271-milyon-tlye-ulasti, 10 Kasım 2010.

Türkiye'ye Sığınan Suriyeli Kürtler, *Haberler*, Ağustos 27, 2014, Erişim: https://www.haberler.com/turkiye-ye-siginan-suriyeli-kurtler-6531309-haberi/, 12 Ekim 2019.

Türkmen, M. Zeynep, ***Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar İçin Durum Analiz Raporu,*** Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, İstanbul, 2013.

Ulağlı, Serhat, ***Toplumsal İletişim Dili Olarak Kimlikler***, İstanbul, Motto Yayınevi, 2020.

Ulutaş, Çağla, Kamber, Asiye, "İç Göç ve Mekânsal Dışlanma", ***Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, Sayı:4, Cilt:17, 2016, s.163-184.

UNHRC, "Mültecileri Korumak", ***BMMYK Kıbrıs Ofisi***, Aralık, 2017.

UNHRC, "UNHRC Türkiye İstatistikleri" 2019 Erişim: https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri, 22 Ağustos 2019.

UNHRC, Erişim: https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html , 25 Mayıs 2019.

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", 1951.

United Nations Turkey, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin_ant4.pdf Erişim:30.05.2019.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2019,Erişim:https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2020/Feb/un_2019_internationalmigration_wallchart.pdf, 22 Haziran 2019.

Uzun, Elif, "Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Yer Alan Koruma Türleri: Mevzuat Ve Kavramlar", ***Beklenmeyen Misafirler: Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye,*** Derleyenler: Barış ve Kartal, 2018, s.49-65.

Ündüncü, Cemile, Erdoğan, Melike, Işık, Özge, "Avrupa'da Uluslararası Emeklilik Göçü ve Bütünleşme Kapsamında Yönetime Katılım Üzerine İnceleme", ***Yönetim Bilimleri Dergisi***, Cilt:7, Sayı:1, 2009, s. 159 – 188.

Ünür, Ece, "Görünmeyen Kimlikler: Öteki Kimliği Bağlamında "Kayıp Şehir" Dizisinin Analizi", ***Akademik İncelemeler Dergisi***, Cilt:8, Sayı:2, 2013, s.251- 273.

Üstün, Nazlı, ***Suriyelilerin Türk İşgücü Piyasasına Entegrasyonu Sorunlar Öneriler***, Konya Ticaret Odası Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü Araştırma Raporu, Konya, 2016.

Wickramasinghe, A.A.I.N, Wimalaratana, Wijitapure, "Internatıonal Mıgratıon And Mıgratıon Theorıes", ***Social Affairs: A Journal fort he Social Sciences***, Vol.1 No.5, 2016, pp.13-32.

Yalçın, Cemal, ***Göç Sosyolojisi***, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.

Yalçın, Volkan "Sakarya'daki Iraklı ve Suriyelilerin Göç Süreçleri, Bütünleşme ve Gelecek Beklentileri", ***Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,*** Cilt:4, Sayı:1, 2019, s.335-353.

Yaman, Ahmet, "Suriyeli Sosyal Sermayenin İnşası ve Yeniden Üretim Sürecinin Sivil Toplum ve Ekonomik Hayat Alanlarında İncelenmesi", ***Göç Araştırmaları Dergisi***, Cilt:2, Sayı:3, 2016, s. 94-127.

Yavuz, Sefer, "Göç, Entegrasyon ve Din: Avrupa'da Yaşayan Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme"***, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,*** Sayı:26, Cilt:6, 2013, s. 610-623.

Yeşiltaş, Murat, ***İç Savaşa Komşu Olmak Türkiye'nin Suriye Sınır Güvenliği Siyaseti***, Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Sayı:136, Ankara, 2015.

Yıldırım, Ali, "Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi", ***Eğitim ve Bilim Dergisi***, Sayı:112, Cilt: 23, 1999, s.7-12.

Yıldırım, Onur, ***Diplomasi ve Göç: Türk Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü***, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.

Yıldırım, Seyfi, "Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikaları Çerçevesinde Göç ve Göç Politikaları (1921-1960)", ***Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi***, Sayı:24, 2016, s.273-301.

Yıldız, İbrahim, ***Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası***, Kırmızı Çatı Yayınları, Ankara, 2018**.**

Yılmaz, Abdulrahman, "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri", ***International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*****,** Cilt:9, 2014, s.1685-1705.

Yılmaz, Halim, "Türkiye'de Suriyeli Mülteciler, İstanbul Örneği: Tespitler, İhtiyaçlar ve Öneriler", ***İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER)***, İstanbul, 2013.

Yılmaz, Öztürk Necla, "5543 Sayılı İskân Kanunu Hükümleri Uyarınca Türk Vatandaşlığının Kazanılması", ***Türkiye Barolar Birliği Dergisi***, Sayı:68, 2007, s. 241-264.

Yönlü, Kübra Yücel, ***Göç Sosyolojisi: Batı Eksenli Dünya Düzeni ve Türkiye'ye Gelen Dış Göç Dinamiği***, Doğu Kitapevi, İstanbul, 2018.

Yüksek, S. Fatma, "Türkiye'de Siyaseti Kuşatan Sorun: Suriyeli Göçmenler", ***Euronews*** Eylül 13, 2019, Erişim: https://tr.euronews.com/2019/09/13/turkiye-de-siyaseti-kusatan-sorun-suriyeli-gocmenler-siyasi-partilerin-tutumu-akp-mhp-chp, 13 Kasım 2019.

Yüksel, A. Aslan, "29 Ekim 2012 Cumhuriyet Bayramı Resepsiyonu Konuşması", ***Türkiye Cumhuriyeti Mainz Başkonsolosluğu***, 29.10.2012, Erişim: http://mainz.cg.mfa.gov.tr/Mission/ShowSpeech/2459, 10 Mart 2020.

ZAİM, Sabahattin, "Son Yugoslavya Muhacirleri Hakkında Rapor***" İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası***, 1958, s.435-448

Zelinsky, Wilbur, "The Hypothesis of Mobility Transition", ***Geographical Review***, Vol.61, No:2, 1971, pp.219-249.

Zorunlu göçün yıldönümü..., ***Akşam Gazetesi***, Mayıs, 25, 2014, Erişim: https://www.aksam.com.tr/pazar/zorunlu-gocun-yildonumu/haber-310519, 05.10.2019.

45 bin Suriyeli Kürt Türkiye topraklarına girdi, ***Anadolu Ajansı***, Eylül 20, 2014 Erişim: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/45-bin-suriyeli-kurt-turkiye-topraklarina-girdi/118433 ,10 Ekim 2019.

50 bin mülteci Türkiye yolunda, ***Akşam Gazetesi***, Ekim 21, 2015, Erişim: https://www.aksam.com.tr/guncel/50-bin-multeci-turkiye-yolunda/haber-454336 , 11 Ekim 2019.

9 yaşındaki Suriyeli çocuk intihar etti, ***En Son Haber***, Ekim 5, 2019, Erişim: https://www.ensonhaber.com/3-sayfa/9-yasindaki-suriyeli-cocuk-intihar-etti, 6 Kasım 2019.

EK 1: Mülakat Soruları

1-Yaşınız?

2-Eğitim durumunuz nedir?

3- Türkiye'ye ne zaman, nerden ve nasıl geldiniz?

4- Türkiye'ye gelmeden önce ne iş yapıyordunuz? Ekonomik durumunuz nasıldı?

5- Gelirken yanınızda kimlerle geldiniz?

6- Türkiye'ye ilk geldiğinizde nerde ikamet ettiniz?

7- Türkiye'de kimlerle ve nerede yaşıyorsunuz, aynı evi kaç kişiyle paylaşıyorsunuz?

8- Türkiye'de ne zaman işe girdiniz ve işe girme süreciniz nasıl gerçekleşti?

9- Türkiye'de hangi işlerde bulundunuz? Şu an ki iş yerinizde tam olarak ne iş yapıyorsunuz? Neden Siteler'de çalışmayı tercih ettiniz?

10-Bulunduğunuz iş yerinde sizden başka yabancı uyruklu çalışan var mı?

11- Suriye'deki iş hayatınızdaki ortamla buradaki iş ortamınız arasında bir fark var mı?

12- Suriye'deki mesleğinizi burada icra etme şansınız oldu mu? Ya da orda ki mesleğiniz size burada iş bulma açısından fayda sağladı mı?

13-Suriye'de almış olduğunuz eğitim size burada iş bulma açısından fayda sağladı mı?

14- Haftada kaç gün, günde kaç saat çalışıyorsunuz ve ne kadar ücret alıyorsunuz?

15- Sizce yabancı uyruklu işçilerin çalışma şartları ile Türk işçilerin çalışma şartları arasında fark var mı?

16- İş yerinizde uyum sorunu yaşadınız mı? Şu an uyum sorunu yaşıyor musunuz? İş hayatında karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

17- Çalışma hayatına girdikten sonra gündelik hayatınızda Türklerle ve Suriyelilerle ilişkinizde bir değişiklik oldu mu?

18- İş arkadaşlarınızdan iş dışında görüştüğünüz kimseler var mı? Varsa bunlar Suriyeli mi? Zaman içinde arkadaşlıklarınızda değişme oldu mu?

19-Türk olan iş arkadaşlarınızla çalışma hayatı dışında görüşüyor musunuz? En fazla görüştükleriniz ve kendinizi yakın hissettikleriniz kimler?

20- Türklerle zaman içinde arkadaşlık bağlarınız geliştiyse sizce bunda en fazla etkili olan unsur nedir?

21- (Türkçe konuşuyorsa) Türkçe öğrendikten sonra sosyal ilişkileriniz ve çalışma hayatınızda bir değişiklik oldu mu? Olduysa nasıl oldu?

22- Siz veya yakınlarınız Türklerle evlilik bağı kurdu mu? Türklerden kız alma ve onlara kız verme hususunda düşünceleriniz nelerdir? Evliliklerde ilk tercihiniz Suriyeliler mi, Türkler mi olur? Ya da başka bir görüşünüz var mı?

23- Türklerle komşuluk ilişkileriniz var mı? Varsa nasıldır? Genel olarak komşularınız kimlerdir? Onlarla ilişkileriniz nasıldır?

24- Çalışma hayatına girdikten sonra Türkiye ve Türk toplumu hakkındaki düşüncelerinizde bir değişiklik oldu mu? Olduysa nasıl değişiklikler?

25- Türkiye'ye ilk göç ettiğinizde kendi hayatınızla ilgili ne gibi planlarınız vardı? Çalışma hayatına girdikten sonra bu planlarda değişiklik oldu mu? Olduysa nasıl?

26-Hayatınızın geri kalan kısmını Türkiye'de mi yoksa üçüncü bir ülkede mi geçirmek istiyorsunuz? Ya da bir gün Suriye'ye geri dönmeyi mi düşünüyor musunuz? Sizce bu süreç nasıl sonuçlanacak?

27-Türk vatandaşlığı almak istiyor musunuz? Evetse, sizce Türkiye size Türk vatandaşlığı verecek mi?

EK:2 Etik Kurul Raporu

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİM LER ARAŞTIRMALARI
ETİK KURULU TOPLANTISI

KARAR TARİHİ : 08/05/2019
OTURUM NO : 04
TOPLANTI SAATİ . 12:00

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu, Kurul Başkam Prof. Dr. Mustafa ÖZEN başkanlığında gündemdeki maddeleri görüşmek üzere toplanarak aşağıdaki kararları almıştır,

GÜNDEM 4-Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Çağatay SARP' m danışmanı olduğu Zeynep ÖZAYDIN tarafından yapılan proje başvurusunun görüşülmesi.

KARAR 4- Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Çağatay SARP' ın danışmanı olduğu Zeynep ÖZAYDIN tarafından yapılan "Türkiye' ye Göç Eden Suriyelilerin Entegrasyonu Bağlamında Çalışma Hayatına Katılımları: Ankara Siteler Örneği" İsimli proje İncelenmiş olup, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Yönergesinde belirtilmiş olan Etik ilkelere uygun olduğuna karar verildi.

BAŞKAN
Prof. Dr. Mustafa ÖZEN

ÜYE Prof. Dr. Cemal FEDAYİ	ÜYE Prof. Dr. Ali TAŞ	ÜYE Prof. Dr. Hacı Bayram IŞIK
ÜYE Prof. Dr. Ahmet KARADOĞAN		ÜYE Doç. Dr.İbrahim MAZMAN
ÜYE Prof. Dr. Oktay AKBAŞ	ÜYE Prof. Dr. Sevgi YURT ÖNCEL	ÜYE Prof. Dr. Mevlüt ERTEN